

VIETI'A OPERELE SI IDEELE
LUI
GEORGIU SINCAI DIN SINC'A

DISCURSULU DE RECEPTIUNE

DE

A. PAPIU ILARIANU

SI

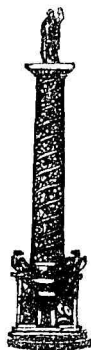
RESPUNSULU

DE

GEORGIU BARI TIU

IN SIEDINT'A PUBLICA A SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE DIN 14 SEPTEMVRE 1869.

CU XIV ANNESSE SI UNU FAC-SIMILE.

BUCURESCI

TIP OGRAFI'A NATIONALE.

1 8 6 9.

www.dacoromanica.ro

VIET' A OPERELE SI IDEELE
LUI
GEORGIU SINCAI DIN SINC'A

DISCURSULU DE RECEPTIUNE

DE

A. PAPIU ILARIANU

SI

RESPUNSULU

DE

GEORGIU BARI TIU

IN SIEDINT'A PUBLICA A SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE DIN 14 SEPTEMVRE 1869.

CU XIV ANNESSE SI UNU FAC-SIMILE.

BUCURESCI

TIPOGRAFIA NATIONALE.

1 8 6 9.

VIETI'A, OPERELE SI IDEELE

LUI

GEORGIU SINCAI DIN SINC'A

A.

DISCURSULU DE RECEPTIUNE ALLU D. A. PAPIU ILARIANU.

Viéti'a, operele si ideele lui Georgiu Sincai.

I.

Epoc'a in care a traitu Sincai, si Romanii cei mai insemnati de pe atunci.

Domnii mei!

I. Mai inainte de a vorbí de G. Sincai, viéti'a, operele si ideele lui, dati-mi voia a dice puține cuvinte despre epoc'a in care a traitu ellu.

In ultimii anni ai seclului trecut se implinesce evolutiunea cea mai insemnatória in viéti'a omenimei. Institutiunile inechite alle trecutului se restórna, si o nóua era se iuaugurédia: se proclama drepturile omului si alle poporului.

Acésta opera marétia erá reservata, cá totu ce e mare, ginteii latine, pentru ca ei Jupiter a destinatu imperiulu lumii: *Imperium sine fine*.¹

Pre cându paméntulu se cutremurá sub passii gigantici ai Latiniloru de la Appusu, ce faceá, se vedemu, coloni'a romana assediata de Traianu in Daci'a spre a representá si apperá civilisatiunea latina in Oriente?

In Daci'a superioare, ea erá ingenunchiata si strivita sub Goti si Huni; in cea inferioare, umiliata si desonorata sub Turci si Greci. Din coa si din collo de Carpati, class'a intelliginte parassisse de multu usulu limbei Romei. Poporulu mai ca pierdusse consciinti'a de sine.

Inse, germele vietiei nu erá attinsu.

Popórele presimtu instinctivu cutremurulu revolutiuniloru mari ce le ascépta. Acestea 'si au precursorii lorü.

Virg. Aeneid. I. 278—9.

Din culmea ce desparte seclulu XIX de allu XVIII, vedemu ivindu-se, in tôte părțile Daciiloru, unu numeru de barbati, cari, atinsi de sufflarea epoei, striga cu unu viersu potinte: Desceptati-ve Romani de la Resaritu, fi ai Romei, frati ai Latiniloru de la Appusu!

De atunci mai cu séma, incepura Români a reveni la consciinti'a de sine: ide'a Romanismului de atunci reinviã in Oriente.

II. Cari sunt acesti barbati predestinati, carii, cu finea seclului trecutu si inceputulu seclului presinte, insufflati de geniulu Romei si allu Daciei, ne rechiamara, dupa o amortiella de secolu, la consciinti'a de noi insine?

Primii apostoli ai Romanismului se arréta in centrulu Daciei lui Traianu. .

Pre la mediulu seclului XVIII, nemoritoriulu Românu, episcopulu *Ioan Innocentiu Miculu*, începe a transmite tineri la Roma,¹ carii veniau apoi a casa, inspirati, nu de Rom'a Papei, ci de Rom'a imperiului sempiternu. Unulu din acestia, *Gregoriu Maior*, fî cellu de ântâiu professoru de limbi si sciintie in scólele române infintiate in Blasiu la annulu 1754.²

Atâtu Români erau insetati de invetiatura, încâtu, pre lînga tôte pédecele ce li se puneau, inca de pre la 1754 preste 300 de invetiacei erau la scólele din Blasiu, pre carii episcopulu Aron 'i tineá eu pâne, la seibatori si cu fier-tura, pre unii inca si cu haine si cu cãrti. Limb'a latina fórte bine se propuneá, pentru aceea currêndu se si vestira.³

Aceste scóle române, apoi institutele de la Rom'a, de la Vien'a, si de aiurea, si mai adaugu eu, presimtiulu sufflãrei epoei cei nòue, produssera o séma de barbati càroru assemenis, Români, cutediu a dice, de abiá au pîn astadi.

Êtta cei mai illustri din acesti apostoli ai romanismului:

Samuil Klein séu *Miculu*, nepotulu episcopului *Innocentiu*,

Georgiu Sincai si

Petru Maior,

trei lucéferi pre firmamentulu literaturei române, carii, ei cei de ântâiu, au deschisu cartea limbei si adeverat'a carté a istoriei române.

Episcopii dela Oradea-mare, *Dorobantu* si *Vulcanu*, patroni si amici ai celoru de susu, mecenati ai litereloru române, contimporani ai mitropolitulu *Iacobu* din Iassi, toti trei transilvani.

Molnar, oculistulu, care tractà cu Choria si Crisianu la 1784, care pre la 1788 scrisse grammatice, pre la 1799 retorica româna, 3. a.

Tempea, collegu allu lui Sincai in directiunea scóleloru române, admiratoru

¹ S. Klein séu *Miculu*, la *Cipariu* in *Acte si Fragmente istorice-beserecesci*, p. 96. — Cei de ântâlu tramissi l Rom'a fura: Aron, apoi Gr. Maior, Calian s. a.

² *Acte si Fragmente*, p. 217—224 -- Pre la 1759 *Gr. Maior* se ocupà cu lucrarea unui dictionariu.

³ S. Klein la *Cipariu* in *Acte si Fragmente*, p. 106.

alu lui Miculu si Molnar, si cunoscetoru profundu allu limbei si istoriei române.¹

Iorgovici, din Banatu, linguistu si filosofu adêncu, juristu si mare Român, care, convinsu ca «limb'a si natiunea cu acellasi passu passiescu» inainte de acêst-a cu 70 de anni, pre la 1799, are curagiulu nu numai de a curatî limb'a de strainismi, dar. spre uimirea cunoscetoriloru de astadi, de a o inavutî aplicându principiulu etimologiei si allu analogiei, intocmai precumu le aplicâmu noi astadi, dicêndu ca: «de nu va placê Româniloru de atunci, se voru affiã intre urmatori, la cari va placê ce e allu natiunei nôstre.»²

Tichindealu, care, prin *Fabulele sêlle*, pre la 1814, invetiã: «se fimu noi «toti Românii un'a: nu e aicea Grecu séu Latinu, Unitu séu Neunitu ... un'a «trebue se fia nati'a românésca. Minteã (esclamã ellu) marita natiã daco-romanésca, in Moldov'a, in Ardêlu, in tiêrr'a unгурésca; Minteã! cându te «vei luminã cu invetiatur'a, cu luminatele fapte bune te vei unî: mai alléssa «natiã pre pamêntu nu va fi inaintea ta.»

Mehessi, consiliariu de curte, autorulu principaiulu allu supplicei natiunei române din Transilvani'a dela 1791.³

Consiliariulu *Stefanu Costa*, dela care *Sincai* primî documente istorice, precumu diplom'a lui Michaiu Vitézulu, prin care acest-a intariã articolii dietei din Alb'a-Iuli'a de la 1599⁴ s. a.

Insusi episcopulu *Bobu*, care se ocupã, pre lînga cãrti beserecesci, si cu dictionariulu limbei.

Colossi,⁵

Körössi,⁶

Budai-Deleanu,⁷

I. Corneli,⁸

ale cãroru studie de limba stôrcu mirarea si gratitudinea cunoscetoriloru pîn astadi.

Vaida, juristulu si professorulu.

Apoi *Lazar*. care, precumu *Negru* cu spad'a, de asemenea ellu cu cartea a

¹ Vedi *Cuvântarea înainte a Grammaticii lui Tempea de la 1797*, in *Anness'a I.*

² Vedi *Observatii de limb'a rumânésca prin Paulu Iorgovici facute. Bud'a 1799.* in 8°.

— Retiparite si in *Currier de ambe sexe, perind II*, inse afara de dedicatiunea cõtra episcopulu Ioannovici.

³ *Sincai* in *Chronica* la a. 1653.

⁴ *Sincai*, *Chronica* la a. 1599.

⁵ Prefatiunea *Dictionariului de Bud'a*, si *Istori'a pentru inceputulu Româniloru de P. Maior.* 2. edit. p. 190.

⁶ *Cipariu*, *Principia de limba*, p. 317.

⁷ *Idem*, p. 322.

⁸ Prefatiunea *Dictionariului de Bud'a*. — *Elegi'a lui Sincai*, nota 25. — Vedi si o correspondintia in *Archivulu Cipariu*.

mâna, trecù muntii se spuna Româniloru de sub domni'a fanariota ca erau Români.

Doctorulu *Romantiai*, cu alle carui fondatiuni se luminédia pîn astadi junimea româna de preste Carpati.

Apoi poetulu si avocatulu *Vasilie Aron*.

Prè-invetiatulu doctor *Vasilie Popu*.

Si alti multi,¹ carii, persecutati de mórte de inimicii numelui românu, murira mai toti inainte de timpu.

Atâti Români, atâti invetiati, produsse, mai cu séma directiunea nationale a invetiaturei din *Blasiu*, precumu si spiritulu si putérea epoci, in midi-loculu cellei mai revoltátorie apesàri, sub care gemeau bietii Români de preste Carpati, cându pre copii 'i tēriau cu putérea de la scóla si-i puneau la bivollii domnesci,² si pre popi 'i smulgeau din besérecu spre a-i tramitte la lucru iobagescu.³ Gémetulu apesàrei se resimte in tóte lucràrile acestoru barbati, si resunetulu vócei loru petrunde pîn astadi tóta inim'a de Românu. «Ei, prin lucràrile loru, cá prin unu toiagu allu lui Moise, au despícatu (dice D. *Heliade*) o mare de intunérecu ce tineá pre Români de cindea paméntului fagaduintiei, ei facura se tréca din col de Egyptulu minciuniloru, si se-si cunnósca adeveratulu si marítulu loru inceputu ... Cetiti tinerilorú, pe *Paulu Iorgovici*, *P. Maior*, *Tichindealu*, *Sincai*... si veti invetiá intr'insii si limb'a vóstra, si ceea ce au fostu mosii vostri, si ceea ce veti puté fi, de veti urmá invetiatureloru loru. Acestia toti au fostu jertfa inchinàrei loru intru slujb'a natiiei, si mórtea loru póte fi o vecínica dovada a inaltei loru sókii, si a implinirei ei cu desevisire.»

III. Se vedemú acumu ce ómeni produsse acéstasi epoca în Daci'a inferiore, in Români'a si in Moldavi'a.

La unu scriitoru romanu, anume *Fonteius*, se affla insemnatu unu vechiu oraclu in carmeni, ce se trageá inca delu Romulu, si in care se díceá, ca, atunci Fortun'a cea buna va parassí pre Romani, cându 'si voru uitá de limb'a parintésca.⁴

In adeveru, in imperiulu romanu-orientale, in seclulu VI, sub imperatulu Foca, limb'a romana fù inlocuita prin cea grecésca, si imperiulu romanu-orientale devení greco-bysantinu, si merse apoi cu passi répèdi spre cadére.

¹ Ar fi lungu a-i numerá pre toti, preeunu pre *Constantínu Loga*, fostulu cellu autâin invetiatoru allu scólei româneeci din Pest'a, apoi la cea normale din Aradu, impreuna cu doctorulu *Iosifu Iorgovici*, *Ioan Mihutiú* s. a. Vedi *P. Maior*, *Istori'a pentru inceput. Român*. 2 edit. p. 260.

² *Istori'a Rom. din DAC. Super. I*, 196.

³ Vedi in *Anness'a II*, documentulu de la 1767.

⁴ *Lydu*, l. II. 12. la *Cipariu*, *Principia*, p. 86.

Daci'a, inca de atunci, se desfacu de imperiu, si in legatura cu Slavii era pre aci se-si uite originea si limb'a.

De abia cota finea seclului XVI, mai antaiu in Transilvani'a, apoi si din coa de Carpati, incepuse a se introduce cu incetulu limb'a nationale in beserec'a, apoi si in administratiunea romana, candu, cu inceputulu seclului XVIII, domnia Greciloru ginte purure fatale Romniloru cumu dice *Del Chiaro*,¹ essila limb'a romana, introduce limb'a greca, si in cursu de unu seclu era pre aci se tempesca de totu sentimentulu nationale.

Sub asta rusinosa domnia, scole, seu nu erau de locu, seu erau grecesci.

«Ne findu scole, era multa prostia» dice Grigorie voda Ghica allu Moldaviei pre la 1743.² Dieu! multa, daca fruntasii de atunci ai Romaniei nu se indoiau de a adresa domnului loru Constantinu Mavrocordatu o dorintia si propunere ca acest-a: «ori-care fecioru de boiaru, care nu se va sil' se merga la «invetiatura si se invetie carte ellinesca, se nu fia vrednicu a se inaltia la ste-pen'a boiariei.»³ Domnii greci, adeca, se apucassera a intemeia scole grecesci in tierrele romane. Aste scole purtau nume de Academie. Erau cate doui trei dascalu de limb'a grecesca, forte bine platiti. Unulu dintr'insii se chiamu «dascalulu cellu mare.» Era si cate unu dascalasiu romanu, platitu ca in bataia de jocu, pentru carte beserecesca, moldovenesca seu romanesca, pentru a scote popi, scriitori si cantareti. Si acest-a, pre la 1748, 1793, 1803 si urmatorii.⁴

Multime de Greci din tote partile lumei venia in tierra cu droia si se assedia aici ca a casa. Bucurescii, cu dreptu cuventu se privia de urbe grecesca.⁵

Partea cea mai mare a eleviloru din scolele publice era Greci, si acestia, er nu fii Romniloru, se intretineau la scola cu spesele societatei romane.⁶

Pina si prin casele private dascalii erau calugeri greci, carii fugiau de urritulu monastirei seu cercau ocaziune de a scapa de acolo.⁷ Wolf, ca si Rai-

¹ I Greci, specialmente Constantinopolitani, sono stati sempre fatali per la Valachia, ogni qual volta ne hanno avuto il commando. *Del Chiaro, Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia. Venezia 1718.* p. 208.

² *Uricariu*, I. p. 58.

³ Vedi anaforoa boiariloru din 9 maiu 1746 in archivulu Statului. *Diariulu Traianu*, 1869, No. 29.

⁴ *Uricariu*, I, 58 si 117; II, 53.

⁵ *Leukothea; Eine Sammlung von Briefen eines geborenen Griechen uber Staatswesen, Literatur und Dichtkunst des neueren Griechenlands, herausgegeben von D. Karl Iken. Leipzig, 1825.* I, 256.

⁶ *Uricariu*, I, 58, 64 si 71. — *Leukothea*, I, 57, 248.

⁷ *Raicevich, Osservazioni intorno la Valachia e Moldavia. Napoli, 1788.* p. 255. — *Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens. Wien, 1782.* III, 8: «Von einem ausgehungerten, verdrüsslichen Mönche oder Kaluger... kann man nichts besseres erwarten.»

cevich, assigura ca acesti dascali erau totu ce se pôte mai ignorante si mai deprăvatu.¹

De asemenea, si in scôlele publice, de si erau adduși de dascali, Grecii cei mai instruiti, progressulu eră prę-neinsemnatu, precumu incredintięza toti contimporanii, straini si indigeni.

Anume *Raicevich*, pre la 1788, dice ca, se invetiă grammatic'a grecęsca si logic'a lui Aristotele. Cellu mai celebru din acesti dascali grecęsci avù, dice ellu, talentulu de a scrie unu volume in 4° asupr'a părții a patr'a din grammatic'a lui Gasi. Acollo eră vorb'a de astronomia ce nici odata nu invetiasse, si de descoperirea Americi; se maltratau deistii franci, si se tratau de ignoranti toti scriitorii moderni, pre cari nu-i cetisse vre odata. E unu faptu, mai adauge Raicevich, ca acesti doctori greci erau in generalu fôrte ignoranti, ei nu se ocupau tóta viėti'a de câtu de minutie grammaticali, fâra vre o spoiela macar, de sciintie au de literé, si fâra de nici unu gustu.² — *Wolf* nu se pôte indignă de ajunssu de tautologiele si pleonasmii acestoru dascali grecęsci. Se invétiă, dice ellu, cu deosebire limba ellena. Si cu tôte acestea, nu gassesci unulu la suta, care, departe se scia comentă, se pôta macar ceti cu folosu vechii scriptori ai Greciei. Pre la 1796, nici intre professorii din Iassi nu se gassiă unulu macar care se fia coprinsu geniulu limbei grecęsci. Methodulu loru e pedantu, si ciarlataneri'a loru literaria se platesce fôrte scumpu.³ — *Sulzer*, in Români'a, e mai aspru de câtu *Wolf* in Moldavi'a. Vorbindu de grammatic'a in patru volumeni in 4° a lui Neophitu, calugerulu grecu dela Slatari, originariu din More'a, ellu dice: «O grammatica in patru volumeni! acum me dumerescu eu pentru ce Grecii si Români invétiă la acęsta limba in curgere de câte 20 anni. Dar ce se dicemu despre invetiatori si scôla, cari, cu assemene methodu, n'au sciutu produce unu singuru poetu sêu oratoru, cu atâtu mai puçinu vre unu invetiatu.»⁴

Acęst-a eră opiniunea strainiloru despre scôlele grecęsci din tierrile române.

Nu altmintrea judecau Români cei cu minte.

Mitropolitulu din Iassi, *Iacobu Stamate*, contimporanu cu cei de susu, condamna in modu oficiale, methodulu dascaliloru din scôlele de atunci din Iassi, in cari, dice, se «invétiă cu intunecare din celle nesciute la celle nesciute, cu numiri si cu canône si cu multime de cuvinte insarcinându mintea uceniciloru, si poruncindu-le acelle numai date loru se cetęsca si că papagallii se le invetie, de rostu, nimica cu totulu sciindu sêu intiellegêndu din celle ce invétiă, din care pricina mai sî 10 si 12 anni imbetrânescu in grammatica ucenicii»... vor-

¹ *Raicevich*, l. c. *Wolf*, *Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung der Moldau, Hermannstadt*, 1805. I, 174.

² *Raicevich*, p. 243.

³ *Wolf*, I, 176, 177.

⁴ *Sulzer*, III, 7—11.

besce apoi despre «technologicescile loru bârfelli care tîmpescu mintea uce-
niciloru, prefacu si strica judecata ei.»¹

Aveau inse aceste scóle unu meritu, dar nu pentru Români. Elle erau scóle nationale grecesci. Dascalii erau cei mai inflacarati patrioti elleni. Bucurescii mai allessu, si scólele de aici, erau vatr'a agitatiunei grecesci, vatra ellenismului preste totu. Dascalii vorbiau grecesce cóntra Greci. Spuneau juimeii, ca Zefs, de ar fi venitu se vorbésca, numai ellenesce ar fi vorbitu; ca Natur'a de va grai vre odata, numai ellenesce are se graésca; ca isvorulu si mum'a a tote este limb'a si invetiatur'a ellena. Le descrieau apoi pre eroii anticei Ellade, si apesarea nesufferita sub care gemeau Grecii de acumu. Atitiau patriotismulu si invitau la sacrificie. Si sacrificau Români alátura cu Grecii pentru Greci. Pe la 1810—11, se formà in Bucuresci o societate literaria *greco-dacica* séu *eteria filologica*, si in Vienn'a se fondà *Logios Hermes*² cu bani românesci, pîna ce apoi pre acestu allu nostru românescu pamêntu isbucni cá a casa eteri'a grecésca.

In scól'a grecésca Românulu invetiá a admirá totu ce erá grecescu, ér pre sine se simtiá umilitu cá Român, si in umilinti'a sea despretiniá totu ce erá românescu. Caracterulu român se alterà. Sub influinti'a domniei si scólei grecesci, si prin amésteculu sângelui, Românulu deveni scepticu si indiferinte. Inimici naturali cá *Raicevich*, *Wolf*, *Sulzer* si altii, ne compatimescu.

Vorbindu noi astfelu de domni'a. secolara a Greciloru in tierreln române, gässimu cu calle a insemná ceea ce a dissu *Sincai* vorbindu de Despotu-voda. Ellu dice: «Scriindu eu asiá aspru despre Despotu, n'amu vrutu nici vréu se vatemu vre unu nému, ca némurile tóte au pretiu inaintea mea, numai se nu fia de naravulu lui Despotu.»³

In assemeni impregiurari, multi Români, insemnati prin patriotismu si invetiatura, indesiertu amu cautá pre aceste timpuri in tierrele române.

Cu tóte acestea, Geniulu Daciei nu parassi de totu pre Români nici in acésta epoca de urgía, de umilire si de desnacionalizare. Gassimu si pre atunci mai multe nobili suffete, mai multe inalte intelligintie, cari lucrau cu ardóre si se luptau cu curagiu pentru binele natiunei: cá *Iacovu I*, mitropolitulu Moldaviei, care, pre la 1752, impreuna cu totu clerulu moldovenescu. facú carte de legatura si de mare blestemu asupr'a tuturoru acelloru, pamênteni séu straini, carii in ver-ce chipu s'aru ispití de a pune vre odata, in vre o eparchia a Moldovei, câtu va traí acésta de Dumnedieu padita tíerra, episcopi séu mitropoliti straini, Greci, ér nu pamênteni;⁴ cá acei venerabili betrâni boiari, despre cari

¹ *Uricariu*, III, 12--22.

² *Leukothea*, I, 247—256; cf. 126.

³ *Sincai*, *Chron.* a. 1563.

⁴ *Uricariu*, II, 236.

scrie Raicevich, ca cu atâta religiune se purtau cõtra vechile datine alle tierrei, in câtu sub tõta domn'ã grecésca nu voira a vorbí macar vre odata grecesce; ¹ cá alti multi apostoli ai nationalitãtii, carii, spre a puté lucrá mai in voia in sensulu dorintieloru loru, imbraccara hain'a, pre atunci mai venerata, a calugeriei, si intiellegẽdu prin instintu, de ce insemnetate este limb'a pentru o natiune strivita in respectu politicu, lucrau cu staruintia spre a trãduce cãrtille besérecei in limb'a romãna, cá nu dóra se se stracóre grecésca si acolo de unde, in seclulu precedente, Romãnii incepussera a lapedá cãrtille slavóne. Ar fi lungu a insirá pre toti acesti prelati si preoti romãni, carii in totu acellu seclu câtu au fostu ocupatẽ tronurile romãne de precupetii greci, implura tierr'a cu mii de cãrti de acelle ce sunau romãnesce la urechi'a poporului intregu, de la nascerea pruncului, cumu dice D. Odobescu, pîn la astrucarea mosnégului: Romãni, cá mitropolitii *Daniil* si *Grigorie*; cá virtuosulu, instruitulu si mãnãrlulu prelatu romãnu *Filaretu*, care nu putù tiné mai multu de doui anni scaunulu mitropolfei, din mult'a urra si invidia ce purtau Domnii greci asupra-i; cá *Cesarie* episcopulu de Rãmnicu, demnu successoru allu lui *Damascenu*, *Innocentiu* si *Clemente*, si amicu allu lui I. Vacarescu; cá *Iosifu*, ántãinu episcopu de Argesiu, originariu din Transilvani'a: numai doui Romãni cunnoscu, dice Sincai pre la 1804, sciindu scrie romãnesce cumu se cade. pre *Samuil Klein* si pre episcopulu de *Argesiu*.²

In fruntea literatiloru profani stau *Vacarescii*.³ In deosebi se admirãmu pre *Ianache Vacaresculu*, care, «dupa 1681 de anni dela Traianu,» la 1787 dupa Christu, in acestu intunérecu fanarioticu, presinta compatriotiloru o grammatica romãna, un'a din celle de ántãiu, si lasa urmasiloru cellu mai nobile legatu ce puteá lassá unu Romãnu de geniu posteritãtei sèlle:

Urmasiloru mei Vaccaresci,
Lassu voue moscenire:
Crescerea limbei romãnesci
Si a patriei iubire.

IV. In Moldavi'a se insemnãmu pre Mitropolitulu *Iacobu Stamate* (1792—1803), Ardelianu de nascere, care, impreuna cu logofetulu seu *Gligorasiu*, se ocupá cu chronologi'a Domniloru si a Mitropolitiloru Moldaviei,⁴ combateá,

¹ *Raicevich*, p. 255.

² *Sincai* in *Epistola ad Lipszky*.

³ Despre miscarea literaria a Romãniloru din tierr'a romãnesca sub Fanarioti, vedi scrisòri'a ce-mi tramise D. *Al. Odobescu*, in *Anness'a III*.

⁴ *Wolf*, I, 141, 284. Vedi si *Psaltirea* tiparita in Iassi la 1794, cu insemnarea Domniloru Moldovei. Despre *Gligorasiu*, vedi *Wolf*, l. c., precumu si II, 19, nota m). — *Sulzer*, III, 506. — *Hajdeu* in *Analise literarie (Raicevich)*.

precumu vediumu, system'a cea tîmpitória a Greciloru din scólele de la Iassi, si staruiá pentru invetiarea limbei latine «trebuitórie si spre indreptarea si impodobirea limbei moldovinesci.»¹

Amfiochie, episcopulu de Chotinu, scieá, pre la 1795, despre originea romana a palmei domnesci din Moldova.²

Mitropolitulu *Veniaminu*, urmatorulu lui Iacobi, contimporanulu lui Vulcanu, mecenatu ca si acest-a allu litereloru române. Multime de cărți beserecesci se tiparira sub dînsulu.

Neputîndu-i numerá pre toti, se incheiámu cu vorniculu *Beldimanu*, biciuitorulu Greciloru, care in *Tragedi'a* sea resume gémetulu innabusitu de unu secolu allu Româniloru din Moldavia.³

Barbati carii se se ocupe mai cu de a dînsulu cu originile si istori'a Româniloru, scól'a grecésca nu puteá produce. De aci vine ca, cartea de legi de sub Matheiu-Bassarabu, erá mai cunnoscuta Ardeleniloru de câtu Munteniloru,⁴ si ca, pre cându Blasianii possedeau mai inainte de midi-loculu secului trecutu, afara de Miron Costinu si alti chronicari, pîna si chroniculu lui Cantemiru, Iassianii pre acestu din urma de abiá 'lu cunnoscura pre la 1835, cându apoi 'lu si tiparira dupa manuscriptulu din Petroburgu.⁵

¹ *Uricariu*, III, 19.

² *Hajdeu*, *Lumin'a*, III, 58. Amfiochie tradusse, la 1795, geograf'a lui Bouffer, din italienece in românesce, adaugîndu la finé si insemnarea Domnului Moldaviei. *Wolf*, I, 6, 284. — D. *Hajdeu* ne mai arréta o Aritmetica de dînsulu, totu de la 1795, care inse nu e prim'a aritmetica româna. Totu domnia sea spune ca Amfiochie lassasse in manuscriptu si o istoria a Moldaviei, care se pastrá odata la protoereulu Rodostatu, în tinutulu Chotinului, unde o vediusse parintele seu.

³ Etta cumu scie *Beldimanu* despre Greci:

Toti din marginile lunei in Moldov'a adunati,
Veniti golli in straié próste, in abale imbraccati,
Dupa ce au facutu stare, si toti s'au imbogatitu,
In sinulu patriei nóstre ei ántáiú au pusu cutitu.

⁴ *Sulzer* III, 72.

⁵ *Chroniculu Romano-Moldo-Vlachiloru*, publicatu in Iassi la 1835. — Engel 'lu vediusse in manuscriptu, la 1800, in Blas'u in bibliotec'a monastirei. Samuil Klein spune ca unchiu-seu, episcopulu Innocentiu, 'lu eumperasse in Vienn'a, pre la 1730, de la unu negutiatoriu care fusesse in Petroburgu. *Engel Literatur der Walach. und Mold. Geschichte*, p. 26.

Dintre Grecii stabiliți în țară încă de abia aflăm vreo trei-patru inși, că frații *Tunusli*,¹ *Philippid*,² *Photino*,³ ocupându-se cu istoria țării.

Astfelu, istoria și statistică română ajunseseră pe mâinile unor Nemți, Sassi, Unguri, că *Sulzer*, *Raicevich*, *Gebhardi*, *Engel* ș. a.

Terminându despre starea intelectuale a Românilor sub Fanarioti, se nu uităm ca pe la capetulu seculului trecut se introduce în țările române studiul limbii franceze,⁴ evenimentu în adeveru providentiale și de mare importanță pentru Români, în privire atât literară, câtu și politică și națională.

V. Se amintim și doi-trei Meso-Români din această epocă. patrioți și erudiți distinsi.

Theodoru Cavallioti, învețiatu protopopu român din Moscopolu în Macedoniă, publică la 1770 în Veneția *Protopeiria*, care cuprinde unu registru de 1170 cuvinte în grecesce, românește și albanesce.⁵ Totu pe atunci se publicara în Moscopolu mai multe cărți macedo-române.⁶

Const. Hadgi Cehani, din Moscopolu, Român cu întinse cunoștințe, care comunică lui Thunman multe științe despre originea, limbă, întinderea, numărulu populațiunei, și alte împregiurări ale Macedo-Românilor și Albanilor.⁷

Daniel, autorulu unui dictionariu greco-modernu meso-român, bulgaru și albanes, tipăritu în Viena la 1802.⁸

¹ Cartea e tipărită grecesce la 1806 în Viena. Frații Tunusli sunt numai editori ai manuscrisului familiei *Cantacuzinu*. — Totu după manuscrisulu familiei *Cantacuzinu* și facu și *Raicevich* *Breviario chronologico delli principi di Valachia*. Vedi *Engel Litteratur der Wal.* etc. p. 49. — Manuscrisulu *Cantacuzinu* eră cunoscutu Blasianilor, și anume lui Klein și Sincai, celupușinu partea istorică, precumu se vede din extractele ce trimite Klein lui Engel la 1802 (*Engel* l. c. p. 94.), și din *Anonymus Valachicus* citatu de Sincai în *Chronica*. — Manuscrisulu P. *Cantacuzinu* publicatu de Tunusli numai în traducere grecescă, se afla în MS. completă atât grecesce câtu și românește, în Blasiu la D. *Cipariu*. Vedi *Archiv pentru filologia și istoria*, No. XXVII. — D. *Gr. Manu* din București încă posedă MS. P. *Cantacuzinu*. — Edițiunea *Tunusli* e tradusă de D. *Sion*.

² *Philippid* eră profesor în Iasi, omu cu cunoștințe variate, dar fără de nici unu methodu în școlă. Vedi *Leucothea*, II, 79. — *Istoria Rumuniei* făcută de densusu e publicată în Lipsia la 1816.

³ Publicatu în Viena la 1819; tradusă de *Sion*.

⁴ *Raicevich* pre la 1788 scrie: «la Franzese e molto in voga, e vi sono anche delle Dame che la parlano».

⁵ *Thunman*, p. 177.

⁶ *Rosa*, *Cercetări despre Români de din collo de Dunare*, în traducerea română, p. 59.

⁷ *Thunman*, p. 179, not. k.)

⁸ *Sergiu Hagiadi*, în traducerea *Cercetărilor* lui *Rosa* despre Români de din collo de Dunare, p. 59 în nota. — Vedi și *Leake*, *Researches*, p. 381 seq.

Dr. *G. C. Rosa*, publică la 1807 o scriere intitulată: *Cercetări despre Românii de din collo de Dunare*.¹

M. G. Boiadgi, publică la 1813 în Vienn'a, grammatica macedo-româna, cu testu grecu și germanu.²

Ëtta dar în acêsta mare epoca Români eminenti în tôte părțile Daciei lui Traianu și a lui Aurelianu.

Lucru demuu de însemnatu, Români cei mai assupriti, cei de sub jugulu ungurescu în Transilvani'a și Banatu, și cei de sub urgissitulu despotismu allu ierarchiei grecesci în Macedoni'a, produssera literatii cei mai illustri.

VI. Acești Români luminati au atinsu tôte ideeie romanismului. Pre la 1795 se formasse în Transilvani'a pîna și planulu întemeiării unei *societăți filosofesci a nêmului românescu*. Asta societate aveă se se ocupe cu tôte sciintiele, și în deosebi cu istori'a Româniloru; ea se pusese în relatiune directă cu Bucurescii.³

Asiadar nici onôrea ideeii unei societăți literarie a totii Români, nu ni o lassara nôue acești mari literati și departe vedietori Români de pre la finea seclului trecutu. Ide'a a fostu mare, dar inimicii progressului românu des-tullu de tari spre a o sugrumă indată în nascerea sea. Se fimu noi mai ferici!

A face biografi'a atâtoru Români nemuritori, ar fi o lucrare demna de dumnea-vôștra, dar pré-difícile pentru mine, și pré-intinsa pentru solemnitatea de astadi.

Am allestu unulu din totii, a cărui viétia mi s'a parutu mai instructiva, și alle carui lucrări resumu ideeele, nu numai alle celloru-alti Români de pre a-tunci, dara potu dice alle Romanismului pentru totu de a un'a.

Dati-mi voia a vorbi de viétia, operele și ideeele lui Georgiu Sincai.

¹ Inca ó carte de la *Rosa* despre scriere și lectur'a românesca cu litere latine, Bud'a, 1809, cunnôscemu, inse numai din recensiuena lui Kopitar *Kleinere Schriften*, Wien 1857, I, 182. Vedi *Cipariu, Principia*, 89. — Cercetările lui Rosa sunt tradusse în românesce de Sergiu Hagiade, Craiov'a, 1867.

² Nôua editiune de *Maximu* în Bucuresci. — *Boiadgi* muri în Lucc'a. *Cipariu*, I. c. — În *Leucotheca*, II, 198 și 203, vedemu însemnate inca urmatôrielle dôue opere de *Boiadgi*: a) *Orbis pictus* de Amos Comenins, tradussu în 10 limbi: latina, francesca, italiana, daco- și macedo-româna, neo-greca, rns., serb., ungur., și germ., în 4°, annunciatu în Vienn'a la 1819. b) Scurta grammatice neo-greca pentru junimea greca și pentru Germani. Vienn'a, 1821, la Dim. Davidoviki.

³ Vedi programm'a acestei societăți, în *Anness'a IV*.

II.

Vieti'a si operele lui Sincai.

I. Georgiu Sincai s'a nascutu in *Siamsiudu*, séu la 28 februaru 1754,¹ anulul intemeiàrei scòleloru din Blasiu, séu la 1753,² chiaru cu o suta de anni inainte de publicarea *Chronice*i sèlle.

Siamsiudulu e unu satu mare in scaunulu Muresiului in Transilvani'a, locuitu de Români si de Secui. In acestu satù se afflau assiediati pariatii sei, *Ioan* si *Ann'a* nascuta *Gereg* (*Greculu*), avèndu in possessiune o parte de mosia nobilitaria straina.³ Tata-seu fuisse *poslujnicu* pre lângă vladic'a *Ioan Patachi*.⁴

De altmintrea, famili'a *Sincai*, vechi nobili, *exornat quorum cera vetusta lares*, se trageà din *Sinc'a-vechia*, in tièrr'a Oltului (tinutul Fagarasiului). Odi-niòra, partea cea mai mare a satului èrà mosia avitica a familiei *Sincai*. Totu pre mosi'a familiei a fostu intemeiata *Sinc'a-nòua*, preçunu pre largu a probatu acést-a *Sincai* la diet'a tierrei din 1792.

Pre cându *Sincai* allu nostru èrà inca copillu, ambele sate fura militarizate, adeca conscrisse in primulu regimentu românu de margine, impreuna cu possessiunile lui *Sincai* si alle altoru nobili de acolo.⁵

Tata-seu *Ioan* si muma-sea *Ann'a* si frate-seu *Pantelimon* sunt ingropati in *Siamsiudu*.⁶ Unu altu frate, *Ioan* fiindu capitaniu in allu douile regimentu

¹ *Lad. Nagy, Orodias, Elegia XXV*, not. 1 et 3.

² *Chronic'a* lui *Sincai* a. 1354: «La annulu acest-a mi-au venitu inainte unu chrisovu àllu pré-luminatèi familiei comitiloru *Vass*, carele astadi in 28 februarie allu annului 1809, cându tocmai am plinitu 56 de anni de cându m'am nascutu pre lume, 'lũ scriu in *Sinne'a*, satulu comitatului *Abauivar* dia Ungari'a, in curtea mariloru sèlle, cà se le arreta multiamit'a carea li se cuvine nu numai dela mine carele scriu, ci si òe la aceia, pentru allu càror-a folosu scriu acestea.» — De altmintrea, totu *Sincai* dice la a. 1514 allu *Chronice*i, ca la 1774 plinisse 19 anni ai vârstei sèlle; èr in not'a 7 a *Elegiei* spune ca èrà de 20 anni cându fùt insarçinatu cu propunerea retoriceii si a poesiei in Blasiu, adeca la 1773.

³ *Elegia*, not. 3. «Hic residens pater meus non aviticam, sed pignoratitiam duntaxat quandam portionem Nobilitarem possedit.»

⁴ *Sincai, Cronica* a. 1721, dice: «(pre) tatalu meu *Ioan Sincai* l'au fostu datu mosiulu meu *Andrei*u lóngă (*vladica Ioan Patachi*) *poslujnicu*, si numai pentru aceea l'au dussu a casa, pentru ca l'au afflatu odiniòra maturându palat'a vladicèscă.»

⁵ *Elegia*, not. 1.

⁶ *Sincai, Chronica*, a. 1470.

românu de margine, cadîu luptându-se vitejesce la *Lörch* lînga Rinu la a. 1795.

Mosiulu seu despre tata se chiamá *Andreiu*. Frate cu acest-a erá ratiônistulu de la Turnu-rosiu, *Stefanu Sincai*, care la 1705, navallindu Curutii asupra Turnului-rosiu, perî si dînsulu acollo. La a. 1738 allu *Chronice*i mentionéza pre «Stefanu Sincai de Sinca, carele fusesse deregetoru de camer'a crâsca in Blasiu.»²

Mosiulu seu despre mama, *Nicolâe Gereg* (*Greculu*). precumu povestiá ellu, pre la 1708 trecù de la Curuti la Lobouti, si fù intre acestia capitanu pîna la pacea de la Satmariu cându se lassà de óste si întorcându-se a casa la *Rîciu* se casatori cu *Ruxanda Török* (Turcu) din *Sacallu*, care sate sunt in câmpî'a din comitatulu Turdei.³

Numai atâtu scimu despre famili'a lui *Sincai*. Ellu n'apucà pre semne a-si plinî promissiunea ce face la a. 1711 allu *Chronice*i unde dice despre o scrisória a boiariloru din tiérr'a Oltului, ca o va adduce mai pre largu cându va scrie despre famili'a sea.

II. Tatalu lui *Sincai* nu erá omu iuvetiatu, dar iubitoru de invetiatura. Ellu se adoperà a dá fiului seu o crescere deplina. 'Lu tramise de micu la scól'a din *Şabedu*, totu in scaunulu *Muresiului*, cá se invetie unguresce, fiindu acestu satu locuitu, numai de Secui unitari séu ariani. Dar lui *Sincai* nu-i placù aici. Deci tata-seu 'lu addusse preste puçinu a casa la *Siamsiudu*, unde urmà apoi mai multu timpu la scól'a satésca sub preveghiarea si ingrigîrea parintésca.⁴

Pre la 1766, asiadar in etate cam de 12 anni, fù tramissu la *Osiorheiu*. Aici, la *Reformati*, incepù se invetie cu multu progressu primele elemente alle limbèi latine si unguresci, sub directiunea pré-invetiaturii, professor *Al. Kovászmai*. Doui anni invetià in collegiulu *Reformatiloru* din *Osiorheiu*.⁵

Pre la a. 1768, *Sincai*, in etate de 14 anni, prin staruinti'a fratelui seu mai mare, capitanului Ioan, trecù la *Clusiu*, unde fù primitu de *Iesuiti*, cá internu, in seminariulu *josefinu*. Aici invetià *grammatic'a* si *poetic'a* in cursu de patru anni de dille, cu atâta silintia si atâtu successu, in câtu nici unulu din numerosii elevi ai seminariului nu-i putù disputá vre o data loculu ân-tâiu in studie.⁶

Ér la 1772 lassà pre *Iesutii* din *Clusiu* «pentru óre-ce nasarâmba», precumu

¹ *Elegia*, not. 5.

² *Sincai*, *Chron.*, a. 1705 si 1738.

³ *Idem*, a. 1708. — Din *Rîciu* se trage si tatalu mieu.

⁴ *Elegia*, not. 3.

⁵ *Elegia*, not. 4.

⁶ *Elegia*, not. 5.

spune ellu insusi, si, pentru cá se invetie si limb'a nemtiésca, trecù pentru retorica la Bistriti'a sassésca. in gimnasiulu Piaristiloru de acolo.¹

Terminându retoric'a, in annulu urmatoriu 1773 fù primitu in monastirea de la Blasiu, si insarcinatu cu predarea retoricei si a poeticei in scólete române de aici. Erá atunci Sincai in etate numai de 20 anni. Atátu de timpurú 'lu judecara superiorii demnu de a-lu inaltia de pre banca in catedra.²

Dupa unu annu de proba cá professor, la 1774, mitropolitulu Gregoriu Maior, dupa opiniunea unauime a tuturoru, ér mai allestu prin staruisti'a si autoritatea lui Ignatiu Dorobantu, pre atunci prepositu in Blasiu, in urma episcopu la Oradea-mare, 'lu tramise la Roma impreuua cu Petru Maior.³

Cinci anni stete Sincai in Rom'a, doui pentru filosofia, trei pentru teologia, in collegiulu *de propaganda*. La 28 ianuaru 1779 primi laure'a de doctor in filosofia si in teologia. In Rom'a puse fundamentulu studieloru sélle istorice. Ellu ajunsse a fi numitu custode allu bibliotecei collegiului *de propaganda*. Multiamita cu deosebire cardinariului *Stefanu Borgia*, secretariulu collegiului, tóte bibliotecile Romei erau deschise lui Sincai, si anume: bibliotec'a *vaticana*, bibliotec'a *sopra la Minerva*, bibliotec'a *benedictina*, afara de bibliotec'a collegiului, allu càrei custode erá, precummu dissei, ellu insusi. Cullegeá di si nópte cu o ardóre fàra de esempla din càrti si manuscripte. Borgia 'i càstigasse de la pap'a Piu VI, voia formale de a ceti tóte càrtile, si ceile oprite si damnate. si de a cercetá si consultá tóte bibliotecile. Ce e mai multu, acestu cardinariu merse cu bunavointi'a pin acollo de-i tocmì, cu banii sei proprii, unu preotu invetiatu care se-lu duca, veri-cându ar cere, prin bibliotecile publice, si se-lu pórtè si intróduca in societátile eruditiloru Romei. De multe ori, Borgia singuru 'i cautá si-i arretá differite càrti, pin aci necunnoscute, ce copriudeá ceva despre Români. Adesu 'lu poftiá la mész'a sea, incongiurata de a pururea de eruditi ai Romei si straini, din alle càroru convorbiri profitá in tóte privirile.⁴

III. Dupa terminarea studieloru sélle in Rom'a, Sincai, intorcându-se la 1779, se oprì, din poronc'a imperatessesei Mariei Teresiei, in Vienn'a Austriei pre unu annu, intrându in seminariulu *S-ta Barbara* unde se afflá cá prefectu allu studieloru Samuil Klein, amicul si compatriotulu seu. Collegulu seu Petru Maior se intórse la Blasiu.⁵

¹ *Sincai, Chron.* a. 1604 — *Elegia*, not. 6.

² *Sincai, Chron.* a. 1604. — *Elegia* not. 7.

³ *Sincai Chron.* a. 1604. — *Elegia*, not. 8. 18.

⁴ *Eleg.* not. 8. 9. 10. 11. — *Chron.* a. 1604. — *Elementa linguae Daco-romanae, Viennae*, 1780, in *Praefatione*. Vedì in *Anness'a V* prefatiunea acestei grammatice.

⁵ *Chron.* a. 1448. 1599. — *Epistola ad Lipszky*. — *Elegia*, not. 12.

În cursulu acestui annu ellu invetiã in Vienn'a catehetic'a si metodic'a in scól'a normale de la *S-ta Anna*. De asemenea si dreptulu naturei, dreptulu publicu, allu gintiloru si dreptulu ecclesiasticu.¹

În acellasi timpu publicã in Vienn'a, *Elementa linguae Daco-romanae*, compuse de Klein, dar inavutite si intocmite de dânsulu. Erã se tiparêsca pre lôn-ga acêsta grammatica si unu dialogu despre originea Româniloru, dar nu lu ingadul censur'a curtei imperatesci de la Vienn'a,²

Noctuque diuque studiã Sincai in Vienn'a, cercetându bibliotecile si facên-du-si însemnãri din cãrti si manuscripte pentru istori'a dacica. In Vienn'a facû cunnoscintia cu cei mai însemnati istorici. Celeberrimulu *Daniil Cornides*, «dê câtu carele mai invetiatu, dice Sincai, n'a avutu corón'a unгурêsca pre timpulu sêu», ellu ceilu dê ântãiu merse se védia pre tînerulu istoricu romãnu, si remase uimitu de multimea documenteloru ce vediû la dânsulu. *Benkô*, cá si *Cornides*, 'lu incuragiã si-lu imprumutã cu cãrti rare si cu manuscripte. *Garampi*, nunciulu apostolicu, 'i deschise bibliotec'a nunciaturei, cautându si arretându-i ellu insusi cãrti si manuscripte de cari puteã avé nevoia.³ In Vienn'a facû cunnoscintia si cu invetiatulu *Hadik*. presiedintele cancellariei bellice.⁴ De asemenea, cu *Sulzer*, care 'i comunicã chro-nic'a lui Miron Costinu.⁵ De la consiliariulu de curte din Vienn'a, *Stefanu Costa*, primî, între altele, diplom'a lui Michaiu Vitézulu de la 1599, prin care acest-a intaresce articolii dietei din Alb'a Iuli'a.⁶

Astfelu lucrã Sincai in Vienn'a, in etate de 27 anni, pre intrecute cu Klein,⁷ la grammatica, la istoria, afara de studiele normali si juridice la cari urmã.

¹ *Elegia*. not. 13.

² *Chron.* a. 824.

³ *Elegia*, not. 15. 16. 17. — *Chron.* a. 1223. 15:0.

⁴ *Chron.* a. 1448. «In câtu se ntinge de invetiatur'a comitului Andreiu Hadik, adeveratu este ca au fostu nu unmai fôrte invetiata (precumã insumi am priceputu in annulu 1779, cându m'am inturnatu din Rom'a în Beciu, si am avutu noroen de a vorbi cu dânsulu cã cu unu presidentu allu cancellariei cei de ôste), ei au fostu si fôrte iubitoriu de ômeni procopsiti, si de cãrti, mai allesu de cãrtile celle netiparite; pentru aceea ocãrmindu Ardêtlulu an cercatu tôte scriissorile autoriloru celoru inea netipariti, si au facutu de i le-au scrissu unii si altii. Care cãrti dupa môrtea comitului Andreiu an venitu in mânilu fiului seu comitului Ioan Hadik sfet-nicului, de la carele le-an dobânditu laudatulu Martinu Georgie Kovachich din Senkwitz. Eu in-sumi am facutu estraturile din tôte cãrtile acellea, mai nainte de a me face diortositoriu in tipografi'a craçsea in annulu 1804.»

⁵ *Elementa linguae Daco-romanae* in *Praefatione*.

⁶ *Chron.* a. 1599.

⁷ Pre acestu timpu publicã Klein in Vienn'a dône dissertatiuni de mare importantia: un'a. *de Matrimonio juxta disciplinam Graecae Orientalis Ecclesiae*, 1781: alt'a, *de Ieiuniis Graecae Orientalis Ecclesiae*, 1782.

Metodic'a si catehetic'a se vede a fi primitu ordine de a le invetiá, anume cu scopu de a fi apoi numitu director allu scóleloru române din Transilvani'a.

IV. Sincai trebuie a se fi întorsu in patria. si anume la Blasiu, intre anii 1780—2. In care anume annu se întórse si incepù a fonctioná cá director, n'am pututu afflá. Dar de óra ce ellu affirma ca a purtatu acésta deregetoría in cursu de 12 anni,¹ ér din documentele ce de currëndu primiramu din Blasiu, resulta ca ellu fù scossu din directoratu in annulu 1794, apoi fonctiunea lui trebuie a fi inceputu in annulu 1782.

Cá director, neostenitulu Sincai publicà, din ordinea imperatului Iosif II.²

La 1783, in Blasiu, Grammatica latina-româna. Regulele latinesce si românesce cu litere strabune. Din asta grammatica invetiara si contimporanii domnului Cipariu pre la 1814—5. O alta editiune de acésta grammatica are si testu germanu si ungurescu pre lónga cellu latinu si românu.³

Totu la 1783 publicà si unù catechismu, inse cu litere cirilliane⁴ care si pîna acumu a remasu in scóle, dupa cumu arréta D. Cipariu.

De assemenea, dóue abecedarie: unulu pentru scól'a primaria din Blasiu, altulu pentru scólele satesci din Transilvani'a. Cellu de ántâiu in patru limbi: latina, ungara, germana si româna; allu douile numai cu litere române.⁵

La 1785, aritmetica fôrte buna.⁶

Sincai fuisse calugeru si canonicu, «cellu mai de josu in sântire, dar allu douile in deregetoría,» in cursu de 10 anni, adeca dela 1774 pîna la 1784. Ellu invetiase teologi'a cá pucini altii; dar, omu luminatu cá epoc'a in care traiá, si cá cellu ce «sciá naravurile popesci», ellu nu erá amicu allu calugeriei si allu calugeiloru.⁷ Dreptu-aceea. la 1784 se lassà de calugería, impreuna cu *Klein*, *Peterlachi* si *P. Maior*, dicëndu ca numai pentru a puté merge la Rom'a intrasse in monastire. Calugerii inca nu jubiau pre acestu bar-

¹ *Elegia*, not. 24.

² Altissimo jussu immortalis memoriae Augustissimi quondam Imperatoris Iosephi II Libros pro Scholis Valachicis partim verti, partim proprio Marte composui. *Sincai* in *Epistola ad Lipsky*. p. IV.

³ *Eleg.* not. 19. — *Cipariu, Principia*, p. 316.

⁴ *Eleg.* not. 22. — *Pop, despre Tipografia*, p. 48. — *Cipariu*, l. c.

⁵ *Eleg.* not. 21.

⁶ *Eleg.* not. 23. — Precumu *Elementele aritmetice*, publicate in Iassi la 1795, de Amflochie de la Chotinu, nu e cea d'ántâiu aritmetica româna, de assemenea nu e cea d'ántâiu nici a lui Sincai, ca ci in Dissertatiunea lui Pop, p. 98, se ádduce alt'a mai vechia sub titlu: *Aritmetica românesca si nemtiésca*. In *Beciu*, 1777. cu litere cirilliane.

⁷ *Chron.* a. 1514; cf. a. 1739.

batu luminatu, dar puşinu tractabilu; deci fàra greutate 'lu dimisera *in nomine Domini*.

Doui-spre-diece anni lucrà Sincai cá directoru allu scóleloru nationali in tóta tiérr'a Ardélului. Trei sute scóle infintia. In archivulu mitropolitanu din Blasiu se pastrédia unu esemplariu de decretu pentru docentele scólei române-nationali din *Fenesiu-sassescu*, subscrisu de Sincai la 25 decemvre 1787. Cá directoru, Sincai aveá léfa de 300 fl. pre annu. Dar cându essiá se cercetédie scólele, primiá diurna. In asemeni visitatiuni, de trei ori percurse, din 'ordinea imperatului Iosifu, tóta Transilvani'a, facéndu apoi relatiuni despre starea scóleloru. Cunnóscemu dóue documente despre zelulu inflacaratu si neobositu cu care lucrá Sincai pentru immultirea scóleloru si inaintàrea culturai române — *pro linguae et gentis honore*. Anume, Sinodulu tinutu in Blasiu la 18 decemvre 1792, atesta ca nici ostenélla, nici insasi sanetatea nu si o crutiá Sincai in purtarea deregetorfei sélle.²

V. Intr'aceea, la 28 ianuaru 1790, Iosifu II e constrinsu a revocá reformele mari ce introdusese.

La 20 februaru acell-asi annu móre marele imperatu, *qui, pol, perpetuo vivere dignus erat* imperatulu iubitoriu de omenire «sub care au resuffletitu Români, si eu atunci in florindu multu puteam» dice Sincai³ cu adénca durere.

Pre cându revolutiunea cea mare, la Appusu, resturná sistem'a millennaria a trecutului, si proclamá principiile libertáti si egalitáti omenesci, in Austri'a si mai allessu in Ungari'a si in Transilvani'a, dupa mórtea lui Iosifu, reformele celle cadiate alle acestuia provocassera o reactiune incordata, aristocratica si feodale. Ungurii, natiune aristocratica care in nici unu casu nu puteá simpatizá cu o revolutiune democratica, cereau cu inviersiunare restabilirea constitutiunei loru feudali ce erá se o sferme de totu Iosifu imperatu. In tóta Ungari'a si Transilvani'a nu se iví intre Unguri unu singuru apostolu allu dreptului egale, dice Unguru *Kövári*. Revolutiunea francese, constata acestu Unguru, nu gassí simpathíi decâtu la Români Transilvaniei.⁴ Acestia, petrunsi de principiile lui Iosifu si alle revolutiunei, se presinta la a. 1791 inaintea imperatului si a dietei din Clusiu cu acellu faimosu si pururea neuitatu actu allu natiunei române, prin care pretindu restabilirea Româniloru, vechiloru coloni ai lui Traianu, in usulu tutuloru drepturiloru nationali, de o potriua cu

¹ Vedi in *Anness'a VI*, raportula secreta allu lui *Kalnoki* din 19 iuniu 1784 còtra episcopulu Bobu, prin care se dimittu din monastire Kein, Peterlak, Sincai si Maior.

² *Elegia*, not. 24. — Vedi in *Anness'a VII*, Decretulu de docente de la 1787.

³ *Elegia*. — *Chron.* a. 1708.

⁴ *Kövári*, *Erdély történelme*. VI, 164. 166. 167.

celle-alte natiuni alle tierrei, invocându, ei singuri in Resaritul Europei, drepturile omului si alle cetatianului: *pura et simplicia tum hominis, tum civis jura*.¹

Ungurii si Nemtii, cu puteri unite si cu violentia respinsera aceste pretensiuni.

Eder, istoricu sassu, se insarcină a le critică si combata.

Sincai respunse prin o anticritica energica, care inse nu o putu tipari².

Se insemnămu ca la diet'a tierrei din 1792, Sincai inca asternu o petitiune in caus'a possessiuniloru familiei selle.³

Intr'aceea, reactiunea ungeresca ce urma dupa mórtea lui Iosifu, nu putea se nu lovésca si pre Sincai.

Inimicii scóleloru nationali si ai lui, devenira din ce in ce mai cutediatori. Mai întâiu i se tramise ordine de a nu se mai propune limb'a germana: *audacter dura minando mihi*. Puçinu dupa aceea, nascocira asupra-i lucruri grave ce puteau se-lu pérda — *quî me perdere possint*,⁴ accusându-lu de principie germanice,⁵ resturnatórie, si de turburatoriu allu ordinei publice.

Eră pre atunci episcopu in Blasiu *Ioan Bobu*. Sincai, cá si Klein si Maior, barbati superiori, cu atâtu mai puçinu puteau se stea bine cu Bobu, ca, pre cându acest-a cercă a vârî in beserec'a româna innovatiuni latine, ei apperau cu insuffletire vechiele datine alle beserecei orientali. Inca de pre la 1792, déca nu de mai nainte, incepuse a se formă in cleru o oppositiune seriósa asupra administratiunei episcopului. Pre la 1794 oppositiunea eră se erumpa.

¹ *Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae, cum notis historico-criticis* I. C. E. Claudiopoli 1791. pag. 46. — Supplic'a româna se edită atunci si in Iassă.

² Sincai la a. 1291 allu Chroniclei, dupa ce adduce chrisovuln regelni Andrein III, datu lui Ugrinn, dice: «Tocma bine ca Eder collega men cându si eu eram director preste scóle, 'mi veni aci inainte, pentru ca ellu este acell-a carele inca au cutediatu a scrie in chrisuln instantiei Ropânilorn din Ardéln, ca acéstia pnrnrea au fostu numai sufferiti in numit'a tiérra, éra nu primiti. Eu in antichrisuln men am fostu respunsu la tóte báfélele lui, si daca nu s'an pututu tipari pentru teléga, 'In intrebn acumu din carutia: an nu e primita unu nému in tiérr'a aceea in care siede si judeca imprenna cu crainln sen?»

³ *Elegia*, not. 1.

⁴ «Primum Theutonicae mandant primordia linguae
Ne doceam; audacter dura minando mihi.
Tum fictas Causas, et qui me perdere possint,
Quaerunt! — propitii sed vetnere Poli.»

cânta Sincai in *Elegi'a* sea. Asiă se intiellége si ceea ce dice ellu in epistol'a sea cõtra Bobu dia 10 augustu 1795: «Infrascriptus scio me quondam prohibitum fuisse secus quam *hungarice loqui et valachice*.»

⁵... «cen perniciosorum quorundam effictorum *Germanicorum* principiorum falso actum...» dice Sincai in *Elegia* not. 24. — Ací insémna ca, principiele si reformele lui Iosifu II, Ungurii le numiau *germanice*.

Pre atunci se laudasse Bobu asupra lui Maior: *Dabo operam ut destruam illum.*¹

Actiunea intentata asupra lui Sincai nu e bine cunoscuta. Dar dintr'o cercetare facuta asupra-i la 11 septembrie 1794, resulta ca ellu era arrestatu pentru ca ar fi rostitu ore-cari cuvinte qintitorie la turburarea păcei publice.² Interrogatu, ellu respunse intre altele: «Fiindu denunciatu la guvernul pentru «nescari cause, se ordinasse cercetare asupra-mi. Cu acésta ocasiune, mergendu eu la monastire, calugerii 'mi dissera intre pachare: Hei Sincai, dar «bine ce o dresseră asupra-ti. Eu dissei: déca astfelu se pórtă episcopulu «cu mine, apoi *ego etiam ero dux et author rebellionis atque conjuratorum* (a- «deca: eu inca voiu fi autorulu si capulu rebelliunei si allu conjuratorulu). «Professorulu de filosofia me observà dicendu: mare vorba ai graitu, Sincai; «tu 'ti puni capulu in jocu. Er eu respunsei: n'am graitu nimicu contra tier- «rei nici contra imperatului; am vorbitu contra episcopului.»³ Vorbele lui Sincai fura interpretate intr'unu sensu ce n'a pututu fi iu cugetulu lui. Ellu fu arrestatu sub inculpare de tendintie de rebelliune.

La 13 septembrie 1794, asiadar sub cursulu cercetărei lui Sincai, guvernulu invita pre episcopu, se propuna altu directoru in locu-i.

La 15 octovre, episcopulu propune de directoru *interimariu* pre *Georgiu Tatu*, care terminasse studiile mai inalte la S-ta Barbara in Vienn'a.

La 18 octovre, guvernulu confirma pre Tatu in postulu de directoru interimariu si catechetu scólei primarie nationale din Blasiu.⁴

La 10 augustu 1795 Sincai se afflá in Blasiu, pre picioru liberu, dar *afflictus ultra modum*, precumu se subscrie insusi intr'o epistola pré-characteristica adressata episcopului Bobu. In asta epistola ellu 'si da inca titlulu de *actualis director*, pre semne dupa modulu seu cellu ironicu, fiindu-ca *Tatu* era numai *interimariu*.⁵

E bine a insemná ca, chiaru pre cându Sincai era accusatu pentru principiele sélle si arrestatu cá turburatoriu allu ordinei publice, in Vienn'a si in Pest'a se arrestau toti cei in prepusa de a simpatizá cu revolutiunea francesa. La 16 augustu 1794 se puse mân'a pre Martinovici si alti complici, si in anululu urmatoriu se decapitara.

VI. Scossu cu nedreptate din postulu seu de directoru, dupa ce s'ufferisise si alte mai greile injurie si calamitati, numai pentru ca lucrasse atátu si cu atátu

¹ *P. Maior, Istori'a Beséricei Romániloru*, p. 342.

² «Holmi illetlen és közönséges tsendesség fellázasztására tzélozo szavaiért bévádolt Sinkai György ő kegyelme» se dice in actulu cercetărei.

³ Vedi actulu cercetărei in *Anness'a VIII*.

⁴ Vedi proponerea episcopului si confirmatiunea guvernului, in *Anness'a IX*,

⁵ Vedi Epistol'a lui Sincai, in *Anness'a X*.

zelu pentru binele publicu, la annulu 1796 Sincai merse la Vienn'a, pentru cá se astérna inaintea imperatíei dreptele sélle plângerí. Ellu trecù atunci pre la Oradea-mare, unde vechiulu seu patronu, episcopulu Dorobantu, 'lu ajutorà, fàra se-lu róge, cu dóue-dieci galbini, bani de calletorfa.¹

Mérgerea la Vienn'a nimicu 'i folosì.

Parassitu de stéoa sea — a *Fortuna fere derelictus* — Sincai, cellu ce adunasse atâte cunnoscintie spre a fi folositoriu Româniloru, se vediù de odata constrinsu de a parassí pre ai scí si a cultivá pre straini cu mintea sea — *Colere ingenio rura aliena meo*, cumu dice ellu insusi. Ellu se retrasse la comitele *Daniil Vass de Çéga*² si soçia sea *Clara Szerentsi*. Siesse anni de dille petrecù Sincai in curtea acestorn magnati, crescèndu in arte si in sciintie pre fiii loru, Tom'a, Ioan si Giorgiu, si ingrigindu totu de odata de ecno-mia cá inspectoru in mosíele loru.

Cu assemeni ocupatiuni, ellu se vediù nevoitu a neglége puçinu studiele si cultur'a sea literaria.³

Cu tóte acestea, Istori'a Daco-Romana ce incepusse a cullége cu atátu zelu si cu atâte priveghiári, nici odata nu puteá se o dea uitàrei, fia cá directoru de scóle, fia cá instructoru de copii au inspectoru de bunuri. Ellu aduná nein-cetatu si cu tóta ocasiunea, din biblioteci si archive, publice si private, cercetá pîna si documentele particulariloru, nobili si tierrani.⁴ Inca pre la a. 1800, còtra finea lui maiu, vediusse Engel in Osiorheiu, in bibliotec'a societatei pentru limb'a unгурésca, unu manuscriptu de trei volumeni *in folio* coprin-diendu date chronologice de *rebus Valachorum*, cullesse din varii autori de Georgiu Sincai.⁵

VII. Pre la 1803, Sincai terminându crescerea fiiloru comitelui Vass, 'si luà dio'a buna de la acésta familia, si plecà pre la Oradea-mare la Bud'a, spre a

¹ *Elegia*, not. 18. — Se dice ca, trecèndu Sincai prin Clusiu, intrà intr'unu casinu unde a-veau da'ina de a se adná boiarii unguri. Sincai, cu obicinuit'a sea indrasnélla, s'ar fi adressatu còtra dènsii dícèndu: «Étta m'ati ruinatu; ajutati-me 'acumu.» si boiarii aru fi facutu o collecta pentru dènsulu.

² Despre famili'a Vass serie Sincai la a. 1230 allu Chroniceí: «Intre familiile cele mari din «Ardélu, cea mai de frunte si mai vechia este famili'a comitiloru Vass din Sántulu Egidie, ér «acumu numita a Grafloru Vass de Çég'a. Famili'a acést-a au venitu cu ántái'a intrare a Ungu-«riloru in Ardélu in a. 904 din Moldov'a; si pecétea o arréta ca nu numai au fostu de frunte «intre Moldoveni, ci tocmai din cas'a ce obladniá Moldov'a; ca-ci pîna in dio'a de acumu tine «çimirula séu stem'a Moldovei in pecétuiculu seu. Dnpa aceea s'an amestecatn si cu famil'a lui «Draçula, a obiaduatorinluí fiefiei «muntenesci, prin casatoria.»

³ *Elegia*, not. 24.

⁴ *Sincai, Chronica*, a. 1643.

⁵ *Engel, Literatur der Valach. und Mold. Geschichte*. p. 67. — Pare ca de aceste trei volu-meni e vorb'a si in not'a 25 a *Elegiei*.

se consacră de aci înainte numai studiului istoriei române. Ellu se oprî in-Oradea-mare, unde se află episcopu vechiulu seu patronu *Ignatiu Dorobantu*, si canonici, invetiati si amici si cunoscuti, *Vulcanu* (care se facu apoi episcopu), *I. Szilagi*, *S. Branu*, *I. Corneli*, *Nic. Vitez*, *Georgiu Farcas*; acolo se află si eruditulu prôfessor si directoru *M. Tertina*. Toti cu bucuria si cu inim'a deschisa imbracisara pre celeberrimulu Sincai. Ellu descallecà in tusculanulu suburbanu allu episcopului, si in tôte dillele erà la mès'a acestuia.¹

Pre atunci lucrà Engel la istori'a principatelor române, si invetiati Români din Blasiu, din Oradea-mare si aiurea, 'i tramitteau totu felulu de documente.² Chiaru pre cându Sincai se află in Oradea-mare, se traduceà sub priveghia-rea lui *Vulcanu*, chronic'a lui *Miron Costinu* pre sém'a lui Engel.³

Trei luni de dille petrecu Sincai in sinulu eruditiloru sei amici de la Oradea. Atunci scrisse si *Elegia* sea.⁴

In fine, gassindu occasiune oportuna plecà la Pest'a si Bud'a anume spre a-si indeplinî istori'a Daco-Romana din Grammatophilaciulu lui *Kovachich* si din bibliotec'a lui *Szechenyi*. La plecare, invetiati si generosii sei amici din Oradea, 'lu ajutorara cu bani de drumu.⁵

Côtra finea annului 1803, Sincai erà in Bud'a.⁶

Cumu ajunse aici, se puse in relatiune cu celebrii istorici ai Ungariei de atunci, si anume cu *Kovachich*, pre care 'lu ajutà in lucràrile sèlle literarie, apoi cu *Katona*⁷ si altii. Pre la martiu 1804, Engel numesce pre Sincai ajutoriulu abilu si activu allu lui *Kovachich*.⁸ Sincai inca vorbesce despre pré-invetiatalu seu amicu *Kovachich* (*vir eruditissimus mihiq;ue amicissimus*), atatu in *Elegi'a* sea de la 1803,⁹ câtu si in *Chronica*¹⁰ unde spune ca, in annulu 1804, înainte de a se face *diortositoriu in tipografi'a craésca*, ellu insusi a facutu estraturi din tôte càrtile, mai allessu celle netiparife, care le dobândisse *Martinu Georgie Kovachich* de la comitele *Hadik*.

Astfelu, Sincai, in Bud'a, se ocupà, indata de la inceputu, ajutându pre *Kovachich*, consultându bibliotec'a *szechenyana*, precum si collectiunile altoru invetiati, si completându neinctetu chronic'a sea.

¹ *Elegia*, not. 25. 24. 25.

² *Engel, Vorrede*, p. IV; *Literatur*, No LV. p. 67; LXXXIV. p. 90; C, CI, CII. p. 105, 119. — *Neuere Geschichte der Wal.* p. 84—92.

³ *Sincai, Chronica*, a. 1449.

⁴ Vedi *Elegi'a*, impreuna cu notele, *Anness'a XI*.

⁵ *Elegia*, not. 25.

⁶ *Chron.* a. 1449.

⁷ *Chron.* a. 905. «*Katona* traia inca (dice Sincai) in a. 1808 in lun'a lui maiu, cându am vorbitu cu ellu in Bud'a, cá cu unu canonicu din Coloccea.»

⁸ *Engel, Neuere Gesch. d. Wal.* p. 92.

⁹ *Elegia*, not. 25. 26.

¹⁰ *Chron.* a. 1448.

La 25 februaru 1804, ellu scrie lui Engel: «Mi-am propusu se scriu «annalile natiunei române intregi, prin urmare si alle Cutio-vlachiloru séu «Çinçiariloru (cumu-i numescu), ceea ce am si facutu, incepându de la Traianu. séu mai bine dicându, de la cellu de ântâiu resbellu allu lui Decebalu «incontr'a Romaniloru pîn la 1660. Continuediu acésta lucrare din di in di, «o inavutiescu si o netediescu, nici cugetu a o tiparí mai inainte de ce voiú «aduná si stringe totu ce voiú puté spre completarea si continuarea anniloru.» Ellu comunicá lui Engel date, documente, manuscripte, si a .nume chronic'a *balacianésca*, care pre atunci, erá allu 20-le volume in collectiunea manuscrip-telorú sélle, ér Miron allu 25-lea.¹

La 20 septemvre 1804, Sincai scrie capitanului *Lipszky*, care se ocupá cu facerea unei charte geografice a provinciilor corónei unguresi, o epistola despre modulu scrierei limbei române cu litere latine.² In asta epistola Sincai se semnédia: *actualis corrector Typi Valachici penes R. Typographiam Universitatis Pestanae*. Pre atunci ellu sperá ca preste doui anni va puté scóte la lumia Chronic'a natiunei române.³

¹ Engel, *Neuere Gesch. d. Wal.* p. 84—92. — «Menm quippe est (dice Sincai in scriasóri'a cõtra Engel) *Annales universae nationis Valachicae*, proinde etiam *Kuzzo-Valachorum*, quos «*Czenczaros* vocant, conscribere, quod et feci inchoando a Traiano, vel potius primo Decebali «contra Romanos bello, usque ad a. 1660. Opus in dies continuo, locupletu et polio, neque prins «de editione cogito, quam quidquid potero ad annos congegassero.» — Vedi si *Chron.* a 1530.

² *Epistola Georgii Sinkai de Eadem ad Ioannem de Lipszky. Budae. 1804.* — Vedi si *Tesauru de monumente istorice pentru Romania*, I, 87.—Epistol'a cõtra Lipszky e annunciata si in *Schedius, Zeitschrift von und für Ungern*, 1804, Pest. VI, 327., cu armatóriele cuvinte: «Diese «Schrift enthält einen sehr beyfallswerthen Vorschlag des als gründlichen Kenners seiner Mut- «tersprache, der walachischen, bekannten Literators, Hrn. *Georg Sinkai*, wie man die walachi- «schen Wörter mit lateinischen Buchstaben am zweckmässigsten schreiben soll. Diesen Vorschlag «führt nun auch Hr. Rittmeister *Lipszky* in seiner grossen Landkarte zur Bezeichnung der wa- «lachischen Oerterbenennungen aus.» — Totu la *Schedius* l. c. pag. 385 cetimn: «Ein sieben- «bürgischer Gelehrter, der sich eben mit der Ansarbeitung einer Geschichte der walachischen «Nation beschäftigt, Hr. *Georg Gabriel Sinkay de Eadem* hat ein Original MS. in walachischer «Sprache geschenkt (für die gräf. Széchényische ungrische Reichsbibliothek), welches die grie- «chisch-unirten Bischöfe in Siebenbürgen enthält.» Despre acestu Diptichu vedí si *Chronica* a. 1660 si 1680. Nu e mirare ça Sincai a donatu bibliotecii Szechenyiane acestu documentu allu Blasiului; archivulu dia Blasiu se afflá pre atunci in cea mai mare neregula; documentele se luau de cine apucá si se perdeau. Vedi prefatinnea lui Maior la *Istori'a beser*. Maior credeá ca documentele Blasiului erau mai sigure la sine de cátu in Blasiu, ér Sincai le credeá mai sigure in bibliotec'a pestana de cátu ver-nde.

³ «Quos (*Annales universae nationis Valachicae*) intra biennium Orbi litterato spectandos daturum me spero.» *Sincai* in *Epistola ad Lipszky*.

La 1805 Sincai publica o alta editiune mai indreptata a *Elementelor limbii Daco-Romane*.¹ Aveá de gându se scóta si o grammatice *illirica-romána*, adeca cu litere cirilliane.² Ellu se semnédia totu *Typi Corrector*.

Samuil Klein, persecutatu de Bobu, inca se assiediasse in Bud'a, cá revisoriu de càrti.³

Lucrau amëndoui pre intrecute si se ajutau imprumutatu cá fratii. Collectiunile⁴ loru de documente⁴ si chiaru lucràrile loru erau commune, cá intre amici si ómení in adeveru eruditi.

Intr'aceea, la 13 maiu 1806, Klein móie in Bud'a in braçiele lui Sincai.⁵

Cu unu annu mai nainte murisse episcopulu Dorobantu, patronulu lui Sincai.

In loculu lui Dorobantu se numí episcopu, la 1806, Samuil Vulcanu, pré-invetiatiulu amicu allu lui Sincai, si nemuritoru mecenate allu litereloru române.

La 1807, Sincai tiparesce *Istori'a Romaniloru* la finea calendariului de Bud'a pre acestu annu.⁶

In fine, la a. 1808, incuragiatu de episcopulu Vulcanu,⁷ se appuca a-si tiparí *Chronic'a*, totu cá appendice la calendariulu de Bud'a de pre acestu annu.⁸ Tiparirea chroniceii se continuà si in calendariulu annului 1809,⁹ si erá se urmedie totu asiá inainte in calendariele anniloru viitori. Dar impregiuràrile nu-i fura favorabili. Caus'a principale se vede a fi fostu censur'a.¹⁰ Destullu ca, fàra a se scí cu de a menuntulu cumu si in ce chipu, nu numai tipari-

¹ *Elementa Linguae Dæco-Romanæ sive Valachicæ. Emendata, facilitata et in meliorem ordinem redacta per Georgium Sinkay de Eadem etc.* Budaë, 1804. — Vedi si *Tesauru de monumente istorice*, I, 87.

² Vedi prefatiunea Grammaticeii lui Sincai de la 1805.

³ Prefatiunea Grammaticeii lui Sincai.

⁴ Pre la 1804, Klein aveá de gându se publice *Dictionariu* românu-latiunu-ungaru-germann, si latinu-românu-ungaru-germann. Cu deosebire se ocupá cu *Annalile principiloru munteni si moldoveni*; inca in martiu 1802 ajunsesse cu cei d'ântâin pîn la a. 1720, cu cei diu urma pîn la 1600. Ellu serieá lui Engel: «Vix est aliquis scriptor, qui usque ad a. 1714 floruit, et de Valachis aliquid scripsit, ex quo collectionem sen excerpta historiam concernentia non haberem.» Ellu prelucrâ aceste annali atâtu românesce, câtu si latinesce. Engel, *Literatur* etc. 91. — Despre celălalte lucrâri alle lui Klein, vedi *Elegia*, not. 12. — Despre Klein promisesse Sincai (*Chron.* a. 1714) a cuvântá mai multe la loculu seu. — Vedi si *Cipariu, Principia*, 312.

⁵ *Chron.* a. 1660.

⁶ *Chron.* a. 105. cf. 103. 117. 167.

⁷ *Laurianu* in *Biografi'a lui Sincai*.

⁸ Posedemu noi unu esemplariu din acestu calendariu. Ellu coprinde o particica din *Chronica*, adeca de la a. 86 pîn la a. 169, in 40 pagine in 8°. Vedi *Tesauru de monumente istorice*. I, 98.

⁹ Se affa unu esemplariu in posesiunea D-lui Cipariu, si coprinde pag. 41—80, annii 174—264 ai *Chroniceii*. Vedi *Cipariu, Archivu*, a. 1868, p. 277.

¹⁰ *Laurianu* in *Biografi'a lui Sincai*.

rea chroniceii se intrerumpe de aci înainte, dar Sincai insusi cu inceputulu annului 1809 nu se mai affla in Bud'a.¹

VIII. Pre acestu tîmpu Maior, prigonitu de Bobu, se assiédia in Bud'a, cá revisoriu de càrti.

Èr pre Sincai, in a. 1809, 'lu gassimu retrassu in *Sinne'a*, satulu comitatulu *Abau* in Ungari'a, la iubittii sei elevi *Vass*, lucrându cu assiduitate la chronic'a sea. Ètta cu ce inima duiósa si plina de gratitudine spune acést-a ellu insusi. «La annulu acest-a (1854 allu Chronicel) mi-au venitu înainte unu «chrisovu allu pré-luminateli familiei comitiloru *Vass* carele astadi in 28 februarie allu annulu 1809, cându tocma am plinitu 56 anni de cându m'am nascutu pre lume, 'lu scriu in *Sinne'a* satulu comitatulu *Abau* in Ungari'a, in curtea mariloru salle, cá se le arretu multiamit'a care li se cuvine «nu numai de la mine, carele scriu, ci si de la aceia, pentru allu càrora folosu scriu acestea.»²

Douì anni de dille lucrà Sincai la *Chronica* in curtea comitiloru *Vass*, unde aveá de gându se petréca pîn ce-si va terminá oper'a. Ellu scrie cu multa amaretiune asupra óre caroru Români «carii mai vré-l'aru mortu de câtu se scria unel' cá acestea.» Ellu scurtédia adesu lucrarea sea cea románésca, grabindu-se a o traduce pre latinía, in sperantia ca in asta din urma limbá mai usioru va scapá de censura. Ètta propriele sélle cuvinte. «Me ocrotescu la feciorii comitului *Daniil Vass* cellu mai betrânu, cá la nisce ucenici ai mei, «pina voiu sevirsí munc'a acést-a pentru folosulu Româniloru, dintre carii unii «mai vré-m'aru mortu de câtu se scriu unele cá acestea.»³ Si érași: «mai aduculu aci unu chrisovu ce se tine de pré-lumat'a famili'a comitiloru *Vass* de *Çég'a*, cá se arretu ca, de nu mi-ar fi statu fémili'a acést-a intru ajutoriu, «eu cu ajutoriulu Româniloru mei in veci n'asiu fi scrissu chronic'a acést-a, ba «dóra o-asiu fi si pârjolitu de multu, atât-a m'au necajitu Români delà carii am «ascptatu ajutoriu.»⁴ Acestea le diceá in a. 1809. Intr'altu locu mai dice «alti mai multi (autori) pentru aceea nu-i pomenescu aci, pentru cá se nu-mi «lungescu munc'a, ci se o ispravescu mai répede, spre descoperirea ochiloru «celloru ce si se o intorcu pre latinía, de unde si nume si folosu mai «mare voiu avé, nici voiu avé opu se-mi cercetedie munc'a Români mei — «pentru ca tiparindu-se odata munc'a acést-a pe latinía, slobodu 'mi va fi a o «tiparí si pe románía. fâra de censur'a acellor-a carii nu sciu de acestea.»⁵ Asiá scrieá pré la 1810.

La 18 februaru 1811, afflâmu pre Sincai lucrându la *Chronica* in curtea e-

¹ *Cronica*, a. 1354.

² *Chronica*, a. 1354.

³ *Chron.* a. 1365.

⁴ *Chron.* a. 1510.

⁵ *Chron.* a. 1595.

piscopului Vulcanu,¹ vechiu amicului seu. Totu annulu acest-a se vede a-lu fi petrecutu la Vulcanu, ajungându cu lucrarea Chroniceii pîna la a. 1739 unde pare a fi incetatu. La acestu din urma annu allu chroniceii se plînge in urmatoriulu chipu: «de mine dusmanii nêmului nostru, carii numai pentru aceea «au vrutu se ne stapânésca cá se-si....., au ascunsu tôte din care puteam «scrie pentru folosulu nêmului, si eu din mâni straine am capetatu si acellea din care am scrisu pîn ací si voiu scrie si mai inainte despre episcopía «Fagarasiului si mitropolía Belgradului.»²

IX. In annulu urmatoriu 1812, pre cându Petru Maior, care urmasse lui Sincai in revisoratu, publicá istori'a sea pentru inceputulu Româniloru in Daci'a, in care citédia la unu locu³ pe «pré-invetiatulu, ci nenorocitu Geor-

Chron. a. 1614. — La annulu 1679 allu Chroniceii ne dá urmatori'a genealogia a familiei Vulcanu: «Ací cetitoriule! însêmna, ca vornicul Vulcanu, despre carele scriisei, au avutu frate «sên fecioru, nu sciu, pe Michail Vulcanu, carele de gróz'a lui Sierbanu Cantacuzennulu, cá se «nu piéra si ellu cá vornicul, au fugitu in Ardélu si s'an assediatu in satulu Vezea din comitatulu Belgradului cellu de josu; si Michail acest-a au avutu cinci feciori (precumu arrata genealogi'a Vulcanesciloru), dintre carii unulu s'an numitu Petru, si acest-a au povestitu celloru ce «mi-an spusu mie, ca tatalu seu Michail au venit din Valachi'a in Ardélu. Éra Petru Vulcanu «an avutu trei feciori, pe Georgie, Ioan si Petru; Georgie ispravindu scótele in Clusiu, au invetiatu «grammatic'a in Blasin; din Ioan s'au nascutu Samuil archierenulu cellu românescu allu Oradieimari, Georgie care locuesce in Blasin si Miciníc'a mum'a a doui Galbori Samuil si Alexandru, «apoi din Petru s'an nascutu Vulcanescii din Sinc'a-vechia.»

² *Chron. a. 1739.* —

Însêmna ca la a. 1308, Sincai lucrá in Bnd'a la a. 915 allu Chroniceii. Cf. a. 1453 allu Chroniceii.

La 28 februaru 1809, scrie in Sinne'a la a. 1354 allu Chroniceii. In cursulu acestui annu lucrédia in Sinne'a cu mare diligentia si cu multa gratitudine cõtra comitii Vass, precumu se vede la annii 1365, 1510, 1526 si 1541 ai Chroniceii. La 13 decemvre 1809 scrieá la a. 1526 allu Chroniceii. Ér in sér'a cea mai de pre urma a annului 1809 ajunsesse cu Chronic'a la a. 1541 unde dice despre *Stefanu Mailatu*: «ca ellu au fostu diaosiu Român din semênti'a cellui ce au «domnitu in Valachi'a la a. 1300, precumu nu tagaduesce semênti'a lui cea de acum-a, care «in destulu de luminata trépta infloresce in timpuln in care scriu acestea, tocmai in sér'a cea «mai de pre urma a annului 1809.»

In annulu 1810, totu in Sinne'a, ajunse la a. 1595 allu Chroniceii, unde, între altele, mai dice: «Aronescii din Bistr'a dintre carii multi barbati sdraveni au fostu si sunt acum-a in annulu 1810, «cându scriu acestea, nu fâra fundamentu se dicu a fi din semênti'a lui Aron voda.»

La 18 februaru 1811, scrieá in curtea episcopului Vulcanu in Oradea-mare la a. 1614 allu Chroniceii. — La 29 martiu 1811, lucrá la a. Chron. 1653. — La 4 augustu, totu in curtea episcopului Vulcanu, lucrá la a. 1713 allu Chroniceii. — La Sânta-Mari'a mare din acestu annu 1811, ajunse la a. Chroniceii 1721, si preste puçtuu la a. 1739 unde, precumu dissei, pare a se fi opritu cu lucrarea Chroniceii.

³ *P. Maior. Ist. pentru inceput. Rom. edit. 2. p. 112.*

gie Sincai», nici 'lu mai pomenesce vre odata, intelnimu pre Sincai in Transilvani'a, venindu din Ungari'a, de la Vulcanu, pre josu, cu toiagulu in mâna, si cu desagii in spate-i, in cari purtá Chronic'a sea, tesaurulu neperitoriu allu gintei române.

De ací inainte incepu adeveratele fatalitáti alle marelui barbatu. Nici ellu nici altii nu le mai descrissera. Numai traditiunea contimpòraniloru, vaga si trista, ni le mai pastrà. Unulu din acesti contimpòrani 'lu vediù in vér'a anului 1812 in Blasiu, unde in dóue dille in dóue rânduri vorbì cu dènsulu.

Ellu veniá, dice, de la Alb'a-Iuli'a unde 'si dussesse Chronic'a la censura, si se abatù pre la Blasiu, unde servisse atât-a timpu in fruntea scóleloru române, si unde de vro 17 anni nu mai fuisse. Fíindu poffitu la mésa la Bobu, Sincai cu obic'nuit'a sea indrasnélla multe spuse episcopului placute si multe neplacute. Sér'a pe la cina merse in refectoriulu seminariului. Ací, (spune mai in collo marturulu nostru, pre atunci clericu si dènsulu), unu canonicu care cunosceá pre Sincai de mai náinte, in fínti'a de façia a mai multoru canonicí carii de assémenea toti 'lu cunosceau, cându intrà Sincai in salonu cu nisce passi maretí, 'lu intimpinà cu acésta intrebare: *Unde habemus fortunam?* (De unde avemu norocire?) Ér ellu, socotindu pre semne ca acestia se façiariau a nu-lu cunnósce, zimbindu 'i respunse scurtu dar apesatu: *De terra* (De pre pământu); si cu acést-a, indrasnetiu cumu erá, incepù a intrá in vorba cu fiasicare. Clericii erau assiediati cu totii in giurulu méseloru la cina, dar uitându ca mâncarea zaceá inainte-le, privirile loru alle tuturoru erau açintate asupra barbatului — acumu strainu intre ai sei! — care de si se osebiá prin serací'a imbraccamintei de cei impodobiti cu brâne rossie, cu atâtu straluciá mai multu prin discursurile sélle pline de sciintia; attentiunea tutuloru erá atrassa asupra-i, si toti se implura de respectu còtra dènsulu. La tóte ânghiurile, intre preoti si clerici, n'audiai de câtu: *Acest-a e Sincai! Oh ce barbatu!* Toti doriau a-lu vedé si audí mai de aprópe. Ellu 'i prevenì pre toti. Intorcèndu-se còtra clerici, disse: *Cu betrânií vorbíi, acumu se vorbescu cu odraslele Romaniloru.* I luà in siru pre toti, si unulu nu remase cu care se nu fi graitu. In fine 'i lassà cu aceste cuvinte: *Pui de Romani, purtati-ve bine, si nu uitati si pre Sincai.* In alta di mergèndu clericii dupa datina, la plimbare, intimpinara pre Sincai afara dé orasiulu Blasiului, inaintea ospetariei episcopesci de lónga Tèrnava, siedièndu afara la umbra, cá se-si imputerésca corpulu pentru calletoría. Aici clericii 'lu incongiurara cá oile pre pecurariu. Aici, dice marturulu nostru, vediui la piciórele lui nisce desagi plini de chârthfi: erá averea némului românescu, Chronic'a lui, inghesuita in acei desagi de lâna, cam invecchiti, la unu locu cu tóta serací'a autorelui românu cellui mai avutu in sciintia. Cu aceea ocasiune multe ne spuse Sincai. Eu 'lu intrebai: «Pentru ce porti atâtate scrisori, atâtata sarcina in spate?» — «Acest-á e fetulu meu (respunse)

in care voiu fi glorificatu dupa mórte; déca nu mi-a fostu russine a-lu face, pentru ce se-mi fia russine a-lu purtá?».¹

Scopulu pentru care venisse Sincai in Transilvani'a nu si-lu ajunse. Se dice ca, suppuindu censurei compunerea latina a Chroniceí. censorulu unguru 'si dete parérea cu urmatóriele cuvinte: «Cartea e demna de focu, autorulu de furci.» (*Opus igne, author patibulo dignus*).²

Plinu de machnire plecà Sincai din Transilvani'a, dupa datin'a sea, pre josu, cu toiagulu in mâna, cu desagii in spate, la Oradea-mare, la episcopulu Vulcanu. Dupa cumu spune insusi Vulcanu intr'o scrissória a sea còtra unu Românú, cându intrà Sincai in curte la dènsulu, 'i disse: «Samuile! (erau cunoscuti din copillaríá) se me primesci ér in curte-ti, nu pre nimicu dar voiu se-ti facu o copia din Chronica, pentru ca me vei tiné.» Vulcanu 'lu primí cu bucuría, si mai petrecù Sincai câtu-va timpu la dènsulu, decopiându-i o mare parte a Chroniceí. Dar ér se departà apoi si de aici.³

Betrânulu protopopu din Bistritia. Ioan Maior, spuneá ca l'ar fi vediutu odata pre la a. 1814, in lun'a lui maiu, venindu eu protopopulu de la Desioen'a, Iosifu Sandor, la Blasiu; atunci vorbiá *contra fata*.⁴

De aci înainte Sincai se face neveditu. Contimporanii 'i perdu urm'a de totu.

Ptna sunt acumu de abjá trei anni nu se sciá nici loculu nici timpulu mórtei marelui Românú.

In fine, la 1866 se descoperí ca Sincai, parassitu de ai sei, se retrassesse còtra appusului vietiei sèlle la generosii si iubittii sei elevi, comittii Vass, in satulu Sinne'a din comitatulu Abauivar lónge Cassovi'a, unde, apesatu de atâte sufferintie, espirà in 2 nouemvre 1816, in etate aprópe de 62 séu 63 de ani.⁵

X. Étta cumu descriu pre Sincai toti câti 'lu vediura. Unulu din acestia dice ca, la ântâi'a vedére si vorbire cu dènsulu, la 1812, in Blasiu, astfelu 'i attrasse tóta attentiuinea si mirarea, in câtu chipulu lui i-a remasu intiparitu in oglind'a mintei, cá si cumu ar stá si acumu inaintea ochiloru sei, ca-ci cine vedeá odata pre Sincai, nu puteá se-lu mai pérdia din minte.

Érá Sincai omu de statu de midi-locu, plinu la trupu, dar mai multu os-

¹ *Quare portat vestra Spectabilitas volumen illud, tantam sarcinam in dorso? — Hic fetus meus est, in quo post fata glorificabor; si non pudet fecisse, nec portasse pudebit.* Vedi correspondentiele lui Gavra publicate in fruntea editiunei Chroniceí Sincaiane, de la 1844, in Búd'a.

² *Laurianu, Biograf'a lui Sincai.*

³ *A. Papiu Ilarianu, Ist. DAC. Super. tom. I, edit. 2, p. 140.*

⁴ *Laurianu. l. c. — D. Cipariu in Fóia pentru minte, inima si literatura de la 1841, No. 42, dice ca: «pre la 1814 s'a mal intorsu érase la Blasiu, cá se-lu priméscá a dóu'a óra la monastire.» D. Laurianu dice: «Episcopulu Ioan Bobu, de si vedeá pe Sincai celu plinu de merite, ca a ajunsu la estrem'a miseria, totusi nu se putù impacá cu dènsulu. Sincai plecà pe josu din Blasiu plinu de machnire.»*

⁵ *Concordia* No. 51—514 din 1866 publicà matricul'a mórtei lui Sincai. Vedi *Cipariu in Archivu*, a. 1868, p. 297.

sosu, cu umerii largi, cu pieptulu latu si essitu in afara, purtá mân'a cu bastonulu inainte, passindu cu mare gravitate si puçinu leganându-se, çapulu mare, accoperitu cu peru raru si caruntu, fruntea larga, proeminente si desnudata de lături, sprencéne tufóse negre mai imbinate, ochi mari si plini de focu, coperiti cu nisce gene cu peri rari inçeposiate, façi'a cam lungarétia, fusca, rumena, puçinu cam ciupita de versatu, nasu romanu prelungu, mustaçie incaruntite, pre cari le netediá cu fórfeci, gur'a, buzele, proportionate, barb'a rasa, rotunda. Cautatur'a-i erá indrasnétia si insufflatória de respectu, dar in trassurele feçiei puteai cunnósce adêncimea gânduriloru si necazuriloru cu cari tóta viéti'a avusse a se ostí. Aveá vóce sonora, barbatésca, vorbiá apesatu, bine articulatu, liberu si cu indrasnéila, cá barbatulu care are de unde si scie ce se vorbésca, siguru fiindu in mintea si abilitatea sea. Din vorbele lui vedeai indata, ca omulu multu simte in sine, si multu indrasnesce. Gesticulá cându vorbiá; erá véselu, glumetiu, sarcasticu chiaru, dar fórte placutu in societate, făr a perde câtusi de puçinu, prin glumele si sarcasmii sei, din gravitatea purtării si din respectulu inspirá. Se dice ca cumu vedeá omulu, 'i faceá versuri. Mersulu, starea si tóta purtarea sea erá marétia; simtiai indata spiritulu inaltu ce locuiá intr'insulu, nu mai puçinu omulu plinu de inçredere si siguru in lucrarea sea. Passi aveá indrasneti si sprinteni pre lónga tóta etatea cea inaintata. Cându intrá in vre o adunare, cautarea tutuloru o trageá asupra-si, si nu puteá remáné necunoscutu. In tóta purtarea sea aveá o mândria latina si o indrasnélla care nu-i siedeá reu.

Imbraccamintea in care vediura pre Sincai in Blasiu pre la 1812, erá se-raca, dar nu drentiósá. Unu caputu de pánura, colórea tabacului, care prin portu perdusse multu din colórea sea primitiva; unu peptariu de alta pánura, care 'i accoperiá totu peptulu si pântecele pin din josu de cingetória, cu nasturi galbini si gatiri simple la gaurele nasturiloru; cióreci unguresci de pánura vêneta inchisa; pelería inalta, lata in margini, cam vechia, si nisce cisme ordinare in picióre, erá tóta imbraccamintea barbatului demnu de o mai buna sórte. Ér imbraccamintea lui oficiale erá, nadragi vineti sinorati, spentiellu séu scurteica si dulama pre umeru, midi-loculu incinsu cu sabia, fiindu nobilu de Sinca.

Étta cumu erá Sincai!

Assemeni calitáti, atáta superioritate si consciintia de sine, apoi curagiulu si inflessibilitatea principiiloru sélle, intr'o epoca si intr'unu cercu inferiore si crescerei si sciintiei si ideelorú sélle, nu puteau se nu-í creédie o multime de inimici potinti, carii 'lu gonira tóta viéti'a.

Dupa ce cunnóschemu pre Sincai in tóte vicissitudinile vietiei sélle, se cercetámu acumu, si affându-le se admirámu si se ne insusimu ideele lui, religióse, sociali, politice, nationali, literarie, si in fine, se studiámu pre Sincai cá istoricu.

III.

Ideele lui Sincai.

a) Idee religiöse-beserecesci.

I. Sincai se tineá de besérec'a româna unita cu besérec'a Romei.

Ellu incepuse a invetiá, precumu vediuramu, la Unitari (Ariani) si la parrinti, de ací la Reformatii din Osiorhciu, apoi la Iesuitii din Clusiu, si la Piaristii dia Bistriti'a-sassésca. In urma, spre a puté fi tramissu la Rom'a, intrá in monastirea din Blasiu. In Rom'a, invetiá theologi'a cá puçini altii, dar 'lu interessá mai multu column'a lui Traianu si alte monumente alle strabuniloru nostri. De acollo se întórse, nu spre a propagá unirea cu Rom'a Papei, ci spre a reinviá ide'a Daciei lui Traianu. Omu luminatu allu epocéi lui Iosifu II, la 1784 renunciá calugeriei. Popa nu se facú nici odata, cá cellu ce «cunosceá naravurile popesci.»¹

Intemeiatu pre diszele lui Tertullianu si Origene, autori din seclulu II, Sincai «nu fâra temeiu gândesce ca între stramosii nostri cei de Traianu purtati in Daci'a, atunci inca au fostu multi crestini.» Inceputulu crestinârei Româniloru 'lu probédia la anii 174, 319 si urmatori ai Chronicei, sustiindu ca «nu Români au luat credint'a lui Christosu de la Goti sau de la Sloveni, ci Gotii «si Slovenii s'au luminatu priu Români.»²

Cându vine a narrá certele si luptele beserecesci între Appuseni si Resariteni, étta cumu Sincai, cellu ce invetiasse in Rom'a, scie a le judecá, cu deosebire din punctu de vedére românescu. «Foca (dice) dupa ce au appucatu imperat'á «cá se si-o întarésca, pre multi au ommoritu, si temându-se cá nu cumu-va «se-lu afurisésca patriarchulu Çiarigradului pentru ucciderea imperatului Ma-uichie, au scrissu la patriarchulu Romei, in care epistola da patriarchului Romei titlulu de Ecumenicu, adeca preste toti patriarchii si archiereii; care «titlu dupa aceea l'au si tinutu toti patriarchii Romei pîna in dio'a in care «scriu acestea. Batar de nu l'aru fi tinutu! pentru ca titlulu acest-a au stricatu «dragostea între Resariteni si Appuseni.»³

Despre Cirillu si Methodie de la carii primira Bulgarii crestinetatea, si cari lassându apoi pre Bulgari, dupa cari se batcá Fotie. trecura se invetie pre

¹ Chron. a. 1514

² Chron. a. 174. 319. 325. 370. 404.

³ Chron. a. 602.

Moravi, Sincai dice: «Nici e de a te mirá ca sântii Cirillu si Methodie nu s'au suppusu patsiarchului Fotie: pentru ca acest-a erá Grecu, éra ei diaosi Români, dintre colonii lui Traianu, carii, fiindu uniti cu Bulgarii, pre Greci mai ântâiu nu-i puteá sufferi stapâni. Pentru acést-a au inceputu si Bogore, acum-a Michail, a tramitte soli, acusi in Germani'a, acusi la Rom'a vechia, pentru invetiatori.»¹

Despre Fotie dice: «In allu optule soboru ecumenicu in Çiarigradu Fotie s'au afurisitu, pentru ca rapisse scaunulu patriarhicescu pîna cându traia sântulu Ignatie, éra nu pentru alta ceva; ca-ci Fotie altmîntrelea erá bunu crestinu si mare pravoslavnicu, numai câtu erá si pré-invetiatu, si pricepeá tôte mai multu si mai bine de câtu toti carii au traitu pe vremea lui: dreptu-aceea s'au si pornitu a apperá credinti'a Resariteniloru improtiv'a Appuseni-loiu carii tóta ocârmuirea biséricei lui Christosu o trageá la sine, carea nu au pututu dobândi vre odata, precumu tóta theologi'a cea curata, inca si cea din Rom'a vechia, unde am invetiatu acestea, arrata.»²

Vorbindu despre unirea ce facusse cu besérec'a Romei Ionitia, domnulu si imperatulu Româniloru si allu Bulgariloru, pre la 1202, Sincai se grabesce a insemná ca prin acésta unire «Românii si Bulgarii nu si-au lassatu legea si obicéiurile celle mai din nainte, ci numai asiá s'au suppusu biséricei Romei, cá se tiie pre Pap'a cellu mai ântâiu intre patriarhi si se nu hulésca pre Latini si obicéiurile loru, cumu au facutu si Românii din Ardélu cându s'au unitu.» Adaoge apoi: «Éra Russii din Poloni'a si Ungari'a nu bine au lucratu cându au adaogatu in simvolulu credintiei cuvintele: «si din Fiulu,» ca-ci legea si obicéiulu cellu vechiu au trebuitu tinutu. Asiá ar fi fostu unirea adevérata, cá Appuseni se tina obicéiurile salle, si Resaritenii éراسi alle salle, si unii pre altii se nu se hulésca.»³

Acésta unire a Româniloru de preste Dunare, Sincai ar fi doritu se fi tinutu, dreptu scutu øllu nationalitâti române contra slavonismului, si mai cu séma a grecismului. Pentru aceea ellu si esprime parérea de reu ca prin actele conciliului allu optule ecumenicu din Constantinopole, Bulgari'a, in contr'a vointiei Bulgariloru si a Româniloru de acollo, se luà de sub patriarhi'a Romei, si se dete patriarhie de Constantinopole. «Bareím de nu s'ar fi intemplatu acést-a (dice Sincai) ca Românii mai fericiti aru fi fostu, de s'aru fi suppusu patriarhie de Rom'a.»⁴

Se ascultâmu acumu pre Sincai cându vine a vorbi, in seclulu XIII si urmátóriele, despre incercâriile violente alle scaunului Romei de a suppone pre Românii din tôte provinciele Daciei. Étta cumu graesce la a. 1236 allu Chro-

¹ Chron. a. 861. cf. 845. 866. 867.

² Chron. a. 869.

³ Chron. a. 1202.

⁴ Chron. a. 869. — Vedi si *A. Papiu Ilarianu, Istori'a Dac. Sup. I*, edit. 2. p. 2 nota 2.

nicei: «Crestinii in timpurile de acumu se mâncă unulu pre altulu, si acést-a
«o faceá din indemnulu archiereiloru celloru mai mari, carii numai intru a-
«ceea se sêrguiá, cá se-si latiésca domniele, éra nu adevèrulu, nici credinti'a
«si dragostea crestinésca. De ací au urmatu de Latinii versá sângele Greciloru,
«si Grecii allu Latiniloru; Românií cei de a stâng'a si de a drépt'a Dunareí
«dimpreuna cu Bulgarii aveá grije de la carii voru puté mai multu rapí, de
«la Greci sau de la Latini; éra Ungurii, indemnati de Grigorie allu IX pap'a
«de la Rom'a, numai de aceea se grijiá, cumu aru puté supune siesi pre
«Români si pre Bulgari; dreptu-aceea Bela IV inca din a. 1233 si-au
«datu sie titlulu acest-a: Bela din mil'a lui Dumne-dieu ântâiulu nascutu allu
«craíului Ungariei, Dalmatiei, Croatiei, Ramei, Serviei, Gallitiei, Lodomeriei,
«Bulgariiei si Comaniei, ne gândindu despre aceea ce i s'au întêmplatu dupa
«aceea mai de multe ori prin Tatari, despre carii dicu annalií bisériciei Bra-
«siovului: a. 1236, Tatarii de nou au pradatu Ungari'a, si in Ardélu au zebó-
«vitu siepte anni.»¹

Tantum religio potuit suadere malorum! «Asiá ne urgisescu Appusenii pre
«Resariteni!» dupa profund'a si admirabil'a traducere a lui Sincai.²

Aceste peccatósè incercári alle Romei le are Sincai in vedére cându venindu
la introducerea protestantismului în Transilvani'a, dice: «Dumnedieu cellu de
«susu prin Isavel'a si prin fiulu ei au inceputu a bate pre Românií din Ar-
«délu, pre carii 'i mâncasce Pap'a de la Rom'a mai nainte, ca-ci nu s'au ple-
«catu lui se-i fia dobitóce, nu oi suffietesci. Care lucru l'am arretatu la annií
«trecuti, si tocma s'au adevèritu in timpulu in caréle scriu acestea, ca fiesce-
«care episcopu numai atât-a putere are, câta i-au datu Domnulu nostru Is.
«Chr., nu câta i-au datu imperatulu Foca, Carolu cellu Mare, Mahometu II,
«sau Bonaparte de acumu. Acést-a este credinti'a cea adevèrata. Care are dreptu
«dintre imperatii ací numiti, judece altií, ca eu credu ca biséric'a lui Chr. va
«remáné pina la sfîrsitulú vécului si a dóu'a venire a lui.» Asiá scrieá Sincai
pre la 1810 in Sinne'a la comitii Vass.³

Intr'altu locu⁴ érasí: «Ér dupa ce s'au milostivitu a totu puterniculu Dum-
«nedieu a certá mândria Sânței Bisériciei Romei prin medullàrile ei, adeca prin
«Protestanti... (acést-a dicu nu ca dóra ca insumi m'asiu abate de la acellea
«care le-au descoperitu Dumnedieu. le-au invetiatu Domnulu nostru Is. Chr.,
«le-au propoveduitu SS. lui Apostoli si Ucenici, si Sânta Biséric'a lui mi le
«da se le credu, ca-ci acestea tóte le marturisescu, si cu ajutoríulu lui Dum-
«nedieu sunt gat'a a le apperá si cu punerea vietiei melle; ci pentru ca sciú

¹ Chron. a. 1236.

² Chron a. 1599.

³ Chron. a. 1571.

⁴ Chron. a. 1514.

«naravurile popesci, cá uuulu carele am fostu între dènsii, si in cinulu loru
•cellu mai de josu in sântire, dar allu douile in deregetoria, cá unu canonicu
•in diece anni, de la annulu 1774 cându plinisssem ai vârstei melle 19 anni,
•pîna la annulu 1784), némulu nostru cellu românescu întregu, adeca nu pu-
•mai prostii, ci si nobilii din Ardélu si pârtille tierrei unguresci, pentru ca
•n'amu primitu ratecirile Protestanților, precumu nu primissemu obicéiurile
•biséricii Romei mai nainte, la atât-a au ajunsu, câtu numai sufferiti s'au ti-
•nutu in Ardélu si pârtille tierrei unguresci» scl.

Bine cunnoscèndu *naravurile popesci*, ellu chiama cu vóce inalta¹ luarea a
minte a némului românescu asupr'a «viclesiugului némuriloru straine, care cu
•frumóse prețesturi, mai allessu alle legeri crestinesci, in care eu vreu se moriu
•(dice Sincai) insiélla pre bietii Români de-i stapânescu si in dio'a de acumu...
•Ce vréu Archiereii acestia? (intréba ellu) se te invetie se-ti prinda partea
•pre lumea acést-a, au se te duca la ceriuri? Nu crede, o Române! pentru
•ca numai pung'a ta'o voiescu, ca se-si imple pungile loru, si tu se remâni
•robu acellor-a pre carii mai mării tei i-au stapânitu ôre-cându. Descépta-te
•dreptu-aceea, o iubite némulu meu, si ai minte!»²

La a. 1584 Sincai spune cumu «Grigorie XIII pāp'a de la Rom'a (nu vreu
•se scriu, pentru ce) pe vremea acést-a au innoitu calindariulu, si vréa cá toti
•crestinii se primésca innoirea aceea. Éra Georgie Mogila, mitropolitulu Mol-
•dovei, i-au scrissu, precum arrata Okolski, se dea pace Româniloru, se re-
•mâna pe lônga calindariulu cellu vechu, si l'au ascultatu pap'a in annulu de
•acumu.»³

Multu 'lu supera pre Sincai ammésteculu papiloru in trebile Moldaviei si alle
Românfei. Asiá la annulu 1595 allu Chronicei, vorbindu despre Resvanu voda,
dice: «Cine vre se scia mai multe, citésca pre Istvanfi... si archivulu din Va-
•ticanu. Dara eu me miru si me ciudescu, ce au avutu Climentu VIII, pap'a
•de la Rom'a, de a se ammestecá si in lucrurile Moldovei, cându n'au avutu
•gându se ajute pre bietii Moldoveni, fàra numai se-i suppuna sie.»⁴ La a.
1603 din Chronica inca insémna cu o fina ironia, ca «Sântulu parinte de la
•Rom'a, Climentu VIII, cá unu bunu pastoriu suffletescu, nu si-au uitatu de

¹ Chron. a. 1568.

² Anditi pre Sincai, voi Iesuiti români de la Oradea-mare, de la Gherl'a si de...si de aiurea, voi carii in aceste dille alle luminei si alle libertății, cutediati a indemuá pre Români se mërğa la sinodulu Catholiciloru ungnresci de la Pest'a; voi carii mergeti cu cutediati'a pîna a dà Româniloru *Uniti* numele straiuu si nrritu de *Catolici*, cá si ennu a fi nultu in patru punte cu Catholicii, ar insemná a fi Catholicu adeca Ungurn, papistu adeca Iesuitu; voi carii prin acésta si alte asemeni criminali appucaturi cercati a rumpe de totu o parte insemnata a Româniloru din corpulu cellu mare allu natiuneii, — anditi pe profetulu Sincai, si pîn mai e timpu convertiti-ve!

³ Chron. a. 1584.

⁴ Chron. a. 1595.

•deregetorfa pastorésca, ci au scrissu imperatului Rudolfu II, ca Ieremia Mo-
•gila domnulu Moldovei are porunca de la Pórt'a turcésca» scl.¹

Despre Iesuiti scrie in urmatoriu modu:² «Pentru cá cei ce se voru nasce
•si voru traí intru avenire se scia cine au fostu Iesuitii, étta têlculu: Acestia
•au fostu unu cinu calugerescu urditu de Sântulu Ignatie Loyola Spaniolulu,
•cu puçinu dupa ce au incetatu Martinu Luther in annulu 1517 a-si semená
•eresulu, in care cinu nu se priimiá altii, fâra numai aceia carii erá fórte de
•mare vitia si bogati de nému, au pré-formosi; cu care trei lucruri aveá in-
•tre sine pre cei mai sdraveni ómeni, pentru ca cei cu mintea mare straba-
•teá tóte, cei de nému mare pliniá tóte prin rudeniele salle, cei formosi erá
•vediuti la toti si mai allessu la femei, prin care apoi lucrá cumu vreá. Nici
•e minciuna acést-a, ca-ci o-am cetitu acést-a in regulele loru celle ascunse
•si numai cu mân'a scrisse, care eu insumi le-am datu din porunc'a cardina-
•lului Stefanu Borgia, se le lege in cordovanu rossiu intr'auritu, cându eram
•bibliotecariu in collegiulu de *propaganda fide* din Roma.»

Intr'altu locu³ arréta reu obiceiulu Iesuitiloru de a furá acte publice, di-
cêndu: «Scrissóri'a acést-a» (e vorb'a de o scrissóri'a a mai multoru boiari
din Fagarasiu) «carea trebuia se remâna in originalu in archivuulu vladicescu
•din Blasiu, dupa reu obiceiulu loru o-au furatu Iesuitii si o-au trimissu pro-
•vincialului loru lui Hevenessi, carele o-au legatu intre scrissorile celle multe
•care totu cu rapirea si cu furtusiagulu le-au adunatu, spre mare pagub'a
•multor-a, dar mai vêrtosu a Ardeleniloru, de la carii donatii inca au rapitu
•Iesuitii, si pre multi au stricatu cu totulu, mai allessu dintre Români nos-
•tri, carii erá mai zaluzi între ceialalti Ardeleni.»

Sincai bate pre façia credinti'a desiérta. Ellu taxédia, in trécatu, intr'o
parentese scurta dar coprindietória, de minciuna, credinti'a ca la Sfetagor'a nu
póte traí vre o parte muerésca, inca nici dintre passeri.⁴

La annulu 1701 allu Chronicej⁵ spune: «Dositheiu patriarchulu Ierusalí-
•mului venisse in Ardélu la Brasiovu, câtu se cérá mila de la crestini, câtu
•se-si vênda indulgintiile sau ertàrile de peccate, de care si tatalu meu Ioan
•Sincai 'si cumperasse un'a cu 40 de lei, cá se i se puna pe peptu cându se
•va astrucá, dara eu n'am lassatu se i se puna, bine sciindu ca darulu lui
•Dumnedieu nu se póte vinde pe bani.»

Vorbîndu despre Pachomie, care pre la a. 1512 venisse in Români'a si in
Moldavi'a, si strinsesse mare summa de bani de la boiari si de la poporu

¹ Chron. a. 1603.

² Chron. a. 1604.

³ Chron. a. 1711.

⁴ Chron. a. 1691.

⁵ Chron. a. 1701.

Sincai observa: «din care poti invetiá, cumu trebuie tunse oile celle cuvên-
«tatórie.»¹

II Se vedemu acumu pre Sincai, Unitulu, care studiasse in colégiulu de *propaganda*, cumu judecá ellu Unirea Româniloru cu besérec'a Romei.

Omu luminatu ce erá, bine sciindu ca celle patru punte, «necumu neinventiatii, dar nici carturarii le intiellegu, ci *numai pléve vorbescu.*»² ellu judecá Unirea din punctulu de vedére allu folosului nationalu. Nimen nu sciá mai bine, si nimen mai multu de câtu dânsulu n'avù curagiulu de a arretá fraud'a, tradarea si violenti'a prin care se facusse acésta unire. Ellu, cá si Klein,³ arréta ca scopulu erá de a immultí prin Uniti, in folosulu Unguriloru, numerulu scadiutu allu Catholiciloru, si a desbiná, a slabí, si a arruncá pre Români, sub pretestu de religiune, in nóua servitute unгурésca. Ellu arréta,⁴ dupa Bethlen, cumu la sinodulu din 1701, in care se subscrisse acea fatale unire, «multimea cea mare a preotiloru românesci cá nisce berbeci negri unii mergeá «inainte, altii pre de laturi, altii din dreptu; multi mergeá plângându, si unii «dintre dânsii diceá: Acumu sécera ordiulu, dar dupa ordiu voru secerá si «gráulu;» cumu imperatulu de o parte publicá patente, ca liberu este Româniloru a trece la ver-care religiune. ér de alt'a, scrieá in secretu, se nu gândeasca cu patent'a, ci din tóta putérea se se nevoiesca a latí Unirea; cumu se trimitteau catane nemtiesci asupr'a celloru ce remâneau credinciosi besérecei strabune;⁵ cumu la inceputu, preotii români, dupa promisiunile ce li se dedesse, se insiellassera a crede ca ei, prin Unire, fara de scirea loru, toti s'au boieritu; ci dupa ce vediura cu timpulu, ea totu intru acellasi statu remasera, incepura ómenii a se lapedá de Unire si a poftí preoti neuniti cari se le servésca, «pentru care apoi multe baiuri si nevoi au avutu, pentru ca acellor-a nici pruncii li se botezá, nici mortii li se ingropá.»⁶ Arréta, in fine, gónele, intemni-tiàrile si tóte sufferintiele credinciosiloru,⁷ carji nici episcopu aveau.

Se intréba Sincai nu o data, ce folosu au avutu Români din acésta unire, la care étta cumu respunde:⁸ «Latinii pré-multu s'au ajutatu prin Uniti, pentru ca proporti'a loru (a Catholiciloru unguri), numerându si pré Uniti, cu «multu mai mare erá. numai de le-aru fi multiamitu Unitiloru, sau de le-aru «multiamí si in timpulu de acumu. Ci noi Români, de vomu luá afara clerulu

¹ *Chron.* a. 1512.

² *Chron.* a. 1514.

³ *Chron.* a. 1696.

⁴ *Chron.* a. 1701.

⁵ *Chron.* a. 1700.

⁶ *Chron.* a. 1698.

⁷ *Chron.* a. 1702. 1703 etc.

⁸ *Chron.* a. 1699.

«cellu unitu, carele inca mai numai atât-a se socotesce câtu a cincea róta
«la carru, ce folosu amu avutu sau avemu din tóte acestea. De vrei a intiel-
«lége si mai apriatu lucrurile acestea, citește pre *Cserei*.» Care *Cserei* étta
apoi cumu vorbesce la *Sincai*¹ despre vladic'a Atanasie care facusse Unirea, ca
«mergêndu ellu la Vienn'a, de cardinalulu Colonich cu fórt mare cinste s'au
«primitu si i-au arruncatu unu lançiu de auru in grumazi: acést-a i-au fostu
«tóta mergerea înainte, ca tocma precumu lucra draculu, de cauta voi'a omu-
«lui, pîna ce-lu adduce la peccatu, apoi 'lu pórtá pre unde vre, asiá au facutu
«si cu vladiculu, pîna cându l'au appucatu in cursa: pentru ca papistasii cu
«tóta sfiéll'a 'lu cinstiá pîu atunci, ér dupa aceea i-au luatú tóta ocârmu-
«irea diu mâna, si este unu Iesuitu lónga dênsulu pururea, fâra de a ca-
«ruia scire si voia nici o carte nu póte scrie cuiva. Bucurosú s'ar lassá de
«unire cá acést-a, dara nu-lu lassá. De au mâucatu saratu, bée, ca adevveratu
«î-oru implé pacharulu.» La care *Sincai* adauge: «Ce scrie ací *Cserei*, numai
«despre Iesuiti trebue iutielléssu, macaru ca si acuma se affla nebuui cá a-
«acea, carii gândescú ca Greco-Catolicii pentru ca se numescú Uniti, trebue
«se fia suppusi Romano-Catoliciloru; ci intielleptiunea arrata, ca a fi unitu
«cuiva atât-a insemnédia, câtu a fi lui assémenea. si nu suppusu. Baremu de
«s'ar arretá si cu fapt'a, ce arréta intielleptiunea.»²

La anñulu 1721 din *Chronica*, *Sincai* arréta cumu Români unindu-se cu
Rom'a, pierdura dreptulu de mitropolía ce aveau mai înainte. Ellu spune ca
episcopulu *Patachi* «care si latinu se facusse, 'si bagasse in capu inca de tē-
neru, ca nu póte fi vre o episcopía adevverata pre lume, de nu va fi intarita
de patriarchulu Romei;» ca acestu *Patachi* cerú canonizarea episcopíei *Faga-*
rasiului de la pap'a de la Rom'a. Inse. «biseric'a Româniloru din *Ardélu* (dice
«*Sincai*), allu cãreia archiepiscopu S. Teofilu au siediutu in soborulu cellu de
«ântâiu a tóta lumea si de áutâiu de la *Nice'a*, unulu fiindu din cei 300 SS.
«parinti, ce lipsa au avutu de intarirea patriarchulu Romei? Au nu pentru
«aceea s'au facutu episcopí'a *Fagarasiului*, cá se se ingrópe mitropolí'a *Belgra-*
dului? Dara pentru ce se se ingrópe mitropolí'a? Au nu pentru aceea cá Ro-
«mâni se fia suppusi némuriloru acellor-a pe care ei le-au intorsu la cresti-
«netate?» Venindu apoi a vorbí despre bull'a papii *Clemente XI*, priu care se
intaresce episcopí'a *Fagarasiului* sub chiamarea séu chramulu S. *Nicolae*, bulla
in care se vorbesce de *Greci*, *Ruteni*, *Români*, *Rasciani* si altii, *Sincai* con-
stata înainte de tóte ca Români tinêndu chramulu cellu vechiu allu archie-
ríei sélle, chramulu *Pré-Sântei Treime*, n'au priimitu bull'a patriarchulu *Cle-*
mente; dice apoi despre acéstá bulla: «multe bulle patriarchicesci am cetitu
«in viéti'a mea, dar bulla incâlcita si fâra de intiellessu cá acést-a n'am ce-
«titu; dóra *Dumnedieu* au turburatu mintea cellui ce o-au scrissu, pentru ca

¹ *Chron.* a. 1701.

«n'au fostu spre binele si folosulu, ci spre reulu si stricarea Româniloru din Ardélu.» Êr dupa ce da extractulu ei, dice: «despre bull'a acést-a eu adeveratu mai multe asiú puté graí, ca-ci ce Greci, ce Ruteni, ce Rasciani sau Serbi au fostu pe vremea acést-a in Ardélu, carii se se fia unitu? au nu si-au arretatu curtea Romei prin numirea némuriloru ce nici au locuitu in Ardélu, necumu se se fia unitu cu miile, tóta nesciinti'a si necunnosciinti'a némuriloru pe care vrea se le pasca?. Dissei ca asiú puté mai multe cuvênta, dara motemu de limbele celle clevetitorie si de crierii cei golî, carii lesne aru puté stérni despre mine ce nici gândescu cându scriu acestea. O intrebare totusi indrasnescu a face, care este acést-a: Dintre doui archierei românesci «din Ardélu, adeca Ioan Bobu si Vasilie Moga, carii si astadi in dio'a de Sânta-Mari'a mare din anulu 1811 traescu, care s'ar puté dice cellu adeveratu urmatoriu allu Sântului Teofilu?» Sincai gassesce de prisosu a respunde ca Moga.¹

Vorbindu despre acestu Teofilu, Sincai dice: «findu-ca Teofilu se iscalesce pre sine, numai allu mitropoliei Gotiei, mare intrebare este, a càreia cetati mitropolitu au fostu? mie mi se vede ca ar fi fostu allu Belgradului din Ardélu, pentru ca inceputulu mitropoliei cei românesci din Belgradu aiurilêa nu-lu afflu; târdiu sfrisitul ei s'au facutu in annulu 1721, cându s'au mistovitu Innocentie pap'a de la Rom'a (mai ântâiu Climentu) a ne daruf cu episcopia Fagarasiului in loculu mitropoliei Belgradului, pentru aceea pentru ca ne-amu unitu cu biseric'a Romei.»² Ce satira amara!

Se mai cetimu urmatóriele cuvinte alle lui Sincai despre Unire:³ «Unirea n'au statu nici sta din alta, fâra numai se nu clevetimu pre cei ce tinu de «biserica Romei, pentru obiceiurile lor, era noi Români se tinemu obiceiurile bisericiei Resaritului. si Latini inca se nu ne clevetesca pre noi, ca-ci celle patru puncturi, care sunt intre Uniti si Neuniti (cu ertare se fia dissu de mine) necumu se le scia Români cei prosti si neinvetiati, dara dintre carturarii românesci inca multi nu le intiellegu, ci numai pleve vorbescu, neintiellegêndu unulu pre altulu. Unirea acést-a mai pre urma numai popiloru au folositu, ca acestia au dobânditu puçina scutintia cam anevoia, dara nobilii au remasu si remânu cu buzele drêmbioate pina astadi, ca-ci Latiniiloru destullu le este ca, insiellându pre Români in partea lor, au pututu invinge cu numerulu pre Calvini, carii in sine era cei mai tari in timpulu «acell-a.»

¹ Chron. a. 1721. cf. a. 1697 unde dice: «Dintru acestea poti collige câtu s'au nevoitu dnsmanii spre stricarea némului românescu. Iesnitii inca asiá lucrâ pentru folosulu Româniloru, câ ei apoi se obladuésca preste Români. Dreptu-aceea n'au si numitu Pater Barani pre Teofilu mitropolitu, cumu era, ci numai episcopu.»

² Chron. a. 325.

³ Chron. a. 1514.

Câte erá se ne mai spuna Sincai despre Unire, daca mergeá ellu cu *Chronic'a* mai nainte de annulu 1739, chiaru de unde istori'a Unirei deveniá mai interesante!

Din cari tóte se vede ca ellu, Sincai, cá si Klein episcopulu, Klein calugerrulu, Petru Maior, si toti Blasianii luminati din seclulu XVIII, cunosceá totu reulu fatalu produsu prin Unire, nici vedeá altu lécu, de o cam data, spre a miciorá séu alliná reulu, de cátu strict'a marginire in celle patru puncte, de nimen intiellése.

Se trecemu la ideele politice-sociali alle lui Sincai.

b) Idee politice-sociali.

I. Sincai erá nobilu, vechiu nobilu. Ellu tineá la acést-a si o spuneá adesea.¹ Ellu aveá cuvèntu: pentru ca Iosifu II, iubitorulu de omenire imperatu, murisse, si principiele revolutiunei cei mari, in Ungaria si in Transilvani'a nu aveau sensu. Români, numai cá nobili puteau aspirá la drepturi. Erá pre atunci de interessu nationalu românu, cá nobilii români se nu-si renege originea, se-si pretinda drepturile cá Români, totu-odata se se arrete numerulu loru cellu mare.

De ací, Sincai da pre fačia, biciuindu-i, pre toti desromânitii si renegatii, incepèndu de la *Corvini*, pîn la *Chemenesci*, stranepotii *Miculei*,² *Betlenesci*, stranepotii *Geubului*,³ *Mailatesci*,⁴ apoi *Iosicesci*, stranepotii lui Stefanu Iosica «fratutiului din Caransebesiu»,⁵ *Barciaesci*,⁶ *Telechesci* «semènti'a cea românesca» de pre la «Oradea-mare»,⁷ *Nalatiesci*, «Români betrâni si ploati»,⁸ s. a. s. a. Multu 'lu supera acesti renegati, carii, cá Chemenescii si altii «lapedându-se de némulu, legea si credinti'a Românilor din carii erau prasiti», si facèndu-se Calvinii si Catolici, ei se aléssera apoi cei mai mari asupritori ai Românilor, «numai cá se-si póta tagadui némulu, si se se arréte a fi de némulu ungurescu. Multi domni de acestia ti-asiu puté numerá ací, ci-i lassu pentru «censur'a prin care va merge *chronic'a* acést-a mai nainte de a se tipari, de

¹ *Epistol'a cõtra Bobu. — Elegia. — Chron. a. 1222 etc.*

² *Chron. a. 1276.*

³ *Cron. a. 1311.*

⁴ *Chron. a. 1541.*

⁵ *Chron. a. 1598, despre Stefanu Iosica dico: «Vedi fratutiulu diu Caransebesiu nasculu, si in curtea lui Christofu Bathori crescutu, la cátu au ajunsu.»*

⁶ *Chron. a. 1660 la fine: «Barciai inca erá vitia de Românu, precumu mi-au marturisitu si arretatu pré-luminatulu Paulu Barciai in annulu 1791, cându se intorccá de la seimulu cellu din Clusiu, in care s'au cotitu instanti'a Românilor diu Ardèlu.»*

⁷ *Chron. a. 1677.*

⁸ *Chron. a. 1674.*

«se va tipari sub sânta coron'a Ungariei, precumu mi-ar fi voi'a. Tie cetitoriule
«bune! fia-ti destullu ca ti-am arretatu carii domni sunt de vitia si poroditia
«diaosi Români. macaru-ca si-au stramutatu legea, si prin aceea si némulu.»¹
«Ci asiá este firea Româniloru acellor-a carii din nemica appuca la ceva» dice
Sincai² despre Corvinu si alti renegati. «Pentru ca Români (me erte némulu
«meu cá-ci scriu adeverulu) dupa ce appuca la ceva, mai toti 'si uita de sine,
«'si uita de sângele din care sunt prasiti..... Pilde vii ti-asii puté adduce aici,
«dara acelea se voru tipari dupa reposarea mea. cá nucumva se me gonésca
«érasii taurii cei grassii din cucuruzu, si se me strapunga érasii çiapii cu córnelé
«salle celle ascutite.»³

Sincai arréta ca robilimea unгурésca mai tóta e de origine straina. «In tiérr'a
«unгурésca (dice ellu)⁴ puçini Unguri diaosi se affa, in Ardélu de abiá dóue
«sau trei familii (dicu de 'cei mai luminati si mai putérnici), ci stapânescu a-
«cuma in Ungari'a mai cu séma Chorvatii, Totii si Nemtii; in Ardélu, Româ-
«nii cei corciti si Secuii, carii asiá s'au latitu câtu in multe comitaturi, mai
«allessu in Ardélu, nu se affa boiari Unguri de vitia, fâra numai Români si
«Secui, prasiti intr'insele prin casatoriéle loru cu Românele si Unguróicele.
«Anume ti-asii puté aci spune tóte familiéle si celle din Ungari'a si celle din
«Ardélu, care nu sunt, ci numai se numescu pre sine Unguri, dara incungiuru
«perirea, care mi s'ar puté intêmplá din spunerea adeverului.»

Cu tóta acésta perdere nationale, Sincai⁵ constata «ca in Ardélu mai multi
«nemesi sau boiari de Români sunt, de câtu de Unguri, cumu s'au vediutu la
«insurrecti'a din a. 1809.»

Étta cumu Sincai erá nobilu, in interessulu nationalitâti române.

II Dar de si nobilu, ellu scrie cu inim'a sângerânda de câte ori vine la
sórtea tierraniloru români, findu-ca e omulu epocei lui Iosifu II. ellu vediusse
cu ochii rescólla lui Choria, urmárisse totu cursulu revolutiunei cei mari, con-
lucrasse la petitiunea cea nationale de la 1791, si mai pre susu de tóte, Sin-
cai erá Românu crescutu in ideele românesce alle Blasiului: in ideele lui In-
nocentiu Miculu çare, pre la 1743, in midi-loculu dietei boiariloru unguresci,
suspiná si planse pentru dreptate, dicéndu ca, de câte ori e verb'a de Români,
nimea nu-si ridica vócea pentru usiurarea si toti pentru apesarea loru, de
crá pre aci se-lu arrunce pre feréstra magnatii turbati,⁶ si care in fine, se puse
in periculu pentru caus'a tierraniloru;⁷ in ideele lui Gregoriu Maior episcopulu,

¹ Chron. a. 1514. cf. 1224. 1653.

² Chron. a. 1458.

³ Chron. a. 1490.

⁴ Chron. a. 1440.

⁵ Chron. a. 1653.

⁶ Tesauru de monumente istorice. III, 302.

⁷ P, Maior. Istor. Beser. p. 350.

care, vediându pe credinciosi fâra locu de beséreca, ridicà mânele la ceriuri si esclamá: «Dòmne Dumnedieule, asià 'ti trebue tie, daca ai datu totu loculu domniloru, de n'ai acumu nici atâtu cá se-ti ridice ômenii casa.»¹

Étta in ce idee crescusse Sincai, si étta dar cumu vorbesce ellu despre tier-rani:² «prostii (tierranii) la atât-a ajunsése pe vremea mea de se vindeá cá «dobitócele fâra de locu, nu cu loculu pre carele locuiá impreuna; afara de «slujbele care le facéá domniloru paméntesci, incepându de luni pîna sâmbáta «sér'a in tóta septemân'a preste totu annulu, duminec'a fiindu-ca alta nu se «puteá lucrá, domnii cei paméntesci pre iobagii sei 'i trimitteá cu càrti pre la «alti domni. Preotii românesci trebuiá se dea dajde domniloru pre annu si se «le crésca câni; pre feciorii loru 'i rapiá de la invetiaturi si facéandu-i 'cur-«teni 'i siliá se-si mute legea si credinti'a, si altele mai multe faceá domnii «cei paméntesci cu bietii Români, mai vêrtosu domnii aceia carii se lapedasse «de némulu, legea si credinti'a Româniloru din carii erá prasiti.....Românii «cei prosti au gemutu sub tirannía pîna la a, 1785, cându s'au milostivitu au-«gustulu imperatulu Iosifu II a stricá iobag'ia..... Barem de ar fi traitu îm-«peratulu Iosifu, pîna cându ar fi usiuratu si jugulu bietiloru prosti, carii nu «multu s'au usiuratu prin stricarea iobag'iei.» Asuprirea cea mare «a bietiloru «Româniloru din Ardélu, cari si acuma (13 decemvre 1809) gemu sub jugulu «cellu greu allu domniloru paméntesci (macaru ca s'au stricatu iobag'ia), ca-ci «nu au vre o ruptória de slujba, cumu au prostii din Ungaria,» — Sincai o datéza mai cu séma de la epoc'a despartirei Ardélului de Ungari'a.³

Peccatu ca Sincai nu ajunse si la anulu 1784 allu Chronicei sélle.

c) Idee politice-nationali.

I. Sincai, in Chronic'a sea, e departe de a fi numai Ardelianu, ellu e Ro-mânu din tóte pàrtile ambeloru Dacie. Chronic'a sea e pentru toti Românii. La Miron Costinu, cu retragerea legiuniloru si invasiunea barbariloru; la Can-temiru, cu a dóu'a descallecare, din Fagarasiu si din Maramuresiu, de o data cu fatal'a despartire, se intrerumpe firulu ideei unitàtii române. Sincai, mai fe-

¹ *Tesauru de monumente istorice*. III, 302. — Insemnâmu aci ca Gr. Maior fiindu nevoitu a se lassá de vladicia in a. 1782, se retrasse in monastirea din Alb'a-Inti'a. Còtra appusulu vietiei sélle, multe 'i fu datu a vedé in acésta cetate. Ellu traiá inca pre cându Choria si Closca fura prinsii (27 decemvre 1784) si apoi addussi in ferra la cetatea Albei. La 29 decemvre betrânnulu episcopu 'si facusse testamentulu, si muri apoi pre la incepu'nulu lunei februarin 1785, cu vre o dône-trei septemâni mai inainte de neomenós'a essecutare (28 februarin) a martiloru poporului Românu. Vedi despre Gr. Maior, *P. Maior Ist. beser.* p. 210 seq. *Cipariu, Acte si Fragmente*, p. 28—29, 39—55 lit. b), cf. 144 lit. s). etc.

² *Chron.* a. 1514.

³ *Chron.* a. 1526.

ricitu, începându de la Traianu, nu scapa din mâni acestu firu allu legaturei commune, plu in dillele sêlle.

Ide'a fundamentale ce domina in tóta oper'a, ce scapera pre fia-care pagina a Chronicei, e, ca suntemu Latini, Romani, fii ai lui Traianu, si ca Daci'a e a Româniloru.

Ide'a cea mai mare, demua de Michaiu Vitézulu, o gassimu la a. 1453 allu Chronicei, unde astfelu vorbesce despre luarea Constantinopolei: «Dlugos scrie: «Marti inainte de serbatóri'a S. Margarete, intrându craiulu (Poloniei) in Cra-covi'a — — slaba veste s'au addussu prin càrtile si solii lui Alexandru voe-vodului Moldovei, ca Çiarigradulu, metropolea Greciloru, s'au luat prin im-peratulu Turciloru. Si eu inca dicu (adauge Sincai) slaba veste! pentru ca «prin luarea Çiarigradului de Turci, s'au stinsu cu totulu imperati'a stramo-siloru nostri, carea ei cu multa versare de sânge, dara cu mai multa drep-tate o câstigasse pre sêm'a nôstra a Româniloru, câ pre sêm'a uuoru nepoti, «nu pre sêm'a Greciloru, carii fâra vre-o cadintia si numai cu viclesiugu au «rapscitu imperati'a, ba inca si numele de la noi: ca-ci Grecii nu sunt Romani «de vitia, precumu sunt Români, pre carii acumu inca i-aru batjocori Grecii, numai «de i-aru puté, dupa cumu am vediutu cu ochii si am auditu cu urechile» scl.¹

Oh! câti Români nu sunt si astadi, carii, de parte de a se puté urcá, nu potu se privésca macaru, fâra a ameti, la inaltimea acestei idei!

In totu cursulu chronicei imperiului bisantinu, face attentu pre lectorulu ro-mânu, ca reu si fâra calle Grecii 'si detera numele de Romani. «Eu insemnu «acî (dice Sincai)² ca, dupa ce au cuprinsu Români Daciele si Mesi'a de josu, «pre imperatii din Çiarigradu multi autori nu i-au mai numitu ai Romaniloru, «ci ai *Româniloru*, precumu se numescu pre sine Grecii de acumu, ca-ci Grecii «fâra ajutorulu Romaniloru n'au pututu moscenf glori'a stramosiloru nostri.» — «Grecii pre sine pna astadi se numescu Romani, pentru ca imperati'a Resari-tului au fostu a Romaniloru, éra nu a Greciloru.»³—«Prin Romani (la scrip-torii bisantini) tu intiellége pretutindene Greci, pentru ca acestia si-au appro-priatu sie fâra de vre o cadintia numele cellu pré-maritu allu stramosiloru Ro-mâniloru de acumu.»⁴—Cîtându din Niceta Choniate care pre Greci 'i numesc «Romani. «Grecii trebuia se scria (observa Sincai in parentese)⁵ de i-aru fi

«Mie totusi ren 'mi pare (continua Sincai) ca bombardariulu care au facutu armele pre sêm'a «Turciloru cându au luat Çiarigradulu, de nêmu erá Dacu, adeca Român, Urbanu numitu, «si mai inainte slugisse la Greci, apoi pentru seraci'a lui lassându pre Greci trecusse la Pórt'a «turcésca. Acest-a bine platindu-se de Mahometu II. faceá arme si unélte de stricatu ziduri.» Chron. a. 1453.

² Chron. a. 703.

³ Chron. a. 916. 917.

⁴ Chron. a. 1187.

⁵ Chron. a. 1205.

«lassatu mândri'a pe Greci se-si tina numele si se nu-si schimbe nêmulu.» — «Grecii carii n'au sciutu alte, sau n'au vrutu se scia, fâra se poreclêscă nêmurile, celle de a stâng'a Dunarei Scyte,  ra celle de c tra Appusu Latini, c  se-si faca propriu numele Romaniloru, ai caror-a numai suppusi au fostu «Grecii,  ra nu din s ngele loru prasiti, precum sunt prasiti Rom nii si Italianii, de la carii imperati'a inca numai cu viclesiugu o-au fostu luate.»¹ — La annulu 1206 allu Chronicei, arret ndu cumu imperatulu Ionitia, dupa ce stric  din fundamentu si jafui cet titele greces i cu locuitorii impreuna, c tu se nu mai p ta reinsuffleti Romeii, se numi  pre sine *Romeokton*; «tocma bine (in-s mna Sincai,)² ca-ci *Romanokton* nu se pute  numi, ne fiindu Grecii Romani.»

Vorbesce de Valachi'a din Tessali'a.³

Cu deosebita predilectiune cullége monumentele istoriei rom ne-bulgare, descept ndu neincetatu simtiulu nationalit tii rom ne asupr'a cotropitoriulu grecismu, si demonstr ndu ca adeveratu legitimii eredi ai Constantinopolei si ai imperiulu orientale, sunt Rom nii,  r nu Grecii.

II. Ideele mar tie alle viitoriuului, nu imp deca pre Sincai de a ved  si a inveti  ess gintiele momentulu pentru fia-care provincia rom na.

Rom niloru din Principate le arréta periclulu ce vine de la Domnii straini din Fanaru, pre allu c roru timpu scie . Cu invederatu necazu face istori'a unor Domni c  Despotu «Greculu», c  Ianculu «Sasulu», Resvanu « iganulu», Gasparu N mtiulu, si alti straini. Anume, vorbindu de Despotu, dice:⁴ «cu minciun'a pe multi au insiellatu, de i-au crediutu, precumu se insiella «si astadi multi din n mulu rom nescu, de mai multu credu celloru ce nici le «fuge nici le muge de-d nsii, decâtu celloru ce sunt de n mulu loru, si mai se «sfarma pentru binele loru. Ca-ci s ngele nu se face apa, precumu este dicall'a.» Dupa ce-i face istori'a si arréta cumu muri apoi «că unu blastematu», adauge: «Aci numai at t-a mai dicu, ca eu asi  aspru scriindu despre Despotu, n'am vrutu nici vreu se vatemu vre unu n mu, ca n murile t te au «pretiu inaintea mea... numai se nu fia de naravulu lui Despotu.»

Prob dia si constata la totu passulu continuitatea si maiestatea domnieloru rom ne. Combate, cu invederata machnitiune, absurdele si neputinti sele pre-tensiuni alle Unguriloru si alle Poloniloru asupr'a tierriloru rom ne. Arréta de unde Rom ni'a se numi Ungro-Vlachia.⁵ Spune cumu Bela, regele Ungariei, in locu se se g ndesca cumu se-si appere regatulu asupr'a Tatariloru, 'si insusi f ra vre o c dintia titlulu de rege allu Comaniei si allu celloru-alte

¹ *Chron.* a. 1206.

² *Chron.* a. 1206.

³ *Chron.* a. 1231. 1343.

⁴ *Chron.* a. 1563.

⁵ *Chron.* a. 1343.

tierri vecine.¹ Lu supera multu «fal'a gólla a Poloniloru si nebunesc'a si desiért'a mândria a Ungurilor.»² Arréta de unde nascura pretensiunile Poloniei si Ungariei asupr'a tierriloru române, si uneltirile, mai allessu alle Ungariei, cumu se surpe pre Români, si cumu totusi nu isbutira.³ Indignându-se de fal'a Poloniloru, «se mira ce aveá ei cu atâte juraminte ce cereá de la Domnii «Moldovei, cându bine sciá ca nu se tinu?»⁴ «Vedi (dice) mândria, se nu dicu «nebun'á amênduroru némuriloru acestor-a (a Poloniloru si a Ungurilor) care «credeá ca cu multe stórceci de juramênturi si cu aperârile unor-a asupr'a al-tor-a voru suppune si pre toti Români!» Intr'aceea, Stefanu voda, de essemplu, apropiându-se, dice Sincai, cându de Polonu cându de Unguru, «nici «ascultá de unulu nici de altulu, cá unu Domnu si singuru oblادuitoriu, càruia «nu-i erá frica de ei, precumu cu faptele au arretatu.»⁵ Se mira de papii de la Rom'a «se ciudesce» si-i satirisédia ca se ammetecá si ei in trebile tierriloru nóstre.⁶

Dar se ascultámu pre insusi Sincai, cumu judeca ellu raporturile Româniloru cu Ungurii, Polonii si Turcii; cumu probédia, conformu principiiloru moderne alle dreptului gintiloru, maiestatea, cumu dice dênsulu, a principatoru române, si acést'a, pre cându *Pray*, *Gebhardi*, *Engel* si altii, vîiá istori'a tierriloru nóstre, cá alle unoru pârți integrante alle corónei Sântului Stefanu, in istori'a generale a Ungariei; se-lu audimu in fine, cumu proclama ellu, cu inceputulu seclului, necesitatea unirei principatoru române.

«Pretensi'a Poloniloru la Moldov'a (dice Sincai?) si a Unguriloru si la Moldov'a si la Valachi'a, dintru aceea s'au stêrnitu, ca Români din amêndoue «tierrile acestea a dese ori nu s'au naravitu intre sine in punerea Domniloru: «dreptu—aceea partea cea mai slaba totu de a un'a au nezuitu sau la Poloni «sau la Unguri, si au fagaduitu tóta suppunerea si ascultarea numai se se ajute improtiv'a pârții cei mai tari; de unde au urmatu, de partea cea mai «tare inca tóte le-au fagaduitu numai se nu se ajute partea cea mai slaba. «Asiá au lucratu dupa aceea Moldovenii si Muntenii si la Turci, pîna cându au «cadiutu suptu jugulu loru. Éra Polonii, Ungurii si Turcii s'au bucuratu de «sfedile Româniloru, si pururea au cautatu privilegia de a puté surpá pre bietii «Români, cumu poti cullége din epistol'a craiului Mathiasiu, cea cõtra fisculu «sau voevodulu din Ardélu in a. 1467 trimissa, carea suna: Intre celle-lále

¹ *Chron.* a. 1236.

² *Chron.* a. 1487.

³ *Chron.* a. 1467.

⁴ *Chron.* a. 1470.

⁵ *Chron.* a. 1475.

⁶ *Chron.* a. 1595. 1603.

⁷ *Chron.* a. 1467.

«care cu intielleptiune si folosu s'au innoitu si orânduitu in adunarea trecuta
«a prelatiloru, baroniloru si nobililoru nostri, aceea inca s'au orânduitu cá de
«ací incolo intru avenire nici noi, nici craii carii ne voru urmá, se putemu
«sau se póta ori-cumu instrainá tinuturile Fagarasiului, Omlasiului si Rodnei
«cu pertinentiile, ci numitele tinuturi pururea se fia gata in mânilor crailoru,
«cá de cumu-va va fi opu, se se póta dá ori-carui voevodu, muntenescu sau
«moldovenescu, de locasiu, spre ingrozirea si câstigarea pârtiloru acellor-a...
«Vedi (dice Sincai) cu ce mestesiuguri se siliá némurile de prin pregiuru se
«surpe pre Români! adeca tineá dominiuri si bunuri intregi spre sam'a acel-
«lor-a carii se nevoiá se-si mánce némulu. Asiá au lucratu si Polonii; ci
«prin mestesiugurile acestea ce au dobânditu si Ungurii si Polonii? de nu
«scii tu, 'ti voiu spune eu, asculta-me: Polonii pentru fal'a lor au inrossitu si
«ingrasiatu pamântulu Moldovei cu sângele, si pre Moldoveni i-au imboga-
«titu cu prâdile din tinutulor lor; Ungurii au datu Ardélulu de jafu si Mol-
«doveniloru si Munteniloru, pîna cându au cadíutu acestia suptu jugulu Tur-
«ciloru.»

Vorbindu despre tratatele addusse de Dogiel, Sincai' dice: «Alliantia nu e
«suppunere, asiadara se dovedesce ca Polonii numai din fala desiérta ammés-
«teca allianti'a cu suppunerea; precumu dintru aceeași fala ammésteca si ti-
«tulii Domniloru românesci cu Palatinii lor; pentru ca de voiu întrebá eu,
«avut'au vre unu palatinu lesiescu atâta putére. câta au avutu macaru care
«voda din Moldov'a sau din Valachi'a, ce-mi voru respunde?»

Venindu la legatur'a cea famósa ce incheiassera intre sine Vladislavu II re-
gele Ungariei, cu frate-seu Sigismundu regele Poloniei, asupr'a tierriloru ro-
mâne, Sincai² observa: «Cine ar inchide din legatur'a acést-a, ca Moldov'a si
«Valachi'a n'au avutu maiestatea sa, adeca ca n'au fostu obladuitórie numai
«de sine, acell-a multu ar gressí, pentru ca Vladislavu II craiulu Ungariei,
«numai câtu au rivnitu se aiba Moldavi'a si Valachi'a suptu sine, dara nu le-
«au avutu vre o data, de au si datu bunuri in Ardélu voevodiloru sau Dom-
«niloru amënduroror tierriloru. De se va improtív cineva dissei melle, ar-
«réte-mi pre cine au pusu Vladislavu II sau altu craiu ungurescu voda, macaru
«in Moldov'a, macaru in Valachi'a, fâra de voi'a tierriloru acestor-a; ca-ci ca
«au ajutatu unii crai unguresci, ba si Polonii, pe vre o câti-va, pre carii i-au
«voitu tierrile acestea, de nu intregi, incaí o parte dintr'insele, de au appucatu
«la domnia, insumi nu tagaduescu; dara de ací nu urméza, ca tierrile acestea
«au fostu suppuce lor; pentru ca atunci aru fi fostu suppuce crailoru ungu-
«resci, sau celloru lesiesci, cându aru fi pututu acestia asiá pune Domnii in

¹ Chron. a. 1387; cf. a. 1432 unde arréta lui Engel ca a platí pagubele facute si a se im-
pacá, nu va se dica a se suppuce. Vedi si a. 1487.

² Chron. a. 1507.

•Moldov'a si in tierr'a muntenésca, precumu au pusu craii lesiesci pre palatinii •loru, si craii ungueresci pre voevodii Ardélului, care punere cându s'au in- •têmplatu?»

Adducêndu inainte unu chrisovu allu lui Vladu vodă, in care acest-a dice ca vre pururea se servésca sântei coróne si regelui Vladislavu cù tóta credinti'a, Sincai¹ obserya contr'a lui Engel: •Din cuvintele acestea eu nu sciu cê sup- •punere a lui Vladu voda asiú puté cullége, ca-ci nu dice, ca este Domnu •din mil'a craiului Vladislavu II, cumu erá voevodu Ardélului Ioan Zapolia, ci •din mil'a lui Dumnedieu.»

Se incheiàmú aceste invetiaturi istorice, politice si nationale, cu urmatóriele románesci cuvinte alle lui Sincai:² •Pre némulu románescu mai multu l'au •stricatu ântâiu neintiellégerea intre dènsii si pism'a din launtru, carea si pre •stramosii nostri Romanii cei vechi singuru i-au mâncatu, apoi písm'a si fal'a •crestiniloru din vecini, si mai vêrtosu a Lesiloru, de câtu némurile celle pa- •gâne, Tatarii si Turcii; ca-oi de acestia lesne si pré-usioru s'aru fi apperatu •Români, mai allessu de nu s'aru fi despartitu Moldóvenii si Muntenii in dóue •domní, ci aru fi fostu toti subtu unu capu tinêndu la o lalta. Dara despar- •tindu-se Români intre sine, pre Moldóveni i' asupriá Lesii sau Polonii, pre •Munteni Ungurii, si cându si cându pre Moldóveni, si Polonii si Ungurii.

Écca justificatiunea testamentului lui Stefanu cellu Mare!

III. Se vedemu acumu invetiaturele lui Sincai pentru Transilvani'a.

Români de aici, calcati de o potriva in celle besericesci, politice si sociale, dupa cadérea Transilvaniei sub cas'a habsburgica fura amagiti, prin promisiune de drepturi egali cu Ungurii, a se uní cu besérec'a Romei.

De ací inainte inceptu Români a pretinde drepturi egale. Episcopulu Inno- centiu luasse in seriosu promissiunile facute Româniloru. Ellu cerú recunnó- scerea nationalitâti române, independintia de Catolici, si usurarea sórtei tier- raniloru. Persecutatu, ellu murí in essiliu. Dar asta politica románésca traí in successorii sei, in Gregoriu Maior si in toti Români cei mari ai epoeci lui Io- sifu II. Murindu Iosifu, cu ellu impreuna amorti si dreptulu Firei in Ungari'a si in Transilvani'a; principiile revolutiunei franceze de abiá Români le intiel- legeau; dreptulu pumnului reinviá mai potinte de câtu alta data: reactiune naturale dupa reformele ce incercasse Iosifu la Unguri.

Români se vediura nevoiti a se apperá pre terrenulu dreptulu istoricu.

La 1791 ei asternura imperatfei, precumu mai atinsemu, acea neperitória petitiune nationale, in care, cu istori'a a mâna, probédia ca, Români, colonia romana addussa de Traianu in Daci'a, sunt cei mai vechi locuitori ai tierrei,

¹ Chron. a. 1511.

² Chron. a. 1412.

sunt adeveratii credi ai Transilvaniei; ca in secolii trecuti ei se bucurau de drepturi politice si nationale alătura cu Ungurii si celle-alte natiuni alle tierrei; ca numai urr'a nationale si religionaria, si injuri'a timpurilor 'i desbraccà de drepturi. Ceru deci a fi restabiliti in tôte aceste drepturi, in deplina egalitate cu celle-alte natiuni alle tierrei. Nimicu nu lipsesce acestui mare actu nationalu: nici sciinti'a si consciinti'a dreptului, nici conceptiunea profunda a politicei nationale, nici curagiulu civicu.

Acésta petitiune nationale e pîn astadi evangeliulu politicu, cartea credintei politice a Româniloru de preste Carpati: egalitate perfecta de drepturi nationali.

Autorulu principale e Iosifu Mehessi consiliariulu;¹ dar conclucrara la acestu actu toti barbati mai de frunte ai Româniloru de pre atunci, si negressitu barbati cá Klein, Sincai s. a.

Cându se cef. in dieta petitiunea româna, Ungurii se turburara preste tóta mesur'a.² Celle trei natiuni se unira si mai strinsu in façi'a periclului ce le amenintiã recunnóscerea nationalitãtii române.

Sincai care se appucasse chiaru atunci indata, precumu arretaramu mai susu, a apperá supplic'a româna asupr'a criticei dusmanóse a lui Eder Sassulu, in Chronica sea apoi arréta la tóta ocasiunea, ca Români Transilvaniei sunt Romani, cei mai vechi locuitori ai tierrei, si ca ei trebuie se se lupte pentru recunnóscerea nationalitãtii lor. Prin drepturi nationali ellu întiellége cu deosebire autonomia administrativa, politica sî beserecésca, pre picioru egale cu Ungurii si Sassii, adeca, Români se se administre prin Români, precumu Ungurii si Sassii se administra prin Unguri si Sassi. Deregetori si archierei români vre Sincai pentru «Români cei ticłosi, carii pîna astadi nu-si cunnoscu «binele si folosulu seu, cá se fia povetiuiti de barbati nascuti din sângele lor, «pre carii 'i dóre de némulu nostru, nu cá pe némurile celle straine, cari

¹ Chron. a. 1653.

² In manuscriptele ce ne daruisse fericitulu mitropolitu A. St. Slnutiu, cefimn: «In propositione de dato 2 Inlii 1791 snb No. 822. 1791 snbstrata de transposito per Commissarium regium Rescripto regio intuitu supplicis libelli Valachorum exarata sequentia leguntur: In der «Sitzung von 21 Juni wäre solches (Rescript) verlesen worden, und habe anf die praecoccupirten Gemüth der Stände bei ihrem schon angewohnten Misrauen einen widrigen Eindruck gemacht. Bei der in der Bittschrift gedachter Nation vorkommenden Behauptung: dass Mathias «Corvinnus aus der Walachischen Nation entsprossen wäre, sei ein höhnisches Lachen zu vernehmen gewesen; die weiter vorkommende Behauptung aber, dass die Familien *Iosika*, *Kendeffi*, *Nalatsi* und *Huszar* walachischen Ursprungs seien, hätte diese Familien znm Zorn gereizt, und den in der Sitzung gegenwärtig gewesenen griechisch-katholischen Bischof *Bab* hätte «man heftig angegriffen und gefragt: ob er von dieser Schrift der Walachen keine Kenntniss «habe? Woranf er ohne Gemüthsbewegung, jedoch mit einer männlichen Standhaftigkeit erwiedert habe: dass er selbst nicht der Verfasser dieser Schrift sei, dieselbe jedoch mit seinem Vorwissen wäre aufgesetzt worden.» etc.

«numai pentru aceea cârtescu asupr'a povetiitoriloru celloru din némulu ro-
«stru, cá se póta suge sângele Româniloru; ca altmîntea nu aru puté traí, sau
«de aru si traí, aru fi mai ticalosi de cátu Români! Vai némului românescu,
«de nu-i va dá Dămnedieu intielleptiune!»¹ — «Vai némului românescu si é-
«rasi vai! carele uitându-si viti'a si seméti'a geme sub jugulu altoru némuri
«— — nu vreu eu se numescu némurile acestea. ci numai atât-a dicu: Ce
«pastoriu ai, alle càruia cuvinte nu le intiellegi? Vedi, socotesce si judeca ce
«vreu... acestia?» etc.²

Români dar prin Români se se guverne in Transilvani'a, ér nu prin straini,
in celle politice cá si in celle beserecesci.

Inse, assémeni drepturi se puteau óre sustiné cu istori'a a mâna?

. Sincai urmaresce drepturile nationali istorice alle Româniloru façia cu Un-
guri, incepéndu de la Tuhutum, invingetóru lui Gelu.³ Ellu publica interes-
santulu actu allu regelui Andreiu III, de la 1291, din care résuma cumca Ro-
mâni pre atunci «siedeá si judecá dimpreuna cu craiulu» despre trebile tier-
rei.⁴ Arréta, precumu vediuramu si aiurea, cumu nobilii români cei mai de
frunte facéndu-se Calvinii si Catolicii se prefacura in Unguri, persecutându a-
poi ei mai vètosu pre Români;⁵ constata numerulu cellu mare allu nobililoru
români «carii s'au boeritu si se boerescu pîn astadi, ce dupa legile tierrei nu
«s'ar fi pututu, nici s'ar puté face, de aru fi Români numai sufferiti in Ar-
«délu»;⁶ demonstra in fine, ca numai urr'a papistasiloru si a calviniloru a fa-
cutu de némulu nostru intregu, nu numai tierrani, dar si nobilii se consi-
derara de sufferiti in tierra;⁷ in adeveru, «I. Chemeni, desrománitulu, fiulu
Miculei, carele au scornitu acést-a, núnai cá se-si ascunda némulu, nu arréta
vre o lege a tierrei, prin care se se fi otaritu, cá Români se fia numai suf-
feriti in Ardélu, ci acést-a o-au adaogatu numai ei iscoditorii Approbateloru.»⁸
Români asiá dar, nu sunt sufferiti de dreptu, «ci ei sunt vatr'a Ardélului.»⁹

¹ Chron. a. 1698.

² Chron. a. 1563.

³ Chron. a. 904. «Din envintele Auonimului Belii (dice Sincai) poti cullege: ca pe Români
«din Ardélu nu i-au suppusu Ungurii cu armele sélle, ci ei din buna vointi'a loru s'au suppusu
«si unitu cu Ungurii, cá se fia assémenii loru, precumu au si fostu, pîna cându s'au ijdánitu
«Approbat'a Ardélului, ca-ci unirea carea o-au facutu nobilii (boerii) cu Sassii si cu Secunii
«in anulu 1437, nu e improtiv'a a totu némului românescu, precumu nu este nici improtiv'a
«némului ungurescu, care asisiderea nu se numesce in unirea aceea. ci numai improtiv'a pro-
«stiloru este.»

⁴ Chron. a. 1291.

⁵ Chron. a. 1514. 1490. etc.

⁶ Chron. a. 1653.

⁷ Chron. a. 1514.

⁸ Chron. a. 1653. cf. a. 1224. 1437. 1490. 1514.

⁹ Chron. a. 1224.

Se întorce apoi Sincai cõtra Unguri și le spune ca slabitiunea si nenorocirea lor de atunci datedia de cându s'au despartitu de Români, adeca de cându nu voru a-i mai recunnósce cá Români si Resariteni. ci numai cá Unguri si Calvini séu Catolici. «Ungurii cei vestiti mai nainte in tóta Iumea. de atunci au inceputu a merge inapoi cá rácii, de cându s'au despartitu de Români, si s'au insoçitu cu alte némuri; ca-ci nu mai sunt Corvini, nu Dragfi.»¹ Acést-a o repete adesea Sincai Unguriloru.²

De cându scrieá Sincai acestea, pîn astadi, nici pretensiunile nici politic'a Româniloru din Transilvani'a nu s'au schimbatu. Inca totu Sincai e profetulu nostru, si cartea sea evangeliulu nostru.

IV. In câtu pentru Români din Banatu si din Ungari'a, Sincai cellu de ântâiu si mai bine de câtu toti puse in vedére drepturile lor de autonomia nationale si beserecésca, si anume. independiuti'a, Banatului de Unguri in celle politice, si independiuti'a de Serbi in celle beserecesci

Ellu publica³ vechiulu privilegiu de autonomia nationale a Banatianiloru, de multu datu uitárei, si apoi se intréba: «Frumosu privilegiu este acest-a, dara tine se au ba, spuna Români cei din Banatu. Eu sciu ca domñele din Banatu care mai nainte au fostu numai alle Româniloru, pe vremea mea le-au cumperatu cu bani gata Ungurii, carii au si avutu cadintia, Nemptii, Talienii, Armenii, Grecii si alte némuri straine, carii apoi n'au domñitu, ci au tiranitu preste misiei Români.»

Publicându privilegiele pre cari 'si intemeiau Serbiu supremati'a asupr'a beserecei române din Banatu si Ungari'a, Sincai se grabesce a observá:⁴ «Tu cetitoriule! aci bine insémna, ca arhiepiscopului si episcopiloru serbesci in diplomatulu acest-a, nici o putére se da preste némulu românescu.» — Publicându inca unu chrisovu in care e vorb'a de episcopulu Efremu Veniaminu, Sincai dice:⁵ «Eu lassu ca Efremu Veniaminu au fostu episcopu in Oradea-mare, in Agri'a, dara numai preste Serbiu cei din si de lónga cetate, nu si preste Români, pẽntru ca preste Români din comitatulu Biharei atunci poronciá Teofilu Mitropolitulu Belgradului din Ardélu. Afara de acestea, in totu diplomatulu acest-a numai despre Serbiu cei veniti se vorbesce: nu potu dreptu-aceea episcopii cei serbesci pofí vre o cadintia preste Români cei

¹ Chron. a. 1440.

² Chron. a. 1467. 1526.

³ Chron. a. 1457. — Acestu privilegiu e intaritu de principele Transilvaniei Gabr. Bathori la a. 1609; éra Racoti II, la 1655, scutesce pre tierrani de iobagia, pentru cá se póta mai bine purtá armele asupr'a Turciloru. Vedi *A. Papiu Ilarianu, Istori'a Dac. super.* I, 141, 164.

⁴ Chron. a. 1690. 1691.

⁵ Chron. a. 1695 cf. 1696.

«din Banatu si din tiérr'a unгурésca. cari cu multu mai nainte au moscenitu «locurile acestea de câtu Serbii.»

Pre tcesti archierei serbesci inca, si cu deosebire pre ei 'i are Sincai in vedére in cuvintele sélle mai susu citate, cari nu strica a le repeti si aci: «Ce «vreu arhierii acestia? se te invetie se-ti prinda partea pre lumea acést-a, «au se te duca la ceriuri? Nu crede, o Române! pentru ca numai pung'a ta o voescu, cá se-si imple pungele loru. si tu se remâni robu acellor-a pre «carii mai marii tei i-au stapânitu óre-cându.»¹

Ide'a cea mare a lui Sincai, de a se despartí bešérec'a româna de cea serba, de abiá se realizá acumu numai de curréndu.

Venindu Banatulu sub domn'ia casei austriace, écca ce scrie Sincai despre coloniele svabesci:² «La annulu acest-a (1725) atât-a' am de a scrie, ca cumu «au inceputu imperatulu Carolu VI a adduce Svabi cu drói'a in tiérr'a ungu-résca, si mai allessu in Banatulu Timisiórei, unde nu multi locuitori rema-sésse, dupa ce s'au isgonitu Turcii din Timisióra in annulu 1716. ca Români, «valr'a locuitoriloru din Banatu, pîna cându au stapânitu Turcii Timisiór'a, «s'au trassu mai in laturi, si cumu si-au perdutu dupa aceea cadintiele, se va «arretá la loculu seu.» Sincai, durere, nu scimu se fia ajunsu a scrie despre acést-a.

Atátu si din invetiaturile lui Sincai, ce attingu pre Banatiani.

d) Idee literarie.

Indata ce Sincai se întórse de la Rom'a, se appucá a indepliní si a pune in 'ordine *Elementa linguae Daco-Romanæ* compuse de Klein, si la 1780 le si publicá in Vienn'a in limb'a latina. Acést-a e prim'a grammatica a limbei române, si inca cu ortografia latina.

In prefatiune Sincai arréta originea Româniloru din colonii addussi de Traianu in Daci'a, precumu si intinderea loru in Români'a, Moldavi'a, Transilvani'a, Maramuresiu, Ungari'a pîna in Tisa, Silvani'a, Banatu, Cutio-Vâlachi'a, Bassarabi'a si pîna in insasi Crime'a; arréta ca limb'a Daco-Romana e fic'a limbei latine, sor'a limbei Ítalo-Romane.³ Sincai erá se adauge unu dialogu la acésta

¹ *Chron.* a. 1563. — Vedi si a. 1723, ca Români din tinnturile Berechenlui, Bistritiei si Luncei nu aru fi datori se dea dijma episcopuluí cellui latinescu din Oradea-mare.

² *Chron.* a. 1725.

³ Vacarescu in grammatic'a sca de la 1787, editiunea de Vienn'a, pag. 50 dice: «limb'a ru-mânésca... urmédia limbii talienesci, si cellora-lalte, ce sunt assémenea acestia, carele au inceputulu din limb'a latinésca, si isvorulu din limb'a grecésca.» — pag. 53: «limbile talienesci «si latinesci din care se trage limb'a nóstra.» — pag. 97: «limbile... italianésca, françozezésca. «latinésca. si mum'a tuturoru: cea grecésca.» — pag. 166: «Itallani, Françezii, Ispaniolii si «altii ce li se trage limb'a din limb'a latinésca cá nisce pírae, precumu si acésta a nóstra ru-mânésca.»

grammatica, despre începutul Românilor, dar nu-lu ertà censur'a curtei imperatesci de la Vienn'a.¹ Neputându publicá dialogulu, écca ce essemple aduce in grammatica: *Se au dus la Roma. Purcede lá Itália. Am fost in Roma. Siede in Bucuresci. Am venit den Iási. Quâte milluri sent de aici pana in Bucuresci. Treidicci si siepte. Nu s'ar putere gassi un carausi se ne duca pana la Argisi? Un vârvar se dica aceastaa unui Roman.*² etc.

In prefatiune Sincai crede lui Cantemir, cumca limb'a si literele slavo-illirice s'aru fi introdussu la Români mai ántáiu sub Alexandru Domnulu Moldaviei, pre timpul conciliului florentinu, si ca mai inainte de acést-a Români scrieau cu litere íatine.³

Indata la începutulu grammaticei⁴ dice: «Vechile litere alle Daco-Romaniloru sunt literele Latiniloru séu Romaniloru celloru vechi, de la carii 'si tragu originea.»

Cunnoscetoriu allu originei si naturei limbei sélle, Sincai nu intiellége cumu coloni'a latina din Daci'a lui Traianu póte se scria cu alte litere decâtu cu cèle latine.

In scrierile sélle la tóta ocasiunea 'si esprime parérea de reu ca Români au parassitu literele strabune. Asiá la a. 325 allu Chronicei, dupa ce arréta ca, inca pre timpul lui Gallienu fiindu preoti crestini in Daci'a, nu Romanii au luat credinti'a lui Christu de la Goti au de la Sloveni, ci Gotii si Slovenii s'au luminatu prin Români, apoi adauge: «Bataru si-aru fi tinutu si literele! pentru ca atunci cu slovele cirillesci nu s'au pututu folosí, fiindu ca «nici erá pe lume.» Ér la annulu 1652 din Chronica, arretându cumu Ungurii calvini cercau a vírf eresurile loru intre Români prin traducerea cârtiloru bese-

¹ Chron. a. 824. — Sincai mentionédia de acestu Dialogu si in prefatiunea grammaticei sélle de la 1805.

² *Elementa linguae Daco-Romanae.* 1780. p. 61, 68, 95 etc.

³ La annulu 1439 allu Chronicei inca admite celle ce spune Ignatin de Luca, dar nu tocmai asiá fára de nici o reserva cá Petru Maior spunerea lui Cantemir, pentru ea Sincai observa ca Ignatin de Luca «nu insémna de unde are acestea.» Dice apoi: «en am arretatu «la anni trecuti, cumca Români mai nánte s'an facutu crestini de câtu Bulgarii si ceia-lalti «Slaviní, si ca episcopii Româniloru in sobórele celle diutáin numai latinesce, s'au iscalitu: asiá «dara adevcratu scrie Ignatie de Luca.» — Éra Tempea, in prefatiunea Grammaticei sélle, dice: «Dupa Constantinu Copronimu la 800 de anni crestináundu-se la Ciarigradu imperatorulu Michail «fiulu imperatorulu Theofilu, s'an talmacitu si cârtile bisericesci depre limb'a grecésca in «limb'a slovenésca; si avéndu noi in limb'a nóstra lipsa de cârti bisericesci; am cantatu a «primi celle slovenesci: de unde lamuritu se vede ca din pricin'a acést-a ne-an cantatu a «primi si slovele slovenesci. Si asiá limb'a nóstra stricându-se, ba mai de totu inteleuindu-se, «an pierdutu si maestri'a grairei, care neavéndu parintii nostri grija de a o iscusí, tóta nesci-inti'a si varvari'a an cuprinsu pre némulu nostru, si an cadiatu in mare prostia.»

⁴ *Veteres Daco-Romanorum Litterae eadem sunt, quae et Latinorum, seu antiquorum Romanorum, a quibus originem ducunt suam. Elementa linguae Daco-Romanae.* p. 1.

recesi în limb'a româna, Sincai dice: «ci prin acéea numai atât-a au facutu «de Români au lapedatu limb'a cea slovenésca din midi-loculu lor, si érași «s'au întorsu la limb'a cea parintésca; baremu de s'aru fi întorsu sau de s'aru «intórce si la literele celle parintesci.»

Ortograf'a din Grammatic'a de la 1780, prim'a ortografia româna cu litero latine, e etimologica fôrte înaintata; ea pastrédia nu numai pre *e* si *o*, dar pîna si pre *l* radicale. În fondu, de atunci pîn astadi de abiá s'a facutu vre unu progressu.

Din càrtile scolastice ce tipari Sincai, grammatic'a latina-româna si abecedariulu sunt cu litere latine.

La 1804, în Epistol'a còtra Lipszky, ellu simplifica ortograf'a de la 1780. În asta epistola dice între altele: «Déca aceste litere cirilliane ar fi se se pas-tredie cu cerbicía si mai de parte, apoi, Dieu, nici cu ajutoriulu lui însusi «Apolline, nu va fi cineva în stare de a scrie grammatica româna, ca-ci câte «cuvinte, atâté litere i-aru fi necesarie. Ce usioru scapi de acésta necuvi-«intia, primindu érași literele latine!»¹

La 1805 Sincai scòte în Bud'a o alta editiune a grammaticei de la 1780, cu ortograf'a de la 1804. Ellu promitte în prefatiune, si o grammatica illirico-româna, precumu în prefatiunea grammaticei de la 1780 diceá ca aveá de cu-getu a cullége unu dictionariu daco-romanu.

Astfelu ghiaçi'a se rupse.

Acumu erá mai usioru se éssa lucràrile de limba,

a lui Vacarescu la 1787,²

a lui Molnar la 1788,

a lui Tempea la 1797,

a lui Iorgovici la 1799,

a lui Körössi la 1805,

a lui Budai-Deleanu la 1805,³

alle lui P. Maior, apoi

alle lui Loga si altor-a.

Urmà apoi *Lessiconulu* de Bud'a de la 1825, la care lucrara *S. Klein*; dupa mórtea acestuia, protopopulu *Vasilie Colossi*; murindu si acest-a, continuà lucrarea, din ordinea si cu spele episcopulu *Vulcanu*, canoniculu *I. Corneli*

¹ Si hi Characteres (cyrilliani) dñtius et mordicitus retinendi sunt, Me Hercle, si Apollo concurrat, Grammaticam Valachicam nemo scribet, deberet quippe ferme tot regulas figere, quot voces reperiantur. Quod, si Latinas reduxerimus literas, quam facile evitatu est!

² Doue editiuni în acell-asi ann: un'a în Râmnicu, cu o frumósá precuvéntare sên dedica-tiune còtra episcopulu de atunci allu Râmniculu, Filaretu; ér alt'a în Vienn'a. Vedi *Poetii Vacaresci* de A. Odobescu în *Revista Româna* 1861.

³ *Cipariu, Principia*, p. 322. — Despre lucràrile lui Budai-Deleanu am se vorbescu cu alta ocaziune mai multe.

apoi protopopulu *P. Maior*; ér dupa ce muì si acest-a, terminara lucrarea pop'a din Pest'a *Ioan Teodorovici* si doctorulu *Alexandru Teodorovici*.¹

Acest-a fù rezultatulu potintei impulsuni date de Klein si Sincai la anulu 1780.

De atunci pîna astadi totu principiele lui Klein si Sincai au remasu in ortografia; altu dictionariu inca n'a mai essitu pîn astadi, cá si cumu gréllele lucrári alle celloru de ántáiu mari si neosteniti barbati, aru fi ostenitu pre mai toti cei ce le-au urmatu pîn acumu.

Cu câte dificultáti si prejudeçie aveau ei a se luptá, se vede din celle ce dice Sincai cõtra Lipszky: «Cine nu vede ca in celle beserecesci cauta a pastrá literele cirilliane!»² Petru Maior inca dice:³ «Nice eu nu dicu se se «schimbe slovele din cãrtile besericesci, ci... afara de besérica se scriemu cu «slove latinesci, cá se ne curatimu odata limb'a de varvaría. Toti eriticii din «Europ'a intrebuintiédia slovele Romaniloru, apoi fiii imperatfei, Români, din «buna voi'a loru se remána lipsiti de vistiariulu loru celle stramosiescu.

Norocirea erá ca la Sabiiu se afflau barbati cá Molnar si Tempea. Tempea in grammatice'a sea dice: «Slovele Româniloru de demultu au fost celle latinesci.»⁴ «Mum'a limbei nóstre latinésc'a.»⁵ Adduce si ellu esemple cá acestea: *Ardelénu, Munténu, Moldovanu, Romanu*.⁶ *Unu varvaru se dica acestea unui Románu*.⁷ Cãtu erá ellu lipsitu de prejudeçie, se vede din laudele ce face, in prefatiunea grammaticei sélle, lui Klein, Unitulu, precumu si din esemple cá acest-a: *Klein cu Molnar se straduescu pentru binele de obsce*.⁸

Preste puçinu se introdusse ortografi'a latina in dieces'a Blasiului. Se intinse apoi cu incetulu in dillele nóstre in tóte tierrele române. Dar nici astadi nu e stabilita.

Sincal faceá si versuri, latine si române. Se dice ca sciá si improvisá.⁹

Dintre toti scriitorii timpului, Sincai e, fãra indoélla, cellu mai curatu si mai correctu in limba, mai precisu si mai nétedu in stilu. Limb'a si stilulu,

Vedi prefatiunea Lessiconului. — Insemnaramu la inceputu, ca inca pre la 1759 se insarcinasse Gr. Maior cu lucrarea unui dictionariu. *Cipariu, Acte si Fragmente*, p. 224.

² Nam in Ecclesiasticis retinendas esse Cyrillianas, quis non videt? *Sincal Epistola ad Lipszky*, p. V. — Cf. *Grammatica*, 1805, p. 1.

³ *Istori'a pentru inceputulu Româniloru*, p. 257.

⁴ *Tempea, Grammatica*, p. 2.

⁵ *Idem*, p. 7.

⁶ *Idem*, p. 18.

⁷ *Idem*, p. 173.

⁸ *Idem*, p. 178.

⁹ Cunnóscemu *Elegia* sea de la 1803. — Vedi si unu versu latinu la adress'a Anonimulu din Alb'a-Iuli'a, caré prin epitafulu seu insulta pre Michaiu V., si caruia Sincai nu-l remâne datoriu, la a. 1601 allu Chronicei. Ér la a. 1603 din *Chronica* cețimu unu distichu románu destullu de pallidu.

variatiu si reu, a atâtoru documente si chronice, latine si grece, germane, polóne si ungare, francese, italiene etc. vechi si nóue, cu cari se occupasse tóta viéti'a, nu attinsera câtusi de puçinu puritatea, limpiditatea si chiaru eleganti'a limbei sélle. Ellu cunnósce limb'a româna din tóte pàrtile, si scie intrebuintiá de minune proverbele poporului. Sarcasmulu appare in tóte scrierile sélle, pentru ca necazurile si sufferintiele ce indurá, indignatiunea si adésea desperarea ce-lu coprindeá, ì ascutiá totu mai multu spiritulu sarcasticu, in scriere cá si in vorbire.

Intrebuintiédia cuvinte latine, dar cu multa moderatiune. In Grammatica stabilisse fórté bine legile formàrei cuvinteloru, dar nu gassesce cu calle de a le urmá totu de a un'a cu rigóre. Ellu dice: *votu, suffragiu, tributiu, capitoiu, apedussu, securu, securitate, magisteriu, pretestu, tutela, statua, terme, flagellu, predecessoru, subsistentia* etc.; dar de alta parta, *donatie, visitatie, informatie, confederatie, directie, conditie* etc., o singura data, *incoronaciune*; dice adésea, a *patrá: reutátile care le-au patratu*. — Are câte-va cuvinte italiene, precumu: *sbocatura, guerra, tregua, scaramuccie, dogana, avenire: precumu voiú arretá intru avenire si mai pre largu*. — Formédia câte-va cuvinte nóue, precumu: a *érasiué* (repeti); *vederosulu, vederitulu* (spectabile, illustru) *si maritulu voevodu; nechiamaciosu indereptu* (irrevocabile); *parténi* (partidiani); a *impururí*, adeca a assiediá pre cineva de véci intr'o mosfa. — Reinviédia cuvinte vechi române, precumu: *sclavu, sierbu, sierbire, stremuru, stremurare* (stimulare). — Cunnoscéndu limb'a din tóte tierrile române, are pîna si cuvinte straine din Príncipe, precumu: *siugubina, haraciu, belea* etc. Dice: *nu voiú avé opu* (trebuintia, nevoia). Are vorbe si frasi ardelenesci: a *se' ostoiá*; a se *surucluí*; a se *viji*; a *çipá*, in locu de a arruncá, a dá afara; a *intirí* (goní); a umblá *razn'a* (vagabondu); a *izidi* (risipi); o *çira*; a *dá binele*; *Radulu au tunatu in tierr'a Bêrsei; tramândându-se nunt'a* etc. — Frasile latine la Sincai sunt românite, adésea cu multa elegancia, precumu: *cuvintele lui Eusebie, apoi alle Augustului Iulianu, de câtu carii mai bine a scí lucrurile Marelui Constantinu au pututu nimene*,¹ *Atât-a frica au cuprinsu pre nemici, câtu nici puteá fugí, nici a se apperá, ci cadiuti la pamêntu nici a se miscă puteá*.² *Pre vremile melle care nêmu au fostu mai invetiatu de câtu Frâncii si Anglii, totusi nici pre acestia pe apa, nici pre accia pe pamêntu, i-au biruitu cineva inca pîna acum-a*.³ *Adverbiulu bine, 'lu intrebuintiédia cá Italianii si Francezii, adésea pré-elegantu, precumu: nu pociu crede ca Michaiu Voda ar fi vrutu se ommóre pre toti nobilii, ci bine pre accia despre carii avcá prepusu*.⁴ — In Grammatica regu-

¹ Chron. a. 331.

² Chron. a. 846.

³ Chron. a. 269.

⁴ Chron. a. 1599.

latu, in Chronica număi de vro două ori pune infinitivulu întregu, precumu: *n'am alta de a scriere*.¹ — Are diceri că acést-a: *si-au pitulatu mân'a*. Are multe proverbie si idiotisme populare: *s'au inturnatu eu budiele drêmbolate*.² *Strainii căror-a nici le fuge nici le muge de Români. Ômenii se lęga cu cuvântulu, dobitôcele cu funea*.³ *Bonfinie carele sub bou inca cęrca vitiellu, numai că se pōta inaltă pe patronulu seu*.⁴ Apoi: *totu de o vitia si poroditia sunt, adeca Romani de sânge*.⁵ — Ironicu, sarcasticu de a pururea, câte odata se indignăia, si nu crutia nici in cuvinte pre inimiciei si detractorii natiunei sęlle. Se scie ca Ungurii nu voru cu nici unu pretiu că Ianculu Huniade se fia Romănu; Sincăi vorbindu de mintiun'a iscodita de Heltai, se supera si dice: *russinea le mănçe obrazulu acellor-a carii pre vitězulu cellu mai mare 'lu rapescu de la Buthi cellu legiuitu allu lui parinte* etc.⁶ Pre Anonimulu din Alb'a-Iuli'a inca 'lu platesce cu moneta egale pentrn insult'a addussa lui Michaiu Vitězulu.⁷

Klein scrie curatu, dar nu asiă concisu că Sincăi. Limb'a si stilulu lui Petru Maior e mai cercatu. dar chiaru pentru aceea mai puçinu naturalu; Maior, că si Cantemiru. cęrca a romăni, si adăsea cu successu, periôdele admirabili alle lui Cicerone.⁸

e) Idea istorice.

La 1774 intră Sincăi in cetatea eterna. Vediù column'a lui Traianu⁹ si se inspiră de Geniulu Daciei si allu Romei. Ellu fuisse tramissu in Rom'a Papiloru, si se întorse rapitu de Rom'a lui Romulu si a lui Traianu.

Inca de atunci, june abiă de 20 anni, Sincăi 'si propuse a face unu drumu immensu, care pîn la dęnsulu nici unu Romănu nu lu facusse, nici de atunci pîn astadi nu s'a mai incumetatu cineva a lu face.

Ellu 'si propuse a plecā de la unu puntu fixu si certu, de la colonizarea Daciei prin Traianu, si a urmari apoi coloni'a romana, passu in passu, din annu in annu, prin tōta intunecimea timpuriloru, prin totu labirintulu barbariloru, prin tōte adversitătile seceloru, pîn in dillele sęlle.

¹ Chron. a. 1246.

² Chron. a. 1323.

³ Chron. a. 1332.

⁴ Chron. p. 1475.

⁵ Chron. a. 274.

⁶ Chron. a. 1392.

⁷ Chron. a. 1601.

⁸ Sincăi eră apperatoriu nu numai allu invetiaturiloru, ci si allu tuturoru maestriloru între Romăni. «Acést-a de se va face, crede-me, (dice ellu) Romăni voru fi dintre cei mai fericiti. Chron. a. 110.

⁹ Chron. a. 101—102, 111, 113.

Nimen nu calcasse acestu drumu nimen nu resbatusse in acestu labirintu. Cin erá se-i fia conducetorii? unde erá se gassésca firulu Ariadnei?

Mai ver cine si ori unde, afara de Români, carii de multu 'lu scapassera din mâni.

Din Tis'a pîna in Marea-Négra, din Carpati pîn in Balcani si in Pindu, risipiti, deslipiti, sfermati, subjugati, Români 'si uitassera de multu, si de unde erau veniti, si ce fusséssera odinióra, si chiaru ce erau acumu, si cumu de ajunsera in starea in care se afflau. Furtunelo timpuriloru risipisserá tóte monumentele originei si vietiei loru, pre tóta faci'a paméntului, de la Rom'a pîn la Moscovi'a, de la Constantinopole pîn in Asi'a de o parte, pîn la Varsovi'a si pîn din col de nordulu estremu allu Allemaniei de alt'a; Unguri si Poloni, Nemti si Russi, Bisantini si Turci, toti si pe intrecute rupséssera câte o bucata din corpulu istoriei române, ascundiéndu-o, accoperindu-o, alterándu o, descolorándu-o, adesea destrugéndu-o chiaru.

Si cu tóte acestea, la assémeni marturi, la assémeni conducetori, erá nevoitu a recurge.

Chiaru pre acesti-a trebuiá a-i gassí, a-i descoperí, a-i recunnósce, a-i alaturá apoi si impacá; ér dintre tóte, câta sciintia, câta abilitate si câtu curagiu nu se cereá, cá acesti conducetori perfidi, adese inimici intre sine si pururea dusmani de mórte ai Românilor, se nu adduca in ratecire si pre cellu mai invetiatu si mai abilu cercetatoriu pre unu drumu atátu de greu si ne mai ámblatu.

Sincai 'i descopere pre toti¹ si pléca la drumu, dar bine intrarmatu. Ellu 'si cunosceá conducetorii, le invetiassse limbele si le studiassse tóte passiunile, tóte maestríele, tóte tendintíele si tóta perfídi'a.

Incongiuratu de assémeni conducetori, ellu urmaresce vicissitudínile coloniei lui Traianu din ambe Daciele, in totu cursulu secoliloru, din annu in annu. Intréba neincetatu pre martori; 'i lassa a vorbí pre toti in tóta libertatea, pre Poloni, Unguri, Turci, Russi si altii, indeplinesce pre unulu prin altulu, si-i face si fâra voi'a loru, a innapoiá adevverulu ascunsu si risipitu allu istoriei române. De multe ori marturii, conducetorii, se contradicu, adesea vorbescu orbiti de passiune, de interessu au nesciintia; atunci calletoriulu nostru cercetatoru confunda séu impaca contradictiunile, passiunea face se amutiésca si nesciinti'a se céda, prin câte o observatiune scurta, clara, judiciósá, gravá.

In immensulu si intunecosulu labirintu allu evului mediu, de câte ori nu pare a fi in periclu de a-i scapá firulu, de a perde urm'a coloniei ce cauta. Barbarii pradatori nu lassassera nici ruine in urm'a lor. Ér conducetorii, ignoranti séu perfidi, assigura cu taría ca coloni'a, ca gíntea ce cauta, peri de multu, vallurile invasiuniloru barbare o inghitira, si tóta cautarea e inde-

¹ Vedi list'a autoriloru citati in Chronic'a lui Sincai, *Annessa XII*.

siertu. Atunci, neobositulu nostru cercetatoriu, ingrijatu, dar plinu de credintia, privesce cu attentiuone in drépt'a si in stâng'a, si la vedérea unui martiru la Dunare in seclulu III si IV;¹ la privirea unei epistole din Mesia scrisse latinesce in seclulu V si VI;² la resunetulu unui graiu románu prin paðurile si vällile Traciei in seclulu VI;³ cu façi'a radiósa esclama cá unu altu Columbu: Écca uscatulu, écca coloni'a lui Traianu! De câte ori, aprópe perduta, nu o reaffia ascusa sub alte si alte straine si barbare numiri: cându sub nume de Daci, de Goti⁴ si alti barbari, cându sub nume de Abotriti,⁵ apoi de Bulgari si de Scite,⁶ pîna si numele Pacinatiloru si allu Comaniloru⁷ inca se dete coloniloru lui Traianu, precumu mai târdíu Ungurii si Nemtii se mândriau cu faptele Romániloru, allu càroru nume 'lu ascundeau. Cându 'i reaffia, si privesce amaróle sufferintie alle «némului cellui obidatu allu Romániloru», «alle bietiloru nostri stramosi» sub barbari, ellu suffere impreuna cu dèusii si plânge impreuna.⁸

Conducetorii, in totu lungulu drumu, nu incetédia de a fi dusmani, nedrepti, insultatori chiaru. Sincai 'i observa mereu, cându glumindu si luându-i in risu, cându indreptându si chiamându-i la ordine. Acést-a o face adese cu Bisantinii, mai adese cu Polonii si mai allesu cu Ungurii si Nemtii. Êr cându neadeverulu si nedreptatea trece tóta mesur'a, Sincai se indignéza si ellu, si perdiéndu câte odata rabdarea, de si singuru in midi-loculu atátoru inimici, nu se indoesce a adressá acestoru martori incorrigibili câte o apostrofa homeriana: *Russinea ve mánce obrazulu*. Ellu arréta pentru ce Walther se lingusiesce Poloniloru.⁹ Multu are de lucru cu «pré-vestitulu» Engel, contimporanulu si cunnoscutulu seu: indrépta tóte errorile lui, commisse cu voia si fára de voia; spune cumu se lingusiesce Unguriloru, lucru care nu se cuvine istoriciloru;¹⁰ se mira ca spune si ellu câte odata adeverulu,¹¹ si causele reticentíelorlu lui inca nu le lassa in tacére.¹²

¹ Chron. a. 370—1—2.

² Chron. a. 458, 518.

³ Chron. a. 587, cf. a. 1015. Vedi si P. Maior, *Ist. pentru inceput. Román.* edit. 2. p. 187. despre Serbli lui Const. Porfirogenitulu.

⁴ Chron. a. 319.

⁵ Chron. a. 824.

⁶ Chron. a. 1152, 1186, 1206.

⁷ Chron. a. 834, 915, 1085, 1122, 1172, 1186, 1232, 1233, 1236, 1239, 1284 etc.

⁸ Cron. a. 248, 319, 351, 373, 476, 559, 564, 574, 602, 619, 679, 1683 etc.

⁹ Chron. 1596.

¹⁰ Chron. a. 1503, 1529 etc.

¹¹ Chron. a. 1494.

¹² Chron. a. 1683.

De téma nu cumu-va se se pérda firulu vietiei nationale, au se se rumpa in midi-loculu atâtoru tempeste, Sincai nu-si uita a-lu legá din cându in cându.¹

Sincai 'si propusésse a fi unu simplu chronicariu; dar ellu e unu adevératu istoricu, pragmaticu si criticu.

Quinet² care de dóue ori assémena pre Sincai cu Muratori, nu póte admirá de ajunsu intr'irsulu, maturitatea criticei, spiritulu de regula, de metodu, ce investigatiune patiinte, discernementulu admirabile in lucrurile mari cá si in celle mici, artea de a pune ordine, de a adduce lumina in chaosulu cellu mai incâlcitu ce a fostu vre odata; cumu, fâra a cautá effectu, ellu nu simte decâtu trebuinti'a excessiva de a vedé adevérulu demonstratu; si tóte acestea, intr'unu limbagiu ingenuu, originalu, bruscu, viu, popularu, plinu de verdóre si de o simplicitate quasi rustica. Metodulu lui Sincai de a produce documente, diplome, tractate, de a lassá pre inámici se vorbésca, de a aduná din tóte pârtilé tóte elementele de certitudine si a lassá apoi pre lectoru se judece; acestu metodu (dice Quinet) assiédia pre autoru in rangulu creatoriloru marei scóle istorice din seclulu XIX. Ellu a isbutitu a face pentru Români'a ceea ce au facutu Muratori pentru Itali'a, Benedictinii pentru Franci'a, ceea ce lipsesce astadi inca mai multoru natiuni orgolióse de trecutul si viitorulu loru. Si daca vomu considerá ca ellu a fostu condussu la acestu metodu invetiatu intre annii 1790—1808, adeca intr'unu timpu pre cându operele criticei contimporane nu apparussera inca, si pre cându in istoria domniá unu spiritu cu totulu differinte, uimirea ne va coprinde si mirarea, si ni se va paré póte ca assémeni lucrári nu s'au pututu indepliní fâra unu planu órcare allu provedintiei in privirea poporulu pentru care s'au intreprinsu.

¹ *Chron.* v. 1215, 1390, 1420, etc.

² Vedi *Les Roumains, Anness'a XIII.*

Domni mei!

Cunoscemu epoc'a in care apparù Sincai, marimea intreprinderii junelii, lucrările ce essecută barbatulu, ideele ce propagà, persecutiunile ce încercà, si amarele sufferentie alle betrânului Sincai, pururea lovit, dar nici odata înfrântu.

Pîn la dînsulu lumea se întrebá cu mirare din cându in cându, ce si de unde e acésta ginte trunchiata si totusi mândra, desfacuta, dar de aceeași limba, de acellesi datine, assediata cá o sentinella la marginile Europei, de la Tisa pîn la Nistru si pîn la Dunare, pre unu territoriu întinsu cá acellu allu Italiei? Si nimen, nici chiaru Românilor nu sciau dá respunsu.

In midi-loculu întunérecului in care ne afflamu cu totii, écca vine acestu omu estraordinariu, tramissu nu mai încape indoeëlla, de insusi Geniulu Romei, si arréta Românilor si lumii, ca aici e DACI'A cea vechia, care o cucerisse TRAIANU imperatu si o colonizasse cu o nemarginita multime de ROMANI.

Se scie acumu, ca din câte cojonie assiediassera vre odata Romanii, nici un'a nu se pôte assemená cu marea colonia addussa de Traianu in Daci'a, pentru ca Traianu a voitu a fondá aici, la estremitatea lumii romane, o adeverata nôua Italia in façi'a lumii barbare, cu scopu de a formá unu muru potinte contra invasiunilor de la Nordu, cu scopu de a apperá civilizatiunea latina contra barbariei amenintiatórie. Écca marea missiune a Daciei lui Traianu!

Nimen mai multu de câtu Sincai nu erá incredintiatu ca missiunea poporului daco-romanu, in cursu de atâti secolu nu se schimbasse pîn astadi. Convinsu ca astadi, cá si odinóira; totu noi suntemu poporulu cellu mai insemnatu in Orientele Europei, mai insemnatu prin originea, prin numerulu, prin cultur'a, prin positiunea nôstra, ca noi represintâmu si estadi in aceste margini alle Europei civilizate, cultur'a occidentale, cultur'a latina, ellu nu se indoia unu singuru minutu, ca nu va trece multu, si Europ'a latina se va petrunde si dîns'a de necessitatea urgente in care se affa de a reinviá si a sustiné cu taria, in interessulu cellu mare allu latinismului si allu civilizatiunei, coloni'a lui Traianu din Daci'a.

Coprinsu si impinsu de assémeni idee, ellu nu se ocupà tóta vieti'a de câtu a desgropá si a aduná din tóte pârtille lumii elementele Istoriei Daco-Romane.

In fine, dupa mai bine de 34 anni de ostenélla, *post tot discrimina rerum*, la annulu 1808 Sincai putú se esclame: *Tantae molis erat Romanam condere Gentem!* Ellu se appucà se faca cunoscutu Românilor si lumii resultatulu laboriosu allu lungelor scille veghiári: *CHRONICA ROMÂNILORU.*

Dar dusmanii neimpaccati ai numelui romanu se oppunu. si publicatiunea se intrerumpe.

La 1812 c erca din nou, si ér nu isbutesce; barbarii  i respundu: *Opus igne, author patibulo dignus.*

Ellu ave a presimtiulu ca n'ave a se-si védia Chronic'a tiparita «sub Sânta Cor n'a Ungariei»¹ nici latinesce, necumu rom nesce.

Dar t ote persecutiunile lumei nu-lu abbatu de la cugetarea vietiei s elle, de a ridic a acestu monumentu neperitoriu Gintei Daco-Romane.

Neput endu-lu sc ote la lumina, ellu ascunde in desagi, si parassitu de lume si sórte pórta in spate-i, nedeslipitu de sine, tesaurulu seu si allu natiunei, polindu-lu *inter dolores et aerumnas* si indeplinindu-lu neincetatu, pîna in momentulu ce parass i ac esta viétia ingrata.

Insasi m ortea, nemultiamita a-lu rap i, ascunse, pîn mai a de unadi, morm entulu barbatului care desmorm entasse unu populu intregu.

M ortea insasi nu imbl and i furi'a sórtei si a inamiciloru lui si ai gintei rom ne: ellu f u prigonitu in Chronic'a sea si dupa essirea-i din viétia.

Murindu Vulcanu, c aruia lassasse Sincai unu esemplariu din Chronic'a sea, scaunulu episcopescu de la Oradea-mare remase veduvitu pîn astadi de successori cu inima si simt iu de Rom ni, si tesaurulu lui Sincai si allu natiunei se tin u si se tine ingropatu pîn astadi in Oradea-mare.

O copia a Chroniciei, sc ossa pre la a. 1821—2 de pre originalulu remasu la Vulcanu, cad iu in mânile unoru liberari de la Vienn'a, de la carii o cumper a intr'o licitatieune archimandritulu Germanu Vida din Maramures u, pre la 1833; ér la 1843 cerc a se o publice in tipografi'a mitropolfei din Iassi, dar nu ess i de c atu pîna la a. 1000 allu Chroniciei.²

¹ Chron. a. 1514.

² In titulu acestei editiuni se dice: *Chronic'a Rom niloru si a mai multoru némuri.....de Georgie Sincai din Sinc'a.....in dillele prea-inalliatului Domnu allu Moldaviei Michail Grigoriu Sturdia voevodu. In tipografi'a S. Mitropoliei a Iassului la annulu 1843.* de unde se vede cumu er a se  essa ac esta editiune. — Copi'a ce possede a Vida, er a facuta de Petru Marcuti u, in satulu Roctu allu comitatului Biharei, pre la 1821—2, precumu arréta D. Laurianu in Biografi'a lui Sincai; dar anevoia credu se se fi facutu pentru P. Maior, pentru ca acest-a murisse la 15 februaria 1821, precumu se vede din *Elenchus Librorum Valachicorum die 15 Februarii 1821 Budae demortui.* Acestu Elenchu, facutu si scrisu atunci,  lu possuadu eu, av endu-lu primitu in daru de la Ioan Maior din Capusiu, nepotulu lui Petru Maior. Mai insemn amu aci ca in scrisb ura din 15 februaru 1821 a lui Matthia M.rcovici, directorului de atunci allu tipografei din Bud'a, publicata in *Archivulu pentru filologia si istoria*, 1869, XXVI, se dice: *Petro Maior... die 14 febr. a c. summo mane opinione citius e vivis erepto.* — Petru Marcuti u, afara de copi'a ce possede a Vida, mai facusse inea un'a pre la 1824. Tomulu I din ac esta a dóu'a copia ajung endu in mânile lui Loga, acest-a  lu v end u in Bucuresci pre s em'a bibliotecei, éra celleltele d oue tomuri le incredint ia insusi Marcuti u lui Alexandru Gavra pre la 1842. La acestu annu, Petru Marcuti u, omu demnu de totu respectulu, se află intr'o deregetoria in satulu Bicaciu aprópe de Oradea-mare, precumu se vede din urrif'a c erta ce av u Gavra cu Loga pre la 1842. Vedi *Fóia pentru minte, inima si literatura.* 1842, No. 40.

La annulu 1844, Alexandru Gavra de la Aradu, posedându o alta copia, incepù se dea la lumina operele Sincaio-Kleiniane, in tipografi'a universitàii unguresci din Bud'a; dar cu tóte strigàrile pressei româue, cu totu spriginulu jubitoriloru de istoria, ellu inca nu tipari Chronic'a de câtu pîna la annulu 1383.

In fine, la 1852, principele Gregoriu Ghica allu Moldaviei, cumperà manuscriptulu ce posedea Vida, si la 1853, annulu seculariu allu lui Sincai, essi la lumina, sub priveghiarea domnului Laurianu, unulu din membrii commissiunei insarcinate cu publicarea,¹ cartea care «acést-a erá ântâiu de a se face pentru Români,» si despre care cu dreptu cuvêntu se disse ca «in câtu timpu nu va fi publicata, Români nu voru avé istoria.»

Chronic'a lui Sincai, asiá precumu e publicata in Iassi, nu merge de câtu pîna la annulu 1739, si acést-a inca nu e de câtu o prescurtare din *Cullegerea sea cea mare*, din *Annalii Româniloru*,² din *Scrisorile sêlle celle mari*,³ asiediate dupa anni; o prescurtare românesca, precumu spune insusi cându dice ca «nu-si lungesce munc'a, cá se o ispravésca mai répede, si se o întórca pre latinia, cá se n'aiba opu se i-o cercetedie Români sei carii-nu sciu de acestea,»⁴ «dintre carii unii mai vré-l'aru mortu de câtu se scria de acestea,»⁵ si »carii atât-a l'au necajitu de erá se-si pârjolésca lucrarea.»⁶ Apoi de câte ori nu scurtédia de fric'a censurei;⁷ alta data tace «cá se incongiure peirea ce i s'ar puté întéplá din spunerea adeverului;»⁸ si éراسi alta data, de fric'a «tauriloru celloru grassi din cucuruzu si de córnelle celle ascutite alle çiapiloru.»⁹ Apoi cându vorbesce de popi, de papi, de unire, de câte ori nu e nevoitu, de fric'a «crieriloru golli si a limbeleru clevetitórie» a tacé óre-cari lucruri, si a assigurá totu de a un'a. ca e bunu crestinu si ca vre se móra in legea sea.¹⁰

Asiá dar nu Chronic'a cea tiparita e lucrarea grandiósa la care a ostenitu

Commissiunea numita de Domnu pentru publicarea Chroniciei lui Sincai, se compunea din *Donici*, *Cogalniceanu* si *Panu*. Venindu apoi in Moldavi'a D. *Laurianu*, se numi si domni'a sea membru allu Commissiunei. Raportulu cõtra Domnu dice: «resultatulu grabnicei publicári este «a se datoru in deosebi D-salle A. Treb. Laurianu, carele a priveghiatu correetur'a editiei si a «îndreptatu grassielile manuscriptului.» In fruntea acestei editiuni se afla *Biografi'a lui Georgie Sincai* de D. Laurianu.

² *Chron.* a. 1467. 1711.

³ *Chron.* a. 1599. 1600. etc.

⁴ *Chron.* a. 1596.

⁵ *Chron.* a. 1363.

⁶ *Chron.* a. 1510.

⁷ *Chron.* a. 1514, 1529.

⁸ *Chron.* a. 1440.

⁹ *Chron.* a. 1490.

¹⁰ *Chron.* a. 1514. 1563. 1721.

Sincai, di si nópte, mai bine de 40 de anni, o jumetate de seclu allu vietiei sélle.

Unde e acésta cullégere mare de mai multe dieci de volumeni, aceste *scrisori mari*, cumu le numesce densulu, acesti adeverati annali ai Româniloru?

Nimen` nu scie unde potu se zaca ascunsi.

Cine a cercetatu, fia macaru bibliotec'a lui Vulcanu? cine, bibliotec'a si archívele familiei Vass?

Apoi continuarea Chronicei de la 1739 inainte; apoi manuscriptulu latinu care 'lu vediusse Engel in Osiorheiu pre la 1800;

Apoi chronic'a latina la care lucrá Sincai pre la 1810; — unde sunt tóte acestea?

Unde e dialogulu care censur'a de la Vienn'a la 1780 nu-i dete voia a-lu tipari?¹

Unde istori'a familiei sélle?²

Unde alte multe despre cari dice ca numai dupa repausarea sea voru vedé lumin'a?³

Unde? — ca-ci nu e de crediutu cá Sincai se fi pârjolit, precumu, necajitu de ai sei, 'i veniá se faca cu rezultatulu atâtoru ostenelli.⁴

Atâtu materialu nu mai adunasse nimene; astadi chiaru, necumu se aiba bibliotecile Statului, dar si particularii sunt fórté departe de a avé macaru o buna parte din câtu adunasse Sincai.

Oh geniu nemuritoriu allu lui Sincai! Tu care inca inainte de inceputulu acestui secolu ai strigatu cu o voce potinte ce resuna inca si va resuná in eternu in Carpati si la Dunare, in Balcani si in Pindu: Fii ai lui Traianu! acést-a e Daci'a; din naufragiulu secoliloru ea pentru voi a scapatu; lumin'a, puterea Resaritului voi sunteti; écca documentele originei, titolii nobilitátií vóstre; écca temeiu lu dreptuluí si allu viitoriuluí vostru! — Multiamita sempiterna tie: Tu ne-ai redatu consciinti'a de noi insine; sementi'a neperitória a a latinitátií in noi tu o-ai reinviatu; tu ai facutu a se recunnósce fratii din

¹ Despre acestu Dialogu memorédia Sincai atâtu in prefatiunea Grammaticiei sélle de la 1805 vorbindu de diferitele numiri alle Româniloru, câtu si in Chronica la a. 824 vorbindu de Abotriti; de unde se vede ca ide'a unui Dialogu despre originea Româniloru este a lui Sincai; inse Dialogulu din Ortograf'a lui P. Maior este allu aestuia, ér nu allu lui Sincai.

² Chron. a. 1741.

³ Chron. a. 1490.

⁴ Chron. a. 1510.

departare ce de multu 'si uitassera unii de altii; pentru ca cartea limbei tu cellu de ântâiu o-ai deschisu; istori'a Dacieloru tu o-ai smultu din ascundie-tóriele inamiciloru sempiterni ai numelui romanu.

Spiritulu teu fia in midi-loculu nostru!

Nici odata nu vomu uita ca acésta carte ce tu ai inceputu, acést a erá si este mai ântâiu de a se face pentru Români. Cându Români se voru cunnósce, cându fratii de unu sânge ne voru recunnósce, planulu cellu mare allu Divului Traianu se va realizá in Oriente, si atunci..... atunci «Ginte mai alléssa nu va fi pre pamêntu inaintea nóstra.»

VORBELE ROSTITE DE D. I. HELIADE R.

Dupa D. Papiu luându cuvântulu D. I. Heliade Radulescu, presiedintele societatei academice, disse:

«Domniloru!

«Astadi e diu'a cea mare, in care se eterniza memori'a lui GEORGIU SINCA, unulu dintre cei mai mari Roâmni, martiru allu romanismului.

«Se traiésca Românf'a!

B.

RESPUNSULU DOMNULUI GEORGIU BARITIU.

Domnule,

În istori'a popóreloru vine adesea câte unu periodu de timpu. din carele cunnoscându cine-va pe deplinu viéti'a unui, séu unoru barbati, cari au condussu affacerilo si d'astinele unci tíerri séu natiuni, cunnósce totu de o data aprópe si istori'a acesteia.

Acellu barbatu românu, carele va fi în stare de a compune biografiele cunnoscutilor triumviri: Samuil Miculu, Georgiu Sincai si Petru Maior, pe unu periodu rotundu de anni cinci-dieci, începându adeca de la annulu 1770—1820, acell-a ne va dá chiaru în aceste biografie istori'a poporului românu din patri'a în care s'au nascutu si în sinulu careia au lucratu ei în acell-asi periodu de anni 50.

Déca press'a pe timpulu acelloru triumviri ar fi fostu sufferita a se misică cellu puçinu în cerculu în care 'i erá ertatu a se misică cu 20 de anni mai târdíu în acelle tíerri, atunci deslegarea susu atinsei probleme ar fi usiurata în mare mesura, pentru ca în acestu casu ne-amu afflá în possessiunea unui numeru considerabile de documente, cari, dupa ce nu se pastrara prin pressa, au si disparutu cu totulu din scrinele privatiloru, éra altele tocmai si din archivele publice.

Acésta impregiurare luata în de aprópe consideratiune, 'mi da mie criteriulu, dupa care am se apretiediu coprinsulu medvosului si elocentelui discursu, pe care 'lu audiramu din griaulu D-télle, D-le Papiu!

De unde acea abundantia de date istorice cullesse cu atât-a grija si critica? De unde acea petrunere agera în natur'a evenimenteloru din secolulu espiratu, petrecute în acelle tíerri, în cari istori'a din acellu secolu si din acestu allu nostru inca nu este scrissa, ci'abiá adumbrija în câte-va liniamente destulle de usióre? Respunsulu ce-mi potu dá la întrebàri de natur'a acestor-a este, ca unu barbatu incalditu si condussu de acell-asi spiritulu sacru, de care fusse con-

dussu si cellu preconisatu de dânsulu, nu affla repausu, pîna nu strabate in fundulu adevêrului. Acêsta vointia de ferru te-a condussu si pe D-tea, pentru cá, incepêndu din anniî junfei si pîna in timpulu de façia, se sacrifici dille si nopti, bani si sanetate, spre a strabate prin locurile, pe unde credeai ca pôte se stea ascunsu adevêrulu istoricu pentru natiunea nôstra. Dupa ce adeca in annulu 1852 fiindu in Vienn'a, prin lucrârile istorice publicate atunci, si datu prim'a proba, ca esci determinatu a calcá pe urmele barbatului, a carui panegirica o-ai facutu astadi. currêndu dupa aceea ai trecutu in Itali'a, adeca in acea tierra, pe allu careipamêntu luasse si Georgiu Sincai aspiratiunile si — de nu me insiellu, — chiaru primele informatiuni *autentice*, atâtu despre originea natiunei, câtu si despre sorgintile celle mai copióse. din cari s'ar puté scrie cându-va istori'a Româniloru si a pamêntului locuitu de acestu poporu. Cu atâtu inca nu te-ai indestullatu, ci precumu Georgiu Sincai in cursu de anni 34 cercetasse mai multe bibliotece si archive din imperiu, precumu ellu implusse dieci de tomuri cu documente istorice cullesse din tôte unghiurile, intocmai D-tea, convinsu ca o viétia de omu nu pôte fi de ajunsu, necumu a compune acea istoria, déra nici macaru a cullege materialulu necessariu la ridicarea unui monumentu nationale atâtu de maretiu, ai mersu totu pe urmele lui Georgiu Sincai si alle contimporaniloru sei, pentru cá se aduni la unu locu totu ce voru fi scapatu ei din vedere, si celle pe cari loru nu le-a fostu datu a le cunnósce. *Tesaurulu de monumente* in 3 tomuri si alte publicatiuni istorice, essite pîna acumu din coudeiu lu D-téle, au datu ocasiune publicului nostru cá si cellui strainu. pentru cá se prevéda ceea ce mai are se ascepte de la D-tea, éra membrii acestei societati academice au fostu convinsi indata de la inceputulu activitâti sêlle, cumu ca D-tea trebuie se occupi locu in midi-loculu nostru. Totu din aceste cause erá lucru firescu, cá si compunerea biografiei lui Georgiu Sincai se o asceptâmu de la D-tea. Ai correspunsu si acestei missiuni intr'unu modu, in câtu avemu dinaintea ochiloru nostri spirituali imaginea autentica a istoricului, literatorului si totu de o data martirului Georgiu Sincai. O singura indoélla s'ar mai puté descep'á in spiritele nôstre, o indoélla, in faci'a careia trebuie se se opréscá fie-care omu însetatu de adevêru; éra aceea este, cá nu cumu-va biografulu, ori istoriografulu, preocupatu si el'u intr'unu modu séu altulu, se fi fostu pré partinitoru pentru persón'a singuratica si pré severu, còtra societatea, in midilòculu careia vietuissse acea persóna. Cu acêsta reflexsiune a mea voescu a-ti rechemá in memoria unele opiniuni, cari s'au sustinutu intr'uuu timpu despre barbatulu glorificatu de D-tea, ca adeca acell-a ar fi fostu unu Românú pré infocatu; ca pré ar fi voitu se întórca lumea cu degetulu; ca se încercá se delature mai multe institutiuni asupritórie si fòrte funeste ellu singuru cu umerii cá de unu Titanu, si asiá mai departe.

Fiindu-ca inculpàri de natur'a acestor-a se audira si mai târdífu arruncându-se

nu numai asupr'a istoricului Georgiu Sincai, ci si asupr'a unoru successori si, déca voiti, adepti de ai lui; fiindu-ca de alta parte, in dillele nóstre a inceputu a se formá o scóla asiá numita a cosmopolitiloru. cari 'si batu jocu de ide'a nationalitáti, pe care nici ca o pricepu de locu: eu cređu, domnulu meu, ca este bine a constatá, cumu ca, pre cátu Georgiu Sincai cá Románu a sciutu a se inaltá in tóta viét'a sea mai pre susu de ori-ce provincialismu ángustu, marginitu, miopicu, egoistu, pre cátu ellu si-a propusu a probá, ca natiunea romána este *un'a*, ca *un'a* 'i e limb'a, *unulu* si allu ei destinu, tocmai pre atátu ellu se adoperasse a demonstrá dupa istoria, cumu ca coloniiloru lui Traianu nu le-ar fi fostu ertatu nici o data, nu le ar fi ertatu nici in viitoru a fi cosmopoliti mai 'nainte de a fi si a remáné Románi intru tóta puterea cuvéntului.

D-tea, domnulu meu, ai premisu indata in essordiulu discursului D-télle. ca pre cându cõtra finea seclului espiratu in unu'u din Staturile de ras'a latina de la Appusu se prochiemara drepturile omului si alle poporului, pre atunci coloniele lui Traianu erau ingenuchiate, calcate si umflite; éra eu mai adaogu. ca acea stare a lucruriloru s'a pastratu. de si nu tocmai in cumplit'a sea intensitate de mai nainte, pîn la a dóu'a prochiemare a drepturiloru omenesci.

Inse care erá óre caus'a principale a acelei conditiuni deplorabile?

Dupa Georgiu Sincai cea mai mare parte a sufferintieloru seclare, la cari a fostu suppusu si sub cari a gemutu poporulu románescu in decursulu atá-toruu secolu, se puteá deduce si esplicá mai vértosu din numele de *Romanu*, *Románu*, ce purtá acestu poporu numitu de straini *Blach*, *Vlach*, *Walach*, *Wálsch*. Acésta opiniune, séu déca mai voimu, convictiune, se intinde cá si unu firu rossiu in unele camiluri de corabie, prin tóte scriptele lui Georgiu Sincai si alle contimporaniloru sei. Dupa acei scriptori ai nostri, Románii au fostu persecutati si une ori condamnati la esterminatiune totale, nu cá locuitori ai cutárei tierri, nu cá ómeni de vre una séu alta casta ori classe, ci de a dreptulu cá *Romani*, cá *Valachi*. De aici a urmatu firesce, ca strabunii nostri, loviti cá Románi, totu cá Románi erau coustrinsi a se si apperá; éra cându ei au scapetatu depre acestu terrenu, a si fostu vai de dillele loru. Incetându interesulu nationale, solidaritatea dintre dènsii inca a disparutu; adormindu simtiulu si ambitiunea de origine, braçiele s'au desarmatu. umilirea si cu ea sierbitutra i-au incallecatu.

Intr'aceea Georgiu Sincai, care propagá o doctrina cá acést-a, credeá totu odata in reinviare, in redesceptare. ellu si toti contimporanii sei enumerati de D-tea. Asiá este, ei credeá. laborá, semená, plantá, nu pentru folosulu propriu, ci numai pentru allu posteritáti, si asiá se implini intr'insii sentintí'a unuia dintre sapientii Romei antice: *Arbores serit agricola, quarum fructus ipse aspiciet nunquam*

Trassurile mai de frunte din decursul vietii lui Georgiu Sincai, asiá precumu ni le-ai impartesitu D-tea cu destulla precisiune, explica si mai limpede, pen-

tru ce istoriculu si literatorulu Georgiu Sincai din ide'a nationalității române facusse óre-si-cumu unu simbolu allu credintiei sélle cá omu, si apoi pretindeá cá in acestu punctu se fia toti de o credintia cu ellu. Óre inse puteá ellu se aiba alta credintia in respectulu nationalității? A petrece in vigórea junetii cincí anni printre ruinele Romei lui Romulus, a Scipioniloru, a lui Caesar si Pompeius; a descoperí acolo la sorginte incepându cu columna lui Traianu tóta originea inalta si gloriósa a limbei si a numelui; apoi a se reintórce in patria si a trage paralela intre odinióra si intre timpulul seu: mai erá óre cu putintia, cá ellu si soçii sei se nu se inspire si se nu remâna dominati de unica idea sublime si salvatória, a càrei concepiune fusesse ajutata cu atâtu successu de celle-alte idei alle timpulul seu propagate din Franci'a la tóte popórele?

Domn'á tea nu-ti pregetasi a ne comunicá unu numeru considerabile de date istorice, diu cari se cunnósce invederatu, in câte moduri se intentasse in trecutu desmembrarea, paralisarea si desfintierea totale a natiunei românesci. Da-mi voia se reflectu si eu la loculu acest-a incá numai la cunnoscutele acte publice, cari 'si au dat'a loru din timpulul imperatului Sigismundu si cari tinu: *delendam esse e stirpe totam Valachorum progeniem.*

Dupa ce Sincai dete peste câte-va sute de ass meni documente; dupa ce ellu intr'aceea se vediù spoliatu prin mórte de cellu mai putinte allu seu patronu, adeca de acellu monarchu, sub alle carui auspicie puteá face multe pentru regenerarea natiunei, precumu ellu insusi ne spune in elegi'a sea; dupa ce in fine dânsulu se vediù paralisatu in tóte actiunile sélle, atâtu cá cultivatoru allu literaturii si allu sciintieloru, câtu si mai allessu cá organisatoru si directoru allu scóleloru, atunci erá pré naturale cá spiritulu seu cellu forte se voiésca a tiné cu ambele braçie ceea ce appucasse odata, si prin urmare se-si appere in totu timpulul si in totu loculu ide'a sea de predilectiune: *nationalitatea.* Unu Sincai nu mai erá in stare si nici ca-i erá lui ertatu a cochetá, cá se dicu asiá, cu reactiunea feudalismului si a obscurantismului, cari ambele de la aanulu 1795 inainte éراسi appucassera in capulu mesei. Déca assémenea stare a lucrurilor 'lu addusse in conflicte diverse, acést-a nu se mai póte imputá unui amicu allu natiunei sélle si allu libertátii. ci cu totulu alfor-a. Superioritatea spiritului si consciinti'a de sine, convictiunile, curagiulu si inflexibilitatea principiiloru, pre cari domn'á tea le-ai relevatu cu multa justetia cá totu atâtea virtuti, nici de cumu nu puteá se aiba altu resultatu, de câtu sacrificarea fára uici o crutiare a omului inzestratu cu assémeni virtuti si calități. Nici Sincai, nici consoçii sei in sufferintie n'au facutu unu singuru passu pe callea unui Colla Rienzi si nici macaru pe a unui Savonarola, nici au lovitu in vr'o religiune positiva, pentru cá se ajunga in urm'a lui Huss, pe rugulu de focu; nimicu din tóte acestea, si totusi Georgiu Sincai a trebuitu se iea pe façi'a sea insult'a cunnoscuta, citata si de domn'á tea: *Liber igne, auctor pa-*

tibulo dignus; érá acést-a i se intêmplâ lui in secolulu aliu XIX, nu in allu XV!

De aceea déra, eu sunt convinsu, domnulu meu, ca ori cine va voi a medítá seriosu asupr'a vietii lui Georgiu Sincai, asiá precumu o audiramu de la dombf'a tea, va ajunge usioru la convictiunea ca, atâtu ellu, câtu si contimporanii sei au trebuitu se purcéda pe callea emancipării nationali numai asiá precumu au purcessu dênsii; séu, déca érá se se abbata de la aceea, atunci in a-cellu timpu de reactiune intunecósa, nu le remâneá alta allégere, de câtu a parassí caus'a pentru totu restulu vietiei loru; sub acésta conditiune ei aru fi fostu lassati in linisce si pace, care inse pentru natiune érá se fia pacea si tacerea mortii! Ferice de natiunea nóstra, ca a remasu apperata de unu pericolu atâtu de infricosiatu; de trei ori ferice de noi, ca avuramu câti-va antecessori in tóte tierrile locuite de Români, cari armati cu anticele virtuti cetatiane, luminati de sublim'a si dumnedieésc'a morala evangelica, nu numai au sciutu resiste negreloru tentatiuni, ci totu odata lassându posteritâtii cá ereditate credint'a neclatita in immortalitatea natiunei românesci, prin acést-a ne impusera si nóue strins'a indatorire, cá se ne cultivâmu *limb'a nationale si sciintiele*, pentru ca in sciintia este *puterea*, érá fâra limba nationalitatea nici ca se póte cugetá.

In câtu pentru ideele religióse alle lui Georgiu Sincai, asiá precumu le-ai dedussu domnf'a tea din scriptele lui, apoi se intiellege de sine, ca acellea erau se displaca fórte multu la toti aceia, cari tinu mortisiu la cunnoscut'a maxima: *divide et impera*. Elle mai displacu inca si la toti acei nefericiti, cari nu sunt in stare de a se emancipá de rugin'a vechiului scolasticismu, carele face, cá confusiunea id-eloru confessionali cu celle nationali, politice si sociali, se nu mai incete nici odata.

•Iosifu iubitorulu de omenire imperatu murisse si principiile revolutiunei celei mari in Ungari'a si in Transilvani'a nu aveau sensu.•

Nu sciu déca am intielessu eu bine acésta sentintia a domnfei t'elle, respicata in partea discursului, in care desfâsiuri ideile politice-sociale alle lui Sincai. Eu adeva credu asiá, ca acelle idei appucassera a fi cunnoscute in straturile superióre alle locuitoriloru si presintite cá prin iustinctu de massele poporului, ceea ce se póte probá de o parte cu totu ce s'a scrissu si publicatu in acésta materia in cei diece anni ai domnfei lui Iosifu II, pre câtu press'a se bucurá de libertate aprópe absoluta, érá de alt'a, luptele din annulu 1784 ce au fostu elle? déca nu cellu mai solemnu protestu pusu in favórea drepturiloru omenesci si alle poporului. unu protestu carele a precessu cu 5 anni prochiamaarea drepturiloru omenesci in Franci'a. Noi inse scimu bine ce a costatu chiaru si pe Franci'a realisarea acelloru drepturi, precumu si ca, cu tóta solidaritatea poporului francescu si in mânf'a giganticeleoru sacrificie addusse pe altariulu patriei, ea cadjù mai ântâiu sub despotismulu unu soldatu, érá dupa aceea sufferi inca si umilirea invasiuunii straine. In Resaritulu Europei a lipsitu ori-ce solidari-

tate, prin urmare, dreptulu istoricu feudale infruntatu, pre unu timpu relative fôrte scurtu, prin mân'a tare si braçiulu inaltu allu lui Iosifu, s'a pututu recullege si consolidá din nou, ceea ce in adeveru s'a si întemplat. Dupa aceea, intiellegu si eu, ca Sincai ne mai vediendu alta calle de scapare, se aruncá si ellu cu ai sei pe terrenulu dreptului istoricu, unde adversarii sei se credeau mai tari si de unde ellu voindu-a-i scóte, cautá unu punctu cá allu lui Archimedes prin labirintele istoriei, pre atunci inca puçinu cunnoscute.

Eram pregatitu, domnulu meu, cá se te vediu tractându cu predilectinne ideele nationali, istorice si literarie alle lui Georgiu Sincai si alle consogiloru sei, intocmai precumu ai si urmatu in ultimele trei pàrti alle discursulu domnnei télle. Erá in adeveru timpulu, in care generatiuniloru presenti se li se dea occasiune de a compará gradulu culturei sciintifice, pe care se afflau barbati de sciintia in susu attinsulu periodu de anni 50, cu acell-a, pe care se affla in dillele nóstre allessii natiunei românesci. Intr'aceea, se cuvine cá noi la assémeni occasiuni se nu perdemu din vedere neauditele difficultàti, cu cari aveau a se luptá parintii nostri intru câstigarea de sciintie si cunnoscintie, in comparatiune cu abundantele midi-lóce, cari stau in dillele nóstre la dispositiunea junimei. Cumu se puteá óre, cá ómeni, cari aveau câte o platisióra annuale de 300 fr. séu 60 galbeni, se-si câstige biblioteca copiósa, se adune multime considerabile de documente fôrte pretióse, in fine se intreprinda dese calletorfi sciintifice, pe unu timpu, cându in totu coprinsulu patriei loru lipsiá ori-ce drumu asternutu si ori-ce messengería de posta. Acei barbati inse iubiau cu devotamentu absolutu natiune, limba, patria, sciintia; apoi sânt'a scriptura dice cu mare dreptu, ca caritatea implinesce tóte si invinge tóte. De aici si numai de aici, se si esplica extraordinariulu devotamentu allu acelloru barbati.

Cu adeverata duiosía amu ascultatu apothos'a ce faci domní'a tea lui Georgiu Sincai, si cu care 'ti inchei discursulu de asta-di. Domní'a tea voiesci, cá spiritulu seu se fia in midi-loculu nostru. Cându vomu observá, cumu ca Români cauta si cultiva istori'a patriei si a natiunei cu acell-asi zelu, carele se vede la celle-alte popóre de ras'a latina, atunci se va simtí si la noi, ca spiritulu tutuloru barbatiloru, pe cari i-ai rechiamatu asta-di in memori'a nóstra arrefându-i de modelu posteritátii, se affla in midi-loculu nostru.

Un'a din problemele societátii academice, de allu càrei membru allesu te salutámu noi asta-di pe domní'a tea, este a recommendá natiunei studiulu istoriei, éra mai allesu a confaptuí din tóte puterile sélle pentru cultivarea istoriei nationale. Acest-a este si studiulu domnnei télle de predilectiune. Acestu câmpu, pre câtu de frumosu si attragetoru, tocmai pre atátu e si intinsu, séu mai bine, vastu, intrecurmatu de munti si riuri mari, cá si in lumea fisica. Intr'aceea, noi vomu pune umeru la umeru si vomu laborá, de si nu cu atâtea suc-

cesse, câte se voru fi asceptându de la noi, de siguru inse cu devotamentulu remasu nóue de clironomía de la venerabilii nostri antecessori.

Se fi, domnule Papiu, bine venitu in sinulu acestei societàti academice. Se ai parte de annii lui Nestor si de şucsessele lui Livius pe câmpulu istoriei nóstre !

ANNESSE

LA

DISCURSULU DOMNULUI A. PAPIU ILARIANU.

I.

Reproducemu aci *Curéntarea înainte* a Grammaticiei lui Tempea, citata la pag. 3. — Titlul Grammaticiei este acest-a: *Grammatica Románésca alcătuita de RADU TEMPEA Directorulu Scó-lorulu Neunite Nationalicesci prin Marele Prinçipatu allu Ardélului. Cu slobodienu' a cellorulu mai Mari. Sibiuu in Tipografi'a lui Petru Bart. 1797. cu litere cirilliane, in 8º, pagine 218, afara de 8 foi nepaginate, cuprindendu titlulu, cuvéntarea înainte si cuprinderea, si una foia la capetu, indreptarea gressiélleloru, unde chiaru la fine se citeste: Cu cheltnéll'a Cinst: Radu Verdica Parochu satuluu Lungu din Sacelle. — Ne imprumutá acésta carte D. Grig. Manu dia Bucuresci.*

CUVENTARE INAINTE,

Vrëndu cineva o Maestria ă invetiá, are mai ántáiu trebuintia a se chivernisí de unélele acelela prin care se póta adduce lucrulu seu la buna sevirsire. Tóte sciintiele asiá sunt unele cu altele legate, cátu un'a fára de alt'a, bun'a si temeiniós'a sevirsire nici intr'unu chipu nu póte dá. Sciinti'a Astromicésca fára de cea Mathematicésca, nici intr'unu chipu nu se póte invetiá cu adeveru intemeiatu; atátu si cea Mathematicésca fára de cea Arithmeticésca. Sciinti'a Doftorii fára de Fisica, si Fisic'a fára de invetiatur'a firésca. érași nu póte luá drépt'a ei sevirsire. Invetiatur'a Filosoficésca fára de Retorica, si Retoric'a fára de Maestria Grammaticésca a se invetiá nu se póte. De unde vedi iubite cetitoriule! precumu Maestria grammaticésca este incéperea si povetiuirea spre tóte celle lalte Maestrii si sciintie inalte. Acést a direptu-aceea este Chei'a care dintru intunéreculu Necunnoscintii ne deschide usi'a prin carea venimu la lumin'a intielleptiunii spre care de multu amu fi avutu trebuintia de a vení. Inse machnire intru adeveru! ca-ci lipsindu-ne acésta mai ántáiu trebuintiós'a Maestria, ce au pututu alta a nasce fára de cátu desradecinarea mai ántáiu a Limbii nóstra románesci (care au fostu cea vechia râmlenésca) dupa aceea lips'a cãrtilorulu de Maestriile si Sciintiele celle inalte, apoi inbesnirea

mintii, inecarea de totu in prostia, si nesciintia; si étta acumu suntemu ce na vedemu cu ochii; si ne simtimu pre noi insine!

Pricin'a inse a scaderii nóstre au fostu si nestatornicia stapânirii. Pina cându au statu Dacia (cu legiõnele râmlenesci care imperatorulu Troianu le-au addussu in Dacia) supt sceptrulu Imperatfii râmlenesci; Români românesce sau râmlenesci au vcrbitu. Éra indata ce Imperatulu Constandinu Pogonatu pre la Annulu de la Chr. 669. au suppusu tierr'a stapânirii lui, amu inceputu a ne nevoi a scî limb'a bulgarésca (cá un'a ce erá mai de trebuintia pre vremea aceea) si asiá limb'a nóstra s'au amestecat cu a Bulgariloru.

Adeverulu pricinii acestiia prin noi insine Români carii ne affâmu acumu prin Ardélu, Banatu, si Ugroflachi'a adeca tierr'a românesca, si si prin alte tierri lamuritu se descopere. In Ardélu fiindu Români amestecati cu Unguri, si Nemti: cei de prin Varmegii au amestecat limb'a lor mai multu cu cea Ungurésca; dicédu *Tistasiu* in locu de *curatu*, *chedvesiu* in locu de *voiosu*, *duhanu* in locu de *tabacu*; si éra unde sunt amestecati cu Nemtii in scaunele sassesci, au amestecat limb'a cu cea nemtiésca dicédu: *şlofmitia* in locu de *caciula de nópte* (*Schlafmütze*) *halbbindel*, in locu de *maframa de grumazu* (*Halßband*) si altele. In tierr'a românesca unde sunt amestecati cu Grecii. si invecinati cu Turcii, amesteca limb'a românesca cu grecésca; dicédu: *nu me piraxi* in locu de *nu me necaji* sau *superá*, *se me pliroforisesce* in locu de *se me faci cunoscutu* sau *luminatu*; s'au luat la *ipolipsis* in locu de s'au luat la *mare cinste* sau *tare inainte*. In tierr'a Banatului fiindu amestecati cu Serb.i, au amestecat'o cu serbésca. dicédu *istina* in locu de *adeveratu*, *bogda proste* in locu de *Dumnedicu se-ti priimésca*, (*bogdati prosti*) *Pohvala* in locu de *pompa* si altele.

Dupa pomenitulu Constandinu Coprouimu la 800. de anni crestinându-se la Çiarigradu imperatorulu Michailu fiulu imperatorului Theofilu, s'au talmacitu si càrtile Bisericesci de pre limb'a grecésca in slovenésca; si avédu noi in limb'a nóstra lipsa de càrti bisericesci; amu cautatu a priimí celle slovenesci: De unde lamuritu se vede cà din pricin'a acést-a ne-au cautatu a priimí si slovele slovenesci. Si asiá limb'a nóstra stricându-se, ba mai de totu inticleniudu-se au pierdutu si Maestri'a grairii, care ne avédu parintii nostri grija de a o iscusí, tóta nesciintia si varvaria au cuprinsu pre némulu nostru si au cadu in mare prostia.

Târdiu dupa aceea amu avutu norocire de unii intiellepti ómeni spre fericirea nóstra rîvnitori care au inceputu a desceptá limb'a românesca; macarca de nu cu Maestri'a Grammaticii, inca totu cu întórcerea óresi-càrora càrti Bisericesci in limb'a nóstra. Dupa cumu am pututu afflá pina acumu, cellu mai vechiu au fostu *Genadie* Metropolitulu românescu allu Prinçipatulu Ardélului, care la Annulu 1560. au tiparitu in limb'a românesca ántáiu in *Brasiovu* Cazanii. Dupa aceea mai gassimu càrtile lui Moisi Proroculu Facerea, Apoc: si

alt: la Annulu 1583. in *Orestia*. La Annulu 1675. prin Sobornicésca porunca a Savvci Metropolitului românescu allu Pr: Ard: s'au poruncitu Preotiloru a incetá de a mai slugí Sfintele Taini in limb'a straina slovenésca, ci in limb'a parintésca románésca. Indata dupa aceea Molitvélniculu si Ciaslovulu s'au tiparitu românesc. Éra la Annulu 1651. in dillele lui Simeonu Stéfanu Metropolitului românescu allu Pr: Ard: s'au tiparitu Psaltirea depre jidovia pre românia in *Belgradu*. La Annulu 1642. s'au tiparitu Cazanii la *Govor'a*. La Annulu 1652 *Pravil'a iu Tergovisce*. La Annulu 1668. in Tergovisce Bibli'a románésca. Éra cea mai mare parte a cârtiloru Bisericesci s'au talmacitu de Damaschiu Episcopulu Râmnicului la 1730. cu stilu si graiu fórté luminatu, dar amestecate cu multe cuvinte slovenesci, puindu *vreme* in locu de *timpu*, *sluga* in locu de *servu*, *pricina* in locu de *causa*, si altele.

Urmându dara dupa stilulu acest-a si vestitulu Chesarie Episcopu'u Râmnicului, si urmatoriulu lui, Filaretu, in întórcerea celloru duo-spre-diece Minee s'au obicnuitu pîna in dio'a de astadi atátu in tóte cârtile Bisericesci câtu si in vorb'a nóstra de obsce a se întrebuintiá.

Cu greu este si va fi dreptu aceea a adduce limb'a acést-a in curatieni'a si originalulu ei; adeca: in limb'a vechia romanésca sau râmilenésca; ca-ci de ar adduce-o cineva in curatienia ar fi tocma latinésca si italianésca; si cellu ce ar invetiá românescé asiá limpede care nu este Românulu cârtile bisericesci nu le-ar puté intiellege, nici vorb'a obscésca de acumu obicnuita; Românulu ne invetiatu inca socotescu ca ar dice ca-i schimosesci limb'a parintésca. Macaru ca Parimieriulu românescé tiparitu in Moldov'a la Annulu de la zidirea lumii 7191. si viéti'a Sfutiloru Apostoli, ér in Moldov'a la Annulu de la Chr. 1682. de Dosotheiu Metropolitulu Moldovei; mai multu sunt iutocmite intru assemnarea originalului limbii nóstre de câtu celle lalte cârti bisericesci, cumu au urmatu si dumnealui Ienachia Vacaresculu aceiia cu observatiile grammaticesci

Domnulu Ioan Molnar Doftoru si Professoru de tamaduirea luminii ochiloru, in cartea sa de Economí'a stupiloru. si in Grammatic'a nemtiésca románésca, éra mai vértosu dintru a sa Retorica ce câtu de curréndu va essí din tipariu, si C: Par: Samuilu Clainu de la Sadu cu deslusirea Biblii románesci, cu Theologia Moralicésca, cu Ius Naturae (dreptatea firii) cu Grammatic'a Daco-Romana; in Vienn'a. Sunt aceia carii au addussu, s'adducu acuma róde. si mladitie limbii románesci; Curatindu prin multele cârti care le-au datu si le dau la lumina, tóta neghin'a ce cuprinsesse limb'a nóstra. silindu-se si de acumu inainte, din câtu va fi putinti'a a o apropiá de originalulu ei. Inse asiá cá si cârtile bisericesci bine se le iutiellegemu. Dumnedieu dupa dreptatea sa se-i intarésca! spre a puté adduce si Lexiconulu românescu care l'au inceputu (cu multa stradanía) la deplin'a sevirsire, din alle càrora isvora multu m'am adaptatu si eu intru Alcatuirea Maestriéi grairii románesci.

Vedé-vei iubite Cetitoriule chipulu impartirii acestii Grammatici. Am intocmit'o dupa Sistem'a Normalicésca, din care pré-lesne tóta cuprinderea ei in tabella pre o fația in scurtu se póte arretá uceniciloru, din care mai multa deslusire si inlesnire la alte invetiaturi le va vení. Asisiderea dupa chipulu intocmirii acestiia dupa ce ucenicii in scurta vreme voru dobândí temeinic'a Maestría, ori Grammatic'a latinésca, ori germanicésca (nemtiésca) cu alléssa desceptare voru puté a o pricepe, si folosinti'a spre care sfirsitu o invatia a o dobândí, fiindu-ca la fiesce-care parte si capu allu acestii Grammatici, am' adaogatu si terminurile latinesci, cá cându ar incepe ori ce Românu a invetiá limb'a latinésca mai bine si mai cu lesnire se póta pricepe, si invetiá.

Nici se te miri iubite Cetitoriule ca-ci am schimbatu sau scurtatu unile cuviate, care pîna acumu intr'altu chipu s'au respunsu, ca-ci in originalulu limbii nóstre mai ântâiu asiá s'au respunsu, tragêndu-se de la Latinu; in l: d: pild: *sóre* (latin: *Sol*) in locu de *soare ómeni* (lat: *homines*) nu *oameni*, *duo* (lat: *duo*) nu *doao*, si alt:

Nu potu dice tocma precumu acésta alcatuire ar avé deplin'a ei sevirsire, ci affându-se vre unu rivnitoriú de binele Némului seu, a adaogá celle ce inca aru lipsí, sau ce va fi gressitu cu sanetósa luare aminte a indireptá; se va odichnú suffletulu allu mieu!

Dupa ce dara veti invetiá fundamentam cetirii dîn Bucóvna, priimiti acésta ostenélla a mea, si ve folositi spre mai mari invetiaturi gatindu-ve.

Si asiá dupa ce veti esá de la intunérecu la lumina. veti vedé si raiulu. Sibiiu in 4. dille a lui Dechemvrie 1797.

Radulu Tempe.

II.

La pag. 4. not. 3. promisseramu nnmai documentulu séu cartea mauumissionale de la 1767, ce posed-amu noi insine. Intr'acéca primindu *Archivulu pentru filologia si istoria* Nr. XXVIII din 1869, aici mai afflaramu unu documentu analogu de la 1721. Fiindu deci acest-a cu 46 anni mai vechin de cátu allu nostru, 'lu lassá-unn se urmedie sub a), ér allu nostru sub b).

a) CARTE MANUMISSIONALE DE LA 1721.

Écca ce dice D. Ciparin in *Archivu*: «Principii transilvani cu tóta rigórca puritana a lorn «totúsi câte o data avura nnele momente de generositate, si an arruncatu câte o sfermitura si «bietilorn prenti románi din méa'a cea incarcatu cu tóte bunetátile paméntului si intinsa nu- «mai pentru confessiunea *ortodoxa*, cumu le placeá pre atunci a numí confessiunea elveta-uu «gurésca.»

«Sincai, care le avusse a mâna mai pre tôte, le-a si publicatu in Chronic'a sa, inse nece pre tôte câte le aveá, nece in testulu originale, ci numai in versiune româna facuta de ellu insusi. «Îr' o versiune româna mai vechia, facuta si tiparita inca in tipografi'a de la Alb'a-Juli'a înainte de 1700, ce noi o-amu fostu avutu inainte de 1848, ér' atunci ne-a peritu, fâra se o mai putemu recástigá, se pare ca Sincai nu o-a avutu. Aveam totu pîna atunci si o collectiune latina de tôte acellea in ms., ci si aceea ne perí totu asiá fâra de a mai dá de urma de alt'a «asiá completa.»

«Celle ce le-amu afflatu mai târdíu manuscrisse, sunt mai puçine; mai multe inse se cuprindú in publicatiunea lui *Fiedler, despre unirea Româniloru.*¹

«Din aceste puçine funtâne, adangemu aici documentele ce le avem a mâna, inse numai in limb'a latina, ér' in câtu pentru versiunea româna, inviâmu la Chronic'a Siucaiana pentru flacare documentu la loculn sen.»

D. Cipariu publica apoi in latinesce diplom'a lui Gabr. Bathori de la 1609, si a lui Gabr Bethlen de la 1624, si obseva: «conditiunea servile a preutiloru români a tinutu pîna si dupa a. 1700 in cöce, de care avem a mâna unu anumitu documentu intre scrissorile familiei nóstre.»

Ëcca documentulu D-lui Cipariu:

Ën Thoroczkó szent Györgyi Thoroczkai Péter adom értesire mindenek kiknek illik mostaniaknak. s' következendöbélieknek, hogy lévén nékem nemes Küküllö vármegyében pánádon, egy *Czipár* alias *Popa Demeter*² nevö Jobbagyom, ki is az olá írásban magát exercealván, s' belsö hivatalra magát devoveálván, sok betsülletes Emberek Requisitiójok által kévánt kezem alól való szabadulását, az mint hogy én is azon betsülletes Emberek requisitiojokot, iránta való kéréseket meg tekéntvén, azon Jó igyekezetikben meg nem gatoltam, hanem kezem alól ki bocsátottam, s' Manumittaltam, mind magát, mind Posteritásit, tali tamen conditione:

1-ó Hogy nékem adgyon Száz Forintokat, az mellyeket az ide alább Subscribált betsülletes Rogiusok praesentiájokban valósággal leváltam is.

2-dó Ha az Manumissus Attyának hólta történik semmi némü bonumiból just ne kévánhasson.

3-tió Ha azon Manumissus sine semine dëficiálna, ugy Posteritásí, az res mobiliseknek fele engemet, vagy posteritassimat illesse, arra devenialyon.

4. Ezen Manumissionalis levelem mellet Armalist is procuralhasson.

Melyről adom ezen írásomat subscriptionnal, petsétemmel meg erösítvén. Maradekim irant is evincálván. Datum M. Peterfalva Anno 1721 die 23tia 9bris.

Et subscriptum erat à dextra: Thoroczkai Péter m. p. Ab originali autem earundem margine Coram nobis: Protopop Nicolaus de Oláh Bénye nobilis m. p. paulo inferius itidem: Nyárádi Mihály N: Szemely m. p. Erantque Sigillis eorundem Manumittentis, et Regiorum consuetis, et usualibus super cera ru-

¹ J. Fiedler, Die Union der Wallachen in Siebenbürgen, unter Kaiser Leopold I. Wien 1858. 8-o.

² *Cipariu Dumitru* sêu *Popa Mitrea*, a fostu stramosiulu D-lui Cipariu dupre tata.

bra Hispanica impressivè communitae, et roboratae, patenterque in simplici papyro confectae, et emanatae.

In traducere româna:

Io Petru Thoroczkaî din Trascâu St. Georgiu, facu cunnoscutu tutoru, căror-a se cuvine, presenti si urmatori: Cumu-ca avându io in Panade, din nobilele Comitatu allu Cetatei de balta, unu iobagiu, anume *Cipariu* séu *Popa Dumitru*, care deprindiendu-se in scrissória românesca, si devotându-se la officiu din intru, prin intervenirea mai multoru ómeni de omenía a doritu dimissiu-nea de sub mân'a mea, pentru care si io cautându la cérerea acelloru ómeni de omenía, si la rugarea loru pentru densu, nu l'am opritu in bun'a sa nevointia, ci l'am dimissu de sub mân'a mea, si l'am manumíssu, atátu pre densu, câtu si pre posteritatea lui, inse sub acésta conditiune: —

1. Cá se-mi dea 100 florini, cari inaintea suscrisíloru onorabili regii in a-devern i-am si luat.

2. Cá Manumissulu dupa mórtea tatâni-seu se nu-si pretinda nici unu dreptu din bunurele sélle.

3. Cá déca manumissulu séu posteritatea sea ar' muri fâra remasitie, diu-metate din averile mobili se se cuvina mie séu posteritatei melle.

4. Cá pre lónga acésta carte manumissionale a mea se-si póta procurá litere Armale.

Datu in Petrisatu, a. 1721, Noembr. 23.

(L. S.) Petru Thoroczkaî m. p.

Inaintea nóstra.

Protopopu Nicolae de Benia româna, nobile. m. p.

Michaele Nyaradi, persóna nobile. m. p.

Din acestu dõcumentu, se adeveresce pre deplinu (dice D. Cipariu) ce amu atinsu mai susu, ca decretulu Batoianu din 1609 nu avú nici unu effectu nici pre la a. 1721, si ca din contra prentii români, inca si dupa prentire, totu eran sierbii domniloru pamêntesci. Observâmu un-mai, ca dupa traditiunea familiei nóstre, stramosiu-nostru *Popa Mitrea*, dupa ce se preutí fâra invoirea pretiusului domnu pamêntescu, fu luat cu puterea si pusu la caii baronului, pîna cându s'a liberatu sub condițiunile din scrissóri'a manumissionale.

E de insemnatu, ca manumittentele nu mai are posteritate, si bunulu lui din Petrisatu a devenitu la posteritatea reginlui suscrisu la loculú áutáiu, Protopopulu Nicolau Bianu.

b) CARTE MANUMISSIONALE DE LA 1767.

Originalulu acestui documentu se affa in mânilu D lui protopopu Ioan Gerasimu din satulu Açıntisiu in Transilvani'a.

In tómn'a annului 1855 affându-me eu in Transilvani'a, si in dioa de 1 augusta allu acestui annu facéndu o visita D-lui protopopu Gerasimu in Açıntisiu, in cas'a D-sélle copiai acestu documentu depre originalu.

Aci insemnediu ca Ion Olteanu alias Chezanu, despre care vorbesce documentulu, a fostu popa pncipitu in S. Benedicu; feciorulu lui, Vasilie Popa, a fostu popa unitu in Açıntisiu; pre acest-a

'Ia ceru inderetu proprietariulu, cá iohagin, ér ómenii se oppusera. Feciorulu acestala, D. Protopopu Ioan Cerasimu, e astadi popa unitu in Açintisiu, si precumu disse', de la domni'a sea am acestu documentu.

Mű ezen alább irt dologban Requisitus Regiusok adjuk tudtára mindeneknek, mind mostaniaknak, mind jövendöbelieknek; Hogy ezen folyó 1767-dik Eszten-döben karátson havának 11-dik napján midön volnánk Szabad Királyi Nagy-Szeben Várossában Sarkantyú Utzában Titt Hann András Ur eö Kegyelme Há-zánál, 's mostan pedig Mlgos Diod-Váralyai Miksa László Ur fogadott Szállá-sán jelenének meg előttünk egy fe'öl ugyan most nevezet Mlgos Diod-Váralyai Miksa Laszlo Ur, más felől pedig Providus Oltyán, alias Kezán Vonuly, Ns Fejér Vármegye Alsó Járásában Haportomban lako Oltyán alias Kezán Tomá-nak az felyeb irt Mlgs Miksa László Ur örökös Jobbágynak fia; kiis előttünk feltett Papságra valo Szándekát az említett Mlgs Urnak mind földes Urának jelentvén Jobbágyság alol valo felszabadulását iustálta; Mely Istenes szándé-kát megtekintvén az már sokszor nevezet Mlgs Földes Ura, bizonyos Conside-ratiokra valo nézt, az Jobbágyság alol fel szabaditá 's azon Istenes gondola-tyában 's akaratyában meg nem gátolván mi előttünk adhibeált Regiusok előtt 60. id est hatvan Magyar Forintokért sub infrascriptis conditionibus manu-mittálta.

1mo Hogy az meg nevezet Oltyán alias Kezán Vonuly, ha Isten eö Felsőge fiu magzatokkæl meg álgya, tehát azok közül edgyet, az kinekis Papságra vol-na kedve az Mlgs Ur Papságra valo szándekában meg nem gátolya; söt azon egy fiu gyermeket manumittálya, 's ezen Oltyán alias Kezán Vonuly manumis-siojával élni 's gaudealni meg engedi; ha pedig

2° több fiu gyermekei is maradnának, és lennének, tehát azok az már felyeb meg irt Mlgs földes Ura hire 's akaratyá nélkül Papságra ne mehessenek ha-nem Jobbágyságban maradjanak 's mind az Mlgs Urat, mind pedig Mlgs suc-cessorit hiven 's igazán mind örökös Jobbágyoknak illik szolgálni tartozzanak.

3to nem levén mostavában hogy Oltyán alias Kezán Vonuly azon 60 Ma-gyar forintokat de pleno mi előttünk manumissiojaért Mlgs földes Urának le-fizethesse, tehát arrais annuála az már sokszor említett Mlgs Miksa Laszlo Ur, hogy az residuumát ugy mind tiz Magyar forintokat minél hamaréb meg hoz-hassa, 's meg hozni tartozzék, le fizetvén pedig mi előttünk 50, idest ötven Magyar forintokat az residuumért, ha refractariuskadnék, akár mi nével neve-zendő javaiból az Mlgs Ur magának Contentumat vehessen 's vétethessen.

4° Hála adó szivel, 's nagy köszönettel vévén Oltyán Vonuly meg nevezet Földes Ura véle cselekedett Istenes jó akaratyát igére 's obligálá magát, hogy öis Papi Istenes szolgáltyában az megnevezett Mlgs Miksa Laszlo Urrol és Mlgs successorirol emlékezetett tenni köteles lészen. Mely dolog és egy más közt tett manumissionális Conditioik mi előttünk hogy e szerint ment véghez adjuk miis arrol tulajdon petsetünkkel és subscriptionkal megerősitetett levelünket

pro futura ambarum partium cautela fide nostra mediante: Actum Anno, Die, Locoque ut supra.

Hatfaludi Ferenz ^{m/p} } L. S. } *Vass Farkas* ^{m/p} } L. S. }

Felseges Aszszonyunk Erdélyi Provincialis Cancellariajanak, hütös iro Deákji's Notariussi.

Écca si românesce copriusulu acestai actu:

Noi subscrissii fiindu poftiti Regii in acésta causa facemu cunnoscutu tuturu celloru de acumu si celloru viitori, cumu-ca in acestu annu 1767, in dioa de 11 decemvre. afflându-ne in Sâbiu la cas'a domnei sélle Andreiu Hanu, locuinti'a actuale a maritului domnu *Ladislau Miksa de Diod-Várallya* (Stremtiu), se presintara inaintea nóstra, de o parte, acumu numitulu maritu domnu *Ladislau Miksa de Diod-Várallya*. ér de alt'a, *Onu Olteanu* alias *Chezanu*, fiulu lui *Toma Olteanu* alias *Chezanu*, din satulu Hapârt'a allu comitatului Albei-inferióre, iobagiului perpetuu allu maritului domnu *Ladislau Miksa*, carele adducându la sciinti'a domnului seu pamêntescu, mai susu dis-sului maritu domnu, cugetulu ce are de a se face popa, se rugà a fi ertatu de iobagía, ér mai susu numitulu maritu domnu pamêntescu, luându in consideratiune acésta piósa a sea dorintia, si ne puindu-i vre o pédeca intru acést-a, 'lu ertà de iobagía, si-lu manumise inaintea nóstra a Regiiloru pre siesse-dieci florini unguresci sub urmatóriele conditiuni:

1) Ca, dăca Dumnedieu a totu potintele va daruí numitului *Onu Olteanu* alias *Chezanu* copfi de sexu barbatescu, pre unulu din acestia care ar avé dorintia de a se face popa, maritulu domnu pamêntescu nu-lu va impededá intru acestu allu seu cugetu, ci pre acellu unicu fiu 'lu manumitte prin acést-a, dându-i voia de a se bucurá de acésta manumissiune a lui *Onu Olteanu* alias *Chezanu*; éra daca

2) Ar avé si i-aru remâné mai multi copfi de sexu barbatescu, aceia se nu póta merge la popía fâra scirea si invoirea maritului loru domnu pamêntescu, ci se remâna in iobagía, fiindu datori a serví atâtu pre maritulu domnu câtu si pre maritii sei urmatori, cu credintia si dreptate, asiá precumu se cuvine se faca nisce iobagi perpetui.

3) Ne avéndu acunu *Onu Olteanu* alias *Chezanu* de unde respunde inaintea nóstra, maritului domnu pamêntescu summ'a intréga de siesse-dieci florini unguresci pentru manumissiune, adesea numitulu maritu domnu pamêntescu *Ladislau Miksa* se invoi si la acéca cá restulu de diece florini unguresci se i-lu adduca si se fia datoriu a i-lu adduce câtu mai curréndu. respundiéndu acumu inaintea nóstra summ'a de cinci-dieci florini unguresci; ér daca s'ar

inderetnici de a respunde restulu, maritul domnu se se póta indestullá din tóte averile, fia de veri-ce numire, alle refractariului.

4) Cu inima recunnoscetória si cu mare multiamita primindu *Onu Olteanu* acésta crestinésca bunavointia cõtra sine a domnului seu pamêntescu, promise si se obligá ca si dênsulu va fi datoriu a pomení in servitiulu seu dumnediescu cá preotu, pre maritul domnu *Ladislau Miksa* si pre maritii sei successori. Care lucru si conditiuni inanumissionali cumu-ca astfelu s'au assiediatu inaintea nóstra, adeverinu prin acésta carte intarita cu sigillele nóstre proprie si cu subscrierile nóstre etc.

Urmédia semnaturele si sigillele.

III.

SCRISÓRI'A D-LUI AL. ODOBESCU DIN 20 AUGUSTU 1869, CÕTRA
D. A. PAPIU ILARIANU.

Domnulu meu,

Discursulu academicu a cărui schitia mi-ai citit'o mai deunadi mi s'a parutu multu pré doctu si interessantu. spre a nu-mi lassá grij'a de a impliní óre-care lacune, in ceea ce privesce istori'a literaria a limbei române din epoc'a cându Principatele au fostu coplesite sub jugulu umilitoriu si desnacionalisatoriu alu Domnilcru Fanarioti. Acca epocha de urgía a lassatu in tiérra asiá triste intipariri, incátu si nobilele silintie alle unoru patrioti români, carii se luptau atunci, cu indoitu meritu. incontr'a noianului cotropitoriu, au remasu mai tóte pina adi in uitare. Timpuile acellea, — permite-mi o comparatiune puçinu placuta, — sunt cá unu mormanu de gunóie, in care Românului de asta-di e sila si grétia a rescolf. Cu tóte acestea, printre russinósele lapedaturi alle straini'oru. cellu care va avé curagiulu a scormoní acellu stratu uriciosu de umilíri si de depravatiuni, va avé satisfacerea de a descoperí mai multe nobile suffete, mai multe nalte intelligentie românesci, cari au doritu cu ardóre binele natiunei si au lucratu fara prégetu si cu eroismu pentru dens'a. Se nu ne grabimu dar a declará geniulu natiunei române cá osenditu la o deplina amortire in totu timpulu domnfei Fanariotiloru; ellu a traitu, ellu a veghiatu in inim'a a mai multoru apostoli ai nationalitátii, carii spre a puté lucrá mai in voia in sensulu dorintieloru lor. au imbracatu, cei mai multi, hain'a, pe atunci mai venerata, a calugerfei. Acestia intielligendu prin instinctu, de ce insemmetate

este limb'a pentru o natiune strivita politicesce. au lucratu cu staruintia spre a traduce càrtile biséricei in limb'a românesca, cá nu dóra se se strecóre grecésc'a si acolo de unde, in secolulu precedente, Români incespusse a la-pedá càrtile slavóne. Trebuie se tinému socotélla de acésta insemnata misicare ce se prelungește cu staruintia si chiaru cu óre-care intermittentie de inflorire, in totu acellu secolu. câtu au fostu ocupate tronurile Principatelor de precupetii greci.

Permite-mi dar a-ti semnalá câte-va nume de prelati români, carii déca in secolulu alu XVIII nu au proclamatu, cá fratii loru din Transilvani'a, originea nóstra latina, dar cellu pucinu au implutu tiérr'a cu mii de càrti de acellea ce sunau românesce la urechi'a poporulu intregu, de la nascerea pruncului pîna la astrucarca mostnégu'ui. Pentru cellu ce studia dintr'unu punctu de vedére inaltu, istori'a limbei si a culturei Româniloru, ómenii pe carii 'i voiu citá, sunt ómeni mari, demni de a figurá pe o trépta allaturata cu a *Maioriloru*, a *Klainiloru*, a *Sincailoru*.

Nu me voiu affundá in timpii, relativmente prosperi, cându inca domniau la noi Brancovenii si Cantacuzenii, ci voiu vorbí numai de epoch'a Fanariotiloru. de la 1720 pîna la 1821.

Voiu numí dar pe Mitropolitulu Ungro-Vlachiei *Daniilu* (1720—1731) si pe protopopulu Bucuresciloru *Niculae din Prundu*, conlucratorinlu seu la tipariri religióse; pe Mitropolitulu *Grigorie I* (1760—1787) a càrui pastoría de 27 anni, a fostu semnalata printu'o adeverata inaltiare a culturei limbei românesce in biserica: mai multu de 12 opere mari liturgice si dogmatice s'au tiparitu sub dânsulu in Bucuresci, la care au lucratu Români plini de merite cá si pastorulu loru, si anume *Iordache Sțaicovici*, *Michaiu Moldóvénu*, si mai allessu *Filaretu*, archimandritulu mitropolíei, carele in urma, au lucratu pentru limba si biserica cá Episcopu de Rômnicu (1780) si in fine devenindu la rôn-dulu sen Mitropolitu allu tierrei, n'a pututu pastrá mai multu de doui anni scaunulu. din mult'a ura si invidia ce aveau Domnii greci in contr'a acestui virtuosu, instruitu si mândru prelatu românu. Mai incóce, la 1819, avemu pe Mitropolitulu *Dionisie Lupulu*, care se interessá asiá de multu la instruirea tinerimei, si primulu tramise cu cheltnéll'a sea juni din tiérra cá se studiedie in Itali'a (Poenaru, Marcovici, Efrósinu Poteca, Moroiu etc). Trebuie se mentionedin si pre Mitropolitulu *Grigorie II*, carele a pastoritu de la 1823 pîna la 1834, dar alle càrui scrieri si traduceri in pumeru de 20 si mai bine opuri, n'au incetatu d'a se tiparí, séu in Bucuresci séu la monastirea Némtiu, de la 1801 pîna la 1832. — De n'ar fi fostu nascutu in Zitia, locu invecinatu cu siedietorile Româniloru din Macedoni'a, asiú fi insistatu si asupr'a numelui Mitropolitului *Dositheiu* (1793—1810). carele a tiparitu in tiérra càrti românesce si grecesci, si murindu, a lassatu averca sea spre a se trimitte cu venitu lui

tineri la studiu. Acestu legatu se observa si pîna adi, de si este cadiutu in mînile unoru Greci de aici.

Dar n'am sffirsitu! Unu nume mai illustru pôte decâtu tôte celle prece-dinte, cá literatu român, este acell-a allu Dascalului *Damaschinu*, care a fostu successive Episcopu de Buzeu (1703) si de Râmnicu (1710 —1726). Acestu omu invetiatu, care cunosceá limbele ellina, latina si slavóna, a lucratu pôte mai multu si mai bine decâtu ori-care altulu la traducerea si tiparirea cãrti-loru ecclesiastice in limb'a româna. Urmasii lui de la Râmnicu, *Innocentie* (1726) si *Clemente* (1735—1748) au tiparitu mereu operele sêlle posthume. Episcopulu de Râmnicu *Cesarie* (1773—1780) continuà traducerea cãrtiloru bi-sericesci; successorulu lui, *Filaretu* (1780—1792), amicului lui Ianachitia Va-carescu, a fostu assémenea unu omu invetiatu, intielleptu si iubitoriu de né-mulu românescu, càruia numitulu scriitoriu 'i adduce cadiutele laude in pre-cuvêntarea Grammaticei sêlle tiparita la Episcopf'a de Râmnicu in annulu 1787.

Cunnosci pe *Iosifu*, ântâulu Episcopu de Argesiu (1793—1820) care s'a oc-cupatu si ellu cu publicatiuni ecclesiastice; nu mai puçinu cultivatu, dar fâra de a scrie vre-odata ceva, a fostu urmasiulu lui, *Ilarionu*, amicului si povetiui-toriulu lui *Tudoru Vladimirescu*.

In literatur'a bisericésca a tierrii românesci de la inceputulu secolului nos-tru, gassimu inca pe 'ambii calugeri, Ierodiaconulu *Grigorie* si Monachulu *Ge-rontie*, carii lucrau la mitropolf'a din Bucuresci, sub pastorf'a susu citatului Dositheu Filiti din Zitia; apoi mai târdfu, de la 1811 in cóce, pe Archiman-dritulu *Nicodimu Greceanu* din *Caldarusiani*, urmasiu allu acelei familii de *Greceanu* care tradusesse Bibli'a românesc. *Efrosinu Poteca*, bunulu si vir-tuosulu professoru si egumenu de la Motru, este si ellu din calugerii carii au precedatu cu tiparirile loru, rescóll'a nationale de la 1821.

Dar se ne întórcemu in apoi, cu câte-va diecimi de anni, inse de asta data pe alte cãi mai lumesci.

In fruntea literatiloru profani ai tierrei românesci din secolulu allu XVIII, vomu gassí fâra indoiélla pe Banulu *Ianachitia Vacarescu*; dar alături cu dên-sulu sta fiulu seu cellu mare, *Alecu Vacarescu*, essilatu din tiérra si dispa-rutu in temnitiele Turcei, inca de pe la 1796. Puçini Români pîna asta-di au avutu darurile poesfei, grati'a, foculu, vioiciunea de inchipuire si inlesnirea de graiu alle acestui tēneru barbatu, carele imitându si intrecēdu intru acēsta ramura pe tatalu seu, a sciutu in versurile lui se mladie limb'a românésca in-tr'o epocha cându inca erá fôrte inculta si puçinu dedata cu finétiele unei ver-sificatiuni curgetórie si armoniós. Poemele sêlle amoróse, pe care poporulu le pastrédia in amintirea sea, stau inca neattinse de téscuri. Allu doilea fiu allu Banului Ianachitia, adeca *Nicolae Vacarescu*, moscenisse si ellu o radia mai palita a talentului poeticu immortalizatu de parintele si de fratele seu. *Iancu Vacarescu*, care 'si inaugurasse nemuritóri'a sea Musa, inca mai nainte

de 1821, erá fiulu lui Alecu; ellu inchide cu gloria chorulu acestei luminóse pleiade de poeti *Vacaresci*.

Cu mai puçinu talentu decâtu acesti poeti, unu altu boiaru român, *Iordache Slatineanu*, tipariá la 1797 in Sâbiu, o traducere in versuri a tragediei lui Metastasio, *Achileus in Schiros*.

Pe urmele loru calcà, la inceputulu secolului nostru, *Paris Momulenu*, alle càrui versuri patriotice si elegiace, au circulatu multu timpu in manuscrriptu, cá alle lui Alecu Vacarescu, mai nainte de a se incepe tiparirea loru pe la 1825 si annii urmatori.

De asiu urmá enumerarea scriitorilor români, carii au precedutu epoch'a de renascere literara de la 1830, póte ca asiu trece peste termenulu in care D-tea ai circumscrissu cercetàrile D-télle asupr'a culturai literarie si nationale la Români de din collo si de din cóce de Carpati.

Me marginescu in citarea acestoru barbati mai de frunte, in care se resume, credu, istori'a literaria a tierrei românesci de la 1720 pîna la 1821. Mi pare reu ca nu sunt in stare de a face nici macaru atâtu pentru Moldov'a, lipsindu-mi notiuni suficiente. Speru totusi, Domnulu meu, ca intru câtu privesce Munten'á, nu vei nesocotí cu totul acestu micu prinosu de date biografice literarie, care voru puté óre-cumu se te inlesnéscá a completá interessantulu D-télle studiu, facêndu totu de odata se isvoréscá dintr'insulu acésta de mare folosu idea, ca adeca: Geniulu natiunei si limbei române nu s'a stinsu nici chiaru in epocele celle mai triste de impilare si de umilire a poporului. Altarulu biséricei si une ori chiaru fastuósele curti alle boiariloru pamênteni, au fostu asilulu in care ellu s'a refugiatu spre a veghiá si a pregatí timpuri mai ferice.

Érta-mi a-ti scrie tóte acestea cu atâta neingrijire, dar eu acumu nu facu alta de câtu a-mi descárcá cosînití'a in graba dinainte-ti.

Cá mesteru bunu vei scí fàra indoélla se tragi folosu si din acestu materialu informu.

Allu D-télle devotatu amicu

Odobescu.

P. S. Unu cuvêntu inca! Asiu vré se nu mai pomenescu despre jurisprudentia, ca-ci destullu ne manânca ea adí capulu. Inse nu potu se me oprescu a-ti amintí cà, in secolulu din urma, mai multi barbati Români s'au distinsu in acésta ramura, luându parte la redactarea legiuiriloru (*Mavrocordatu*, *Ipsilant*, *Caragea*) si la decretule ce le publicau prirçií. Unulu din acesti barbati a fostu si *Stefanu Vacarescu*, tatalu Banului Ianachitia. Sentintiele date de densulu la Divanu s'au pastratu multu timpu, cá se serve de modelu in felulu loru. Unu altu legistu vestitu român de la inceputulu seclului nostru (*Caragea*) a fostu *Logofetulu Nistoru*.

Despre mitropolitii si episcopii români citati in acésta scrissória, vedi Istori'a bisericéscá de *Alexandru Génoglu Lesviodox*, *Bucuresci* 1845.

IV.

La pagin'a 11 not. 3.

Ideele revoluțiunei franceze essercitara o mare influinția asupr'a desceptărei nationale in Transilvani'a. Inca pre la 1791, Ungurii transilvani voiau se formeze o societate sciintifica. Dar acést-a neincuviintiându-se de Curte, se formă de o cam data o societate pentru publicarea de manuscripte, care la 1792 si începú lucrările sélle in Sâbliu. La 1794 se constituí in Osiorheiu, sub presiedinti'a guvernatorului comitelui Georgiu Banfi, societatea pentru cultur'a limbei ungu-risci, care, multiamita mai cu séma zelului assessorului de tabla Georgiu Aranca, la 1796 începú publicatiunile sélle. Vedi *Kövári, Erdély Történelme, VI, 170.*

Românii nu remasera indereptu. Ei, precumu se vede din *Insciintiarea* ce publicara la 1795, pundu-se in intiellégere cu literatii din Români'a, formara o societate sub titlu: *Societatea filosofésca a Némului Rumânescu in mare Principatulu Ardélului.*

Ia: V: care se mentionédia cu atâta lauda in acésta *Insciintiare*, este Ianache Vacarescu.

Insciintiarea e tiparita cu litere cirilliane intr'o carticeica de cinci foi nepaginate, in 8°. O avemu de la D. Aron Florianu.

INSCIINTIARE.

După cumu cetimu ca vestescu Istoriile celle vechi, mai vêrtosu tóte Némurile au avutu singuintia, cá se-si inpodobésca Stilulu limbii salle cu usebita si intocmita cuvêntare, cátu putemu dice: ca prin poliirea Stilului, si deprinderea in Invetiaturi, s'au inaltiatu firea, a multoru Némuri, pîna la cea inalta stare a nemuririi.

Acestu Instinctu s'au pogoritu de la acelle Némuri vestite, pîna in Epoc'a vremii cei de acumu, cându ne descépta intielleptulu Apollo si pre noi, se ne indeletnicimu a spriginá din sinulu Sciintieloru, darurile vistieríloru salle; ca numai prin deprinderea acestoru invetiaturi se ascute puterea mintii, cá se putemu cugetá in adeveru luminatu despre celle ceresci vediute, si nevediute alcatuiri, si iscusindu-le cunnóscemu prin acestea, puterea cea mare a Ocârmuitoriului, carele le-au scosu cu stichiile loru din Chaosu, adeca: din ce n'au festu intru ce le vedemu ca sunt.

Dumnea-vóstra dara tuturoru de inalta, si cinstita vrednicía intielleptiti prin darulu Parintelui luminiloru; si vóue turma alléssa, si sfânta a lui Dumnedieu, carii doriti a ve deprinde in sporiulu acestoru urmatóre Sciintie, étta ca din rivn'a unoru Patrioí ai Némului Rumânescu, cřescuti in deprinderea Theoriei Fisicesci, si Filosofesci, ce cuprinde in sine cursulu Ceriului; Geografi'a care ar-rata pârtille lumii, si cuvintédia despre vestitele cetâti, si orasie risipite pre rotogolulu pamêntului, si alte Sciintie spre folosulu Economii, cumu sunt si Manufacturile negutiatoresci, ne-amu desceptatu spre acestu vrednicu Scoposu se cullégemu rodurile acestoru desfetaóre Sciintie, si adunându-le cá intru o legatura de finice in limb'a pré vestitului Nému Rumânesçu, se le inchinâmu inimiloru celloru iubitóre de Muse Filosofesci, suptu acestu titulu: *Vestiri Fi-*

Losofesci si Moralicesci. Care in tóta septemân'a dđue cđle'negressitu voru essí Miercuri'a, si Sâmbat'a in care dille si post'a in pàrtile Tierrii Rumânesci pornesce.

Dara fiindu-ca acestea susu pomenite Sciintie prin mare Ștradanie si Chiel-tuella a Typariului, si a Trimiterii pre posta celloru ce voru dorí se se pliroforisésca din Rodurile denseloru: caruia, fiesce-ce Sciintia de usebi, suptu Adressulu numelui seu, si allu locului unde vietuiesc i se voru trimitte in Bucuresci: amu socotitu cu dreptulu a fi, cá se facemu incéperea acést-a a typaririi, prin callea numerării inainte cu cincispre-diéce florinti Nemtiesci preste totu annulu; care summa pına cđtra sfirsitululunii lui Maiu allu annului curgetoriu 1795. va avé a primí Dumnealui de *Renner*, credinciosu Imperatesc'i Craescii Agentii, sau alti ómeni rânduiti spre stringerea acei summe, càror-a se voru incredintiá Revasie anume spre tréb'a acést-a tiparite cá se le dea de la mân'a loru, atunci cându voru primí banii, fiesce-càrui cinstitu Numeratoriu inainte, cumu-ca acelle arretate Vestiri si Sciintie Filosofesci negressitu i se voru trimitte, ca apoi dupa trecerea acestoru patru luni macaru de ar si voi cineva se le cumpere, nu se voru primí acei cincispre-diece florinti Nemtiesci.

Ca prin acésta numerare inainte vomu scí câte se tiparimu, la numeru, cá nu óre cumva tiparindu mai puține exemplare, se nu ajunga la totu, sau tiparindu mai multe, apoi se remâie de prisosintia spre pagub'a nóstra.

Si acést-a e pricin'a de alergâmu inainte, la Limanulu ajutoriului Dumnea-vóstra, adeca: cđtra *Dum: pré-cinstiiti si de inaltu Nému Archondes!* si cđtra voi Archipastorii Bisericii lui Dumnedieu, prin care řjutorintia a tuturoru ne veti indatorí cá se dâmu la lumine, si invetiatur'a *Theologii Moralicesci* a Resaritului — oglind'a Calugeriloia, si a cinvui Preotiescu, in care uitându-se cei cuprinsi de ispitele vremêniciloru valuri id cugetu simtitoriu voru privi, trépt'a resplatiriloru imperatfii ceresci, pre care se odichnescu pré cuviosii statatori inainte ai Biséricii.

Dara lónga tóte acestea insuffletite ramuri alle Sciin eloru, nice nu vomu uitá intêmplârile Politicesci, ad ca alle Epochei acest'ia, cu câtu mai vêrtosu intêmplârile celle de acumu in Theatrumulu Resboiului, cu osebita luare de grija le vomu face cunnoscute pre lónga celle de noi fagadr'te Sciintie.

Ca vediéndu noi in ce chipu au petrusu alti Chirografi (fâra de a face ei vre o pomenire despre mai susu pomenitele Sciintie folositoare, care le vomu dá noi la lumina prin tipariu:) în tóte pàrtile unsiloru lui Dumnedieu Imperati si Crai au ajunsu vestirea lor; inca si in Çiarigradu in pré-inaltu scaunulu pré stralucitei porti Otomanicesci, cá nisce soli allérge neincetatu intêmplârile vremiloru prin gazeturi in limb'a grecésca, pına insesi si in pàrtile Ugrovlachii, si alle Moldovii pretutindinea le cetescu.

Unde affla multi Evropeni adeptóre, si simtu necurmatu radiele dreptâti

preste dènsii revèrsându-se din scaunulu obladuirii allu celloru inalti la intielleptiune *Voevodi*. Ca de acumu înainte nu va incetá Mus'a limbii Rumânesci, ci intru semnele respлатirii, étta au cugetatu se inaltie larg'a Milostivire acestoru Apperatori binelui de obsce *Prinçipi* cu frumséti'a cuvèntării cei nemuritóre, suptu a càror-a ocârmuire voru essí, si aceste Sciintie cá nisce radie alle dioriloru, spre luminarea Némului Rumânescu.

Ca acumu se indeletnicesce Mus'a acestii limbi, se impodobésca Trofeulu minunatului *Chesarie* cu flori din firile celle frumóse, carele cá unu organu allu Biséricii pîna la cornurile Oltareloru resuna Duchulu cuvinteloru lui, lauda si marire intru cei de susu lui Dumnedieu, intru praznuirea sîntiloru.

Éra numele TEU IA: V: se sapa in Epigramm'a vécuriloru cá allu lui¹ Anacreonu, pentru ca te-ai facutu chipu cuvèntării Ritoricesci, si originalu prosodíi poeticesci, — din Duchulu intielleptiunii talle acceptâmu, si de aici înainte mai multe folositóre.

Aici arretâmu scar'a dupa cumu voru urmá Invetiaturile Filosofesçi, si Moralicesci pre rându tiparite.

Ântâiu: Urmédia Theologi'a Biséricii Resaritului; si lassându acést-a tipariulu, vomu trimitte si alte Istorii Bisericesci, care pîna acumu in limb'a Rumânésca n'au essitu in tipariu.

A dóu'a: Geografi'a ce cuprinde in sine impartirea Pamêntului, si cei ce locuescu pre dènsulu, cu obicéiurile loru, din preuna numele Cetâtiloru, si Orasieloru, de Chronografii cei vechi, si cei noi insemnate voru essí tiparite.

A trei'a: Físic'a, Matematic'a, si cuprinsulu invetiaturii Filosofesci, spre luminarea celloru ce voescu a scí intemeiarea Ceriului cu tóte Planetele lui vomu invetiá.

A patr'a: Se va iví Biografi'a Prinçipiloru Ugrovlachii, si ai Moldovii de la inceputulu ocârmuirii loru.

A cincea: Esse Istori'a Rumâniloru pre largu culléssa din celle vechi adeverate Istorii, si alte deprinderi alle lumii vrednice de a le scí.

Éra cu altu privilegiu avemu in gându se ve descoperimu nisce Regule Dieteticesci, adeca invetiatura, de ce se se ferésca mai vértosu fiesce-cine cá se-si pazésca omulu viéti'a intru multi anni cu sanetate; lónga care vomu adaogá nisce dohtorfii, care sciindu-le, va puté Bolnavulu asceptá folosu in bólele celle mai usióre, mai vértosu la tiérrea fiindu, unde in pripa lipsesce Dohtorul, cátu si pruncii cei mici traindu cu dênsele voru simtf allinare in ból'a cu care au fostu cuprinsi.

Anacreonu au fostu Autorulu viersuriloru Liricesci, spre laud'a Filosofloru Intocmita.

Tóte acestea Midi-lociri le vomu dá la vremea sa in tipariu, usebite de celledalte susu insemnate Sciintie.

Ca Sciintiele voru fi cu rânduella tiparite, cá se se póta legá fiesce-ce Sciintia in usebitu Tomu, adeca: pãrtile Filosofesci usebite de Theologi'a Morali-césca. si asiá cu aceste folositóre pãrti de invetiaturi fiesce-care 'si va imbo-gatá Bibliothec'a sa cá o Vistierie cu odóre allesse si nepretiuite; din care nu numai Numeratorii inainte, ci si fiii fiiloru loru, si ai Biséricii Clironomi se voru adapá cu dulceti'a Daruriloru acestoru frumóse Sciintie.

Mai pre urma facemu Insciintiare, precumu ca cu sfirsitului lunii lui Muiiu allu annului curgetoriu 1795, cólele celle dintâiu voru fi tiparite, si asiá ne-gressitu, atuncea se voru trimitte in Bucuresci in tóta septemân'a dupa cumu ne-amu fagaduitu.

Éra de nu ar vení la sevirsire, acésta de noi fagaduita Vestire, Dumnealui de *Renner*, sau cei rânduiti spre stringerea acei summe mai susu ómeni, voru avé a intórce acei cincispre-diece florinti nemtiesci inainte priimiti érași indereptu.

Inca se se scia cumu-ca in soçietatea acést-a se affla Preoti invetiati, toți suppusi Biséricii Resaritului, Dohtori, Filosofi, Istorici, si alti mai multi in-vetiati la numeru, câtu de ar si lipsí unulu, totu suntu altii procopsiti in locu, carii acésta grea, si cu mare cheltuella inceputa Sístema, voru ajutá cá se o ducemu la sevirsitu cu lauda.

*Societatea Filosofésca a Némului Rumânescu, in mare
Prinçipatululu Ardelului.*

V.

Grammatic'a lui Klein-Sincai de la 1780, pórtá urmatoriulu titlu: *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae. Composita ab SAMUELE KLEIN de Szad, Ord. S. Basilii M. in Col-legio Graeci Ritus Catholicorum Vindobonensi ad S. Barbaram Ephemerio: Locupletata vero, et in hunc ordinem redacta a GEORGIO GABRIELE SINKAI ejusdem Ordinis, AA. LL. Phil. et SS. Th. D. Vindobonae, Typ. Josephi Nob. de Kurzböck. M. DCC. LXXX. in 8º, pagine 100, afara de cincispre-diece foi nepaginate, titlulu si prefatiunea.*

Despre editiunea facuta de Sincai in Bud'a la 1805 vorbiramu in *Tesauru de monumente is-torice*, I, unde reproducseramu si prefatiunea ce sta in fruntea acelei editiuni.

Editiunea-principe de la 1780 ni o imprumutá D. Iacobu Muresianu din Brasiovu. Écca pre-fatiunea.

GEORGIUS GABRIEL SINKAI

Candido Lectori

S. P. D.

Septimum supra decimum saeculum est, a quo TRAJANUS devicto Decebalo in orbatam incolis Daciam coloniam duxit'. Ab illo tempore quot, quantisque

¹ Videatur Dion in *Trajanum*: Flav. Vopiscus in *Aurelianus*: Sexti Rufi *Brev. Rer. Rom. Orosius, Eutropius, etc.*

vicissitudinibus fuerint expositi Romanorum in ea Posterī, qui vel mediocriter in Historiis versati sunt, facile conjicient. Primum enim sub Gallieni imperio a Gothis, dein a Gepidis, a Bulgaris postea, aliisque Septentrionalibus barbaris sub jugum redactos fuisse, praeter Jornandem,¹ sexcenti alii, illo partim antiquiores, partim posteriores, Historici testantur: quorum nonnulla magis praecipua testimonia ante aliquot annos collegit Eruditissimus Samuel Klein in Ms. suo opere de *Orig. Daco-Romanorum*; plura ego in adversaria mea toto illo quinquennio, quo Romae in Celeberrimo Urbano Collegio de Prop. Fide moratus sum, retuli.

Hujuscemodi servitute plurimum corruptam fuisse Latinam Majorum nostrorum Linguam, equis inficias ire audeat? corruptam tamen prout nunc est falsò quis adsereret. Constat enim e Scriptoribus rerum Daco-Romanarum, et praesertim e *Chronico Ms. Constantis Miron, Logothetae Principatus Moldaviae*,² quod non adeo pridem legendum nobis concessit Eruditissimus aequae ac Doctissimus D. Franciscus Josephus Sulzer, atque etiam e *Descriptione Moldaviae Serenissimi D. Demetrii Cantemir, ejusdem Provinciae quondam Authentis, et Principis, tum demum in barbarismum, in quo nunc sumus, degenerasse Majores nostros, cum Litteralem Slavinorum, vel (si mavis) Illyricanorum Linguam in celebrandis SACRIS circa tempus Concilii Florentini sat malis avibus adhibere coeperunt. Quod ideo factum fuisse tradit Serenissimus Author, ut obsecundarent voluntati Archi-Praesulis civitatis Achridae in Bulgaria, qui instigatus a Marco (ut creditur) Ephesio intendebat hoc modo pracludere nostris omnem aditum ad S. unionem cum Eccl. Romana.*

Verebantur nempe hi duo Schismatici, ne, si Daco-Romani, ut antea,³ dein quoque materna sua Lingua DIVINA peragerent, Italo-Romani hanc ob summam cum sua adfinitatem absque multo labore addiscerent, libellosque, quibus noster populus facilius adduci posset, ut unionem amplectatur, in lucem emitterent. Idcirco praefatus Bulgaricus Archi-Praesul nullum non movit lapidem, ut Daco-Romanos in suam sententiam attrahat.

Nec spes eum fefellit sua. Re enim vera Alexander I. Moldaviae Authentis, et Princeps eidem morem gessit, et Linguam Slavico-Illyricam in SACRIS per totum suum Principatum adhiberi jussit. Hujus exemplum secuti fuere postea

¹ De rebus Geticis.

² In Alexandrum I. Cap. 18. §. 5.

³ Daco-Romanos jam inde ab initio susceptae Fidei Christianae, hoc est a Saeculo II. quo exente eos Christianos fuisse, Tertullianus in *Lib. advers. Judaeos* abunde testatur, usque ad Saeculum XV. materna sua Lingua peregrisse DIVINA, ostendam in Historia, quam de rebus a Majoribus nostris gestis adornare constitui; hic solummodo moneo, Clarissimum Virum Patrem Le Quien in *Oriente suo Christiano* miraturum haud fuisse, quod plurimum Episcoporum Daciae Nomiva, et varias subscriptiones Latinas offenderit, si notum ei fuisset, hos origine aequae, ac Linguam Romanos fuisse.

etiam alii Daco-Romanorum Dynastae, etsi cum duplici otius Nationis damno, nimirum cum longaeva ejusdem ab Ecclesia Latina scissione, et cum summo Linguae propriae detrimento: quorum primo ut *Deus Ter optimus* medelam aliquando adferre dignetur, ex animo precor; alteri ex parte adlatum jam est remedium, Linguam enim Slavicam, retentis characteribus, paulo post, saeculo videlicet elapso, Majores nostri iterum expunxerunt: ex parte adferre conabimur, dum Scholae Valachicae ad normam Germanicarum Austriacarum e feliciter regnantium Augustissimorum clementia instituentur.

Quod ideo commemorandum hic duxi, ne quis existimet, nos in toto hoc opere aliud prae oculis habuisse nihil, nisi ut maternam nostram Linguam perficiamus. Non enim eam perficere studuimus, sed docere, non quidem alium in finem, nisi ut nostrum publicae utilitati prospiciendi studium, et amorem contestemur, atque obsecundemus votis Daco-Romanorum Alumnorum Collegii Graeci ad S. Barbaram, qui, ut sunt amantissimi eruditionis, non solum pridem a nobis postularunt, ut hoc opusculum luci edamus, sed etiam in multis nobis concurrerunt. Quibus eo libentius adsensum praebuimus nostrum, quod longe prius praeviderimus, multos cujuscunque conditionis, statusve homines summum ex hoc nostro labore emolumentum relaturos.

Sive enim Commercium cum Daco-Romanis quispiam exercuerit, sive iter per Valachiam Transalpinam, Moldaviam, Transylvaniam, Marmatiam, Hungariam Trans-Tybiscanam, Silvaniam, Banatum, Kuzo-Valachiam, Bessarabiam, ipsam adeo Crimeam, fecerit, Daco-Romana Lingua prae caeteris indigebit, quippe qua frequentiore in enumeratis provinciis audias nullam. Verum de his satis.

Illud mihi postremò a te, Lector, etiam atque etiam petendum est, ut memineras, hanc Grammaticam primam esse, quae in Daco-Romana Lingua lucem aspexerit: ob eamque rem mirum tibi non sit, si aliqua aut ommissa, aut errata, aut non suo loco modoque in ea dicta reppereris. Nostrum erit deinceps, navare operam, ut quae huic Editioni defuerint, addamus, errata emendemus, et hanc ipsam Grammaticam unà cum Dictionario Daco-Romano, quod (dummodo otium nobis, et scribendi commodum non desit) componere fert animus, ad majorem perfectionem deducamus. publicoque usui utiliorem reddamus.

Tu intefea, Candide Lector, hunc qualemcunque nostrum laborem, et fatigium aequi bonique consulito, et valetō.

VI.

CARTEA LUI CALNOCHI

*côtra Episcopulu Bobu, de la 1784, prin care se dimittu din monastire,
Klein, Peterlachi, Sincai si Maior.*

La pag. 17 not. 1.

D. Professoru I. Moldovanu din Blasiu binevoi a ne scôte si tramitte acêsta copia, de pre originalulu ce se pastrédia in archivulu metropoliei de acolo.

Insemnâmu ca Georgiu Sincai purtá, cá calugeru, numele de *Gabriel*, ér Petru Maior, numele de *Paulu*.

Illme ac Rsme D. Praesul Dne Patrone Gssme!

Paterno Illmae D. Vrae mandato, quo jubemur singuli intuitu quatuor Religiosorum a votis se absolvi petentium nostra sensa depromere, obsecuturus filialiter, in sequentibus humillime adaperire sustineo. quoad

1um Samuelem Klein a 21 Annis professum, quamvis ille nullam omnino fundamentalem adducat rationem, imo pro more suo ex se commensurans alios variis calumniis (ut S. P. N. Basilius const. mon. cap. 21. similis hominis naturam ad vivum exprimit) fratres suos, qui saepe ipsum a via mala jam placidis, jam recalcitrantem duriorib. modis reducere adnisi sunt, impetat, unice vigore B. Decreti de Anno 1770, et fors ob defectum debiti temporis novitiatus, qui certe nullus fuit, dimitti et absolvi posse iudico.

2um Germanum Peterlaki infirmitatem internam, debilitatemque praetexentem, uniceque spe ad Collegium Pazmaneum ascendendi ad professionem inductum satis levibus fundamentis niti nemo non videt. Interim tamen ad sedandos perturbati animi motus, cum expressa tamen de voto castitatis observando facta mentione in conformitate praelaudati Decreti dimitti posse.

3um Gabrielem Sinkai, qui ait se sine novitiatu debito modo peracto unice motivo Romam eundi inductum fuisse ad emittendam solemniter professionem, (quamquam ei reponi posset, fuisse conditionatam igitur professionem, atq adeo adimpleta conditione, poni debere conditionatum) hunc inquam, quamquam non reclamaverit scriptis vel verbis intra quinquennium, suppleverit tamen contrariis factis superioritati et toti fraternitati ita, ut ne unus quidem intactus supersit, qua verbis contumeliosis qua factis violentis, in nomine Dni in ejusdem Decreti conformitate absolvendum et dimittendum iudico.

4um Paulum Major, qui cum reclamaverit intra quinquennium neque tempus debitum novitiatus compleverit citra ultteriores difficultates absolvendum iudico.

Quae dum conscientiose sub secreto naturali unicae (sic) Illmae D. Vrae filialiter concrederem omni cum devotione persisto

Illmae ac Rsmæ D. Vrae.

Balaszalvae die 19 Iunii 1784

humillimus servus et
capell.

Hieronymus Kalnoki m. p.

VII.

CARTEA ESSENTIONALE

data de G. Sincai, cá directoru, la 1787, docentelui scólei românesci din Fenesiu.

La pag. 17 not. 2.

Oonorab. D. Professoru I. Moldovanu diu Blasiu, avú estrem'a buuavointia de a ne tramitte diu archivulu metropolitaanu de acollo insusi originalulu acestui documentu. E unu formulariu tiparitu in cnartu. Pre lónge subscriere, cuvintele reproducse aci de noi cu italice, sunt de mân'a lui Sincai. La finea acestei opere comunicámu subscrierea lui Sincai, facsimilata prin xylographia.

Qui praesentia subscripsi, notum facio, quibus expedit, universis et singulis, quod posteaquam in complementum Benignarum Caesareo-Regiarum Ordinationum in Possessione *Szásá Fenes* Inclyto Comitatus *Kolosiensi* adjacente Scholam Valachico-Nationalem a parte Graeco-Catholicorum erexissem, proque ea *Ludimagistrum Bartholomaeum Putean* constituissem, constitutus hic *Ludimagister*, ubi Balasfalvam ad perdiscendam Altissimo praescriptam Normalem Methodum accitus est, comparuerit, praedictamque Normalem Methodum ita addidicerit, ut in exacto ab eo examine dignus inventus fuerit, qui praefatam Scholam cum fructu, Bonique Publici emolumento docere possit.

Eum propterea harum litterarum vigore non tantum in Magisterio confirmandum, sed etiam perofficiose commendandum duxi omnibus et singulis Tit. Dominis Loci illius, aliisque cujuscunque Status Officialibus, ut ab harum dato pro tali habere, et ad ductum variarum quidem Altissimarum Caesareo-Regiarum Ordinationum, signanter vero ad ductum Benigni Decreti Regii de 6. Decembris 1774. Gratosae item Regio Gubernialis die 25 Octobris 1786. sub Numero 9726. emanatae Ordinationis, ceu in servitio pro Bono Publico constitutum ab omni taxa contributionali, cunctisque publicis oneribus liberum, ac immunem manutenere mantenerique curare non dedignentur. Sig. Balasfalvae die 25ta Decembris 1787.

(L. S.)

*Georgius Sinkai m. p. de Eadem
Prim. Scholae Nat. Balasfalv.
et reliquarum Graeco-Catholicarum
per M. Transilvaniae Principatum
Director.*

VIII.

ACTULU CERCETAREI

facute asupra lui Sincai la 11 Septemvre 1794.

La pag. 19 not. 3.

Rmulu D. Canonicu Tim. Cipariu possede o copia contimporana. D-sea avù bun'a vointia de a ne transmite prin D. Professor I. Moldovanu o copia câtu s'a pututu mai essacta; cu tôte acestea, actulu fiindu cam anevoia de cetitu, au mai remasu ôre-care mici lacune. Nu ne in doimu unu singuru momentu a publicá acestu actu. Lectorii voru scf dá just'a valóre unni actu facutu de inimicii de mórte ai lui Sincai si ai Româniloru. Cu acésta ocasiune nu ne putemu oprí de a rugá pre D. Cipariu, se binevoiesca a publicá câtu mai curréndu totu restulu manuscriptului ce possede din Istori'a beserecésca a lui P. Maior, ori câte defaime ar fi coprindiéndu asupr'a episcopului Bobu, precumu assigura D-sea in *Acte si Fragmente*, p. 132—137, 144 lit. aa) si bb). Cf. p. 188. Din parte-ne publicámu totu ce avemu, siguri fiindu, ca numai astu-felu ne vomu puté formá o idea lamurita asupr'a ômeniloru din acea interessante epoca.

1794^{dik} 11^{ik} September NEnyeden ns Fejér Vgyében egyben gyült ns rendek végezéséből Sinkai György és több fel adattaihoz való kérdésedesnek Copiája a kérdésekre tett feleletekkel egybe azon comissio előtt az mely allott Hét uri személljékből u. m.

*Grof Bethlen Lászlo
Grof Mikes Sigmond
B. Zeebergi Vanghely Márton
G. Torotzkai Pál
Ajtai András
Gyujto Sándor
Sz. Páli Sándor.*

A kit kérdeztek ezek:

*Sinkai György Director
Vitez Laszlo Vajasdi lakos.
Sám. Klain
Zdrengye Simon Türi O. pap esperest
Erdélyi Iános Monorai O. p.
Popa György Vézei O. pap.*

Tekintetes Ns Vgye Rendei!

Ki küldettétvén mi tegnapi napon u. m. ezen folyo 1794^{dik} esztben 7^{ber} 11^{dikén} a Ttes Ns Vgye végzéséből oly véggel hogy a Ttes V. Ispán Gyujto Sándor

által a Ns Vgye előtt holmi illetlen és közönséges es tsendesség fel lázzastására tzellozo szavaiért bé vadolt Sinkai Gyorgy ö Kgylmet, és o Kgylme által fel adott ezen dolognak több sorsossai kérdőre vonjuk és mindeniket egymással szembe fog... Mi a Ttes ns Vgye ezen végzésének következésenel most említett Sinkai György ö kgylmét magunk eleiben állítatván a következőkben kérdeztük meg.

1. Szemben fogván kgydet Sinkai Uram Vitze-Ispán Gyujo Ur által azon szavaiért hogy *ego sum Autor Rebellionis et dux conjuratorum*. Azt felelte kgymed kezét a nyakára keresztül vonván hogy *secretum pandere noli*. Ugy Méltóságos O. Püspök ur Praefectusejával valo ösze szolalkozásábanis azt ve-tegetvén hogy *a Püspöki udvarban nem az fogna parancsolni a ki most*. Azert azt kérdezzük hogy mostan azon szavait a melyeket a V. Ispány Ur előtt mondott tagadjaé? vagy magáéinak lenni esmerié? Melyik felelete?

F. *Nem tagadom ugy vagyon de indulatoságból mondottam.*

2 K. Tovabba minthogy kgyd conjuratiot említett, es bizonyos személyeket u. m. Vitéz Lászlót, Pap Lászlót és másokat sokat elé számlált miután Vallomása szerintis kgydnek azon személyek benne vagynaké?

F. *Igenis mostis azt vallom. Benne vagyunk mindenik és esketésselis megbizonyítani kész vagyok.*

4 K. Ezen Conjuratiot a melyet kgyd emleget hittel Conjuratio volté vagy nem?

F. Abban hogy conjuratiot mondottam hibáztam, mert nem lehet egyébnek mondani hm *conspirationak*, egyetértésnek a Püspök ellen.

3 K. Mitsoda bizonyosságokkal bizonyitya Kgyd ezeknek Complexiseket

F. Mások előttis beszelletek ezen öszve esküvésről és azokat kész vagyok elé állítani.

5 K. Kgyd azt mondotta hogy sub secreta natura vagyon azon dolog Kgydk által adva, és aztis hogy Készebb vagyok életemet fel áldozni, mint sem ilyen nagy hit alatt lévő dolgot kiadni. Egyeztesse meg azt az előbbeniekkel?

F. a theologiairol tanultam hogy a mit sub secreto adnak által, vétek nélkül kimondani nem lehet, Készebb vagyok azert meghalni, mint sem vétkezsem.

6 K. Mivel kgyd azt valja, hogy a Theologiairol ugy tanulta h. a mit sub secreto adnak által, azt vétek nélkül ki nem mondhatja, azon Theologiairol ugy tanultaé; hogy ha ros z káros és vétkes dologis azon Secretum ki ne mondhasa?

F. Ha másnak nagy romlásáról vagyon papomhoz vagy püspökömhöz mégyek és öldozást vévén attol ki mondom.

7 K. Hát a püspöknek vagy papnak fel oldazása nélkül az olyan történetben a mely másnak kárára vagyon vagy romlására néz, nem leheté a titkot kimondani és adni a titkot ugy tanultaé?

F. ha privatusnak nagy kárára néz, akkor mégyek a paphoz. Ha pg com-

munitást vagy országot concernálna az a kár, akkor a publicumhoz mégyek és ott jelentem.

8 K. Ez akár conjuratio akár Conspiratio volt, mitsoda tzélra nezett?

F. Éppen arra hogy a Püspöknek árthassanak. Párától hallottam h. a Püspökségre Pára és Füzkuti segitvén; akkor azt ígérte nékiek a Mlgs Püspök ur hogy a Dominiumbéli tisztetekis hirekkel teszi. Meljet most nem tselekszik és tsak egy hordo bort sem ád nékiek.

9 K. Hát azt hogy ma holnap a Jozszágban más parancsol Mire értette és mit akart azzal kgyd?

F. Én tsak anyiban mondtam azt menyiben a Püspök Ur is ember, és enél fogva halando, és más lehet utánna.

10 K. Meg állitván mostis kgyd azon mondásait, h. kgyd Dux rebellionis et author conjurationis, ebből a jön ki h. kgyd részesse azon Conjuratiónak. Hát mi baja volt kgydk a Püspök ellen?

F. Énnékem a Mlgs Püspök Ur ellen addig nem volt semmi ráncorom hm Pára iszketett éngemet ellene, de én azt el nem fogadtam hanem a Püspök urnak non prodito nemine meg izentem a dolgot, de azonban valami delatio menvén ellenem a Guberniumban, investigatio rendeltetett. Ezen alkalmatossággal én elmenvén a Calugerekhez, és ott pohárzás között beszélgetvén azt mondták: No Sinkai ellened a dolgot ugyan elöntették, melyre énis azt mondám: No ha ugy bánik velem a Püspök, Ego etiam ero dux et author rebellionis atque conjuratorum. Melyre a Philosophiae professor meg szollitvára, h. én nagy szot szollok és a fejemmel jádzom, Azt feleltem: Sem Hazát sem Királyt nem sértettem, hanem a Püspök ellen beszéltem.

11 K. Elébb azt mondá kgyd h. a mi sub secreto kgydk által vagyon adva, a Theologiabol azt tanulta h. kimondani nem lehet. De továbbá azt is mondotta hogy kgydet instigálta a Püspök ur ellen valo factiora. Kgyd azt a Püspöknek meg jelentette non prodito nemine; de az első felelete szerint nem a névről hanem a dologról volt declaratioja melj szerént akar azt nézük h. a kgydnél olljan Secretumnak kellett lenni, melljet ki nem mondhattott absolutio nélkül; akar ázt h. a Püspök ur ellen valo Conspiratiót a Püspök urnak már egyszer tudtára adta. Ezenn nagy titokban valo conjuratiónek egyébbnek kell lenni a Püspök ur ellen valo conspirationál?

F. Én az első feleletembe tett declaratiombanis nem dolgot hm tsak personákat értettem, mivl a kérdésis tsak personák ellen volt.

12 K. Mondja meg Kgyd h. ezen conspiratio hol indult, és mitsoda uton folyt?

F. Pára mondtotta hogy Naszodon... Basilus Nemes Sz. Margitai Esperestet elfogja hivatni, és az által irat.

13 K. Tehát K. jól tudja h. a conspiratio levelek által ment véghez?

F. Pára mondtotta ugy tudom.

14 K. Azon levelek hozdozoi kik voltak, és tudé K. hogy czen levél közül vagy egy vagyoné valahol?

F. A posták vitték és a papok hordozták és talám más expressusokis. De hogy volna valahol nem tudom.

15 K. Kgyd azt mondván hogy ez a conspiratio levelek által ment véghez, és a conspiratusok közül egy néhányat ki is nevezett. Tudni kell kgydk h. az a levél azokhoz h. ment és azokat kgyd minél fogva tette a conspiratusok közé?

F. Azokat a kiket kineveztem füleimmel hallottam beszélteni a Püspök ellen mellet a vallással megis mutatok.

16 K. Hát Kgyd hol találkozott Pap Lászlóval

F. Három versben volt Balásfalván, kétszer nállam volt szálva, kétszer Todoránénál Brintsanné mellet, és azt mondotta h. Vitéz Laszlo uram felé megyen vissza.

17 K. Hát Tyron Drágosrol honnet tudja h. interessatus volt?

F. Szavaibol tudom, mert mostanság Pünkösöd után tájba egy Csütörtökön ejtszaka a Vulkáni Directorral hozzám jöttek, és szombat délutánnig nállam mulattak, minthogy nállam is voltanak szálva, 's ekkori beszédjéből értettem h. a conspiratioban benne vagjunk (ori vagjuak.)

18 K. Hát a Vulkani Directornak mi dolga volt Balásfalván, hogy annyit mulatott, és a Püspök uris miért sirgette onnan valo el menetelét Kgyd elibeni beszédje szerint?

F. Arrul nem tudok semmitis. A Mlgs Püspök ur pedig azért nem szenvedette hogy a Hatzegi volt Vicariust Timárt gyalázta.

19 K. Hát a több távol valokrol honnan tudja Kgyd h. a Conjuratioban interestatusok, u. m. a Szántoi, és Kövárvidéki és a Retei esperestek papok és masokis?

F. a szántoi Archidiaconus... a Remetei 's a több távol lévő papokis mind a kiket kineveztem Balásfalvára ab offo jötenek, és azon alkalmatossággal beszédjeikből és zugolodásaikbol kitanultam. Nevezetesen pedig a Remetei Archidiaconus már anyira ment hogy parancsolatrais elé nem akart jönni, mellet vallatássalis kész vagyok meg bizonyítani. A Szántoi Archidiaconusnak pedig hozzam irt egy levelére emlékezem melyben a Várad püspököt ditsérte; az ide valo ellen panaszolkodott, talán tám a leveletis meg találok.

20 K. Kgyd valaszolté czen levélre?

F. Nem valaszoltam

21 K. Melj idő tájban jött ez a levél Kgydhez?

F. Husvét tájban vagy után.

22 K. Azt mondta kgyd h. Pap Lászlo Kgydhez menván Balásfalvára az ő beszédjéből értette, h. öis részesse ezen conspirationak és h. Pap Lászlo Vitéz felé ment vissza. Azért azt kérdezzük h. mit beszéllet kgydnel Pap Lászlo,

a miből conjuratiot lehessen magyarázni, és mitsoda Követségét tudja Kgyd Pap Lászlónak Vitézzel mostaniakat u. m. régiebbeket.

F. Gyalázta Timárt a V. Hunyadi esperest mivel h. azzal illetlenül ilne és azt mondotta h. miért tartana a Püspök ur iljen embert, Nam noscitur ex sociis, qui non cognoscitur ex se. Egyeb conferentiajokat pg Vitéz urnák Pap Laszlo urammal nem tudom. Hanem akkor tájban a mikor Pap Lászlónak a Vmegyével baja volt Szebenbe ment, hallottam pg azt h. valami instantiat vagy munkát irtak meljet subscribált a Fogarasi Vicariusis, de a revocálta; azt pg h. azon munkába mi volt nem tudom minthogy akkor a Joszagimban lévén oda közel nem lehettem.

23 K. Hát Samuel Koltorrol és Klainrol mitsoda bizonyost tud Kgyd h. ezen conjuratioba tartoztak?

F. Klaint hallottam zugolodni, h. a Püspök a templomra gondot nem visel, és most közelebről is panaszkodt holmi könyvek iránt: Futelés numáj o szene de florint sze pot kápátá pe o an, apoj nu nyi de jel.

24 K. Kgyd azt mondotta hogy a Parafele tételeit Koltor által izente meg a Püspöknek akkor még Kgydk sem lévén a P. urral semmi ellenkezése. Tehát Koltornak sem lévén akkor semmi baja mi ingerlette tehát Koltortis kevés idő alatt a Püspök urral való ellenkezésre?

F. Az h. a Pasquilust maga Koltor olvasta publice; meljért a P. ur megis pirangotta.

25 K. Kgyd a Conjuratiot a conspiratiotól jól és helyesen tudja megkülömböztetni és Koltort a conspiratusok közé számlálja, de okát és tselekedetét, anyit a melyből otet azza tehesse nem mondja, Mivel teszi és számlálja tehát Kgyd Koltort a conspiratusok közé?

F. Abbol h. most két esztendeje Koltort a Püspök ur holmi excessusáért én általam meg fenyegette h. 25ig meg vágattya, és azért Koltor a Püspöknek illetlen levelet irt meljre talám o Nsga emlékezhetik.

26 K. Ezeket pd el mondvan Koltorrol de ezekből conspiratio nem jön ki, és tsak azt lehet magyarázni, h. haragszik Koltor a Püspökre. Nevezzen ki tehát kgyd olljant valamit a melljel meg mutathassa, hogy Koltor a conspiratusok között vagyon?

F. Cselekedeteiből u. m. a Mlgs Püspök urnak olljan Gaz levelet irt, és h. fel költötte a Diakokat a Püspök ur Praefectussa ellen, és réá ment a Praefectus házára, — szavaiból pg mert a házamnál..... beszéllett a melljel gyalázta a Praefectust, és Praefectus..... azonban a Püspök uratis, meljet valatással meg mutatok.

27 K. Ki jön Kgyd Balásfalván tett Benignum examenjiből h. a kgyd a restatioja után mással nem hanem Vitéz urral volt Correspondentiaja. Mi volt ezen correspondentiaba?

F. Arestáltatván Vitéz urat jó barátomnak tartottam, mint azelőtt volt. en-

nélfogva egy bizonyos embertől, izentem, h. ezen bajamba segítsen, meljre én-nékem választ irt, és azon levelet eléis adom, mert meg van Balásfalván. A levél pg haragos és pirangatozo volt.

28 K. Még eddig Kgyd minden kérdéseinkre oljan jeleket azokra nézve a kiket k. conspiratusoknak nevezett teljeséggel nem mondott, a miből őket ol-jaknak lehessen esmérni. De a V. Ispány ur előtt tett benignum examenyiben kgyd azt vallja h. kéretett kgyd a többiektől h. légyen Dux conspirationis, ki kérte és kinevezte tehát ki kgydet ezen conspirationak vezérévé?

F. Pára kért engemet erre.

29 K. Ezen felelettel nem egyezik az, a mit a V. Ispány ur előtt tett kér-désben mondott h. t. i. mások kérték ut sit dux conspirationis, mert itt tsak Párát nevezi ki egyedül ott pg többet mondott. Erre mit mond kgyd?

F. Én akkor mint beteges és szorultságban lévő Ember a stylust lehet hogy el hibáztam. de akkoris az mint emlekezem tsak Párát mondottam.

30 K. Kik voltak még a Conspiratioban azokon kívül a kiket elé számlált kgyd?

F. Szebeni pap Czopa Cyrillus és Popa Nyikulaj a Farkastelki olá pap.

31 K. A most kgyd által kinevezett conspiratusok közzül valamelyiknél valamely gyulést tartottnak l..... mostanság Kgyd tudé, és ha tud, mit tud rolluk?

F. Semmit sem tudok.

Melly eddig elé mondott önkéntes vallomasai után Sinkai György, ö kgylme Vajasdi nemes *Vitéz László* ö kegyelmétis mint a kit elébbeni vallomássában Sinkai György a fel adott conspiratio részessének jelent ki, előnkben állitat-ván annyiszor említett Sinkai fel adása ellenében ezeket mondja.

Én hogy Sinkai urammal valaha akár miféle dologban egyet értettem volna, telyességgel tagadom. Söt ö Kegyelmének mindenkor a maga roszyselete miatt ellene voltam és a Generalis Synodusbanis, magam jelentettem ki hogy a Püspököt főnek és elsőnek esmérem Sinkai uram felett.

Melyre miis tovább eként kérdeztük:

K. Sinkai azt mondja h. a k. szavaiból tudja, h. k. ezen conspiratioban benne van. Mit szoll K. erre?

F. Én a Mlgs Püspök ur ellen sohasem beszéltem mert nékem soha bajom a Püspök urral nem volt, 's szégyellemis az ellen törekedni a ki nékem fejem.

Mind ezeket Vitéz László ö k. Sinkainak szemében mondván Sinkai azt

felelé h. kész vallatással meg bizonyítani mind azokat Vitéz L. ur ellen a mellyeket mondott.

Kerdeztetik továbbá Vitéz L. arrol, és ekként.

2 K. Sinkai Gy. azt mondja h. az idén 3szor járván Balásfalván Pap L. ur utolszor Vajasdra ment vissza menett Khez és abbolis tudja h. Vitéz Urammal lehet h. ottan beszéllettenek és egyet értettenek?

Meljre feleli Én nállam Pap László V. Ispány korától fogva nem járt u. m. 1789^{ik} Esztendőben Csombordrol jövő utjából tért bé hozzám. Akkor sem talált otthon hanem ezen utjában K. Fejervárt találkoztunk a Püspök ur ő Excellenziajának ebédjén, és azoltától fogva soholt sem láttam.

3 K. Azt vallá Sinkai Gy. tovább h. Pap L. egy versen Szebenbe menvén Kgyd is elment oda, és ottan véle egyetértve irtanak volna egy munkat meljet subscribalt Vitéz Uramis es a Fogarasi Vicarius, a ki ugyan tsak revocalta?

F. Az igaz h. voltam Szebenben, de egy bizonyos kezem alat levő Botskor nevü Arvám dolgában, és találkoztam ottan Pap Lászlóvalis, de a praentendalt munkáról semmit sem tudok.

És ez uttal megis szollittja Vitéz L. Sinkait h. ha tudná h. az valami olljas munka, determinálja mi volt az. Meljre Sinkai Gy. ő k. azt feleli hogy Halottam Halmágyi Jánostol a Fog. Vicariustol, midön Balásfalván professor volt, és a Naszodi Vicariustol Párától és Czopátolis a Szebeni Esperestől. Akkori Hátzegi Vicarius Timár pg azt beszéllete nékem akkor hogy nem tudtanak ők akkor jo instantiát készíteni; De mi volt benne nem tudom. Valaminthogy más felöll Pap L. uramnak V. Ispánsága inint Vitéz L. uram házánál való létét meg bizonyitom a tulajdon Pap L. leveléből, meljet nékem a Vitéz L. uram házából dátált.

Vitéz L. ő k. ujjonanis erössen all azonn előbbeni erősítése mellett h. Pap L. nem volt az ő k. házánál azon időtől fogva a miolta V. Ispány volt és akkor is a mint elébb jelentette othonn nem lévén K. Fejerváron a Püspök ur ő Exnál ebéden találkozott véle.

4 K. Kérdőre vonatik továbbá h. mitsoda esmeretessége volt Vitéz urnak Pap L: urammal?

Meljre feleli. A mikor Betsben Jurista voltam, akkor jött fel Pap L. oda, és akkor panaszolt nékem egy versen, h. egy Hátzegi Comendans a mint emlikezem Spurláti ötet noha valóságos nemes ember, ado alá akarja iratni és busult h. talám Cserei Consiliarius ur viszi a dolgot. E volt első esmeretsegem és ezután én le jövőn Bétsből soha én azután ő Kgymével különös barátságot nem tartottam.

5 K. azután találkozotté K. Pap Lászlóval, és ha találkozott Hol találkozott?

F. Mind feljebb mondottam 1789^{ben} találkoztam Püspök ur ő Ex. asztalánál Fjéjvárt. Annakutánna pg mint feljebb emlikeztem Szebenbenis találkoztam,

1790^{ben} vagy 91^{ben}. De aztán sem egyszer sem matzor véle nem találkoztam, véle nem ntaztam sem pg semmi corespondentiába véle nem voltam.

Ezen két személyeknek szembe valo meg kérdeztetések ntán Viszont meg kérdezte Vitéz L. ö k. és azon nemesi kötelességre melyet addig a ns Vmegyében betsületesen tellyesített njjabbanis (emlékeztetvén h. oljan a ki valóságos, emberséges nemes ember. De mégis minthogy azokhoz a kikkel bevádoltatott Sinkai által Há egyébként nemis de vallásbéli kötete, és annál fogva talám amazoknak bizadalmak által, talám a dologrol, és azoknak lap-pango tzéljokrol valamit tnd, Ha tnd mondja meg, 's evelis eddig volt betsü-jetét fontosítsa és támaszsa.

Meljre Vitez L. ö k. betsülete és egyetlen egy gyermeke jövendöbéli szeren-tseje feláldazása ajánlásával azt mondotta: h. soha semmitsem hallot, nemis tnd, mert bizonyoson eddig a ns Vmegyéhez viseltetett hivsége szerént meg mondaná és kijelentené. A minth. eddigis valahol atéle kétséges dolgok jöt-tenek elé, el nem mulatta meg jelenteni. Valamint közelebröl a Béresék vagy kotsisok assentatiojok alkalmatosságával számosan jöven, az erre szande-kozo legények K. Fejérvárra magokat assentaltatni, ö k. azokat addig bé nem vette a történhető törvénytelenségtől tartván hm előbb szoval Föbiro Vajna Antal rnak aztán pedig a ns Vgyének és a főigazgato Mlgs..... irás által további rendelés vétel vegett bejelentette. Mely szerint a Mlgs királyi fő-igazgato Tanatstol választ vévén a szerint tselekedett.

6. K. Kérdezte továbbá mitsoda okot tnd a minél fogva a Sinkai által bevádolt papok ingereltettek volna a Püspök nrra törekedni? *Meljre feleli*

F. Semmit sem tndok, hm azt jelentem h. az Ipomnak a Türi esperestnek Simon Zdrengyének egy réttje volt meljet még néhai Major Gergely nr birni által adott. azon rétet mostani Püspök Bab J. nr Püspökségre valo lépésekor az ipomtól szénástól együtt el vévén az ipam a Mlgs k. Gubernim előtt pa-naszolt, és onnét fiscalis assistentiaja rendeltetett az ipomnak a Püspök nr el-len. Én azt láttam tsak azért hogy a Püspök nrral az ipomat meg edgyez-tethessem, nékie azt mondtam, h. ha meg nem békéllik, se magam se fele-ségem sohais a Házához nem megyünk. Eonél fogva arra is vettem hogy fel-jött a Püspök nrhoz velem edgyüt és a rétet önként által engedte A minth. a Püspök nr kívánságára irástis adott rolla, a ki az ipomat ezen tseleke-detiért ritnsnnk szerint meg áldotta, és aztán egy más rétet, meljet valami commne terrenmbol váltott ki az előbbeninél jobbat ajándékozott az ipomnak.

Mindezek ntán Vitéz nram azt kívánván h. ujjolag szemben kérdöre vonas-sék a felado Sinkai, és adja ö gkyk tndtára, h. mi adott okat és mi vezette arra h. o kgymét ezen be jelentett conspirationak reszességévé tette, és azon conspiratioban mikor jött bé es hol conspiralt? Sinkai nrral a ki magát ezen conspirationak fejének lenni nevezte ki? Meljre így felel:

F. Egyéb jeleket az már fel adottaknál én most azon az egyen kívül nem

adhatok (az iránt h. Vitéz uram a conspiratioban lenne) hm h. Pap László azon az időn kivülis meljben maga Vitéz uram lett, mondja Vitéz Uramnál lett légyen és a Püspök ur ellen intézett dologrol tráctáltanak légyen, azt nékem Pap László mondotta, és bizonyágom is vagyon rolla, külömben is ha időm engedtetik h. alattomban investigáltathassak, és utánna járhaszak, az magam erősitésemet meg mutatni és valósitani kész vagyok.

Feltévén továbbá aztis h. ezen Sinkai ö kgye altal elé adva... ha szintén mind valóságok lennének és egyébire teljeséggel nem mutathatnanak annál h. ö többekkel együtt Vitéz L. ö k. is a Püspök ur ellen valamely haraggal viseltetnek. De mind ezekből az a következés ki nem hozattathatván h. valaki azon conspiratioban volna azért valaki ellen valami nehezteléssel viseltetik Vitéz ö k. heljes kívánságára ujabban az a kérdés vetettetett Sinkai ö k. eleiben, h. a conspirationak, és abban Vitéz uram elegyedésének némely bizonyos jeleit adná. Meljre tsak azt felelte. Eddig vallo vallomásaimnal megmaradván, annak ujjolagis hogy Vitéz L. a conspiratusok szama között lenne tsak azt a jelét adja ki ö kegyeletének a Püspök ur ellen valló haragosságát hallotta, és ézt magától a Püspök urtolis tudja. Ezen kívül pedig nem tsak h. a Conspiratioban való létének valami jeleit tudná adni, *hanem aztis tagadásra viszi, anyiszor említett Sinkai ö k., h. a conspiratiot valamely fassiójából valamely meg lett dolognak jelentette volna ki.* kivévén azt a mit ellöb-beni vallamássaban jelentett h. tudnillik Pára a Püspök ellen valami leveleket készült volna irni.

Meg nem szunik továbbá is Vitéz L. ö k. kívánni és kérni a ns comissiotol Sinkai uramat kénszeríteni h. mivel conspiratiot fogott ö kgyre jelentse ki h. hol conspirált? mikor? és kik előtt? De mindezekreis auyiszor említett Sinkai azt feleli, magát az ellöb-beniekhez szoritván, h. Vitéz L. uram h. ö velle nem conspirált, és mássalis h. conspirált volna nem tudja, hm tsak gyanuja volt tudván haragját Vitéz uramnak a Püspök ur ellen.

Kérdezők aztis ezenkívül. Hogy ha Vitéz uram se keddel nem conspirált, se pg azt h. másokkal conspirált volna nem tudja: Hát mikor a Vispány urtol kérdöre vonatott miért mondotta hogy százanis vagynak a conspiratioban, és miért tette Vitéz L. ö Kgymét mingyárt az ötödiknek. Csak azt feleli: *hogy gyanum volt.*

Be szollittatik azután Pater Samuel Klain Balásfalvi monasteriumban tartozo szent Basilius rendjenek papja, kiis magyarul nem tudván Déák nyelven e következendőkben kérdeztetik meg.

K. Scitne Dnao V. Georgium Sinkai se Ducem et authorem conspirationis declarasse?

R. Scio Dnum Sinkai certiozem fecisse Rsmum Eppum per Koltorem, de instituenda quadam contra eum factione seque hujus conspirationis ductorem

invitatum ac porro declarasse, hauc haud acceptasse Spartam certum denique fore conjuscumque ille tuebitur partes eum victurum.

Q. Scitne Reverentia V. etiam Rtiam V. conspirationis hujus participem per Dnum Sinkai accusari?

R. Scio, etiam confrontatus sum a Dno VComite.

Q. Quid ad hanc accusationem in sui defensionem?

R. nego cuncta et plane haud agnosco me conspirasse.

Q. refert statutus Sinkai Rtiam V. summam fovisse et hodieum fovere cum Dno Para amicitiam, quem scilicet fassione sua authorem et Principem asserit esse hujus conspirationis.

R. Amicitiam summam quam asserit non facio, sed habeo solum ejus notitiam, nec eum a spacio unius anni vidi eoque minus ullam cum eo habui correspondentiam. Profert quidem Dnus Sinkai me offensum ab Eppo nostro, propter non adprobatam quandam Libro pss. Dedicationem Episcopo ante unum mensem Ds Sinkai me affirmavit coram VComite ante medium annum me offensum conspirasse.

Q. Si itaq reverentia V. nullius se agnoscat participem conspirationis. ad fidem sacerdotalem rogatur, ne deneget nobis si quam contra Eppum. *patriam ac principem, aut institutam aut in minimo scintillantem fomite sciat?*

R. Nullam plane scio, et me refero ad confrontationem coram VComite institutam.

Magunk eleiben szollítvan Zdrengye Simontis, a Türi Esperestet. [Erdélyi Jánost a Monorai Papot és Popa Györgyöt a Vézei Papot mint a kiket Sinkai György a maga által fel adott conspiratioban reszeseknek lenni jelentett ki, kikis következendö modon kérdeztetnek meg.

K. Tudjáké Kgyk h. Sinkai Gy. valamely conspirationak fejének lenni magát nevezte ki? A meljre ekkép felelnek.

F. Nem tudjuk a dolgot nem hallottuk valameddig Balásfalvára a VJspány ur eleibe nem ideztettünk.

K. Hát azt tudjáké h. kgyket Sinkai azon Conspirationak részesseinek adta ki?

F. Tudjuk de mindnjajan igaz lelkünk és ~~papá~~ hitünk szerint tagadjuk hogy vagy mással vagy Sinkai ö kgyvel valami factioban elegyedünk volna.

K. Hát h. mentik kgyk magokat Sinkainak ezen feladása alol?

F. mi igaz lelkünk esmérete kijelentésén kívül semmivel sem hm ha tud ö kgye bizonyitson valamit.

K. Továbbá azt mondja Sinkai h. Pára küldött holmi leveleket ki ezen conspiratiok indítására, és h. ezen leveleik kgykis tudos, és Párának.....:

F. Párával semmi correspondentiánk nem volt és soha véle nemis talalkoztunk, hm még második Leopold Homagiumának letétele alkalmatosságával.

De akkoris semmi különös értekezésünk nem volt, nemis tudtunk sem a levelek kibotsátásokban se a praetendalt conspiratioban semmit.

K. Ha ugyantsak kgyk a magok ártatlanságokat enyiben erősítik, Igaz lelkekre és papi hitekre mondják meg, h. mit tudnak valamit egy illjen conspiratorol, h. már foljna vagy kezdődni akarna valahol?

F. Igaz lelkükre mondjuk h. semmit sem tudunk.

Mindezekutánis ujjolag bé hivatván Sinkai Gy. és ujjolag arra szorittatván h. a felljebb kérdőre vett 4 Papokk vesse szemekre az ő k. által feladott conspiratiot a kiket t. i. elsőbb vallomásában annak részeseeknek mondott és mondja meg h. hol? 's mi modon conspiráltanak? Elebbis és mind végig folytatott alaton tsavargásait elé vévén semmit se mutatni se elé adni nem tudott. Hanem félre tsavargást olljan semmiségekkel kívánta homálljosítani és zavarni a dolgot melljből semmit magyarázni nem lehetett

Nem állapodtunk meg ugyantsak ittis és továbbá fel tevők ezen kérdést.

K. Kgyd leg előbb az midőn magáról beszellene valamely conjuratiot emlegetett, ezt ugyantsak a conspiratio nevezetével gyengíteni kívánta, ugyan tsak azt állította h. a mely titkot tud, az olljan dolog h. lelke esmereti sérelme nélkült 's püspöki absolutio nélkült ezen titkot ki nem adhatná, ezen állítására nezve további feleletiben, ugyan a dolgot arra fordította h. a tudva lévő dolgot ha másnak kárára volna kiadhatná ugyan. De a bürös emberek neveik elhalgatásokkal. Már *most a Püspöki engedelem után* bizonyos számu embereket conjuratusoknak vagy conspiratusoknak lenni kinevezvén, Minden hoszszas kérdezkedésre tett vallomássaiis mind együt véve ollj semmiség és kitsinség, h. sem conspiratio nevet sem papi engedelmet akarmi szoros Theologia szerintis nem érdemlett. Tudni kell tehát ezenil kgyk nevezetesebbet vagy titkosabbat, és a complexekre nézve méltán titkosabb dolgot. A mit tud adja ki. Meljre eként felel:

Titkot mást nem tudok hm tsak aztat a meljre fateáltam, h. pg kiket specificáltam azoknak neveit püspöki feloldozás nélkült ki nem akartam mondani. Oka volt az mit felljebbis mondottam h. a vétectől féltém. A vetekk pg oka a lett volna, h. ha én ki neveztem volna, és kinek kinek nevére a cselekedeteit vagy mondásait a Mlgs Püspök urnak ki jelentettem volna, őket kivált nemeljeket a Püspök ur haragjában hoztam volna 's némeljekk veszedelmesis lett volna,

K. Hát Kgyd házát 's vagyonjait miért tette eladová?

F. Azért h. Gazdaszszonyt látván h. nem lehet tartani azt tettem fel magamban, h. ha még továbbis a Directorságban maradok, a klastromban maradjok, és ennélfogva a házra szükségem nem lészen. A Portékámat azért h. sok és nintsen miért tartsam őket ha kosztra megyek élni.

K. Hát zallogjára nevezte miért izente kygd azoknak a kiknél kygd zallogjai voltak, h. váltsák ki mert másképpen leszsz a dolog?

F. Nem izentem h. másképpen leszsz a dolog, hanem tsak egy cigány-nak levén nállam egy ezüst pohára, annak izentem h. adja meg a percentet és váltsa ki a zálagját.

K. Mindezeket a meljeket k. eddig vallott, igazán vallottaé?

F. Igazán.

K. Hogy valhatta azt igazán, holott előre azt mondotta, h. ezek olj nagy titok alat adattattak által, h. ezeket halál veszedelme nélkül ki nem lehetne adni, mint maga mondotta *Jura, perjura, secretum pandere noli*.

F. Ezen verset h. mondottam volna ezen időtájban, nem emlekezem, hm a Ttes Vispány ur egy néhányszor repetalta igaz az h. én a Ttes V. Ispány urnak mondottam h. a dolog sub secreto vagyon nékem mondva, a mi pg sub secreto conceditur homini revelare non akarom a Püspök ur oldozása nélkül, mert félek ne talám tám vétkezzem, és mintsem vétkezzem, keszebb lések meg halni, azt pg de personis non prodendis ita intellexi.

Melljek szerint miis mind azokat valameljeket a fennebb ki nevezett előnkben allittattván önként vallattanak és mondottanak feljegyezvén, és nagyobb erősségnek okáért azokk neveket vallomásokk tulajdon kezek által alája tettvén, ezennel a Ttes ns Vgye Rendjeinek elejekben botsátjuk. Megszüntelenül léven

a Ttes ns Vmgye Rendjeinek

alazatos szolgái
G. Bethlen László
G. Mikes Sigmund
B. Zerbergi Vang Tely Márton.
G. Torotzkai Páál
Ajtai András
Gyujto Sándor

N. Enyeden a fenn irt napon és eszt. *Sz. Páli Sándor.*

IX

La pag. 19 not. 4.

Următoriele dōne acte le avem totu din arhivulu mitropoliei din Blasiu, tramāsse priu D. Prof. I. Moldovanu. Reprezentatiunea episcopului e copiata iutocmai depre conceptulu originale, era rescriptulu guvernului, depre insusi originalulu ce se pastrēdia in Arhivulu blasiann.

D. Prof. Moldovanu ne spune cumu-ca Tatu, parohn si protopopu de la Baiuti'a (O. Lāpos Bānya) remase directoru pina la 1 decemvre 1797, cumu se vede dintr'o scrissōria a episcopului Bobu cu acestu datu adressata officiului montanisticu din Baiuti'a.

a) REPRESENTATIUNEA EPISCOPULUI BOBU

côtra guvernul, din 15 octovre 1794, prin care propune pre Tatu in loculu lui Sincai.

In sequelam gratiosae Resolutionis Regio-Gubernialis de 13-a 7-bris a. c. N-ro 6092. E. 233. ratione proponendi alterius in Locum Georgii Sinkay scholarum nationalium Directoris et Cathecetae horsum directae in praesentibus temporum et personarum circumstantiis mutationes officiorum ex intrinsecis rationibus status cleri utriusque tam saecularis, quam Regularis haud sustinentibus in locum supramemorati Directoris et Cathecetae interimaliter duntaxat humillime proponendum censui Georgium Tattu in fundatione viennensi olim ad Sanctam Barbaram altiora studia terminantem virum ecclesiasticum de cujus pacata indole, sedulitate cum aedificatione populi mihi in spiritualibus subjecti conjuncta responsabilitas adsumi possit, in elementaribus etiam idiomatis germanici aliquantulum versatum, quem Excelsi Regii Gubernii gratioso Patrocinio demisse recomendans ejusdem confirmationem in prae libato interimali munere instanter supplico.

b) RESPUNSULU GUVERNULUI

din 18 octovre 1794, prin care se confirma Tatu in loculu lui Sincai.

Rsme Dne Eppe nobis observandissime!

In ad repraesentationem de d. 15 Oct. a. c. horsum submissam, rescribi hinc R. D. Vestrae propositum in locum Georgii Sinkai pro interimali Directore et catecheta Scholae primariae nationalis Balasfalvensis Georgium Tatu per R. hocce Gubernium acceptari ac interimaliter confirmari, eidemque per eandem praelaudatam e vacante praebenda unius Basiltae de salario providendum esse.

Ceterum manentes

Rsmae D. Vestrae
E Regio M. Ppatus Tranniae Gubernio
Claudiop. 18^a 8-bris 1794

ad offa paratissimi
G. Bannffy m. p.

Daniel de Straussenburg
secr.

R. D. Eppo Fogarasiensi Ioanni Babb.

X.

La pag. 19 not. 5.

Serissóri'a ce urmédia o copiassem eu insumi din originalu la 2 februaru 1844, pre cându me afflam in Blasfu cá studente. Scrisseri'a originale, fórte urftu scrissa, erá legata cu mai multe altele intr'un volume in folio intitulatu *Varia Georgii Sinkai Fata*. Archiviariulu de atunci,

repausatulu Ioan Turcu, 'mi communicasse acestu volume. La 1848 pradându Ungurii Blasiulu, impreună cu altele se vede ca au peritu si aceste acte, pentru ca facându eu intrebare, D. Prof. Moldovanu 'mi scrie ca n'a pututu dá de urm'a acellui volume in archivulu mitropoliei.

SINCAI CÔTRA BOBU.

Infra scriptus scio me quondam prohibitum fuisse secusquam hungarice loqui et valachice azért

Méltóságos Püspök ur!

Nagyságos Patronus Uram és szentséges lelki Atyám!

Nagyságod fizesseki a mim Balásfalván vagyon (si rapinam fovit, ut otiose tempus ne terram) másként menyek a földi Istenekhez, a kik bajunkat eligazitják, mert én pénzemben nem hiszek, hanem a mindenhatoban a ki velem vagyon. Nagyságodnak elméjét nem próbálok hanem alázatosággal instálom, hogy vagy vagyonomat fizesse meg harmad napok alatt, vagy gondot viseltessen mindenemre *кѣ ведѣ, кѣ аї крестѣ*

Ез рѣчьѣ

Аї Мъріелѣ тѣлѣ пѣриутѣлѣ мѣх чѣл сѣлѣтѣск

маї мѣтѣ воиторіѣ де віне ми фіїѣ сѣлѣтѣск

ГЕОРГІЕ ШИНКАИ

Blasii die 10. Augusti 1795.

de us mѣ крестѣ кѣ сѣнт Nememi lege immunis ultra sexaginta annos 600 et ultra ostendam.

Verte folium

Parens Illustrissime et mihi semper Reverendissime!

Possum omnia complanare solus, et si vis fac me tecum loqui, ubi jusseris et melius erit. secus solemniter protestor nam coram Diis terrenis triumphabo, et tum tarde erit, quia non scivisti cui credas. Ad hoc vero tibi Patris spiritalis gratiosam resolutionem orat

Idem Sinkai m. p.,

Afflictus ultra modum

Actualis Director.

XI.

La pag. 21. not. 4.

Scrissera despre Sincai si operele selle:

D. *Cogalniceanu*, in *Archiv'a Românsca* si in *Dac'a Literaria*, la 1840; articulu e reprodussu si in *Fôl'a pentru minte, inima si literatura* de la 1841 No. 12;

D. *Cipariu*, in *Fôl'a pentru minte* etc. de la 1841 No. 42;

P. si D. *Bariliu* in *Fôl'a pentru minte* etc. de la 1841 Nr. 47;

Correspondentii anonimi ai D-lui *Gaora*, in editiunea de Bud'a a *Chronicei* lui Sincai, de la 1844

D. Laurianu, in *Biograf'a lui Sincai*, pnsa in fruntea editiunii de Iassi a *Chroniceii*, la 1853; I...u, in *Foiletonulu Zimbrului* din Iassi, de la 1855 No. 16;

D. Edgar Quinet, in *Les Roumains*, Paris 1855; in fine,

D. Missail, in *diarintu Traianu*, 1869 No. 39 si 40, unde, intre altele, spune: Cându *Chronic'a* lui Sincai fû tiparita gata, ea fû prezentata lni Grigorio Ghica-Voda cu ocaziunea reintorcerei sölle pe scaunn, dupa retragerea ostirilorn de invasiune rnsesci, in 1854. La acésta ocaziune a presentârel *Chroniceii*, D. G. Sion a compusu urmatóri'a Oda, ce a sbratn din mâni in mâni, in foi volante:

MARIEI SALLE DOMNULUI GRIGORIE ALEXANDRU GHICA DOMNITORULU MOLDAVIEI.

*Cronic'a lui Sincai este unu tesauru,
Scumpu la totu Românulu cellu adevveratu:
A sa aparintia n'are pretiu de auru,
Are pretiu de viétia, meritu nestimatu !*

*Originea nóstra e glorificata,
Faptele antice lunei dovedescu
Ce au fostu stramosii nostri alta data
Si ce meritu are némulu Românescu!*

*Aici totu Românulu gloria-si gasesce:
Allu seu sufletu fie câtu de amortitu,
Cítindu asta carte se însuffletiesce
Si-n a sa cadere vede ce-a gressitu.*

*A Mariei Salle generositate
A voitu, o Dómne! a inavutí
Cu acestu tesauru o posteritate,
Care e menita a însuffleti.*

*Dar pe cându acésta fapta laudata
Incununa dulce pe Maria Ta;
Cându pe tronulu tierrei te 'ntorci inc' odata
Menitu cá se mângái sufferint'a sa;*

*Acum cându auror'a pare ca gonesce
Negrulu intunerecu ce ne-a invelitu ;
Cându unu sóre dulce ne fagaduesce
Fericirea care de multu amu doritu ;*

*Da-ne, da-ne nóue, Dómne Prea 'naltiate,
Fagine frumóse pentru viitoru!
Las' unu nume sacru la posteritate,
Cá se-lu recitedie pururea cu-amoru !*

*Cerulu se deschide, timpulu se arrata,
Toti inturna ochii la Maria ta!
Viitorulu tierrei, adi séu nici odata
Este timpu, o Dómne! a consolidá.*

Dar nimen n'a scrisu mai bine despre Sincal de câtu *Sincal* însusi in *Elegia* sea de la 1803 publicata la 1804 in *Orodiad'a* lui *Ladislau Nagy*. D. Cipariu chiamà mai întâiu attentionea publicului român asupr'a acestei interesante autobiografie, dupa unu essemplariu ce fussece allu lui Sincal însusi, in *Fôl'a pentru minte* etc. de la 1841 No. 42, apoi in *Acte si Fragmente*, in fine o reproducse întréga, impreuna cu Notele, in testulu originalu latinu, éra Notele mare parte si in traducere româna, in *Archivu pentru filologia si istoria* 1868.

Essemplariulu *Orodiadei* dupa care reproducemu noi aci *Elegi'a* lui Sincal impreuna cu tôte Notele, 'lu avemu de la D. Nifonu Balasiescu. Titulu cârtii este acest-a: *LADISLAI NAGY de Peretsen, Nobilis Hung. Magno-Varadinensis, Comitatus Aradinensis Iurati Adessoris, et Ducalis Mineralogicae Societatis Ienensis Sodalis ORODIAS. Magno-Varadini, Typis, et Sumptibus Antonii Gottlieb Maramarosiensis. 1804. in 8º, pag. XVI. 355, si alte trei pagie pentru Errata. Elegi'a lui Sincal se affa, câ Coronis Partis secundae Orodiadis la pag. 189—221.*

Notele puse de desuptulu Noteloru lui Sincal, sunt alle D-lui Cipariu din *Archivu*, afara numai de vre o dône insemnate cu Ț, cari sunt alle nôstre:

ELEGIA

Nobilis Transilvani, GEORGII SINKAI de Eadem, AA. LL. Philos. et SS. Theol. Doctoris Romani, in Magno Transilvaniae Principatu Scholarum Vernacularum Valachico-Catholicarum Emeriti Directoris, data ad Auctorem ORODIADIS, Magno-Varadino ipso Festo die S. Michaelis Archangeli A. 1803.

[*ex Episcopali Darabanthiano Tusculano.*

Nomine non solo, (ut quidam,) sed, Magne Poesi
 Vir Latia, et Patria! Vir deamate mihi!
 Quis sim, qui, exemplo multorum, facta Bonorum
 Canto Elegeiaco Carmine, forte rogas?
 Inque his Te quoque quod iubeam salvere Poetam
 Percelebrem ignotus, Res Tibi nonne nova?
 Ille ego sum, cuius generavit *Sinka* (1) Parentes:
 Exornat quorum Cera vetusta Lares.
 Nutriit in Studiis primum me Musa *Szabédi*; (2)
Samsondina dein Patria cara mihi. (3)
 Nutriit *Agropolis* (4) gemina me postea messe,
Claudiaci (5) unde peto docta Lycoea fori.
 Hic ego deliciis Phoebi consuescere primum
 Coepi, et Parnassi scandere laeta iuga.
Bistricium (6) hinc migrans Ciceronis in arte diserta
 Ingenium placuit percoluisse mihi.
 Inde *Balaszalvam* (7) docturus tendo iuventam
 Annum, quo lapsu, *Roma* videnda fuit.
 Transegi *Romae* lustrum, quo tempore dignus
 Lauro quum fuerim *Laurea* bina data est. (8)
 In Studiis (fateor gratus,) me *Roma* iuvabat:

Omnis enim patuit *Bibliotheca* mihi. ⁽⁹⁾
Dum patuit, multis e Libris multa notavi: ⁽¹⁰⁾
Cuius erat STEPHANUS BORGIA! causa rei. ⁽¹¹⁾
Cum Doctis solitus consummere tempora semper,
Quos adstare mihi is, iussit et esse duces.
Urbe redux annum iubeor remanere *Viennae*,
Natalis Socio regna petente Soli. ⁽¹²⁾
Hic *Methodum* ⁽¹³⁾ didici, Canones, et Iura ⁽¹⁴⁾ per annum,
Et sum scrutatus plurima Scripta manu.
Hic mandata typis legi noctuque, diuque,
Historiam ut Dacicam condere rite queam.
Cornides ⁽¹⁵⁾ exacuit stimulis, *Benkő* ⁽¹⁶⁾ atque *Garampi*, ⁽¹⁷⁾
Fautoremque egit quisque patrocinio.
Adstitit his cunctis mihi plus DARABANTHIUS ⁽¹⁸⁾ unus,
Romam mittendi maxima Cura mei.
In Patriam reduci pariter non defuit unquam:
Nunc etiam egressum protegit, atque fovet.
Cui Deus idcirco, precor, addat Nestoris annos,
Maxima et in coelis Praemia sero ferat. —
Ad Patriam rediens, referam nunc, quae bene feci
Pro cultu Gentis, proque decore meae.
Principia edideram: ⁽¹⁹⁾ vulgaram *Grammata*: ⁽²⁰⁾ quin et
Alphabeta duo, qualia *Norma* ⁽²¹⁾ tenet.
Doctrinam Christi ⁽²²⁾ deduxi fusius, unquam
Quam fuerit Valachis traditus iste Liber.
Deerat *Ars patriis Numerandi* ⁽²³⁾ recta Palestris:
Hanc etiam studui prognerare novam.
Ter peragranda fuit mihi *Transilvania* tota
IOSEPHI iussu Regis Apostolici.
Ter peragratus eam, pro linguae, et Gentis honore,
In Valachis statui Commoda multa Scholis.
Quas modo non augere, ast una reddere firmas
Per bis sex hiemes maxima Cura fuit. ⁽²⁵⁾
His exantlatis, consecratisque Saluti
Commuui, cogor pessima quaeque pati.
Quid? quod et a Studiis cogor scedere nostris,
Et colere ingenio rura aliena meo. ⁽²⁴⁾
Namque, dolor! terris erepto Rege IOSEPHO,
Qui, pol! perpetuo vivere dignus erat.
Primum Theutonicae mandant primordia Linguae

Ne doceam ; audacter dura minando mihi.
Tum fictas Causas, — et qui me perdere possint,
Quaerunt! — propitii sed vetuere Poli.
His, aliisque malis vexatus, Munere gesto
Insons exutus, praesidioque carens,
Historiam quondam coeptam exornare resumo, ^(23*)
Quam nequii ob fatum continuare prius.
Hungariaeque mihi cum Spes magna esset in oris
Volvendi Libros, *Scriptaque* prisca *Manu*,
Musarum Studiis florentem commigro *Vardam*,
Fautores plures quae fovet alma mihi.
Hic ego dum veteres pro more saluto Patronos,
Praesulis IGNATI ⁽²⁴⁾ devenerorque Lares.
Devenerorque hospes *Canonis* de nomine dicti ⁽²⁵⁾
Concillii Graeci limina amica mihi:
Accedo plures demum, quos contigit olim
Novisse in Populo, ac Nobilitate mihi.
Hic etenim crebri florent, non Stemmate solum:
Ast etiam illustres Pallade utraque Viri.
Praecipuos inter primus mihi aditur Amicos,
TERTINA, Regalis Gloria rara Scholae!
Quem mihi falsa tulit moerenti Fama supremum
Ante duos annos oppetiisse diem:
Ecce! hunc Incolumem complector; maxima laeto
Gaudia propterea Corde movente meo.
Scilicet Ille! Tuo dignus quoque TERTINA plectro
Nuper Apollineo, magne Poeta, coli;
Est cui dicta Salus a nostrae plurima Terrae
Luminibus doctis, ore relata meo.
Et cuius merito trans silvas Patria fusa,
In magno aestimio nobile Nomen habet.
Scire cupis nostri metam Sermonis, et orsum?
Plurima de Rebus dicta fuere novis.
Sermo fuit Studiis de Bellis, atque Magistris,
Quantum haec, atque illos extera Regna colant.

*) Nr. 23 aici e smintitu, cuvenindu-se a fi dupa ordine 25; in comentariu raspunde nr.25, inse apoi si acollo urmedia altu 24.

Quam *Bavarus* Doctis, et *Russus* pingue Minerval
Attribuat Sortis cum meliore Statu.
Et quam magna *Borussus* agat cum *Consule Primo*
Gallorum; vigeat Cultus ut Aonidum.
Nostra simul dubii nova Fata expendimus, aevo
Hoc queis tam recte culta Iuventa fuit. —
Sed mox ad Vatum Versus, et Scripta reversis,
Tu fueras nobis maxima Materies.
Ille mihi, ut vidit, modulamina Vestra probari,
Edita plura dein Carmina Vestra dedit.
Legi Elegos hilaris, queis VÁLYI, PRAYque canuntur:
Et quibus ornatur *Csanadiense* Pedum.
Legi etiam Lessum, quo flecti funera magni
GVADÁNYI Herois, Vatis et egregii.
Nec potui nostrae moderari, crede, Camoenae,
Quin recolat Nomen religiosa Tuum.
Seque Tibi notam reddat Pietate calenti,
Ingenium gestit qua celebrare Tuum.
Quumque peregrinus caream charta, calamoque,
Haec mihi mox offert TERTINA, noster Amor!
Cuius Amicitia docta uti ut Gloria magna
Est mihi; sic Vobis est specialis Honor.
Quotidie urbanos Illius viso Penates,
Excipior dulci semper et alloquio.
Doctior et redeo semper satiatum opima
Doctrina, ex hujus quae fluit ore Viri.
Quaeque mihi tanto potior, quod Pectora prodat
Lacte, et Ryphaea candidiora nive.
Atque ubi detexi me gentis texere nostrae
A multis annis latius Historiam,
Suppetiasque simul petii, pretiosa Supellex
Librorum illius quas mihi ferre potest. ⁽²⁶⁾
Continuo facilis, promptusque Volumina rara
Nondum visa mihi plurima nota facit.
Iconibus, Nummis, Libris, Scriptisque locuples,
Queis decorata nitet Bibliotheca sua.
Obstupui fugientia tot Monumenta vetustis
De Patriae Rebus conglomerasse Virum.
Omnia quae pretii sunt cari, ingentis et usus
(Cognita si fiant) pluribus illa forent.
Usibus illa meis doctus Possessor, et Ipse

Altera viva vovet Bibliotheca lubens,
Quin crebro propria dignatur me quoque Mensa,
    Cousiliisque bonis me relevare studet.
Est haec immerito Cultori gratia facta,
    Gratibus immensis deveneranda mihi.
Non minus illa etiam pergrata mente colenda,
    Reddiderit notum quod Tibi me, mihi Te!
Atque ideo Lux haec Illius Nominis alma,
    Phoebea fulgens splendidiore coma,
Laetitiiis amplis cunctorum culta Bonorum,
    Est etiam nostra concelebranda Cheli.
O felix Fatum! tantum quod munere Divum
    Detinuit nobis, Hungariaeque Decus.
Lembergae fuerat si digna *Zamoscia* Voto, (²⁷)
    Perpoliat pulchris TERTINA quam Studiis:
Digna quoque est Nutrix dulcissima, *Vardia Magna*,
    Pierii Coetus, talis honore Viri.
Quae Tibi quod Mater sit, multum gratulor illi,
    Magnae Matris Honor, Magne Poeta, Tuae!
PANNONIOS IANOS non omnes abstulit Aetas
    Una: imo plurès nostra remota dedit.
TERTINA quos inter cum NAGYIDÈ vertice summo
    Castalii errabit tempus in omne Iugi.
Atque utinam! plures Concordia duceret illuc,
    Pectoris expulsa sedibus Invidia.
Nec tantus Fastus, Contemptus, et atra Simultas
    Multorum premeret bilem, animumque trucem.
Quid valet excultum Studiis dici! Indole vero
    Vulpibus esse parem, Tigridibusque feris?
In Cultu doctis docti sint: mox quoque Civis
    Pluris eos faciet, Nobilitasque potens. —
Sed mage, quid voveam, petis? en! mea maxima Vota
    Audi; illi coram iam recitata Viro:
De cultu Hungaricae, Meritissime TERTINA, Pubis!
    Archi-que Vardensis Curio Gymnasii.
Olim qui pepulit de summis Daemonas Astris,
    Protegat hic semper Teque, Tuamque Domum.
Sim Tuus: esto meus: seruet cum NAGYIDE nostro
    Te Deus; et tribuat cuncta cupita Tibi.
Vivat ALEXANDER Gnatus cum Matre! Parenti
    Par animo, ac ideo dignus ut alta petat.

*Tu quoque, Nominis alma Dies, per tempora longa
Incolumi redeas semper amoena Viro.
Vivant! Hungariamque diu ornent TERTINA, NAGYque
Carminibus, Meritis, Gloria, Honore suo!*

* * *

(¹) In *Fogarasiensi* Transilvaniae *Districtu* duo existunt Pagi, quorum alter *O Sinka*, seu *Vetus Sinka*, alter *Uj-Sinka*, seu *Nova Sinka* adpellatur. Ego ex priore duco meam originem, cuius pars potior olim aviticum Bonum erat Familiae nostrae. Posterior vero in proprio nostro Praedio conditus erat, uti hoc coram II. Statibus, et Ordinibus Transilvanis abunde probavi anno 1792. Me puero uterque *Primae Valachicae Legionis limitanae* Militiae iuribus adscriptus est una cum aliis nostris, multorumque aliorum Possessionibus. Natus autem sum stilo vetere die 28. Februarii, Anno 1754.

(²) *Szabéd*, est frequens Sedis Siculicalis *Maros* Pagus, a meris *Unitariis* inhabitatus. Huc primum a Parentibus missus fueram ad condiscendam Linguam Hungaricam; sed quia locus mihi non arridebat, non diu eiatem frequentavi Scholam.

(³) In eadem Sede situs est cum late patente Agro suo vastissimus Pagus *Samsond*, cultus Siculis iuxta, ac Valachis. Hic residens Pater meus non aviticam, sed pignoratiatiam duntaxat quandam Portionem Nobilitarem possedit, sub cuius vigilantia et sollicitudine paterna paulo diutius Ludum Litterarium adivi.

(⁴) *Agropolis*, seu *Maros-Vásárhelyinum* dictae Sedis Urbs Regia, et Libera, arce non ignobili ornata. Praebet ea sedem Tabulae Regiae Iudiciariae Transilvanicae, Regio Romano-Catholico Gymnasio, et Illustri Reformatorum Collegio. Habet suo in gremio *Minoritas*, et *Franciscanos*. Commendat se praeterea vehementer *Erudita Hungarica Societate*, cuius perpetuus Secretarius est celebris ille, ac veri nominis Polyhistor, D. GEORGIUS ARANKA de Zágon; et locupletissima praeterea *Bibliotheca Publica*, ab Excell. Dom. Cancellario, SAMUELE S. R. I. Comite TELEKI de Szék liberaliter erecta, donataque. In hac Urbe apud Reformatos prima Elementa Linguarum Latinae, et Hungaricae non sine notabili progressu solidius excolere coepi, operam ad meam culturam plurimum tunc conferente, Viro doctissimo, Professore ALEXANDRO KOVÁSZNAI, qui quantus *Humanista* fuerit, serae etiam Posteritati non dabunt oblivioni Eius *Carmina Exequialia*, et *Paucula quaedam alius Argumenti. Trajecti Batavorum A. 1782.* typis expressa.

(⁵) *Agropoli*, auctore germano natu maiore Fratre, *Ioanne Sinkai*, (qui qua Centurio Incl. Secundae Legionis Valachicae limitanae in Lörch ad Rhenum

A. 1795, heroice vitam cum morte commutavit,) translatus fui *Claudiopolim*, Urbem Regiam, Liberam, eamque Transilvaniae Metropolim ad Patres Societatis Iesu, a quibus in Seminarium S. Iosephi receptus, omnibus viribus contendendi, ne mihi, per quadriennium beneficio Alumnatus fruente, in Scholis Grammaticis, et Poetica Classe, quisquam frequentium aemulorum Primatus palmam praeciperet, quod plures superstites adhuc coaetanei condiscipuli hodieum testari possunt.

(⁶) Inde propter studium Linguae Germanicae voluntate parentum transii *Bistricium*, Urbem Regiam, Liberamque Saxonum, ubi in Gymnasio Scholarum Piarum Rhetoricam absolvi.

(⁷) *Balaszfalva*, Sedes Episcoporum Fogarasiensium, ad utriusque *Cicelli* amnis (*Nagy, és Kis Küküllő*) confluxum condita, et respectu Comitatus Albensis Inferioris, ad quem pertinet, antequam *Cicelli* confluerent, sola est Iurisdictioni praedicti Comitatus trans *maiolem Cicellum* obnoxia. Hic vetus S. Blasii vicus, hodie bifariam dividitur, in Pagum nempe, et contiguum Oppidum. Pagus Operas rusticas, Oppidum censum praestat perpetuo terrestri hero loci Episcopo Graeco-Catholico. Pagus est antiquissimae, et obscurissimae originis. Oppidum regnante CAROLO VI. Augusto condi coepit, qui primus permutavit Dominium Balaszfalvense cum Ill. ac RR. D. *Innocentio Klein, L. Barone de Szád*, Episcopo Fogarasiensi pro *Also Szombatfalva*, et *Szamos-Ujvár*. Duo praecipua sunt Balaszfalvae aedificia, memoratu digna, Castellum utpote Episcopale, et Monasterium Patrum Basilatarum ad SS. Trinitatem. Illud ad pagum, hoc ad oppidum spectat. In Monasterio sunt Scholae publicae, in quod ego receptus, anno aetatis meae vicesimo Rhetoricam, et Poesim docere confestim iussus sum. Tam subito prae ceteris Religiosis Coalumnis e Scamno ad Cathedram gravissimo Superiorum iudicio sublimatus!

(⁸) Dato unius anni specimine in tradenda Rhetorica, eorundem venerabilium Superiorum meorum unanimi suffragio, et decreto *Romam* mittendus decernor pro *Philosophia* biennio, *Theologia* vero triennio in *Collegio de Propaganda*, qua fundatus Alumnus, audienda, condiscendaque. Ibi, per quinquennium Studiis totus deditus pro Coronide laborum meorum utriusque praedictae Facultatis Gradum suscepi, uti in Pergamena exaratum authenticum *Diploma* testatur, quod sequentis est tenoris:

IOSEPH MARIA TITULI S.
ALEXII S. R. E. PRESBITER CARD. CA-
STELLIUS, S. CONGR. DE PROP.
FIDE PRAEFECTUS.

*Omnibus, et Singulis praesentes Nostras
Litteras inspecturis, visuris, atque
lecturis Salutem in Domino.*

Sacrosancta Romana Ecclesia, quam Beatissimi Petrus Apostolorum Princeps, et Paulus Doctor Gentium suo sanguine fundarunt, ac sacris Institutis largiente Christo Domino edocuerunt, ab ipsis initiis Fidei Christianae susceptae viros in gremio suo educatos, moribus, ac doctrinis imbutos, ac demum in Divina Sapientia profectos ad disseminandum Verbum Dei in diversas Orbis partes mittere consuevit. Quod quidem et Evangelica voce: Pasce Agnos meos, pasce Oves meas etc. et exemplo S. Petri edocti Summi Pontifices per tot saecula disponente Domino salubriter, et pro Pastoralis suo munere egregie praestiterunt, ut Infideles ad Fidem Orthodoxam invitarent, et populos ab eadem aberrantes ad gregem Christi Domini reducerent. Hac ergo meditatione permotus fel: record: URBANUS VIII. cuius memoria sit in benedictione, Collegium Adolescentum ex variis Nationibus ad Fidem per universum terrarum Orbem propagandam erexit: quod URBANUM a suo nomine appellavit, cuius Moderatoribus Authoritate Apostolica tribuit facultatem (prout in Litteris Erectionis, Institutionis, et Foundationis dicti Collegii per Eum editis sub Dat: Romae apud S. Mariam Maiorem Kal: Aug: Anno Incarn: Dni. MDCXXVII Pontificatus sui Anno IV. plenius continetur,) illos, quos per debitum tempus in dicto Collegio studuisse, ac scientia, et moribus idoneos reperissent, ad Bacca Laureatus, Licentiatursae Doctoratus, et Magisterii Gradus, servata forma Concilii Viennensis iuxta Universitatis Studiorum Almae Urbis consuetudinem, seu alias promovendi, ac solita ipsorum Graduum Insignia conferendi. Quandoque sic promoti omnibus, et singulis Gratiis, Favoribus, Praerogativis, et Indultis, quibus alii in praedictae Almae Urbis, seu aliis Universitatibus, et alibi iuxta illius, et aliarum Universitatum huiusmodi Constitutiones ad Gradus praedictos promovendi de Iure, vel Consuetudine quomodo libet potiuntur, fruuntur, et gaudent, uti, potiri, et gaudere possunt. Eandem vero Facultatem praedictis Collegii Moderatoribus, ut supra concessam, fel: rec: CLEMENS XIV. non solum benigne confirmavit, sed etiam extendit in peculiari Audientia habita per R. P. D. STEPHANUM BORGIA S. Congr.: a Secretis sub die XV. Martii Anno Dni MDCCLXXII. Quamobrem quam *) Dilectus Nobis

*) Erróre in locu de quom, si XIV.

in Christo Dnus, GEORGIUS SINKAI de eadem, Nobilis Transylvanus, Ord: S. Basilii M. Religiosus Professus, eiusdem Collegii Alumnus per integrum cursum Philosophiae, ac Theologiae tam Dogmaticae, quam Scholasticae assiduis vigiliis sedulam operam in Scholis Collegii URBANI impenderit, vitae, ac morum probitate, Christiana pietate, eruditione, ac doctrinis praeditus, idoneus repertus fuerit, volentes iuxta praedictarum Litterarum tenorem voluntatem tam URBANI VIII. quam CLEMENTIS XVI. Rom: Pontificum executioni mandare, assignavimus Eidem Conclusiones ex Utraque Facultate: Quas hodie publice in praesentia R. P. D. STEPHANI BORGIA S. Congr: a Secretis, et Celeberrimorum Theologiae, ac Philosophiae Professorum, et aliorum Celeberrimorum Virorum, ita docte, eleganter, ac copiose defendit declarando, eruendo, omnes Conclusiones ex assignatis, ac comprobando, distinguendo, pro et contra arguendo, dubitationes proponendo, illasque dissolvendo, argumentisque primo Dni IOAN: CAROLI BONOMI Theologiae Polemicae Lectoris; deinde P. Fr. THOMAE MARIAE CERBONI in dicto Collegio Theologiae Scholasticae Lectoris; atque P. Dni AURELII LEONI Philosophiae Lectoris. aliorumque acute, ac Magistrali more respondendo, ut ab omnibus Utriusque Facultatis Doctoribus idoneus habitus, et aestimatus fuerit, qui unanimi consensu, concorditer, pari voto, viva voce, vivisque Suffragiis, ac nemine penitus penitusque discrepante Philosophiae, ac S. Theologiae Laurea Doctoratus dignus approbaretur. Quapropter R. P. D. STEPHANUS BORGIA S. Congr: a Secretis habita prius de dicto D. GEORG: GABRIELE SINKAI Fide Catholica, et Religione emissa per Eum in manibus eiusd. R. P. D. STEPHANI BORGIA ibid. publicae Fidei professione iuxta formam traditam a s^{cl}: PIO PAPA IV. ac iureiurando tactis corporaliter, et osculatis S. Dci Evangeliiis, desuper praestito, consideratis moribus. scientia, ac virtutibus, quibus eundem D. G. GABRIELEM SINKAI Altissimus inlustravit per Auctoritatem Apostolicam memoratum D. G: GABRIELEM SINKAI uti benemeritum, dignum, sufficientem, et idoneum in Philosophia. et S. Theologia Doctorem, ac Magistrum creavit, fecit, solenniter pronuntiavit, et ordinavit ita, ut in futurum omnibus, et singulis Indultis, Exemptionibus et Privilegiis, Favoribus. Praeeminentiis, Dignitatibus, et Honoribus, quibus alii sic promoti tam in Urbe, quam in totius Orbis Universitatibus Utriusque Facultatis Magistri, et Doctores de Iure, ac consuetudine, aut alias quomodolibet utuntur, potiuntur, et gaudent, uti, potiri, et gaudere possit, et debeat. Dans praeterea, et concedens Ei Licentiam. ac liberam Facultatem, et Auctoritatem Legendi, Docendi, Glosandi, Interpretandi, ac Magistralem Cathedram ascendendi, similiter alios omnes, et singulos Actus Magistrales publice, et privatim exercendi prout Sibi placuerit, et videbitur. Atque ad absolutionem gestorum huiusmodi solita Doctoratus Insignia eidem D. GEORGIO GABRIELI SINKAI contulit. et An-

nulum eius digito Annulari, et Biretum capiti pro Corona imposuit, Libros clausos, et apertos mox in manibus tradidit ac Ipsum denique induxit in Cathedram Magistralem, et conlocavit, ut intelligeret, Se inter Utriusque Facultatis Doctores admissum, et receptum fuisse: prout ad Osculum fraternum a singulis Magistris, ac Doctoribus. ibidem praesentibus admissus, atque receptus fuit ad Laudem, et Gloriam Omnipotentis Dei, et Salvatoris Nostri Iesu Christi. Amen. In quorum fidem, et testimonium praemissorum Praesentes fieri, et Nostra manu subscriptas Sigilli Nostri, quo in talibus utimur, iussimus ad pensione muniri. Datum Romae in Collegio Urbano de Propaganda Fide. Die XXVIII. Mensis Ianuarii Anno a Nativitate Domini Nostri Iesu Christi MDCCCLXXIX. Pontificatus Sanctissimi Domini Nostri PII Divina Providentia VI Anno IV.

IOSEPH. MARIA CARD. CASTELLI

Praefectus m. p.

S. BORGIA

Secret. m. p.

Sigillum est pendens e duplici zona rubro-viridi sericea, infusum impressumque Capsae maiori aeneae, referens Christum Dominum, post Resurrectionem cum erecto Vexillo stantem, et Apostolos duodecim iubentem ubique Evangelium praedicare, cum hac peripheriam internam ambiente sententia: EVNTES. IN. VNIVERSVM. MVND. PRAED. EVANGEL. OMN. CREAT.

(⁹) Et quidem 1.) Bibliotheca Vaticana. 2.) Bibliotheca vulgo: *Sopra la Minerva*. 3.) Bibliotheca ad *Aracelli*. 4.) Bibliotheca *Benedictina*. 5.) Bibliotheca *Collegii de Propaganda*, cuius sat longo tempore fui Custos.

(¹⁰) Enotavi autem praepremis ea ex MSS. Codicibus, quae ad adparandam *Historiam Daco-Romanam*, sive *Valachicam* faciunt, cuius tunc fundamenta a me iacta sunt solidissima.

(¹¹) Eminentissimus Princeps, et S. R. E. Cardinalis STEPHANUS BORGIA, id temporis, quo Romae studui, erat a Secretis S. Congregationis de Propaganda, meque tanta benignitate complecti dignatus est, ut nedum facultatem mihi a beatae memoriae SSmo PIO VI. Summo Pontifice impetraverit omnes Libros legendi, omnesque Bibliothecas perlustrandi, et consulendi: sed etiam proprio aere eruditum quemdam Presbiterum conduxerit, qui me hospitem, et peregrinum omni, quo animus ferebat, tempore per Bibliothecas Romanas publicas, perque Eruditorum Societates circumduceret, indigaret, et domum reduceret. Quid? quod ipsemet etiam saepius exquisiverit, et praebuerit legendos, mihi antea ignotos, Scriptores tales varii idiomatis, qui de Valachis quidpiam memoriae prodiderunt. Adhibuit me quoque saepius hospitali Mensae suae, quae cum domesticis, tum exteris etiam Eruditis referta erat. et ex horum doctissimis sermocinationibus, ac disputationibus nimio opere in Historia, aliis-

que Scientiis profeci. Facultas legendi Libros prohibitos, sequentis tenoris Scripto fuit mihi adtributa.

*Ex Audientia SSmi Dni Nri PII PP. VI.
habita die 20. Februarii 1780.*

SSmus me infrascripto, Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Secretario referente, benigne concessit GEORGIO GABRIELI SINKAI Ordinis S. Basilii M. facultatem retinendi omnes, et quoscunque damnatorum Auctorum, etiam Haereticorum, prohibitos Libros, quos secreto, et sub clave teneat, ne ad aliorum manus deveniant; idque indulisit, quoad ipse Orator vixerit. Datum Romae ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis die, et anno quibus supra.

(LS)

STEPHANUS BORGIA

Secr. m. p.

(¹³) Roma redux Viennae in Austria iussus sum subsistere, et ingredi Generale Graeco-Catholicum ad S. Barbaram Seminarium, altero socio inde paulo post Balasfalvam revocato, remanente tamen ibidem adhuc A. R. ac Cl. D. SAMUELE KLEIN de Szád, mihi coniunctissimo populari. — Doleo, mirorque vehementer, tam omnibus scientiis, et litteris abundanter ornatum, et singularibus editis operibus conspicuum Virum, ab iis domesticis Scriptoribus, qui Hungariae, et Transylvaniae Historiam Litterariam ex professo scripsere, Biographiasque Patriae Eruditorum vulgavere, alto silentio hactenus praeteritum esse; quasi vero iam Graeco-Catholici homines ne sapere quidem possent, aut vellent; ac in censum litteratorum hominum in Patria venire nequirent! quos inter tamen frequentes sunt, qui Litteris serio, intimeque dediti, etiam arctissimas inter rei familiaris angustias, Ingenia sua percolere non desinunt. Hinc temperare mihi nequeo, quin ea studiosissimi huius familiaris mei, quae mihi nota sunt, nominatiora vitae adiuncta, meritaque litteraria, paucis hicce non perstringam.

Editus est is in lucem in Saxonicalis Sedis Cibiniensis pago Szád Anno 1745; unde etiam axioma suum nobilitare trahit. Impetravit autem a Carolo III. Hungariae Rege Nobilitatem familiae suae patruus IOANNES Liber Baro KLEIN, Episcopus Fogarasiensis. Humaniora, aliaque inferiora studia terminavit Balasfalvae. Inde Viennam missus ad Collegium Pazmanianum ibidem in Universitate Scientiis philosophicis, et theologis sese expolivit, quibus solide, cumulateque imbutus, meruit promoveri pro Praefecto Studiorum ad supra memoratum Generale Graeco-Catholicum S. Barbarae Seminarium, quo in munere constitutus, edidit praecellentes illas duas *Dissertationes* latinas, quae illi magnam aestimationem, honoremque peperere*). Prima erat: *Dissertatio Canonica*

*) In testu: *pepere*, dñi errore de tipariu.

de *Matrimonio iuxta disciplinam Graecae Orientalis Ecclesiae**). Vindobonae 1781. Secunda: *Dissertatio de Ieiuniis Graecae Orientalis Ecclesiae* ibidem 1782**). — Insuper prius iam typis credita erant ab illo: *Elementa Linguae Daco-Romanae, sive Valachicae a me locupletata* etc. ibidem 1780. — Vienna post plures annos Balasfalvam in Transilvaniam reversus, ab ATHANASIO REDNIK Episcopo creatus fuit iuxta ritum Orientalis Ecclesiae Magnus Ecclesiarcha. Nunc a longiori tempore post diversa, laudabiliter abs se administrata publica munia: agit in Cathedrali Ecclesia Concionatorem Episcopalem. Superioribus annis totam *Sacram utriusque Testamenti Scripturam* in Valachicum Sermone convertit, eamque typis etiam Balasfalvensibus feliciter in folio excubri fecit***), quibus perinde vastum a se elucubratum eodem sermone *Moralis Theologiae* Volumen in 4-to****) excudi procuravit. Omnes bonae frugis Libri latini, et valachici, qui inde circiter a duobus decenniis ex Balasfalvensi Typographia in lucem prodierunt. illum fautorem, obstetricatorem. correctorem, promotoremque agnoscunt. Habet plures quoque valachice a se dictas *Conciones* impressas; *****) nonnullas etiam ineditas. Eadem lingua concinnatam abs se *Logicam, Ethicam, et Ius Naturae* separatim evulgavit. — Sequuntur iam nunc Lucubrationes Eius, nondum editae, perfectae tamen, et absolutae ita, ut si typorum favor suffragaretur, confestim publici possent fieri iuris. Et quidem sequenti, ut sunt elaboratae, ordine:

1-o) *Brevis Notitia Historiae Valachorum ab origine gentis usque Seculum XVIII.*

2-o) *Dissertatio de Statu, et Politia Religiosorum, et Monachorum Orientalis Ecclesiae.*

Utrumque Opus latino idiomate est exaratum.

3-o) *Dictionarium Latino-Valachico-Hungarico Germanicum.* — Iam expetitur ad typos a Tipographia Universitatis Pestanae Budensi! — cetera, quae sequuntur, Valachica sunt exarata lingua.

4-o) *Historia Valachorum, Transilvanorum, Transalpinorum, et Moldavorum cum rebus gestis Principum.*

*) «Ab Sam. Klein de Szád, Dioeceseos Fogarasiensis in Transylvania presbytero, et in Seminario Generali Caesareo-Regio Graeco-Catholicorum Vindobonensi ad S. Barbaram Studiorum Praefecto, conscripta.» Pagine 154 numerisate, ce continu preafatinnea (3-20) si testula, si alte 5 nenummerisate, ce cuprindu indicele seu scar'a paragrafloru, in 8°.

**) Se affia inca si intru nnu manuscrissu originale, cu unele differentie. S'a tiparitu si in traductinne românesca, la Bud'a in 1828, fără numele autorului si traducetoriului. Vedi si *B. Popu*, despre tipografie, pag. 95 nota a).

***) Tiparita in Blasin la a. 1795. S'a retiparitu si la Petroborgu in lex. 8° la a. Originalele inca si adi se mai affia in Ms. in bibliotec'a diu Blasin.

****) Tiparitu in Blasin la a. 1796, manualnlu asiã unmitiloru *Moralisti* sên *Popandosi* in timpu de 50 de anni si mai bine.

*****) Sub titlu: *Проповѣданіи за прѣпоуцъства оаменизор морги, Блажѣи 1784, in 4-o.*

5-o) *Historia Ecclesiastica Valachorum Transilvanorum.*

6-o) *Historia Concilii Florentini.*

7-o) *Praxis Consistorialis.*

8-o) *Historia Ecclesiastica Universalis compendiose.*

Sequentia autem partim Latina, partim Graeca, et Gallica aliorum Opera, versa sunt per illum in Valachicum:

9-o) *Marmontelii Belizarius.*

10-o) *Luciani de veris Narrationibus.*

11-o) *Fleurii Abbatis Historiae Ecclesiasticae Secula priora IV.*

12-o) *Segneri Instructio Poenitentis.*

13-o) *Thomas a Kempis.*

14-o) *S. Basilii M. Homiliae, et Ascetica.*

15-o) *S. Cyrilli Hierosolymitani Opera omnia.*

16-o) *S. Dorothei Opera omnia.*

17-o) *S. Bachomii Opera omnia.*

18-o) *S. Ioannis Chrysostomi in Evangelium S. Ioannis Homiliae LXXXVIII. et aliae Homiliae.*

19-o) *S. Gregorii Nazianzeni aliquot Homiliae.*

20-o) *S. Damasceni Historia Iosaphat, et Barlaam, et de Orthodoxa Fide Libri duo priores.*

21-o) *SS. Epiphani, Anastasii, Ephrem, et Damasceni aliquot Homiliae.*

22-o) *S. Climaci Liber ad Pastorem, et aliquot Sermones.*

Denique proprio Marte adparatus:

23-o) *Peculiaris Tractatus Philosophico-Theologicus de Revelata Religione Christiana.*)*

Et haec ecce! ingenii, industriaeque monumenta unius sunt Graeco-Catholici hominis. Quid non, si in plurimum, latere volentium, conatus, operasque doctas inquireremus? pretiosi iterum, utilis, et admirandi detegeremus? Oգչրատ iam nunc quispiam effrons calumniator Monachos, aliosque Ritus nostri, et Gentis

*) Sam. Clainu insusi intru unu opu allu seu ineditu sub titlu: *Scurta cunnoscintia a istoriei Romániloru*, partea III. § 23, in care infra pre Scriitorii románesci, in urma attinge pre scurta si celle scrisae de sine, unde osserbamu, ca Msulu nostru nu e originale, ci numai o copia din a. 1800; asiá dara si catalogulu numai pna la acestu ánnu póte se ajunga; presumu urmédia:

«Да ачестеа се пот адавде ши челе че ле ам скрис ес пре лимва ромънеаскъ, каре сънт: Граматика, Арифметика, Логика, Метафизика, Ледиле фирешти, Библиа тоатъ дъпре Езине. Канонале татъроу съвоарълор дъвесерека ръсъритълъи примите. †! Дъвдъдътъриле сѣ. Кіріа дела Іерусалим. Къвинтеле сѣ. Васіліе кътръ пород, ши челе аскітічешти. А сѣ. Іоан Гъръ де азр, къвинтеле челе дъ Евангеліа сѣ. Іоан, ши алтеле vro кътева. Але сс. Грігоріе Теологълъ, Епіфаніе, Кіріа дела Александріа, Ефрем Сірълъ, Анастасіе Синаітълъ, Андреіс Крїтеанълъ vro кътева къвинте. Ши але сѣ. Іоан Дамаскіп, картеа 1 ши 2, де православніка кредіндъ; ши Історіа лъі Барлаам ши а лъі Іосафат дъмпъратълъ Індіанлор. Але сѣ. Пахоміе кълзгърешти. Ши але сѣ. Доротеіс тоате къвинтеле. Ши маі мърпте дъвдъдътърі але маі мълтор пърінді. Ши дъвдъдътъріле

nostrae homines rudes, idiotas, otiosos, ignavos, hebetes, et inidoneos esse colendis Bonis Artibus, et Scientiis!! — — et ideo indignos aestimatione, favore, et gratia Regis, Procerum, et Patriae!! — —

лѣи Тома де ла Кемпис. Дидрепта реа пѣкътомлзор. Исторіа оѣисмеі дѣре несерека рѣсрпѣлѣи ми а апѣсѣлѣи, пре времеа лѣи Мѣхѣил Келѣраріе патрлархѣи Царларѣлѣи, ми а сѣворѣлѣи дела Флорендіа. Ші скрпсоріе домнѣлѣи Мармонтел де Бедісаріе. Біада ми ѣавѣлеле лѣи Ісоп. Исторіа несере чеа кѣ. Ші деспре дескортеріреа чеа дѣмнезееаскѣ. Ші теологіа Моралічеаскѣ. Ші о карте де кѣсѣгторіе. Ачестеа тоате ромѣнестре еѣ леам ѣкѣт, аз еѣ леам тѣлѣмѣит.

«Лѣгнестре ам скрпс Исторіа неамѣлѣи ромѣнесткѣ, — де кѣсѣгторіе, — ми де постѣрпѣи».

Din cari se cunoşce, ca in Catalogulu Sincaianu nu tóte erau cuprinse, câte scrisesse pîna atunci (1803) Sam. Clainu.

Din acestea unele s'au tiparitu, precumu :

- a). *Logic'a*, dupa Baumeister, la Bud'a, in 8°. Am avut'o. Se afflă si in ms. in bibliotec'a din Blasiu in 2 tomi, astadi inse numai a 2-a parte.
- b). *Ethic'a si Dreptulu firei*, la Sabinu, 1800, in 2 tomi in 8°. Se afflă in bibliotec'a Seminarului din Blasiu, ci la 1849. a peritu.
- c). *Brevis notitia*, de sub nr. 1-o, mai susu, care ramasesse de la P. Maior, si io o-am fostu pusu in bibliotec'a Seminarului inainte de 1848, inse numai in fragmentu, fâra iaceputu si fâra capetu, rateci din mâna iu mâna, pîna ce fû tiparita de Laurianu in *Instructiunea publica* a. 1861, mart. apr. pag. 67—118, in 4°.
- d). *Istori'a Româniloru*, românesce, incepusse a o edă insusi autorulu in 1806, cá appendice la Calendariulu de Bud'a diu acellu annu, sub titlu :

«Исторіа, лѣкрпсрпеле, ми дѣтѣлѣлѣре ромѣнлзор пре скѣрт амезартѣ, ми диу мѣлѣди веки ми noi скрпиторіи кѣлеасѣ ми скрпѣт де Пѣрпнтеле С. Клаин де Сад, Іеромонах диу мѣнѣсѣтїреа сѣ. Трорде диу Блаж etc. iar акѣм дѣ Бѣда за кр. Тїпорѣфїе а Снїверсїтѣдїї диу Пентра дѣнсор ми ребізор кѣрпдїзор ромѣнемѣрї дѣ Бѣда, 1806» in 8.

Nu sciu deca acestu fragmentu este diu opulu mai susu amintitu sub titlu : *Scurta cunoşcintia*. Sum totusi de parere, ca amêndóne sunt totu unulu, de si póte cellu diu Calendariu mai inmultitu séu mai corressu, de câtu cellu diu ms; pentru ca cellu diu Calendariu cuprindeá partea I. intréga, si diu partea II. pîna la § 6, séu : pîna la batal'á cea mai depre urmaa Daciloru; — care consuna si cu cellea diu v.s.

Fragmentulu diu Calendariu aveá cellu puçinu dóus, cóle in 8-o mare, si autorulu se pare a fi avutu de cugetu se o'continue in anuui viitori; ci s'a appucatu prea târdiá, ca-ci ellu a muritu in 17 maiu 1806 in Bud'a, precumu sciu dintru o correspondintia lunga, ce o avusse feciorulu de casa allu repausatulu cu fostulu Prepositu allu Basilitloru *Benedictu* diu Blasiu, de la care o si acceptassem in donu, inse revolutiunea o nemici si pre ast'a impreuna cu altele.

Dupa áceste date scrisessem, totu inainte de 1848, in *Fói'a pentru minte*, o scurta notitia si despre S. Clainu, de care inca se sierbira unii de ai nostri, cá si de cea despre G. Sincai, fâra de a aminti macaru fóntân'a de unde au cerpitu; ceea ce si de alte ori s'a mai tēmplatu, inca chiaru si cu grammatecele melle.

Dupa assemene metodu incepû si G. Sincai a-si publicá si ellu *Chronic'a Româniloru*, in Calendariulu de la Bud'a, in 1807 séu 1808, †² urmându lui S. Clain acollo de correctoriu lónga tipografa. Cellu puçinu 5 cóle s'au tiparitu asiá, — 2½ adeca, precumu presupunna in Calendariulu de pre a. 1808, care nu-lu am, si alte 2½ in cellu de pre a. 1803, carese affla si adi la mine, si cuprinde pag. 41—80, anii 174—264 (pag. 13—26 ed. Lauriani).

(13) Methodum Scholas Vernaculas Nationales, (a nova rectiore, politioreque Norma *Normales* etiam dictas) docendi, et regendi, Viennae didici, super quo studio meo tale obtinui Testimonium :

Endes unterschriebener bezeuge hiemit, dass der Wohlehrwürdige Herr, GEORGIUS GABRIEL SINKAI, Basilianer aus der Fogarasienser Dioeces, nicht nur den Vorlesungen, welche in der hiesigen kaiserlichen königlichen Normal-schule bei St. Anna über die Katechetik, und Methode sind gehalten worden, sehr fleissig beigewohnt, sondern derselbe hat sich auch bei dem mit ihm vor-

Ci că se ne întorcem la opula lui S. Clainu, adaugem, ca in esemplariul nostru lipsesc citatele autorilor, locu albu fiindu-lasat in pagine pentru scrierea lor, ce nu s'a templat. Er' in esemplarele pierdute se affla si citatele. Unu esemplarin se pare a se affla si la Em D. Gabriele Popn, Canonice gr. c. in Lugosin, din care a si publicatu ceva.

Am fostu vedintu la repansatul N. Maniu protop. in Sabinin iuainte de 1848, o carte de rugatiune in 8°, edata totu de Sam. Clainu in Vienn'a; care inse i-a peritu in revolutinne, precum mi-a spusu.

Totu de acell-a s'a edatu si alta carte de rugatiune sub titlu : *Acatistu*, in 16° la Sabinu, care o vedissem la repans. Gabr. *Muresianu*, provisoriu de la Blasin si Cntu, nu sciu inse deca se mai affla la familia-i in Turd'a.

Amédoue eran intrege cu litere latine. Alte esemplare din elle nu am vedintu.

Dintre msele lui multe se affla in bibliotec'a din Blasin pina la a. 1848, dar de atunci an remasn mai puține. Multe se voru fi afflându si in bibliotec'a repansatului Sam. *Vulcanu* episcopulu Oradiei-mari. Unele se affla si la Alex. *Gavra* in Aradu, fara de a pricepe, cum i-an venitu in possessinne, si anume celle de sub nr. 5. 6. 8. 11, de mai susu.

Noi adangem aici uele notitie despre msele ce s'au afflatu si se mai affla in bibliotec'a din Blasin.

Se affla : o parte din urii 1. 3. 4. si 9.

Inse din acestea dela 1848 in coce n'a remasn nemica.

Se mai affla si nr. 6, si 11, cari se affla ai astadi, cu multe fragmente din nr. 9, 14—17, 21—22. Originalulu Bibliiei, Teologi'a dogmatica, si morale.

Afara de acestea, la Oradea-mare se affla unu Ms. in 4°, ce cuprinde istori'a Româniloru politica si beserecésca mai pre largu, din care noi am publicatu, celle despre Episcopii uniti din Transilvani'a, dela Teofilu pina la Gregoriu Maioru, in Actele si fragmentele nostre, pag. 79—129 (Blasin 1855 in 8°).

*¹ Am înaintea mea unu volume ms. originale allu lui Klein, intitulatu : *Канонале Свѣтлоръ свѣаръ тълмѣитѣ ши екrice де САМЪІІ КЛАІН* de la Cad Іеромонахъ din Мѣльс-тіреа Свѣтлѣ троїць din Блажѣ. 1789. — Саз тълмѣитъ din Бевереіе фїнд ех Самоїл Клаїн ꙗ Opadia mare la ексцеленція Са Епископъ Ігнатіе Даравант ꙗтро іарнъ ꙗ анъ 1789. — Саз екrice адоаръ май ꙗдрепатъ tot de mine Самъїл Клаїн дела Cad. ꙗ анъ 1798. Volume in 4° de 364 pagine, dupa cari mai urmédia alte 16 pagine totu de assemene coprinu. La finitulu paginei 354 se dice: Саз тълмѣитъ ши саз екrice de mine Самоїл Клаїн din Cad фїнд ла Мѣрїа Са Ігнатіе Даравант Епископъ чед ромѣнекъ de ла Opadia чеа mare ꙗ къртеа чеа епископѣкъ а хѣї. Анъ 1789. Декемвр : 30 : 'Mi comunică acestu Ms. D. Neagoe institutoru publicu.

*² Possedu en unu esemplarin din calendarulu Ini Sincai de la 1808. Vedi mai susu pag. 23 not. 8; vedi si *Tesauru de monumente*, I, 93.

genommenen Examen gezeuget, dass er dasjenige verstehe um das Amt eines Katecheten mit Nutzen zu bekleiden, und nach der kaiserlichen königlichen Schulverordnung vorgeschriebenen Lehrart zu Katechisiren. Zu Urkund dessen ist ihm gegenwärtiges Zeugniß unter der gewöhnlichen Fertigung ertheilet worden. Wien den 2. März 1780.

I. I. v. Felbiger. (L.S.)

(¹⁴) Ibidem eodem tempore operam dedi Iuri Naturae, Publico Universali, Gentium, et Ecclesiastico. Ex deperditis Testimoniis reliquis, unicum sequens adhuc nuper adinveni, quod ita sonat :

Qui subscripsi Praesentia, iisdem fidem facio, Reverendum, ac Doctissimum Dominum, GABRIELEM SINKAI, Collegii Graeci Convictorem, in primo ex Institutionibus Iuris Ecclesiastici Publici instituto Semestri Examine ea haustae Doctrinae Specimina dedisse, ut Eminentiae Notam, Laudemque fuerit promeritus. Quod igitur Testimonium pro facta mihi Potestate dabam Viennae die 15-ta Martii 1780.

(L.S) Ios. Pehem m. p. I. V. D.
S. C. R. A. M. a Consiliis
Regiminis, et Iuris Eccle-
siastici Professor publ. ord.

(¹⁵) Celebris Scriptor, et Rerum Hungaricarum Collector, DANIEL CORNIDES, ipsemet me, praeter omnem spem, et opinionem meam, Viennae primum accessit, et saepius deiu inuisit, cui posteaquam omnia mea Manuscripta noscenda exhibuissem, maxime iis afficiebatur, quae de Cumania quaedam illi vetustissima communicaveram. Atque abinde talis inter nos exorta est familiaritas, qualem nonnisi praecox eius obitus solum dissolverepoterat. Iuuit ille vicissim me subministratis variis rarioribus pro Lectione Libris, et Manuscriptis suis.

(¹⁶) Perinde de illustrata eruditissimis Commentariis suis universa *Transilvania* optime meritis, nobilissimus Historiographus, IOSEPHUS BENKÖ, multum me litterariis suis adminiculis adiuvit, donec ob amplissima sua Merita propter brutalem furorem, et invidiam eorum, qui de Publico bene mereri studentes, cane peius, et angue detestantur, pari mecum fato, et calamitati involutus non fuisset! —

(¹⁷) Fuit quoque Viennae peculiaris meus Fautor, Protector, et Patronus Excell. D. IOSEPHUS GARAMPI, Archiepiscopus, Episcopus Montis Falisci, et Corneti, apud Augustissimam Caesareo-Regiam Aulam Vindobonensem eotum Nuncius Apostolicus, mihi summa cum indulgentia, et benignitate liberum quovis tempore accessum praebens ad *Bibliothecam Nunciaturae Apostolicae*,

imo ipse ultro excutiens ad scopum meum, et materiam pertinentes Libros, et Manuscripta, eorumque liberrimam mihi concedens descriptionem, et usum.

(¹⁸) Excell. Ill. ac RR. D. IGNATIUS DARABANT, hodiernus Graeco Catholicus Episcopus Magno-Varadinensis, tunc Monasterii Balasfalvensis SS. Trinitatis Ordinis S. Basilii M. Praepositus, Episcopi Fogarasiensis Vicarius Generalis, et Causarum Auditor Generalis, pater, et nutritus meus dulcissimus, sua auctoritate, et iudicio effecit, ut Romam Anno 1774. mitterer pro altioribus studiis; qui inde reversum me benignissime semper tractavit, et protexit, quin postea etiam, ubi nuncium vitae monasticae misissem, constanti me gratia, auxilio, patrocinioque ad haec usque tempora fovere dignatus est. Atque, ut cetera magna, et singularia in me eius beneficia nunc non attingam, dum munere Directoris innocenter exutus, aliisque gravioribus iniuriis lacessitus, et pluribus calamitatibus insons ob publica commoda per me fideliter promoti, exagitatus fuisset, tunc me querelas meas iustissimas Throno Regio substernere meditantem, et ob id Viennam A. 1796. ascendentem, non exoratus viginti Aureis inopem peregrinum sponte sua donavit! Haec, haec est vera Christiana, et Apostolica Charitas! succurrere afflictis, et derelictis eo, quo maxime egent, tempore. Tales ipse etiam Deus hilares Donorum datores diligit, et remuneratur; qui ut cenduplum Eidem pro me, aliisque retribuatur, dum vivam, exorare gratus, piusque non desinam.

(¹⁹) *Prima Principia Latinae Grammatices ad usum Scholarum Valachico-Nationalium quibus propter maiorem incipientium Puerorum facilitatem adiecta est Valachica Lingua. Balasfalvae typis Seminarii Dioecesei 1783, 8-vo pag. 184.**) Eadem Hungarice, et Germanice separatim ibidem edi curavi, adiecta Valachica ubique Lingua.**)

(²⁰) *Grammaticam Valachicam*, supra sub Nro. 12-o reductam, a V. Cl. *Samuele Klein* compositam, additis novis pluribus Regulis, et Observationibus adauxi, in meliorem ordinem redegi, et Dialogis aliquot locupletavi, ac tandem communibus meis, illius, et aliorum Seminarii S. Barbarae Alumnorum expensis typis etiam excudi curavi.

(²¹) *Alphabeta* Normatica duo edidi, unum in Primariae Scholae Balasfalvensis, aliud vero in usum ceterarum Trivialium Transilvaniae Scholarum. Prius quatuor Linguis, utpote Latinae, Hungaricae, Germanicae, et Valachicae Litteris constabat: posterius solum Characteres Valachicos exhibebat. Utrobique Tabellae de Litteris, Syllabizatione, et Lectione ad amussim exactae continebantur.***)

*) Din ea am invetiati si io in anii 1814—5.

**) Nece nu o-am vediutu, nece nu i-am datu de urma pîna acumu.

***) Am vediutu si avutu pre cellu mare.

(²²) Pie defunctus Ill. ac RR. D. Episcopus Fogarasiensis, PETRUS PAULUS ARON de BISZTRA, circa A. 1757. duos edidit *Catechismos*. Ex his, Lingua Latina compositus, erat fusior, adeoque Clero Iuniori potius, quam Adolescentiae scholasticae destinatus. Alter rursus idiomate Valachico conscriptus, *) admodum brevis, et compendiosus, minus idoneus repertus est pro novis Scholis Normalibus Valachicis. Eapropter iussus sum talem novum *Catechismum* concinnare, qui omnimode conformis esset recenti Normalium Scholarum docendi Methodo; qualem etiam illico adparavi, et qui nunc non tantum in hisce Scholis ubique praelegitur, verum ab iis etiam Clericis assidue teritur, qui Sacerdotio initiandi prius ex Doctrina Christiana ante susceptos ordines rigorosum subire debent Examen. Parochis etiam est magno subsidio, dum passim ex eo neo-sponsos, et sponzas ante initum Matrimonii sacramentum instituunt, et examinant.**)

(²³) *Arithmeticam Valachicam*,***) quantum scio, ante me nemo in lucem protulit. Hanc ego systematice deduxi, et captui puerorum facillima, et clarissima methodo proposui.

(²⁴) Duodecim annorum spatio, quibus regundis per Magnum Transilvaniae Principatum Scholis Trivialibus Valachicis praefui, nunquam ab iis visitandis, emendandis, augeadis, firmandisque destiti. Nec intermissae curae meae, et conatus suo caruere successu. Etenim me urgente, et agente ad tercentas usque excrevere. Salarium meum ordinarium erant universim Rhfloreni 300. In Visitationes tamen annuas harum Scholarum factae itineris Expensae titulo Diurnorum refundebantur mihi e communi Nationalium Scholarum fundo. Regnante Augg. IOSEPHO II. Imp. et Rege Apost. ter successive omnes, et singulas Valachicas Scholas Nationales adactus sum visitare, et de earum statu, progressu, ac institutionibus officiosam praesentare Informationem. Quid denique pro harum incremento, stabilitate, et flore praestiterim, duo sequentia attestabuntur Documenta.

Primum est Supremi Inspectoris omnium in Transilvania Nationalium et Romano- et Graeco-Catholicarum Scholarum sequens:

Exhibitorum praesentium, Dominum Georgium Sinkai, Scholarum Nationalium Graeci Ritus unitarum Directorem, a tempore, quo hocce Scholarum Institutum viget, omnibus Officii sui partibus non minori studio, quam dexteritate satisfecisse omnibusque viribus adlaborasse, ut inter suae Nationis Iuven-

*) Am avutu pre cellu tiparitu in 1756, 8°.

**) In adeveru e numai traductiunea asiã numitului Catechismu Migazzi-anu, tiparita in 1783, 8-o, pina mai anuu-tiertiu in usu.

***) Андрееваре кѣтрѣ Арифметикѣ, 1785, 8-o.

tutem Ingenii, Morumque Cultura, sanioresque de Officiis civicis Notiones propagentur, requisitus adtestor. Cibinii die 19 Augusti 1792.

(L S)

*I. Lethenfeld m. p.
Scholarum Nationalium
primarius Inspector.*

Secundum est Cleri Graeco-Catholici Dioecesanii Fogarasiensis tale:

Nos almae Dioeceseos Fogarasiensis Archidiaconi Graeco-Catholici ubi convenissemus ad praestandum Sacratissimo Imperatori, et Principi, Domino FRANCISCO II. Domino Nostro Clementissimo, Fidelitatis Homagium, Generosus Georgius Sinkai, Scholarum Nationalium Graeco-Catholicarum in Magno hoc Transilvaniae Principatu Director, Nos demisse requisivit, ut sibi Testimonium quoddam super Meritis. quae in erigendo, dirigendoque Scholas posuit, benevole impertiremur; cuius petitioni deferentes testamur, eum iam inde ab exordio erectarum in hac Dioecesi Scholarum Nationalium sedulo adlaborasse, ut Litteratura, Ingeniique Cultura, in Iuventute magis, ac magis plantetur, et propagetur, et quo scopum hunc adsequatur, praeter quod Candidatos ad Magisterium omni cum Sedulitate instruxerit, Scholas quoque dum, et quando ab Excelso Regio Gubernio iussus est, ita visitasse, ut nullis unquam Fatigiis, quid quod saepe ne propriae quidem Valetudini pepercerit.

Quo vero Zelum hunc suum in Emolumentum Nationis, et Publici magis contestaretur, complures Libellos Normales in publicam Iuventutis utilitatem partim ex germanico idiomate in Valachicum vertisse, partim proprio favore, ac labore in lucem publicam edidisse. Cuius Zelum, seduloque impensum in publicum Iuventutis Scholasticae Emolumentum Laborem condigne respicientes, dignum eum censemus, quo Fatigiorum suorum pro Publico exanimatorum Meritum in condignam Reflexionem sumatur, et eorum, quorum opera in promovenda sua Fortuna uti vellet, singularem Recommendationem praesentis Testimonii Nostri vigore promereatur. Dabatur e Congregatione Dioecesanorum Archidiaconorum Balásfalvae 18-va Xhris 1792.

(L S)

*Per Demetrium Káján m. p.
Notarium Generalem Cleri
Graeco-Catholici Fogarasiensis.*

(24) Ab obitu Augg. IOSEPHI II. audaciores redditi hostes Nationalium Scholarum, per diversos occultos gyros me eousque insontem suffodidarunt, donec etiam ceu perniciosorum quorundam effictorum Germanicorum principiorum falso actum reum praegesto Directoris munere non exuerunt. Sic a Fortuna fere derelectus, retraxi me sub alas faventissimi mihi Transilvaniae Magnatis,

Ill. D. *Danielis* Comitis *Vass* de *Czege*, Camerarii Regii, Consortisque eius Ill. D. *Clarae Szerentsi*. In aula eorum integro sexennio moratus, tres eorundem filios Comites, *Thomam*, *Ioannem*, et *Georgium*, e quibus Transilvania magna speranda habet fulcra, Bonis Artibus, et Scientiis institui*); praeterea in Bonis illorum Oeconomiae curam gessi, et ab Officialibus rationes exegi: quibus rebus factum est, ut Studia mea privata seponere, culturamque mei litterariam tantisper negligere debuerim.

(²⁵) *Historiae Daco-Romanae*, sive *Valachicae* tantis a me olim curis, studiis, vigiliis, adparatibusque consignatae, oblivisci non poteram. Ac ideo ubi nominatorum trium iuvenum Comitum sexennalem Educationem, Institutionemque terminassem, gratiis solennibus actis, Aulam eorum deserui, meque in Hungariam Magno-Varadinum contuli; inde opportunam adoperiens occasionem Pestium, Budamque petendi, ibique pro eiusdem plenitudine, et perfectione tam ex *Grammatophylacio Diplomatico-Historico Kovachichiano Budensi*, quam et ex *Pestana Regnicolari Bibliotheca Széchényiana*, si quae forte adhuc bona fortuna nancisci possem, comparandi Subsidia, Additamentaue. Ut hactenus vero a me ea est condita, tria iam vastissima, aliquot centenas philiras complexa, explet in folio Volumina.

(^{24**}) Magno-Varadinum adveniens a veterano Patrono, et Protectore meo, Excell. D. Praesule IGNATIO DARABANTH admodum grato, benignoque sum exceptus animo: hospitali eius Mensae quotidie adsidere iussus, hospitium illico accepi in eius Tusculano suburbano amoenissimo, unde hancce scribo Elegiam.

(²⁵) Post depromptum meum Suae Episcopali Excellentiae humillimum Obsequiosum Cultum, sacraeque Dexteræ defixum Osculum, princeps cura fuit mihi, et obligatio RR. DD. Graeco-Catholicos Canonicos salutandi, quos omnes incolumes, mihiq; ut olim. ita nunc addictissimos comperi; quin, quod gratus, observansque debita cum gratitudine, et gratiarum actione recolere debeo, ex iis nonnulli, utpote: RR. DD. *Samuel Vulcan*, *Iosephus Szilágyi*, *Simeon Bran*, *Ioannes Korneli*, et *Nicolaus Vitéz*, me postea Budam abeuntem gratuitis pecuniariis Donis una cum laudato munificentissimo Praesule suo liberaliter sublevarunt, et refoverunt. Hic trimestre fere exigens, dum curiosus in nostrorum hominum Occupationes litterarias inquirerem, en! laetus comperi RR. D. SAMUELEM VULCAN, Lectorem, et Canonicum, ac Vicarium in Spiritualibus Episcopalem, et Causarum Auditorem Generalem, Virum omnigena Eruditione Ornatissimum, et Humanissimum, habere ad typos paratum unum *Volumen* elaboratissimarum *Dogmatico-Moralium Concionum Valachicarum*.— Saepius invisi RR. D. GEORGIUM FARKAS, Archi-Presbyterum, seu Praepositum Maiorem, et Canonicum, eundemque semper legentem, scribentemque

*) In testu: *instituti*, din errore de tiparin, cá si une alte.

**) 24 si 25 sunt duplicati.

deprehendi. Quaerebam, cui rei operam daret? reposuit se nunc distineri concinnando lingua Valachica in usum Parochorum *Commentario, seu Interpretationi Psalmorum Davidicorum*. Tum in medium depromsit reliqua Opera sua iam perfecta, typos praestolantia, quae sunt sequentia:

1-0) *Universa Veteris, et Novi Testamenti Historia Ecclesiastica, inde a Creatione Mundi, usque exitum Seculi XVIII, inclusive*. Vasta duo Volumina in folio. Opus Originale Valachicum.

2-0) *Commentarius in totum Novum Testamentum pro usu Parochorum*. Opus aequè Valachicum, vastum Volumen in folio, ex optimis, probatissimisque Interpretibus conflatum.

3-0) *Dissertatio latina de Cyclo Paschali, in qua, praeter multa alia perquam utilia, et critica decisa, ostenditur, evinciturque Calendarium Gregorianum rationabiliter praeferrri debere Iuliano*. Opusculum in Mss-to XII. Constans philiris.

Iam, quae, quaeso, his aptiora, meliora, salubriora, et efficaciora esse possunt Praesidia Clerum, Populumque Valachicum desertum, et incultum desideratis opportunis Humanitatis, et Christianitatis Principiis. Dogmatibusque imbuendi, percolendi, et politiorum reddendi? si illa typis publicis excuderentur, et legenda, usurpandaque utrique benefice concederentur!! — -- An non sacra etiam *Unio* ocyus acceleraretur Lectione horum subsecuta convictis de Veritate tot millium Radium Animis!! — -- Librorum Lectio certissimum existit semper propagandae, conservandaeque Religionis Adminiculum!! — —

(²⁶) Orexim eius visendae, consulendaeque mihi iam dudum moverunt Celebrissimi *Martini Georgii Kovachich Vestigia Comitiorum, apud Hungaros ab exordio Regni eorum in Pannonia usque ad hodiernum Diem celebratorum. Budae 1790*. in quibus pag. 500. recitantur eousque ineditae *Ludovici II. Hung. Regis Regales, ad Ioannem de Zapolya, Transilvaniae Vaivodam Buda A. 1518. datae, ex huius Eruditissimi, mihique Amicissimi Viri Rerum Hungaricarum Rariorum Collectione exscriptae*.

(²⁷) Ex supra laudato RR. D. *Samuele Vulcan*, qui tunc *Leopoli* in Regio Generali Graeco-Catholico Seminario Vice-Rectoris munere defungebatur, intellexi eum A. 1789. pro quadam Altiorum Studiorum Cathedra *Zamosciensi* in Universitate Leopoliensi Concursum Litterarium summa cum adprobatione, et adplausu perfecisse.

Pina aci Notele lui Sincai, dnpa cari editorulu Orodiaiei dice : «His Notis amplificatam, dictatamque ad me misit hancee Elegiam doctissimus SINCAIUS;» adauge, apoi o scrisória de la *Tertina* si unu certificatu de concursu, din care se vede ca in adeveru Tertina facusse, la 1789, concursu literariu cu multa lauda, pentru o catedra la universitatea diu Leopoli, asiá precumu arréta Sincai in ultim'a sea Nota.

XII.

LIST'A AUTORILORU

citati in Chronic'a lui Sincai.

List'a alfabetica ce urmédia va interessá negressitu pre cunnoscetori. Autorii sunt insemnati intocmai cá in Chronica. Cáte o data insemnaramu si annii Chroniciei, unde sunt citati.

Avemu de cugetu a publicá mai in urma, o lista mai completa de autorii necessarii pentru studiulu istoriei daco-romane. Atunci vomu completá tóte titlurile si editiunile cártiloru.

A.

- Acropolita G. Chronic. Compendiar.
Acta Diaetae Posoniensis, 1619.
Acta Sanctorum Ruinarti.
Actionum Regiarum Sigismundi I. tomi.
Adelboldus, apud Stillingum.
Adon, Martyrolog.
Alaricius, Chronic. Ms. (a. 927.)
Albericus Chronic Ms. (a. 967.)
Albinus Petrus, Commentatiuncula de Valachia.
Allatius Leo de Consens.
Ambrosius S. Epist.
Ammianus Marcellinus.
Anastasius Bibliothecarius.
Andreas II, diploma Saxon. a. 1224.
Anonymus Belae Regis Notarius.
Anonymus Carolinensis quem edidit Kultsar scriptor Novorum Hungariae.
Anonymus. Decreta et vitae Regum.
Anonymus Valachicus, Ms.
Annales Siculici, Ms.
Annales Templi Leutschoviensis. (a. 1440.)
Apor Peter Erdelyi Metamorphosis. (a. 1603.)
Approbatæ Constitutiones.
Archivarius, dergenealogische.(a.1731.)
Archivum Capituli Albensis. (a. 1699.)
Archiv. Cibiniense. (a. 1489.)
Archiv. Colos-Monostor. (a. 1467.)
Archiv. episc. Fogaras.
Archivum Vaticanum. (a. 1582, 1586, 1590, 1595, 1603, 1604. 1607, 1614, 1621 etc.)
Arnoldus Lubecensis, Historia de Frederico Barbarossa.
Assemani Ioseph. Simon. Kalendar. Ecclesiae Universae.
Augustinus S. de Civitate Dei.
Aurelius Victor, Breviar. Rer. Roman.
Author Incertus ad calcem S. Theophan.
Author Miscellae. (a. 426.)
Author de Natalibus A. Eppi Colocensis. (a. 1000.)
Author de Statu Poloniae. (a. 1370.)
Author de Statu Turcico. (a. 1413).
Author Vitae Const. Cantemir.

B.

- Bail Lud. (et Sever. Binius) Collectio Conc.
Baksai. (a. 1113.)
Balacianu, Chronica Ms.
Balk, Relatoriae statutoriae in Bocho filiorum Zaz Vaivodae, Balk et Drag. (a. 1373.)
Baluzius.
Barlaam metropolita moldavus. anticatechismus calvin. editus Suciaviae 1645.
Baronius.
Basilius S. Epist.

- Basilovich Ioannicius de Fundatione
Koriatovitsiana. (a. 1331.)
Baudrand, Geograph.
Bauer, Mémoire.
Belips, Nov. Hungar.
Bellus Iulius, Laurea Austriaca.
Bertinianus, (a. 845.)
Bethlen Ioan.
Bethlen Miklos Ms.
Bethlen Wolfg.
Biblia.
Binius. vide Bail.
Biro Samuel, continuatio Ms. Francisci
Miko. (a. 1612.)
Bisaccioni, conte Majolino.
Bocignoli. (a. 1521.)
Bod Peter.
Bollandus.
Bonfinius.
Borsai Chronic. Ms. (a. 1392.)
Boschius Petrus. (a. 362.)
Böytini Ms. de rebus gestis a Gabr.
Bethlen.
Brentanus, Epitome chronologica.
Breviario chronologico delli Principi
di Valachia di Raicevich, apud En-
gel.
Breviarium valachicum Cibinii a. 1696
editum.
Brietius Ph. Chronicon Univers.
Broderithus. (a. 1526.)
Bruzen, Diction.
Bucholzerus, Index chronologicus.
Budense Chronicon.
Bulengerus, Historia sui temporis.
Bulialdus, in Notis ad Hist. Ducae.
Bulla erectionalis eppatus Fogaras.
Burghardt. (a. 1712.)
Büsching, Magazin.
Bzovius, Historia Ecclesiae. (a. 1445.)

C.

- Callimachus Phil. de Reb. a Vladisl.
gestis.
Calvisius Sethus, Opus Chronol.
Camellis, Ioseph. de. (a. 1692.)
Camerarius.
Cantacuzenus Ioannes.
ntemir, Hist. Imp. Osman.
Caroli VI Decas Augusta seu lustrium
Cageminum.
Carolus a S. Paulo, Geographia Sacra.
Carras.
Cassiodorus, Chronicon.
Cave Guilielmus Hist. literaria. (a. 390.)
Cedrenus.
Chalcocondylas Laonic. de Reb. Turc.
Chartuitius.
Choniates Nicetas.
Chronicon Paschale.
Chrysostomus.
Cinnamus Joannes.
Claudianus. (a. 383.)
Codinus de Originibus CP.
Combefisianus Incertus Continuator sive
Anonymus. (a. 927.)
Comnena Anna.
Comnenus Ioan. Descriptio monaste-
riorum montis Athos.
Compilatae Constitutiones.
Constantinus Porphyrogenerit.
Continuator ejusdem.
Cornides Ms. diplom. (a. 1223. etc.)
Coronensis Templi Annales.
Corpus Juris Hungar.
Coyer.
Cromerus.
Crusius.
Csatari. (a. 1049.)
Cserei Ms.
Cureus, Annales Silesiae.
Cuspinianus.
Cyprius Philipp. Chronicon Ecclesiae
Graecae.
Cyzicenus Gelasius, Hist. Concilii Ni-
caeni.

D.

- Dadik apud Gatterer.
Decretum II. Imperat. Caroli VI.
Decretum V. Matthiae I Regis.
Del Chiaro.
Desericius. (a. 1080.)
Diaconus Paulus.
Diaeta anni 1647.
(Diakovar) Breviarium Ecclesiae Diakovariensis quod anno 1807 11 aprilis fuit approbatum. (a. 364.)
Dio Cassius.
Dionigi, Storie del Mondo.
Diploma Ppis Michaelis, 1599. Ms.
Diploma ejusdem, 1600. Ms.
Diploma Valachice editum anno 1653 jussu Georgii II Rakotzi, datum vero a Gabriele Bathori anno 1609 Sacerdotibus Valachicis.
Diplomataria regnicolaria.
Diplomatarium bibliothecae regnicolaris.
Diplomatarium Nationis Illyricae.
Dypticon Metropoleos Albo-Julienensis, quod ego donavi bibliothecae regnicolari Pestanae. (a.1680. cf. a.1660.)
Dlugos.
Dogiel.
Doglioni, Theatro Universale.
Dorotheus, Epist. ad Clerum Constantinop. a. 448.
Dositheus Hierosolymitanus. (a. 1079.)
Drechsler, Chron. Sarac.
Drumelli, Diction.
Du Cangius Car. Du Fresne.
Ducas, Hist. Byzantina.

E.

- Eccardus, Corpus Hist. medii aevi.
Eder.
Eginhardus.
Egnatius Io. Baptista, de Romanis Principibus. (a. 1358.)
Enapius, de Legationibus. (a. 376.)
Engel Io. Christianus.
Ens.
Enyedi Pál, Ms. (a. 1599.)
Epiphanius Scholasticus, Collectio. (a. 458.)
Eusebius, Chronicon.
Eutropius.

F.

- Fabricius Georg. (a. 1475.)
Facundus Hermianensis. (a. 553.)
Faschingius, Nova Dacia.
Fejérvári, Analecta. Collectio dipl. (a. 1230. etc.)
Filstich, Schediasma.
Flandriae Annales, apud Asemanum in Kalendario.
Fleury.
Foresti, Mappamondo istorico.
Forgach.
Franck Ms. Diarium Diaetae Mediensis etc. (a. 1658, 1659 etc.)
Frantzes Georgius.
Frenyerius. (a. 1244.)
Freyerus. (a. 1413.)
Fridvalski, Inscriptiones Daciae.
Fuldensis Annalista.

G.

- Gatterer:
Gebhardi.
Gelasin et Adon Martyrolog.
Genebrandus. (a. 1475.)
Gennadius, Catalog. Scriptor. Eccl.
Georgius Monachus. (a. 813.)
Gerlach.

- Germani Capuensis Epistola ad Hormisdam Papam a. 518.
Germanicarum rerum Scriptores.
Glycas.
Gorecius, bellum Ivoniae.
Gothicae Ecclesiae Epistola, apud Ruinart.
Graecus Anonymus, historia politica.
Graevius, Fasti Idatiani.
Gratianus.
Grecianu, Ms.
Gregoras Nicephorus.
Grendi Samuel sive Gronzki, Ms. (a. 1538.)
Gualdo Galeazzo, Storia di Leopoldo.
Guerra Albysius, Epitome Constitutionum Pontific.
Gyulaffi Lestan, apud Hevenessi. Ms. (a. 1565.)

H.

- Hadik Andr. (a. 1448.)
Han.
Haner Georgius Ieremias.
Hartnaci. (a. 1352.)
Heidenstein.
Henricus Valesius, in notis ad Eusebium.
Henschenius Godefridus, Continuatio Bollandi.
Herman, Annales. Ms. (a. 1611, 1638.)
Herodianus. (a. 211.)
Heumonni, Comun. de re dipl. Imperatr. Aug. (a. 1711.)
Hevenessi, Ms. preste 90 tomi. Despre Hevenessi vedi a. 1711.
Hierocles Not. Imperii Orient.
Hieronymus S.
Hilarius Henricus, in Excerptis e Chronico Cyprii. (a. 1564.)
Hofman, Lexicon.
Horányi. (a. 1713.)
Hornius, Arca Noe.
Hungaricum Magazinum.
Hüpel Miscellen. (a. 1713.)

I.

- Ianningus Conr. (a. 325.)
Inchofer, Breviar. chron.
Index Iassiensis (Insemnarea Domnitoru Moldaviei) apud Wolf.
Innocentii I Epist. (a. 402.)
Innocentii III Gesta. (a. 963.)
Inventarium clenodiorum Metropolis Valachicae Belgradiensis de anno 1679 quod asservatur in Bibliotheca Monasterii Balasfalvensis.
Ioël, Chronographia compendiaria.
Iongelinus, Notitia abbatiarum ordinis cisterciensis. a. (1087.)
Iornandes.
Iosephus in Antiqu.
Iovius Paulus.
Irenaei Tyri Coll. Synod.
Isidorus Hispalensis, Chronicon.
Istvanfius.
Iulianus Augustus, Satyra.

K.

- Kaialovits. (a. 1339.)
Kaprinai, Hist. diplomat.
Katona.
Kazi.
Kazig, Hist. Hung. saeculi XVII.
Keller Godefredus. (a. 1444.)
Kemény Approbatae Constitut.
Kemény Iános, maga élete. Ms.
Kertselich, Notitia de regno Slavoniae, Dalmatiae, Croatiae.
Ketzler, Ms. Diarium Diaetae Posonien-sis 1659.
Khevenhüller.
Klein Episcopi Ms.

- Klein Sam. Ms.
Köleseri, Auraria Romano-Dacica.
Kollar, ad calcem operis Nic. Olahi,
Hungaria et Athila.
Kopi, Ms. (a. 1315.)
Kortholt. (a. 1024.)
Kovachich. (a. 1448.)
Küküllö, Ioan. de.
Kultsar, Scriptor Novorum Hungariae,
editor Anonymi Carolinensis.
Kuszewich,

L.

- Labbaeus, Concilia.
Lactantius, de mort. persec.
Lakits, adversaria, Ms. (a. 1233.)
Lalande. (a. 1738.)
Lambecius.
Lampe, historia Ecclesiae Reformatae.
Lasicius, de ingressu Polonorum in Va-
lachiam cum Bogdano Vaivoda.
Laszki Hieronym Arcana historia le-
gationis. (a. 1528.)
Lazius Wofg. de Republ. Romana.
Lebrecht. (a. 1690.)
Lengnichius, Ius Publicum Poloniae.
Leo Grammaticus, Chronographia.
Leo I, papa, Epist.
Le Quien, Oriens Christianus.
Leunclavius, Historia Turcica.
Lubienski, de Motu Civili in Polonia.
Luca, de, Ignatius, Geographia Bu-
covinae.
Lucius Dalmata, de Regno Croatiae
et Dalmatiae.
Luitprandus. (a. 927.)

M.

- Macrii Annales Flandrici.
Madacsi, Collectio Diplomatica. (a.
1455.)
Madius. (a. 1290.)
Malaxus Eman. Hist. Ecclesiae apud
Crusium in Turco-Graecia.
Manasses Const. (a. 378.)
Manifestum Status Evangelici, 1616.
inter Ms. Ioannis Szalardi in bibl.
Universitatis Hung. Pestini. (a.1616.)
Marianus Scotus, Chronicon. (a. 504.)
Marius Mercator, in Appendice ad
contradictionem Anath. (a. 389.)
Massa Simon, Ms.
Mathias Rex Epistolae.
Mellen. (a. 1439.)
Menander. (a. 582.)
Monembasius Dorotheus, Synopsis His-
toriarum. (a. 1541.)
Menologium Basilianum. (a. 372.)
Michovius.
Mignot, Histoire de l'Empire Ottom.
Miko Ferencz, Ms. Chronica. (a. 1595.)
Miles.
Miron Costinu. Ms.
Montfaucon, Palaeographia.
Moreri, Dictionarium.
Mureus Albertus, Notitia archiepisco-
patuum. (a. 1610.)

N.

- Nadanyi. (a. 1059.)
Natalis Comes, Historia sui temporis.
Neugebauer, Hist. Poloniae.
Neuport, de Ritibus Romanorum.
Nicephorus S. Brev. hist. (a. 618.)
Niger, apud Bruzen in Geograph.
Nolanus S. Paulinus in Promemptico
ad S. Nicetam in Daciam reverten-
tem. (a. 397.)
Notitia utriusque Imperii. (a. 346.)

O.

Okolski, Orbis Polonus.
Olahus Nicolaus.
Orichovius Stanisl. Annales.
Orosius Paulus.

Ortelius.
Ortus et progressus variarum in Dacia
gentium.
Ossolinski, Codex Ms.

P.

Pachymer.
Pagius. (a. 499.)
Palajotta apud Frank. (a. 1659.)
Palatius, Aquila Austriaca.
Palladius, in Dialogo de vita S. Jo.
Chrysostomi. (a. 400.)
Palma, Notitia rer. hung.
Papebrochius Daniel, Acta SS.
Paralipomena rerum memorabilium e-
dita ad calcem abbatis Urspergen-
sis. (a. 1444.)
Parschitius. (a. 1059, 1244.)
Paschale Chronicon. (a. 469.)
Patavius.
Paulinus S. vide Nolanus.
Pauli V. jussu edita Collectio Conci-
liorum.
a S. Paulo, Geographia Sacra. (a. 458.)
Paulus a Paulo. (a. 1320.)
Paulus, de gestis Longobardorum. (a.
392.)
Pejachevich, Histor. Serviae.
Perschitius. vide Parschitius.
Peterfius, Conc. Hung. (a. 1285.)
Petho Gergely. (a. 1343.)
Petricius, historia rerum in Polonia
gestarum.
Petrus a Natalibus. (a. 372.)
Petrus patricius et magister, de Lega-
tionibus.

Radvan, Joannes de, Collectio diplo-
matica. (a. 1464.)
Rakotzi, Mémoires.
Idem, Révolutions de la Hongrie.
Ranzanus. (a. 1235.)
Raynaldus.
Regestrum anno 10. Litt. Apost. Inno-
centii IV. Epist. (a. 1253.)

Peutingeria Tabula.
Peyssonnel.
Piasecius, Chronic. gestorum in Europa
singularium.
Pistorius. (a. 1115.)
Plinius.
Podestà, Annales turcici. (a. 1390.)
Podlusanyi. (a. 1428.)
Pollianus Trebellius.
Poloniae, de Statu, Author.
Porphyrogenita Const. vide Constan-
tinus Porphyrogenita.
Possinus Petrus, in Ind. Chron. Pachy-
meriano.
Pray, Annales Hunnorum etc.
Idem, Specimen Hyerarchiae.
Priscus Rhetor, in excerptis de Lega-
tionibus, et Hist. Goth.
Privati, nuovo dizionario scientifico.
Procopius de Aedificiis.
Idem de bello vandalico.
Procopius Demetrius, liber de Grae-
cis eruditus. (a. 1719.)
Ptolemaeus Claudius, Opus geographi-
cum. (a. 903.)
Puffendorf, Introductio ad historiam
Europae.

R.

Relatoriae Statutoriae. vide Balk et
Drag.
Replca Valachorum data Commissioni
de anno 1753.
Reichersdorfer. Transilvania.
Idem, Chorographia Moldaviae.
Reiskius, in Appendice Chronici tur-
cici. (a. 1620.)
Reva, de, Petrus.

- Revitzki, Diarium de Rakotzi, Ms. (a. 1708.)
 Rink, Leben Leopold des Grossen.
 Ritius. (a. 1283.)
 Rogerius. Rossius, in Appendice Chronici turcici.
 Ruffinus. (a. 363.)
 Rufus Sextus.
 Ruinart Theodoricus. vide Acta Sanctorum.

S.

- Sagredo, Memorie istoriche de' monarchi ottomani.
 Salius Io. Doctor, in Michnae epitaphio.
 Salmon, Storia. (a. 1686.)
 Sambucus. (a. 1490.)
 Sarnicius, Annales Polonici.
 Schaeseus.
 Schirach, Leben Carls VI.
 Schlötzer, Weltgeschichte.
 Schönleben, Historia Carnioliae.
 Schwandtner, Scriptores rer. hung.
 Scylitzes.
 Seivert, in Notis ad aurariam Köleserianam.
 Siegbertus, Chronicon.
 Sigler.
 Sigonius.
 Simeon magister et logoth.
 Sincal, Collectio Annalium Daco-Romanorum. (a. 1230. 1467. 1599. 1711.)
 Idem Istori'a Romaniloru. (a. 105, cf. 103. 117. 167.)
 Socrates.
 Soiterus. (a. 1529.)
 Solerius Io. Baptista. (a. 362.)
 Sommer. Vita Despotae.
 Sommerberg. (a. 1474.)
 Soranzus Laz. in Ottomano. Sozomenus.
 Spondanus.
 Spontoni.
 Stephanus, Geographia. (a. 702-4.)
 Stillingus Io. (a. 372.)
 Strikovski, edit. Königsberg.
 Stritter.
 Suidas.
 Sulzer.
 Sussa de Smotrissio. (a. 1627.)
 Svetonius.
 Syncellus Georgius. (a. 251.)
 Syropulus, Historia Concilii Florentini.
 Szakadati, Ms. in bibliotheca Vulcanu (a. 1701.) Despre Szakadati vedi Sincal a. 1738.
 Szalardi Ianos, Siralmas magyar Kronika.
 Idem Ms. in bibl. Pesth. (a. 1616.)
 Szechenyi Diplom. (a. 1243.)
 Szegedi, Tripart. Hung.
 Székely, Ms. Dipl. (a. 1385.)
 Szentiványi, Dissert. (a. 1095.)
 Szeredai Ant. de Episcopis Transilvaniae.
 Szindi, Ms. apud Anonymum Carolinensem. (a. 1599).
 Szirmai Ant. Topographia Comitatus Zemplin.

T.

- Tacitus, vita Iulii Agricolae.
 Taube. (a. 1738).
 Tertullianus, adversus Iudaeos.
 Theodoretus. (a. 376.)
 Theodosii lex.
 Theophanes S., Chron.
 Theophilactus.
 Thomas Spalatensis. (a. 1204.)
 Thuanus. Thuroczius.
 Timon, Epitome.
 Topeltinus.
 Trebellius Pollio.
 Tripartitum hung.
 Tritemius, Annales Hirsaugienses.
 Troester.
 Tubero.
 Turciae, de Statu, Author.

U.

Uder, in Prolusione. (a. 1620.)
Urechia Vornicus, Ms.

Ursatus Sertorius, de not. Romanorum.

V.

Vagner Carolus, Dissertatio de Cumania. Ms.
Idem, Ms. (a. 1518.)
Vagner, hist. Iosephi I.
Vaissete, Geographia historica, ecclesiastica et civil. (a. 1612.)
Waldingus Lucas, Annales Minorum. (a. 1370.)
Walther, Vita Michaelis Principis.
Vanderbech, Apologia. (a. 1719.)
Vapovius Bernardus, in fragm. (a. 1509.)
Varlamu mitropolitulu. vide Barlaam.
Varonius, in fragm. (?) (a. 1519.)
Vaticanum Archivum. vide Archivum.
Verancius.

Verböczi. vide Tripartitum.
Weltgeschichte, Allgemeine. (a. 1650.)
Wessemberg, Gesta Vladislai IV.
Victor Aurelius. vide Aurelius.
Viennensis Nunciaturae, Codex Ms. (a. 1584.)
Windisch, Geschichte von Ungarn.
Wolf Andr. historia Moldavine.
Volksbuch für Bürger und Landleute. (a. 1648.)
Vopiscus Flavius.
Vossius Gerardus Jo. Epitome historiae universae. (a. 1446.)
Vulcan, familiae, Genealogia. (a. 1679.)

Z.

Zaluski, Epistolae.
Zamoscius, Analect. Dacic.
Zavodski, apud Katona.
Zay, apud Engel.

Zermegi. (a. 1526.)
Zonora.
Zosimus.

XIII.

QUINET DESPRE SINCAI.

Vedi: *Les Roumains*, in *Oeuvres complètes de Edgar Quinet*. Paris 1857.

Où était, il y a quelques années à peine, l'histoire des provinces danubiennes? Dans quelles chroniques, dans quelles chartes la retrouver? Sitôt que l'on faisait ces questions, on touchait à toutes les plaies de ces provinces, car on rencontrait une personnalité nationale, un peuple, qu'il était impossible de nier. A travers les chroniques polonaises, hongroises, russes, byzantines turques, on démêlait la trace des Roumains comme on peut suivre le cours du Rhône, même quand il s'est perdu dans le lac de Genève; mais les monuments indigènes, nationaux, qui déposaient de la vie de ce peuple, vous échapp-

paient presque entièrement. Chez tous les autres, les historiens modernes s'appuient sur des chroniques, les chroniques sur des chartes, des diplômes, des pièces authentiques, témoins irrécusables des événements qu'on raconte. Ici, rien de semblable. C'est une nation dont les titres, archives, diplômes, chroniques, ont été dispersés, détruits ou volés par ses envahisseurs. S'il existait quelque trace des titres de cette nation, il fallait les découvrir partout ailleurs que chez elle, dans les archives de Moscou, de Lemberg, de Constantinople, de Vienne. Quant à son histoire proprement dite, ses ennemis seuls l'avaient écrite jusqu'ici. Elle se trouvait par lambeaux dans les historiens polonais, hongrois, autrichiens, moscovites, musulmans, chez lesquels on devait la recueillir à grand-peine, défigurée au milieu des préventions, des ressentiments, des haines que chaque nation rapporte de la lutte et qu'elle transmet à ses écrivains. C'était le corps du lévite mis en pièces et partagé entre tous les voisins. Ne demandez pas après cela où en était la critique historique en Roumanie, et s'il était aisé de fonder des conclusions solides sur ce sable mouvant. La série des règnes n'étant pas même fixée, c'était le point où, de l'aveu de tous, la barbarie était le plus visible.

Sans monument, sans rien qui marque la différence des âges, que peut devenir l'impression du passé chez un peuple égaré à travers les temps comme au milieu d'une steppe? Les figures des voïvodes Alexandre le Bon, Mircea, Étienne le Grand, Basile le Loup, Michel le Brave, ébauchées sous les porches des églises, à demi effacées, par les orages, sont les seuls témoins de l'histoire dans un pays où les déprédateurs n'ont pas même laissé de ruines; le sentiment d'une lutte à outrance, d'une adversité sans trêve, un grand inconnu que l'on sait avoir été plein d'angoisses et de douleurs, voilà ce qui se révèle dans l'accent résigné des chants nationaux des Roumains. Ces doïnas, qui se prolongent en expirant dans les ondulations des plaines, n'ont presque plus de rythme, comme si l'âme était brisée. Au milieu de ce mystère, on dirait que la nature attristée garde seule, à la place de l'homme, la conscience des choses passées. C'est là, il me semble, ce qui se retrouve dans la pièce suivante que je traduis du plus ancien des poètes de nos jours¹. Il faudrait y ajouter l'horizon du champ de bataille de Vale-Albe et les sons de la musette d'un berger qui alternent avec le gazouillement d'un ruisseau à travers la plaine blanchie par les ossements des compagnons d'Étienne.

LE BERGER. « Vallée blanche, blanche vallée, petit ruisseau des montagnes, pourquoi, en passant près de ma colline, que le ciel soit pur ou chargé d'orages, exhales-tu un si triste soupir? Ta rive est verdoyante, couronnée de mille fleurs; ton onde, purifiée au menu gravier de la source, désaltère l'oiseau et mon troupeau. »

George Asaky.

LE RUISSEAU. «Mon onde est limpide, ton troupeau s'y abreuve aujourd'hui, ainsi que cet oiseau qui s'envole; mais, hélas! autrefois elle abreuvait les troupeaux de l'Orient qui étaient campés ici, lorsque le saint guerrier Étienne combattait pour son pays, lorsqu'en un jour néfaste le fer aigu moissonna boyards, guerriers, bergers, villageois. Depuis ce temps, mon onde se lamente toujours; éternellement elle soupire, car elle a coulé mêlée au noble sang versé par les Roumains; leurs os bien longtemps ont parsemé ces champs. Et moi, quand je songe à ce jour de tempête, je soupire; le frémissement de la forêt se mêle à mes sanglots, car il n'y a plus de braves aujourd'hui pareils à ceux qui ont succombé. Leurs travaux et leur gloire, les Roumains les oublient maintenant. C'est pourquoi, petit berger, chante pour réveiller leurs pensées, et que ton chant leur dise ce qu'ils furent autrefois, ce qu'ils sont aujourd'hui!»

Voilà, en général, sous quelle forme se présentait à l'esprit l'histoire des provinces danubiennes, quand un livre a tout changé. Les *Chroniques des Roumains*, par Sincaï¹, ont mis soudainement l'ordre où était le chaos. L'homme qui a pu produire si vite un si grand changement mérite bien de fixer un moment les regards.

Sincaï, que j'appellerais volontiers le Muratori des Roumains, né en 1753 dans un village de Transylvanie, mort obscurément en 1820, a consacré sa longue vie à une seule pensée : écrire l'histoire de la race roumaine, en rechercher, en rassembler partout les documents épars, élever ainsi à une race d'hommes un monument indestructible qui portât les caractères de la certitude et de la science moderne. Souvent persécuté, même emprisonné, rien ne le détourne de son oeuvre. En 1808, il commence à la publier. Un obstacle invincible, facile à prévoir, l'arrête; l'Autriche ne pouvait tolérer la publication d'un ouvrage où brillaient d'une lumière si vraie les titres traditionnels de ceux-là mêmes qu'elle tenait sous le joug. Le censeur écrivit en marge du manuscrit: «L'ouvrage mérite le feu, et l'auteur la potence; *opus igne, auctor patibulo dignus.*» Cet arrêt n'empêcha pas l'écrivain de persévérer. Soit misère, soit nécessité de se dérober, ses biographes le montrent portant lui-même de lieu en lieu dans une besace, son ouvrage proscrit, qui s'augmentait incessamment des découvertes qu'il faisait dans les archives publiques et privées. Il porta ainsi en secret son fardeau (et c'était, à vrai dire, la meilleure fortune de son peuple) jusqu'à son dernier jour. L'interdiction qui avait arrêté l'auteur vivant le poursuivit mort, et c'est aujourd'hui seulement, après un demi-siècle, que le gouvernement de Moldavie, bien inspiré par le prince régnant Gregoire Ghyka, a pu enfin publier, avec un applaudissement unanime, l'ouvrage de Sincaï. Ce monument vient à la lumière au moment même où

¹ *Chronica Romaniloru*, 3 vol. in-4°, Iassy, 1853. Des recueils de chroniques moldaves et valaques ont été publiés dans ces dernières années à Iassy et à Bucharest.

le procès des Roumains étant devant le juge, ils avaient le plus besoin d'un témoignage authentique.

Quel est le caractère du livre de Sincaï? On s'abuserait assurément si d'après le titre, *Chroniques des Roumains*, on y cherchait la naïveté jointe à la crédulité qui fait le fond de nos chroniqueurs. Il ne paraît pas qu'à aucune époque de leur histoire, les Roumains aient eu le tempérament de l'enfance; loin de là, un esprit de critique prématuré se retrouve chez leurs écrivains les plus anciens. Cela est vrai surtout de Sincaï, qui est avant tout par la maturité, par le grand sens, un homme du dix-neuvième siècle. Les qualités les plus rares dans son pays et les plus nécessaires, il les possède: un esprit de règle, de méthode, d'investigation patiente; un discernement admirable dans les grandes comme dans les petites choses; l'art de porter l'ordre, la lumière dans le chaos le plus embrouillé qui fut jamais; nul désir de l'effet, de l'éclat; mais un besoin excessif de la vérité démontrée, et tout cela dans un langage ingénu, original, brusque, vif, populaire, plein de verdure et d'une simplicité presque rustique.

Depuis les temps de Décébale jusqu'en 1739, l'écrivain roumain reprend, raconte, discute chaque année en particulier; il renoue incessamment le fil de la vie nationale, toujours près de se rompre. Chemin faisant, il met aux prises les historiens polonais, hongrois, russes, turcs; il les contraint de rendre jour par jour à la race roumaine le témoignage qu'ils ont essayé d'éluder. Où ils n'ont été qu'incomplets, il les achève les uns par les autres. Où ils ont sciemment faussé la vérité, il la leur arrache avec éclat, et il reprend ainsi sur eux tous les dépouilles nationales. Sous cette critique toujours en haleine vous voyez les discordes profondes des peuples voisins survivre dans leurs historiens après que ces peuples eux-mêmes se sont réconciliés ou ont été obligés de faire silence, et la discussion ainsi agrandie n'est guère moins vivante que le récit des événements eux-mêmes. Au milieu de trois ou quatre races ennemies, l'historien conquiert année par année, jour par jour, la vérité historique, comme un champ de bataille. Dans aucun livre, on ne peut voir, j'imagine, avec plus d'évidence, comment ces diverses races, en se blessant, se désarmant l'une l'autre, se préparaient à tomber mutilées et sanglantes dans les mains de l'Autriche. Que l'auteur, au milieu de cette mêlée, n'ait jamais été entraîné par sa religion pour ses *pauvres Roumains* à des représailles contre ses adversaires de Pologne, de Hongrie, de Russie, qui pourrait l'affirmer? Il est seulement constant que par dessus tout il cherche la lumière, que, loin de taire les traditions, les systèmes opposés, il les étale avec complaisance; qu'il laisse amplement la parole à l'ennemi; qu'aucun livre n'est plus nourri de documents officiels, d'actes, de lettres, de diplômes, de traités, de monuments authentiques; que de tous côtés sont réunis les éléments divers de la certitude. Le lecteur seul est chargé de porter le jugement, mé-

thode qui place l'auteur au rang des créateurs de la grande école historique du dix-neuvième siècle. Si l'on considère qu'il a été conduit à cette savante méthode de 1790 à 1808, c'est-à-dire dans un temps où aucun des travaux de la critique contemporaine n'avait encore paru, et lorsqu'un esprit tout différent régnaient dans l'histoire, l'admiration s'ajoutera à la surprise; il vous semblera peut-être que de pareils travaux n'ont pu être achevés sans quelque dessein de la Providence sur le peuple pour lequel ils ont été entrepris. Et ce n'est là qu'une partie de l'oeuvre de Siucaï; car il avait joint à son ouvrage ce qu'il appelait la moelle des historiens, trente volumes recueillis çà et là de chroniques, de pièces officielles, de documents dont il avait commenté le texte, et qui étaient comme le fondement et la source de son vaste récit. Il avait fait pour la Roumanie ce que Muratori a fait pour l'Italie, les bénédictins pour la France, et ce qui manque encore à plus d'une nation orgueilleuse de son passé et de son présent. Qu'est devenue cette immense collection? Quelle main l'a soustraite à tous les yeux? quel est celui qui a intérêt à ce que le trésor de toute une race d'hommes soit perdu pour l'histoire, c'est-à-dire pour la civilisation? Ce n'est pas ici le lieu de le rechercher; il suffira de dire que l'on s'est trompé, si l'on a voulu élever à une race d'hommes avec ses titres sa place au soleil. Dans ce cas, c'est l'ouvrage même de Siucaï qu'il fallait supprimer. Tel qu'il est, il vivra dans sa construction massive et, tant qu'il subsistera, ce sera une base inébranlable sur laquelle peut s'asseoir sans crainte la société roumaine.

XIV.

DIARIELE ROMANE

despre sedinti'a publica a societatei academice române din 14 Septembrie 1869.

a) MONITORUL OFFICIAL No. 203 dice:

Eri, Duminica, Societatea Academica a tinutu o sedintia publica. Era o adeverata fericire a vedé adunati la unu locu pe veteranii literaturii române. Unu publicu numerosu iutiesá tóte locurile si tribunele diu sa'la Senatului. Tribuu'a dameloru iuca era pliuá de unu frumosu buchetu.

Diu membrii societátii erau presentii: D-nii I. Heliade Radulescu, M. Cogalniceanu, A. T. Laurianu, Hodosiu, Massimu, N. Ionescu, G. Baritiu, Babesiu, Caragianu, G. Siou, Romanu, Papiu Ilarianu.

La 12 ore, D. Heliade, presiediutele societátii, a deschisu sedinti'a.

.D. Láurianu, secretarul generalu, a cititu raportulu despre lucràrilé socie-

tății în această sesiune. Scirile cele mai imbucurătoare pentru Români. Dictionariulu limbii noastre în lucrare, și un adevărat monument literar! Cuvintele din toate părțile locuite de Români, pînă chiar și din Macedoni'a de unde D. Caragiani a cullesu mai multe mii. Apoi grammatice'a de canoniculu T. Ci-pariu, tipărită mai multu de jumătate!

La ordinea dillei eră și tinerea discursului de recepțiune allu D-lui Papiu Ilarianu. Pentru cei-alți membri, D-nii M. Cogalniceanu și G. Sion, s'au amănătu în sesiunea viitoare. Felicităm societatea pentru admiterea acestor sommități. Sunt barbati despre cari totu-d'ăun'a se pôte dice cu noutate cuvintele exprimate asupr'a lui Molière în academi'a franceză: «Nu lipsiă nimicu gloriei sêlle, dera lipsiă academiiei, neavându-lu în sinulu seu.»

Discursulu D-lui Papiu a fostu asupr'a lui *Georgiu Sincai*, parintele istoriei Românilor. Fără téma ca vomu fi accusati de essageratiune, sustinemu ca D. Papiu ne-a datu unu adevăratu capu d'opera de artă și sciintia. Pentru atâtă'ă ora publiculu a auditu unu discursu academi'cu atātu de isbutitu.

Autorulu, în discursulu seu, a probatu o profunda cunnoscintia de legile mer-sului umanității, și în acellasi timpu imparțialitatea senina a spiritului care plutesce peste pulberea prejudiciilor și a egoismului nationale.

Înainte d'a face biografi'a lui *Georgiu Sincai*, D. Papiu a descrissu, cu cele mai vii culori, stórse din documente, epoc'a în care a vietuitu Sincai, și această epocă, — dice oratorulu, — «esté epoc'a revoluțiunei franceze a cărei opera marétiă eră rezervată, că totu ce e mare, gîntei latine, pentru ca ei Jupiter a destinatu imperiulu lumii, *imperium sine fine.*»

Intr'unu altu locu oratorulu dice :

«Pre cându revoluțiunea cea mare, la Appusu, resturnă sistem'a millennaria «a trecutului, și proclamă principiile libertății și egalității omenesci, în Austri'a «și mai allessu în Ungari'a și în Transilvani'a, după mórtea lui Iosifu, reformele «celle cădiute alle acestuia provocassera o reacțiune încordată, aristocratică și «feodale. Ungurii, natiune aristocratică, care în nici unu casu nu puteă simpatiză «cu o revoluțiune democratică, cereau cu înviersiunare restabilirea constituiunei «loru feudali ce eră se o sferme de totu Iosifu imperatu. În tóta Ungari'a și «Transilvani'a nu se ivi între Unguri unu singuru apostolu allu dreptului egale, «dice Ungurulu *Kövári*. Revoluțiunea franceză, constată acestu Unguru, nu gassi «simpatii decâtu la Români Transilvaniei. Acestia, petrunsi de principiile lui «Iosifu și alle revoluțiunei, se presintă la a. 1791 înaintea imperatului și a dietei «din Clusiu cu acellu faimosu și pururea neuitatu actu allu natiunei române, «prin care pretindu restabilirea Românilor, vechiloru coloni ai lui Traianu, în «usulu tuturor drepturiloru nationale, de o potrivea cu cele-alte natiuni alle tierrei, «invocându, ei singuri în Resaritul Europei, drepturile omului și alle ceta-tianului: *pura et simplicia tum hominis, tum civis jura.*»

Actulu acest-a fusse respinsu cu puteri unite de Unguri și Nemți. Dera se

afflă unu Românu care 'lu apperă si-lu sustinù cu energfa: acellu Românu este *Georgiu Sincai*, càruia domnulu Papiu, cu discursulu seu, i-a inchinatù prinó-sele recunoscintiei Româniloru.

Dupa acéea domnulu Papiu arrunca ochirile petrundietorie alle geniului peste tóte pãrtile locuite de Români. Ne arréttã falang'a apostoliloru cari propagan in Resaritulu latinu principiile sãnte cari fremântau Appusulu latinu. Trece pe d'inaintea nóstra umbrele martiriloru si apostoliloru de peste Carpati, umbrele savantiloru din Macedoni'a si umbrele luptatoriloru reinvierei sentimentului nationalu din Românf'a.

D-lu G. Baritiu a respunsu la discursulu D-lui Papiu, prin cuvinte pline de sentimentu, sciintia si elocintia.

Publiculu a manifestatu, prin celle mai vii urãri, recunoscinti'a sea *Societatei Academice* pentru zelulu si intelliginti'a ce a desvoltatu cá se implinésca o missiune atãtu de inalta si in fructulu càreia este germinulu unitatei Române prin limba.

Totu astu-felu vorbeace si *Le Moniteur Roumain* care publicã in traducere francesa o buna parte din discursulu D-lui Papiu.

b) TRAIANU No 57 dice:

Eri s'a tinutu in edificiulu Universitãtii prim'a siedinfia publica din acestu annu a Academiei Române.

D. A. Papiu Ilarianu a cititu discursulu seu de receptiune la care i-a respunsu D. G. Baritiu.

Amëndouï au vorbitu despre Sincai: sublimulu Prometeu allu némului românescu, sufferindu de buna-voia tóta furi'a unui martiriu de o viétia intréga, fiindu-ca indrasnisse nenorócitulu a rapí pentru fratii sei, in midi-loculu calãiloru nationalitãtii nóstre, fulgerulu lui Joue: Istorí'a Românismlui!...

A dęscrie inspirat'a elocintia a ambiloru oratori in acésta di de lumina, furata din atmosfer'a negurósa a actualitãtii, ar fi a cântarí cu o mãna ç.osso-lana nemarginitulu entusiasmu allu ascultatoriloru: peste putintia!

Lacrimi de induiosiare curgeau pe feçiele Româniloru: umbr'a divinului cersitoru, cu desagii pe umeru, cu chronic'a in sacu, cu o natiune intr'o cãrpa, rateciã printre noi, stralucindu-i sdrentiele, cá tunic'a lui Christu pe muntele Taborului!

c) **TRAIANU** No. 58 mai adduce unu ȃrticlu subscrissu de D. Missail, din care estragemu urmatoriele:

APOTEOS'A LUI SINCAI

discursulu de receptiune allu D-lui A. Papiu Ilarianu

si responsulu D-lui Georgiu Baritiu

in siedinti'a publica a societatei academice din 14 Septemvre 1869, in diu'a Crucei.

Dar! fratiloru Romȃni, mari barbati au essitu dintre voi dincolo de Carpati, si de acolo au venitu si in zidurile nȃstre derepanate, si s'au pusu s'arunce semintiele nationaltatei intr'unu pamentu nelceratu...

Cetid, tineriloru, pe Paulu Iorgovici, Petru Maior, Tichindeal, SINCAI, si veti invetiȃ intr'insii si limb'a vȃstra, si ceea ce au fostu mosii vostri, si ceea ce veti putȃ fi, de veti urmȃ invetiatureloru loru....

ION HELLADE R.

Conformu programei, Presiedintele Societatei deschide siedinti'a. — Unu publicu numerosu si fȃrte allessu, represintȃndu ambele sexe si tȃte clasele sociale, iȃra deosebire, umple tȃte bancele, galeriele, tribunele si parterulu acestui sanctuaru, unde natiunea de multu doriȃ a vedȃ concentrati pe veteranii literaturii romȃne. Nu lipsiau de cȃtu D-nii Ministri. Cu deosebire s'a semnalatu lips'a D-lui Ministru allu Culteloru si «Instructiunei Publice», carele, se vede, spre a putȃ allege o scusa, n'a sciutu cumu se-si gasȃsca mai currȃndu o trȃba ȃre-care. Batȃndu in sita si in covata, a si gasitu ce-va: solemnitatea distributiunei medalieloru si a premiiloru de la scȃl'a de belle arte, — solemnitate, pe care ne mirȃmu pentru ce a gramadit'o totu pe Duminica, cȃndu dejȃ erȃ annunciata officialu si de multu solemnitatea de la Academia!!!

Secretarulu generalu allu societatei, D. A. T. Laurianu, face o succinta dare de sȃma despre lucrȃrile Societatei din acȃsta sesiune.

Dupa acȃst-a, recipiendarulu, D. A. P. Ilarianu, se suie la tribuna. Publiculu, attrassu si prin insemnetatea materiei, si prin greutatea oratorului, se agglomerȃdia si ascȃpta cu nerabdare incȃperea.

O vȃce simpatica, curata cȃ cristȃlulu cellu mai limpede; unu limbagiu verde si curatu romȃnescu; o dictiune elegante; espressiuni de sentimente demne a desceptȃ pȃna si pre cellu mai amȃrtitu Romȃnu; au tinutu pre acestu publicu inteligente si bine-dispusu, spȃndiuratu de buzele oratorelui dȃoue ȃre in capetu. Nimine nu s'a caitu de adȃnc'a attentiune ce a datu eruditulu academicianu. Toti l'au applaudatu din tȃta inim'a; toti aru fi doritu se-lu asculte si ȃra se-lu mai asculte. Nu toti vorbitorii au acȃsta fericire; inse D. Papiu n'a abusatu de ea...

Este o sȃnta datorȃ pentru unu diaru, ce pȃrta numele divului *Traianu*,

a face lectoriloru sei o dare de séma câtu mai intinsa, câtu mai correcta, câtu mai românesca mai ântâiu de tóte, despre acestu discursu, in çare coloni'a lui Traianu si apostolii latinitãtii, «cadiuti jertfa inaltei loru solie», occupa loculu de la inceputu pîna la finitu. Inse ce vreti? Ce se mentionãmu? Ce se lassãmu? Totu e de spusu. Nimicu nu e de lassatu. Si ori-cãtu s'ar silí cine-va a estrage, ori-cãtu ar vré a cullege numai frumósele flori si idei, de cari este presaratu discursulu acest-a importantissimu, carele, dupa ide'a nóstra, si-a dobânditu immediatulu locu dupa «Chronica», nu va isbutí, ca-ci — de nu va dá totulu, va stricá. De asta-di inainte, introductiunea la Chronic'a lui Sincai, parintele istoriei române, nu va fi de câtu eminentulu acestu discursu allu D-lui Papiu. Meritul acest-a nu i-lu voru puté rapí nici chiaru neamicii sei. Aceeasi perseverantia, aceeasi regularitate, acellasi spiritulu de metodu, aceeasi intiellegere demna de admirare in lucrurile celle mari, aceeasi arta, rânduélla si lumina, veti gasí in biógrafu cá si in istoriografu. Unulu pe altulu se complinescu...

Frumosu, maretiu si bine allessu sujetu!

'Mi destupam urechile si 'mi açintiam mintea la celle ce audiam, si numai la acellea, cá se nu-mi scape nimicu, — si totusi multe mi-au scapatu.

Este o traditiune in poporulu nostru, cu deosebire in cellu bessarabianu, careia datorimu pastrarea intre noi a memoriei classicului Ovidiu. Ea spune, ca a venitu, de multu, despre Tibrú, unu omu estra-ordinaru, carele aveá dulceti'a unui copillu si bunetatea unui parinte; carele suspiná fãra incetare si vorbiá câte odata singuru; dar ca, de indata ce adressá cuvântulu cui-va, pareá ca curge miere si lapte din gur'a lui.

«Miere» si «lapte» au fostu si voru fi pentru Români cuvinte cá alle D-lui Papiu despre Sincai!

Nascerea lui Sincai (28 Februariu 1754), evenimentu advenitu tocmai unu seculu inaintea essirei la lumina a annaleloru salle, — ceea ce nimeni pîna la D. Papiu n'a observatu; — originea lui cea nobile, mostenésca si curatu românesca; — studiele lui Sincai; — scólele in cari le-a facutu; — geniulu lui; — stradaniele si nesuintiele ce a pusu in Rom'a si pe aiurea, in adunarea si cautarea pretióselor documente ce au servitu de base trainicului monumentu, ce a redicatu natiunei salle pe bas'a sciintiei moderne; — bibliotecele europene ce a cercetat; — puternicele cunnoscintie si protectiuni, cu cari s'a ajutat la scopulu seu in etern'a cetate; — operele ce publicà si ocupatiunile lui in Vienn'a; — literatorii celebri, cu cari a fostu in relatiune; — inaltele functiuni ce a ocupatu, si folósele ce au trassu românismulu si scólele nationale d'ací; — starea sociale, politica si intellectuale a Europei in genere si a Românismulu in particularu, de prin timpulu essirei pe scena a lui Sincai; — sufferintiele némului seu; — partea celuã ellu la conlucrarea petitiunei «de drepturi», ce Români Ardeleni au indreptat'o imperatorelui si dietei tierrei in 1791: sin-

gurulu actu în Oriintele Europei, în care se simte influența ideelor revoluțiunii franceze; actu, în care se invocă *drepturile omului și ale cetățeanului*; — persecuțiunile, a carorur cința fù de'ndata ce neamicii românismului vediuara apriatu ce pôte Sincai; — asilulu ce afflă, în dillele de restrisce, la âmicii sei: comitele Vass de Tiég'a, Episcopii Darabant și Vulcanu; — cărțile ce a compusu séu tiparitu, afara de Chronica; — publicatiunile, la cari a colaboratu cu alti barbati însemnati ai némului românescu, contimpurani; — peregrinagiile salle din locu în locu, cu desagii sei în spinare, desagi în cari purtá suffletulu gintei salle, cartea némului: istori'a. pe care numai lui i-o datorimu; — principiile sociale, politice, morale, religióse-liberale, nationale și «ortodoxe» alle marelui martiru; — ur'a lui de jesuiti... «sciindu», — dice ellu, — «nara-vurile popesci», mai allessu alle catoliciloru; — fanatismulu lui pentru unirea «poporului românescu întregu»; — rellele separatismului și alle împarechiãriloru din nauntru; — bucurf'a, ce au avutu și au strainii, cându au vediatu și vedu pre Români sfasiãnduse ei în de ei; — perfidi'a, lacomf'a și pericolele fanariotismului; absurdele pretensiuni alle Greciloru d'a se numí ei Romani și d'a se dá ei de moscenitori ai imperiului din Oriente, pe cându Sincai a doveditu, ca acésta mbscenire se cuvine Româniloru, dupa dreptulu sângelui, fiindu ei urmasii acelloru ce au fundatu imperinlu si l'austapanitu sute de anni; — meritulu istoricu și pretiulu literariu allu ostenelliloru «nemuritorului Ardelénu», — cum dice unu biografu allu seu de la 1855, D. I...u; — «firea cea înalta, prin care se umplu de suffletésca mândria faptele vietiei cei virtuóse a scriitorului; — valurile prin midi-loculu carora Sincai 'si dusse cu sine pîna la mormentu generósele sélle nesuintie nationale; — ascunsele comori de invetiaturi morale, religióse, nationale, curatu latine, curatu românesci, ce scápera mai de pre tóte feçiele acestei Chronice; — causele, pentru care Sincai n'a ajunsu cu sevêrsirea operei pîna în dillele salle, dupa cumu 'si propusesse; — firea cea resfaçiata, vesel'f'a, rabdarea, glumele și mandr'f'a latina a lui Sincai; — perpetuele lui ocupatiuni și cugete pentru desceptarea, realtiarea morale și nationale a poporului român, «a némului nostru cellui românescu întregu», dupre cumu dice ellu la pag. 135—136 a tomului II allu Chronice: tóte aceste fase și evenimente grave și otaritóre au trecutu cá a-vidom'a pe dinaintea ochiloru nostri!..

Auditoriulu se simtiã transportatu cu imaginatiunea în timpii vietuierii lui Sincai!

Este cu putintia óre a vorbí într'o simpla dare de séma pe largu despre fie-care din aceste fapte?

Asupr'a datei mórtei și a locului în care a închisu ochii corporali acellu ce a deschisu ochii suffletesci a diece millióne de Români, pîna acumu doui-trei anni planá o absoluta nesciintia. Sincai a sufferitu pîna la ultimulu momentu rigorile unei vietie ingrate, care se scie ca este partea celloru ce cá Sincai

luminându altona, se consuma pre dânsii. Dar cumu a muritu? Murit'a de lipsa? Murit'a de mórte buna séu violenta? Nu se scie. Totu ce se scie, e ca mormântulu acellui ce a scossu din mormântu istori'a unui poporu intregu, este in commun'a Sinne'a, filial'a parochiei de *Beleşteni*, in comitatulu *Abauy*, lónga *Cassovi'a*, unde se retrassesse la contele Vass, murindu acolo in Noembre 1816, in vârsta de 63 anni.

Têneru! Têneru de totu! Puteá se faca inca multu pentru iubitii sei Români; — chiaru si pentru aceia, ce une-ori atátu 'lu adapau cu veninu, in câtu, «mai erá se-si píjrolésca insusi pretiósese opere», — ne spune elocuentele seu biografu.

In scurte cuvinte, D. Papiu a isbütitu nu numai a rumpecellu ântâiu tielin'a in astu-felu de solemnitâti, cu totulu nóue pentru noi, si a o rumpe cu successu, dar a interessá publiculu pîna intru atátu ca duiosf'a si lacrimel venira in ochii multora la recitarea ultimeloru peripetfi, ce au glorificatu viéti'a acestui Muratori allu Româniloru.

Mai cu séma a attinsu inimele acellu momentu allu vietiei istoricului, pe care collegulu nostru, D. Hajdeu, l'a precisatu intr'unu modu neimitabilu prin unu passagiu din *Traianu*: Umbr'a divinului cersitoru, cu desagii pe umeru, cu chronic'a in sacu, cu o natiune intr'o cârpa, rateciá printre noi, stralucindu-i sdrentiele cá tunic'a lui Christu pe muntele Taborului...

Sublimu tabellu!

Pictur'a intiellége-va óre elocuenti'a?

Repetimu: auditoriulu a fostu adêncu misfcatu. Si cumu nu? Astadi, cá si 'n timpîi lui Sincai, ideele mari, nationale, curatu românesci, — ideele si ómenii ce le appera si le represinta, nu sunt mai bine vediuti, nici mai bine tratati, de cumu erau in timpîi lui Sincai! Scriitorii merituosi umbla cá si ellu, cu manuscriptele 'n traista, si póte ca moru si de fóme; marii capitani si barbati ai némului stau cu tiern'a in gura, fâra cá o singura pétra se arrete loculu sântu unde zacu óssele loru sacre! Totulu este de facutu si refacutu in Românf'a. Si pe cându starea lucrurilor este astu-felu, unii din Români, in locu d'a pune umerulu la munca in câmpulu culturai nationale *române*, propunu ridicare de statue Germanului Gutemberg!...

D. Heliade presiedintele, petrunku insusi pîna la lacrimel si rapitu, asiá dicêndu, de geniulu românu allu lui Sincai, pe care oratorulu isbutisse a-lu face se repaosedié asupr'a adunârei, nu se putù stapâni a nu strigá: «Astadi se e-terniza memori'a unuia din cei mai mari Români si martiri ai Românismlui! Sa traiesca Românf'a!»

Ce feliu? Træscel coloni'a lui Traianu siepte-spre-diece secolu, acollò unde a plantat'o ellu. Plutesce preste tóte valurile si vicissitudinile timpuriloru. Nu scapa de periciune de câtu prin minuni de eroismu si devotamentu, de cari lumea se mira. Uitarea, invasiunile, nestabilitatea, lips'a de scriitori, arruncá

unu ștebrabatutu intunérecu asupr'a trecutului si presentelui românescu. Unu passu inca, si eramu cuffundati pentru eternitate. Cându écca se arréta unu lucéferu de sperantia, unu trimissu allu Provedintiei, unu Columbu, care se numesce Sincai.

Se pune pe lucru. Statornicesce rânduélla acollo unde nu erá de câtu chaosulu. Reaprinde lumin'a pe care restriscele seculare au fostu stins'o. Trece preste ori-ce piedici, persecutiuni, privatiuni. Cutriera Europ'a. Se face luntre si punte si ne da «o istoria», o istoria «românésca», care dovedesce lumiei ca suntemu vitia neperitória din classic'a tulpina ce a stapânit'o. Face pentru Romaní'a ceea-ce au facutu numai unu Muratori pentru Itali'a, Benedictinii pentru Franci'a; ceea ce alte popóre inca nu au. Si acést-a cu unu metodu care pune pe Sincai in rangulu creatoriloru scólei «istorice» a secolului allu XIX, cu atátu meritu in câtu a uimitu pîna si pe unii din cei mai mari filosofi ai Europei moderne, cá Quinet si altii.

Ce felu? avemu noi asemeni ómeni, avemu unu trecutu plinu de eroi si scriitori mari, si o singura cruciulítia nu arréta trecerea loru pe paméntulu românescu, pe paméntulu pentru care s'au martirisatu pe Golgot'a.

Ce ratecire! Ce lapedare de celle sânte! Ce vandalismu!

Se ne'ntórcemu faci'a despre acestu peccatu...

Daca oratorulu s'a identificatu, asiá dicéndu, cu epoc'a, scriptele si geniulu zelosului nostru istoricu, discursulu domn'ei-sélle mai are si meritulu d'a fi o grozava satira pentru scól'a strainomaniloru; unu grozavu biciu pentru cei ce ieau bucatie'a din gur'a copíloru sei si o arrunca la cáini.

Oratorulu ne-a lassatu sub adénc'a impressiune a imaginei bunului Sincai si a celloru mai duióse sentimente de românismu. «Cându geniulu lui Sincai, — disse Domní'a-sea terminându, — va repausá si se va incuibá intre noi, atunci si coloni'a lui Traianu va reinviá, Românii se voru cunnósce, fratii de unu sânge ne voru recunnósce, si planulu cellu mare allu divului Traianu se va realizá in Oriente. *Atunci ginte mai alléssa nu va fi pre paméntu inaintea nóstra*»...

Tunete de applause primira aceste cuvinte bine simtite; bine, verde si românesce disse. Câti nu sunt inse pe la otare, cari facu votu cá elle se nu se realiseze nici-odata! Câti-va erau si printre auditori... 'i vedivi palindu... Ce voru deveni ei, cându Românismulu va triumfá deplinu?...

D. Baritiu urmà la tribuna, dupa o mica pausa, spre a respunde. — A si respunsu adéncu, politicu, cá bunu Român. A fostu satiricu, musicatoru chiaru, pentru acei carii din studiulu lui Sincai essu cá pecinginea in faci'a si se demasca de inamici ai Româniloru. — A demonstratu, ca barbatulu carele va isbutí a face o perfecta biografia a celloru trei lucéferi, ce au luminatu pe la inceputulu secolului orizonulu intunecatu allu românismului, Sincai, Maior, Clain, — acell-a va face in acellasi timpu istori'a némului românescu pentru timpu de 50 de anni: 1770—1820. Complimentà pe recipiendaru pentru de-

plinulu seu successu in facerea biografiei lui Sincai. Enumerà scriptele, meritele si ocupatiunile istorice, de mare pretiu pentru Români, alle oratorului. Apoi addusse verb'a pe departe, dar nemeritu, la «scól'a cosmopolita», ce s'a ivitu la noi de câtu-va timpu; scóla, care 'si bate jocu de totu ce este «nationalu românescu»; — scóla care, dupa ide'a nóstra personală, face românismului acellu reu, pe care 'lu face omenirei o secta infama de Lipoveni. allu carei nume cuviinti'a nu ne érta a-lu mentioná aici.

Românulu, — esclamá intr'unu periodu D. Baritiu, — «nu póte fi cosmopolitu inainte de a fi Românu!»

Fù bine intiellessu...

Déca, dupa cumu am dissu, nimine n'ar fi interpretatu pre bietulu Sincai mai bine de cumu l'a interpretatu D. Papiu, totu astu-felu nimine n'ar fi pututu se-i respunda mai nemeritu, de cumu i-a respunsu D. Baritiu. Amëndoui nascuti si crescuti sub acellesi conditiuni, sub cari s'a nascutu, crescutu, lucratu si sufferitu Sincai. Amëndoui au fostu la inaltimea momentului si a subiectului ce si-au allessu. — Amëndoui au priceputu cu inima românésca mai cu deosebire unu lucru fórte ponderosu in viéti'a românismului de astadi: imperiós'a, né'naturat'a necesitate ce se simte de desceptarea, de atitiarea spiritului si a sentimenteloru CURATU ROMÂNESCI; insemnatarea imboldirei gustului si a studiului limbei si a istoriei nationale; PROFAGAND'A LATINA; singurele punti, pe cari putemu trece de la quasi-mórtea actuale la o viéti'a dese-virsitu românésca, asiá cumu a intielles'o unu Sincai buna-óra!...

«Sunt dille in viéti'a némuriloru. — dice acellasi biografu allu lui Sincai, pe care 'lu citai mai susu, D. I...u, — cându prin istoria se rodesçu faptele viitorului! Daca insusi acei, carii traiescu in volbur'a trebiloru dilleloru de astadi, 'si așintescu asiá mintea la celle de multu trecut¹, ce vomu face óre noi estia, carii traimu numai in viitoru?... O istoria românésca in dillele de acumu ar fi unu semuu mai multu, ca Români, — carii se falescu, cu dreptulu, a fi vitia neperitória dintr'o vechia trupina, ce a lassatu dintr'insa viue monumente in tóta lumea, — sunt intru adeveru chiamati a se nasce érași la viéti'a; o assemine istoria, ce ne-ar face, póte, se resufflâmu acumu mai in largu in ângustimea impregiurâriloru, in cari ne este datu a ne misicá, ar fi mai multu inca si de câtu unu semnu de viéti'a: ar fi o parte din viéti'a chiaru!»

Écca care este pentru cei cunnoscetori d'alle némului românescu insemnatarea studiului istoriei nationale române. Petrundia-se Români de acestu mare adeveru...

¹ Allnsiune la nnn boiern Moldovénn, ce se trage de vitia dintr'un'a din celle mai vechi familii moldovenesci, carele se affá la 1855 intr'un'a din celle mai de frunte «boerii» alle tierrei, si carele disse intr'o d', ca: «in câte-va dille invetiassé atáta istoria a Patriei câtu n'a invetiatu cu dóne-dieci de anni mai in urma. *Foileton. Zimbr. Nr. 16*

Cine este in se acestu D. G. Baritiu? Întrebá-ne-va cineva din tēner'a generatiune, puçinu dedata cu ómenii si lucrurile de peste Carpati.

Cine este Georgiu Baritiu? Am respunsu inca de multu. Numele lui este nedeslipitu de ori-ce interessu nationalu românescu. Cá barbatu de Statu de peste munti, sta pe ântâiulu planu. Cá omu de litere, ellu este allu Românimeii întregi. Écca ce diceamu noi la 1866, in «Istori'a scóleloru si invetiaturei la Români» :

«Indeplinim o sacra datoría. mentionându inca despre o scóla, ce a mai essistatu in Transilvani'a, si o mare scóla care a formatu mii de Români, care a formatu, care a pregatitu pre toti Români din Principate, mai cu deosebire, la viéti'a politica si literaria de astadi. Si acésta scóla este «Gazet'a de Transilvania», a careia redactiune a tinut'o demnulu de totu respectulu contimpuraniloru si allu viitoriloru, D. Georgiu Baritiu, in curgerea a 10 anni incheiati, 1838—1848. Bucátile poetice ce au apparutu in acésta fóia, sub numele demnului seu colaboratoru Andreiu Muresianu, sunt nedespartite de totu ce scie Românulu mai sublimu si frumosu.

«Ori de câte ori vomu vorbí de cultura, de pressa, de scóle, de literatur'a Româniloru, se nu uitâmu pe Georgiu Baritiu. Georgiu Baritiu a vorbitu Româniloru nu numai de pe cathedra cá professoru, ci le-a vorbitu diece anni si de pe unu amvonu mai inaltu de câtu tóte amvónele, precumu fórtē nemeritu 'lu califica unu publicistu de la 1855; de pe unu amvonu, allu caruia auditoriu erá pretutindenea si allu carui glasu strabatù in palatele bogatiloru cá sí iu casutiile rediesiloru si alle possessorasiloru. Politica, sciintie, arte, literatura, nimicu nu 'i fù strainu. De pe unu amvonu, prin allu caruia glasu «classe întregi fura desceptate, luminate si chiamate la viéti'a publica 1)». Negasindu termini mai energici, cu cari se calificâmu servitiile facute de D. Baritiu Româniloru, de aceea amu avutu recursu la frumósele si elocintele cuvinte, cu cari acellu publicistu se servi intr'o occasiune, spre a caracterizá puterea pressei române. Renumerele Gazetei de Transilvania, -- dice ellu, -- a fostu mare. Celle mai bune articole despre driturile si interessele Româniloru essiau odi-nióra in acestu jurnal, in care publicistii cei mai insemnati 'si dedese rendez-vous. Gazet'a de Transilvania fù apperatorulu cellu mai infocatu allu Prin-pateloru, stimulatorulu neobositu allu nationalitáti, protivniculu neimpacatu allu iniuririloru din afara si allu abusuriloru din intru, cari impedecau propas-sirea. La Gazet'a de Transilvania allergau toti publicistii români, carii in pa-tri'a loru nu puteau gasí organu pentru a-si puté publicá ideile. Gazet'a de Transilvania erá pentru Principate «press'a libera», organulu opiniunei publice. Gazet'a lui Baritiu a facutu multu bine, a opritu multu reu, si in totu chi-

1) Jurnalismulu românescu. Vedi in *România literaria* pe annulu 1855, No. 4.

pulu a essercitatu o mare inriurare in Iassi si in Bucuresci atâtu asupr'a guvernoloru câtu si asupr'a poporului. 1)

«Écca ce a facutu Baritiu prin Gazet'a lui. Fapte de acestea sunt in stare a ilustrá viéti'a unei generatiuni intregi, cu atâtu mai multu a unui singuru omu. In adeveru, nestérta va remánê in inimele Româniloru acea invapaiare, acea emulatiune, acea rîvna spre studiu si citire, ce deschise «Gazet'a» si «Fóia» intre noi. Ea ajunsese a fi centrulu de intelnire a totu ce aveá intrég'a România de bunu, ténuru, gratiosu, demnu de viétia si actiune nationala. In celle 20 tomuri alle «Gazetei» si «Fóei» de Transilvania, si nu aiurea, este temel'f'a litteraturei românesci. Acollo, acollo este scrissa istori'a celloru 10 anni de repaosu ai natiunei nóstre, 1838—1848. Acollo este Lancastrulu, ce ne-a pregatitu pentru viéti'a normala de astadi. Studiati-le si veti vedé. Cându deschide cine-va si astadi unulu din acelle tomuri, unu parfumu inviatoru 'i pe-trunde suffletulu. Ochii se umplu de lacrimi si inim'a de jale, ca-ci, in adeveru, astadi nu mai lucrâmu cu acea apprindere, cu acea tineretia, cu acea sperantia, cu acea cordialitate, cu care s'a lucratu in «Fóia», de la 1838 pîna la 1848...

«Vení o di in care «Fóia» nu mai puteá strabate pîna la noi. In acea di, Românulu din siessurile Dunarei redicâ ochii spre muntii Carpati. Vai! Vêrfurile loru erau increstate de lânci cazacesci. Pénn'a cadiusse din mân'a lui Baritiu. Ellu erá ferrecatu...» 2).

Écca cine este Baritiu. Écca cine a respunsu in numele Academiei Române, D-lui A. Papiu Ilarianu, autorulu «Tesaurulu de monumente istorice», allu «Istoriei Româniloru din Daci'a superióre», allu «Independintiei constitutiionale a Transilvaniei», si o multime de alte lucrâri istorice si juridice, ce facu epoca in istori'a si literatur'a nationale.

Erau se mai vorbésca patru Academiciani din Românf'a de dincóce de Carpati, si anume Cogalniceanu si Heliad, Sion si Maximu, — dar dupa impregiurâri, discursurile loru s'au aménatu pentru sessiunea viitória.

O! Dómne! ca-ci n'avemu serbâri d'acestea mai dese! Ca-ci n'avemu barbati cá Baritiu si Papiu mai multi! Prin midi-loculu unoru atari desbateri, ei aru interessá tóte inimele nobile la sufferintiele si sânt'a causa a patriei commune! De 'mi este permissu a me serví prin analogía cu celle ce disse de currêndu D. Louis Blanc despre Françia : ei aru apperá si resbuná onórea nationale. Aru affirmá de innaintea lumei persistinti'a magnanimeloru aspiratiuni nationale. Aru refutá pe calomniiarii ei. Aru rapí neamiciloru româniloru fericirea de a-lu crede mortu. Aru têrf despotismulu si cosmopolitismulu la gemoniile istoriei, du-

1) Scrisóri'a cõtra D. Iacobu Muresianu, redactoru allu Gazetei de Transilvania. *România literaria*, No. 14.

2) Buletinuulu instructiunei pùblice. Tom. 1. p. 115.

pa ce le-aru fi inbouratu cá pe criminali. Aru ridicá pétr'a de pe morméntulu, sub care Ungurii, Germanii si Muscalii au ingropatu de viua o natiune, de alle careia calitáti sunt gelosi, allu careia sânge l'au suptu si sugu inca. Aru grabí ór'a totalei mântuiri, calindu si intarindu suffletele slabe séu slabite. S'ar formá caracterulu tinerimei. S'ar desceptá simtiulu nationalu. In fine, s'ar ridicá moralulu natiunei si i s'ar dá incredere in sine. Si totusi trebue se recunnóscemu ca, multumita nu scimu caroru impregiurári nefaste, Români se credu multu mai inferiori de câtu sunt. Ei au perdutu sentimentulu de sine insisi. Ei bine, cându stâmu si judecâmu dreptu, totu avemu medie intellectuali si morali, pe cari daca amu scí a le utilisá cu o vigóre, de care este capabile natiunea româna, *cându vré*, nimine in Oriente nu ne-ar intrece.

S'avemu deci credintia in noi, macaru câtu firulu de mustaru alu Évangelistului, si vomu dice muntelui Calamitâtiloru, ce ne bântue: muta-te! piei! — si ellu se va mutá si va perí.

Dar si credinti'a fára «fapte», nu e de nici o trébal.

Am dissu.

d) ROMANULŪ dîn 18 septemvre 1869 serie:

O mare, frumósa si bine-facetória serbare avura Duminec'a trecuta Români dîn Bucuresci.

Ori câtu de amaríta, ori câtu de sbírcita de dureri, ori câtu de ulcerata de deceptiuni si chiaru de scepticismu ar fi fostu inim'a unui Românu, intrându in acea serbare, de securu ea se vindecá si Românu essió fericitu, ca-ci essió mândru ca este Românu, ca-ci essió iubíndu natiunea sea, ca-ci essió crediéndu in ea si in destinâriile ei celle mari...

In acea di, pe lónga serbarea societâti academice despre care vorbimu, guvernulu a regulatu astu-felu, in câtu se mai fia in aceea di si in acellesi óre inca dóue serbári nationale: un'a, impartirea medalieiloru la scól'a de belle-arte, si alt'a espositiunea agricola si concursulu de pluguri. Pe care óre din aceste serbári erá se prefera cine-va? Cumu erá s'alléga?

Societatea academica nu erá ea óre-cumu uitata? D'acumu doui anni, cându deschiderea ei fú sanctionata cu lacrimi de fericire a mii de Români, cându capulu Statului sanctioná a ei deschidere, sanctionându astu-felu odata mai multu a sea domnía, ce óre se mai facù, pentru cá Români se remâia cu ochii aqintiti si cu inim'a întórsa spre acellu caminu, in care sta schinteí'a nationalitâti române si in care ea cresce cá se devina flacara luminatória si incalditória? «Limb'a este dupa Dumnedieu, cellu mai tare din legaminte intre popóre.» Asiá dice Edgar Quinet;... dér cine mai tiue minte ce spune acellu omu nebnu prin sciintia, nebnu prin geniu, nebnu prin credinti'a sea in marirea ginteí latine? Si câti óre se fia Români, cari au cititu celle 129 de pa-

gine, scrise cu litere de focu, prin cari acestu geniu ne-a facutu cunnosciuti lumei?

D'acumu unu annu, in fine, cându Domnulu Românloru presiediù societatea academica, cine mai sciù ca ea s'a redeschisu in lun'a lui Augustu si ca Duminic'a trecuta incheià lucràrile sèlle annuale? Au lucratu membrii acestei academie, au sapatu cu tènacopulu mintii si allu inimei acesti pionieri ai natiunalitãtii române, pentru a cautá pèrfasielè limbei, a le curatí de nomolurile atãtoru secolu de barbaría, de sclavía si de persecutãri, cá astu-felu, redându-le cursulu loru naturale, se redevie vechiulu si splendidulu fluviu allu Romei orientale. S'au coboritu si 'n annulu acest-a pelerinii natiunalitãtii române din culmea Carpatiloru loru, au revenitu in Daci'a de josu, spre a mai adduce o schintea in caminulu cellu mare, o pétra pentru edificiuulu natiionale, si cine i-a mai intimpinatu, cine i-a mai vediutu, cine le-a mai dissu acellu «*Salve*» allu strabuniloru?

Ministrii actuali, in locu d'ale deschide braçiele, le-au intorsu 'spatele, si chiaru in diu'a din urma a serbãrii, in diu'a dãrii de séma a lucràriloru annului, in diu'a destinata pentru a le multiamí de ceea ce au facutu, si a le urá calle buna si taría pentru lucràrile viitòrie, ministrii le 'ntórsera spatele, ministrii fugira de caminulu limbei, allu natiunalitãtii. Nici unu ministru, nici chiaru acellu allu instructiunei publice si allu cultului, nu voi se jea parte, s'assiste macaru la marea solemnitate.

Si cu tóte acestea, totu nu isbutì ministeriulu a face desiertulu in giurulu focariulu limbei natiionale. Totu nu isbutì a face se fia urmatu de toti Românii, si sal'a cea mare a Academiei nu remase nici d'asta data gólla de inimi române.

In annulu acest-a program'a annunciá si discursurile de primire a trei membri noui in sinulu Academiei. Membrii cei noui sunt DD. Papiu Ilarianu, Michail Cogalniceanu si Georgiu Sion. Conformu reguleloru academice, membrii cei noui pronuncia unu discursu, si unulu dintre cei vechi 'i respunde. D. Papiu si-a allessu de subiectu pre Sincai, si D. G. Baritiu fù insarcinatu cu intimpinarea. Discursurile celloru-alti membri amênându-se pentru annulu viitoru, remase la ordinea dillei numai acellu allu D-lui Papiu si respunsulu D-lui Baritiu.

Amu dissu si repetimu ca, ori câtu de ulcerata de deceptiuni ar fi fostu iuim'a unui Român, cându a intratu in sal'a Academiei, de securu ea s'a vindecatu, audindu pe DD. Papiu Ilarianu si Baritiu, si a essitu iubindu si crediëndu cu staruintia in destinàrile celle mari alle natiunii române. Nici putemu, nici este locul ací se dàmú séma despre aceste discursuri, cari ne facura se vedemu din nou istori'a Românloru in fasele ei glorióse si dureróse, cari sciura se ne faca se regustàmú si fericirile si durerile stramosiloru nostri, si ne arrettara totu d'o data si midi-lócele prin cari putemu cu securantia se invingemu pe cei carii voru peirea némului românescu. Totu ce putemu si

tutu ce suntemu detori se facemu, este se dămu o scurta, foarte scurta dare de séma, că astu-felu se cunnósca si se citésca toti Români acelle discursuri, învâta ce voru essi de suptu tiparu.

D Papiu a vorbitu despre Sincai, despre educatiunea lui, despre viéti'a lui, si despre scrierile sélle. Dar cine este acellu Sincai, voru dice multi Români, ca-ci puçini, foarte puçini dintre noi 'lu cunnoscu. A fostu ciudata sórtea acestui Românu. Nascutu la 1753, intr'unu satu din Transilvani'a, ellu fù ursitu a suffer tóta viéti'a lui. Si de ce? fiindu-ca, in vârsta de 20 anni, si-a propusu se consacre viéti'a lui unei singurè idee, de care multi, foarte multi dintre noi aru ride, cându aru vedé p'unu june c'ar adoptá-o. Ellu si-a propusu «a face o calletoría lunga, de la Decebalu si p'ina in dillele sélle.»

Dér care putere omenésca póte resiste unei asemenea calletorie?

Acea a unui Românu, care crede in marirea natiunei sélle si 'n destinà-rile ei celle mari.

Dér Români erau persecutati pe mórte de Unguri si de Poloni. Acestia au mersu pîn a scrie si tipari ca «trebuie se se stirpésca gintea Valachiloru.»

«Dér, dice Edgar Quinet, istoriculu aveá se lupte contra a trei si patru ginti «inimice; ellu trebuia se cucerésca adevèrulu istoricu annu cu annu, di cu di, «cá pe unu câmpu de batalía. Ellu se gasia in fâsii in istoricii poloni, unguri, «austriaci, muscali, musulmani; erá desfiguratu de preventiuni, de resimtiminte, «de uri. Erá corpulu levitului sfasiat in bucâti si impartitu la vecinii sei.» Nu face nimicu. Junele Sincai iubiá si credeá, si atátu fù d'ajunsu pentru a deveni unulu dintre cei mai invetiati barbati ai Europei din timpii sei, pentru a indurá totu felulu de prigoniri, însulte si 'ntemnitari, si a isbuti se «innó-«de necontentitu firulu vietiei nationale, totu d'auna gata a se rupe, si a face «pentru Români'a ceea ce au facutu Muratori pentru Itali'a, Benedictinii pen-«tru Franci'a; ceea ce lipsesce astadi inca mai multoru natiuni orgolióse de «trecutulu si viitorulu lor.»

Ellu avù acea putere uriasa, ca-ci iubirea 'lu faceá se presimta ca ellu va face acelle lucrari ce, dice D. Quinet, «nu s'aru puté intreprinde si sfirsi d'unu «omu, fara unu scopu allu provedintiei in privinti'a poporului, pentru care elle «fura intreprinse.»

Sincai aduna materialulu si scrie trei-dieci de volume. «Ce s'a facutu, (ada-«uge D. Quinet). acea immensa collectiune? Ce mâna a sustras'o de la ori ce «ochiu? Cine este acellu care are interessu cá comór'a unei ginte de ómeni se «fia perduta pentru istoria, adica pentru civilisatiune?»

Cine? Ac-i cari au dissu inca din seclulu allu 15-lea si dicu mereu ca «tre-«bue se se stirpésca gintea Valachiloru.»

Acei cari, censurându operele lui Sincai, au scrissu:

«Opus igne, auctor patibulo dignus.»

«Lucrarea merita foculu si autorele spëndiuratori'a.»

Junele Sincai întreprinse încă din vîrsta de 20 de ani acea uriasă calletoriă Barbatulu Sincai îndură toate persecutările, fără a siovaî unu singuru moment în credinţîa sea.

Si betrînul Sincai, silitu de persecutatorii sei a âmblă din locu în locu si adese a s'ascunde, calletoriă pe josu cu toiagulu în mîna si purtîndu înspate-i desagii, cari contineau tîta lucrarea lui, viéti'a trecuta a unei natiunî iutregi, si viitîriele ei destinări.

— «Pentru ce porti atîta sarcina în spate?», 'i diceau cei cari 'lu vedeau gârbovitu suptu acea povéra. Si ellu le respondeá cu seninetatea ce da credinţîa;

— «Acest-a este fetulu meu. Déca nu mi-a fostu russine a-lu face, pentru ce se-mi fia russine a-lu purtá?»

Si ce invetiamentu ne mai da încă provedinţîa, geniulu României?

Sincai persecutatu 'si traiesce viéti'a întréga fugindu din satv în satu, si purtîndu fetulu inimei lui în spinare; Sincai crede si merge naşte cu taría.

Sincai voiesce a publicá o parte din scrierea sea; o parte mai mica, fia chiaru în limb'a latina. Censur'a raspunde ca «opera merita focalu si autorele spéndiuratori'a.» Sincai nu siovaiesce, si-si urmédia callea.

Ur'a triumfa si dincollo de morminte.

Sincai mîre la 1816, si pîna la 1866 nu se scie unde a muritu, cumu a muritu si unde sunt ossemintele sélle. Dér ce altu câstiga inimicii Româniloru prin acésta infernale persecutare, de câtu a se demascá în faci'a lumiei? Geniulu României ne condusse la satulu Sinne'a, în nordulu Ungariei, si ne arretá locul unde repausa ossemintele lui Sincai. Stati, osseminte sânte, mai stati încă acolo, ca-ci în currîndu sufflarea tea, invetiamentele télle, o Sincai! ne voru face demni d'a le luá si a le adduce în centrulu României!

Censur'a austro-maghiara nu lassa pe Sincai se publice operele sélle. Mai multu încă: elle s'affunda tîte si abiá la 1853 se gasesce si se publica o mica parte, de cîtra fostulu Domnu allu Moldovei Gregoriu Ghica. Una suta anni deplini trecura, ne spune D. Papiu Ilarianu, de la nascerea lui Sincai si pîna la publicarea acestei mici pîrti a operei sélle. Si celle-alte nu scimv încă unde sunt inmormîntate. Fii iuse liniscitu, suffletu sântu allu marelui si a-deveratului Românu. Persecutările ce ai înduratu ne arrétta si ne voru arretá care este callea prin care se deschide mormîntulu în care strainii inimici ascundu natiunile. Fii liniscitu, ca-ci partea operii télle, gasita si publicata peste una suta anni de la nascerea tea, ne face pe d'o parte sè ne 'ncredinţiamu ca nici unu seclu de persecutare nu póte oprí lumin'a d'a se reversá, viéti'a d'a tisiní, dreptatea d'a triumfá; ér pe d'alt'a, ceea ce invetiám, din ceea ce avemu de la tine, ne va pune în currîndu în stare se gasimv multulu ce ne mai lipsesce, si se fimv în stare se te audimv, se te 'ntiellegemv si se te urmám, suffletu sântu allu gintei latine din Oriente!

Si cumu ar puté fi intr'altu-felu, cându din vârfulu Carpatiloru Tichindealu ne-a spusu ca, indata ce ne vomu desceptá si ne vomu cunnósce pe noi insi-ne, vomu dovedí lumei ca, «ginte mai alléssa nu va mai fi pe paméntu inaintea nóstra?». Si ne vomu desceptá, vomu intiellege, vomu face cumu se cuvine, ca-ci scimu ca Tichindealu a muritu otravitu de cõtra Austro-Maghiari.

Si cine s'ar mai indouí ca nu póte perf natiunea româna din Oriinte, fâr' a cadé in sclavía tóta ginteá latina, cându istoriculu unguru Kõvary spune ginteí latine din Occidinte ca la 1789 «revolutiunea francese nu gasì simpathie de câtu numai la Români din Transilvani'a.»

Juni Români din Paris, voi trebuie s'auditi mai bine acésta marturire a Maghiariloru! Pentru voi, negressitu, o-a amintitu D. Papiu Ilarianu, ca-ci voi numai puteti si trebuie se puteti face cunnoscutu Franciei acestu adevéru, atâtu de'nsemnatu pentru noi, dér si pentru dèns'a. Voi, si numai voi veti avé puterea d'a face s'auda si se 'ntielléga Franci'a acésta mare marturiré a inimiciloru nostri seculari, ca-ci voi sunteti juni, si adevérule si viéti'a prin juni mai cu séma se propaga. Mai spuneti-i inca ca, D. Baritiu, in respunsulu seu, a doveditu ca Români si numai Români au intiellessu si au respunsu «la a dóu'a proclamare a dreptului omului,» facuta de Franci'a in 1848.

Mai spuneti inca fratiloru nostri din Galli'a ca Sincai ne spune si Papiu ne amintesce ca Români si numai Români de la Carpati cutediara a dice lui Leopoldu allu Austro-Ungariéi, la 1791, ca ei ceru «drepturile pure si simple alle omului si alle cetatianului.»

Spuneti inca, lotu voi si numai voi, fratiloru nostri din Galli'a si mai cu séma celloru din Itali'a, c'a sositu timpulu se cugete si se gasésca ce cautá legiunile romane la Dunare. Spuneti Italiei se se descepte si se véda ca, numai cându erá tare in Oriinte, prosperá, si ca se perdù, indata ce perdù firulu lui Traianu.

Spuneti si unor-a si altor-a ca reu va fi de noi, dér reu fórte si de dènsii, si mai cu séma de Italiani, de nu voru reprimde indata acellu firu, atâtu de bine prinsu de republicele Italiei, si atâtu de bine reprinsu si demonstratu de nemuritorulu Sincai. Écca ce le dice ellu si loru si nóue:

«Cu luarea Çiarigradului s'a stinsu cu totulu imperat'ra stramosiloru nostri «care ei cu mai multa dreptate au câstigmat'o pe sém'a nóstra cá pe a unoru nepoti».

D. Papiu, scârbitu peste mesura d'atâtea sufferintie, trecute si presinti, a scossu unu strigatu de durere fórte mare: «Câti Români, disse ellu, sunt asta-di, carii nu potu se privésca macaru la 'naltimea acestei idee!»

Asiá este pentru noi, ca-ci asiá este si pentru Franci'a si pentru Itali'a. Asiá este, ca-ci firulu lui Traianu a fostu perdutu de Itali'a, si d'aceea in sclavía zacù pîn' acumu. Dér Itali'a si Franci'a trebue se reiea firulu, ca-ci nu

elle mai potu voi se mai recada în sclaviá! Dér Romaní'a a regasitu firulu ;
i l'a redatu nemuritorulu Sincai. D-lu Papiu Ilarianu a dissu :

•Spiritul tu fia in midi-loculu nostru!

Juni Români, asiá e ca este in midi-loculu vostru acellu spiritu? Dá, asiá
este, si d'aceea veti dice, impreuna cu Papiu Ilarianu, si 'n currédu veti
face se dica cu voi Franci'a si Itali'a :

•O, geniu nemuritoru allu lui Sincai! Tu care, inca nainte de 'nceputulu
acestui seclu, ai strigatu, c'o voce potinte, ce resuna in eternu in Carpati si
la Dunare, in Balcani si 'n Pindu : — Fii ai lui Traianu, acést-a e Daci'a; din
naufraziulu seculiloru ea pentru voi a scapatu ; lumin'a, puterea Resaritului,
voi sunteti.

•Écca documentele originei, titulii nationalitáti vóstre; écca temeulu drep-
tului si allu viitorulu vostru !

•Sementi'a neperitória a latinitáti, in noi tu ai re'nviatu, tu ai facutu a se
recunnósce fratiu din departare ce de multu 'si uitassera unii de altii!

Totu astu-felu si alte diarie, si anume tóte celle de preste Carpati.

XV.

SUBSCRIPTUR'A LUI SINCAI.

Vedi mai susu pag. 90. No. VII.

*Georgius Sinkaigina de Eadem
Prins Schob de Sibiu, Dalasfalvy
et reliquorum Prins Catholicarum
per M. Trammis Principatum
Director.*

FINE.

TABLA DE MATERIE.

<i>Discursulu de receptiune allu D-lui A. Papiu Ilarianu. . . . .</i>	1.
<i>Vorbele rostite de D. I. Heliade R. . . . .</i>	62.
<i>Respunsulu D-lui Georgiu Baritiu . . . . .</i>	63.
<i>Anesse la discursulu D-lui A. Papiu Ilarianu :</i>	
I. <i>Cuvântarea înainte a Grammaticעי lui Tempea de la 1797 . .</i>	71.
II. <i>Cãrti manumissionali de la 1721 si 1767 . . . . .</i>	74.
III. <i>Scrissóri'a D-lui Odobescu cõtra D. A. Papiu Ilarianu . . . .</i>	79.
IV. <i>Insciintiarea societatei filosofesci a Némului rumânescu in mare principatulu Ardélului, de la 1795 . . . . .</i>	83.
V. <i>Prefatiunea lui Sincai la Grammatic'a daco-romana de la 1780</i>	86.
VI. <i>Cartea lui Calnochi cõtra episcopulu Bobu, de la 1784, prin care se dimittu din monastire, Klein, Peterlachi, Sincai si P. Maior . . . . .</i>	89.
VII. <i>Cartea esentionale data de Sincai, cá directoru, la 1787, doцентelui scõlei românesci din Fenesiu . . . . .</i>	90.
VIII. <i>Actulu cercetãrei facute asupr'a lui Sincai la 11 septemvre 1794 . . . . .</i>	91.
IX. <i>Representatiunea episcopului Bobu cõtra guvernul, din 15 octovre 1794. prin care propune pre Tatu in loculu lui Sincai; si respunsulu guvernului, din 18 octovre 1794, prin care se confirma Tatu de direttore interimariu . . . . .</i>	103.
X. <i>O scrissória a lui Sincai cõtra Bobu, din 10 augustu 1795 .</i>	103.
XI. <i>Elegi'a lui Sincai . . . . .</i>	104.
XII. <i>List'a autoriloru citati in Chronic'a lui Sincai . . . . .</i>	127.
XIII. <i>Quinet despre Sincai . . . . .</i>	134.
XIV. <i>Diariiele române despre siedinti'a publica a societatei academice din 14 septemvre 1869. . . . .</i>	138.
XV. <i>Subscriptur'a lui Sincai fac-simikuta prin xylographia. . . .</i>	154.

ERRATA CORRIGE

Pag.	lin.		
7	21	tierreln	tierrele
13	2	1795	1795 ¹
15 not. 1.		13	13 si 14
23 not. 1.	2	1804	1805
23 not. 4.	8	1714	1715
24 not. 3.		1365	1363
25 not. 2.	6	1365	1363
45 not. 2.	2	822	11822
51	ultima	stilului	stilulu
58 not. 2.	ultima	40	49
128	28	nlemir	Cantemir
128	30	Cageminum	geminum.

